

స
3 67

చిత్రశాల

కొర్రపాటి శ్రీరామమూర్తి

A C N° 11769

1968

ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్

బెంగళూరు

ప్రథమ ముద్రణము (1957)

ద్వితీయ ముద్రణము (1968) 5 000 ప్రతులు

Acc No 11,769

1968/11/13
ER

ANDHRA UNIVERSITY PRFSS WALT AIR]

[A VI (3) PUB /68 (2-8-68) 5,000

చిత్రశాల

౧

అది స్వయంభూదేవాలయము స్వయంప్రభాప్రభావితము మహాతిహాస
మహామాన్వితము మహాన్నత శిఖరవిరాజితము విశాల శిలా ప్రాకార
పరివృతము అతిలోకమనోజ్ఞమయిన శిల్పమునకు శిఖరాయమామము గుడి
గోపురము పురనందికి ఎత్తైన మూపురము ఏకశిలానగరమునకు గ్రైవేయము
వీరతైపులకు ప్రత్యక్ష కైలాసము

అనాడు వర్షాదిసము సాధారణ సంవత్సరమున కదియే శనిశ్రయోదశి
నిలువెల్ల పూసన మాలతీ మంటపమువలె ఆలయ ప్రకృతి అరుదెంచు అశేష
తీర్థప్రజతో అలరారుచున్నది రుద్రాక్ష భూమితులు విభూతి రేఖాతిలక
త్యోతిర్లరాటులు లింగహరులు భూలపాణులు సుదీర్ఘ జటాఞ్జుట సంకోభితులు
నైర ప్రకటలాంఛనులు కేవల పరమేశ్వరధ్యానైక పరతంత్రులయిన ప్రచ్ఛన్న
లాంఛనులు, నటకులు గాయకులు కళావేదులు శాస్త్రవాదులు కవులు
పండితులు తార్త్వికులు వేదాంతులు ఆలయములోనికి ప్రవేశించుచుండిరి
గర్భాలయములో అర్చక మంటలు, మంత్రాక్షరములు ప్రతిధ్వనించుచున్నవి
భక్తజన నయనారవిందముల సమ్మదాక్రతుషారములు తోడికినలాడినవి! ఉదయ
సంధ్యారోచిస్సుల వలెనే వీరతైపుల విభూతి రేఖలు కలకలలాడుచున్నవి
ప్రత్యూష పవనాంకురముల భిక్తి పారవశ్య పరిష్కరములకు ధ్వజస్తంభ
మంటికాపంక్తులు తైర్థికావళికి ఆశీర్వాదనములన శబ్దించినవి

ఆలయప్రాంగణమున కోలాట మాడువారు గొండ్లిసేయువారు, పేరణి
తేలిక తోక మున్నగు దేశనృత్యములు ప్రదర్శించువారు వేణు వీణాది వివిధ
వార్యవితతులు వినిపించువారు జతిగీతములమీదఁ జప్పటలిడుచు శంకర
గీతములు పాడువారు ఉప్పొంగిన ఉత్సాహకృతులవలె నుండిరి మొత్తము
మీద కోవెలయంతయు కోలాహలముగ నున్నది తదాలయ మహాత్మవ
దర్శనోత్సుకతాగాములొయన ప్రాకార శిఖరాలపై ప్రాభాత శోధాప్రాభవము
లెగఁబ్రాత సాగినవి

ఆకస్మికముగ ఆలయ బహిరంగణమున భేరికాహళ ధంకా ధమ ధమ
ధ్వనులు దిక్కుల ఎక్కటిల్లునట్లు మ్రోగినవి తదాకర్తనమున ఆలయప్రకృతి
నిశ్శబ్దియౌగము నెఱువనట్లయినది ఒక్కసారిగ భేరి ఖంకృతులును మూఁగ
వోయినవి

Office of the
Registrar of Books
Andhra Pradesh Hyderabad

రత్నఖచితములైన ఖడ్గమేఖలలు ధరించిన రాజభటులు బరాబరులు చేయసాగిరి పారిపార్శ్వకులు పారాహుషారులు వలికిరి వేత్రహస్తులై ముందువచ్చు దండధరులు కటాక్ష వీక్షణ మాత్రమున దారిచేయుచుండిరి బర్లులు స్తోత్రపారము లందుకొనిరి నగిషీసౌగసులవలె నవరత్నకాంతులు ప్రసరించు స్వర్ణవల్యంకికను వాహకులు దించిరి సహస్రాధిక సంఖ్యాకమయిన చమూనమూహము పల్లకిని పరివేష్టించెను దివ్యదీపితులు వెదజల్లుచు నొక తేజోమూర్తి అందోళిక దిగెను

ఆ రత్నకీరీదధారి శ్రీ కాకతి గణపతిదేవ చక్రవర్తి : ప్రభు సాక్షాత్కారముతో ప్రజాహృదయములు ప్రపుల్లము లైనవి శిరములు సమ్రాచి నమ్రమై నవి కరములు ముకుళితములైనవి సమస్త కంఠములు ఏక కంఠముగా జయజయారావములు ఉర్దోఽంచినవి

గణపతిదేవుడు గభీర కోమలుడు నిండైన విగ్రహము కంఠలు దిరిగిన దృఢకాయము అజానుబాహువు మెలిదిరిగిన కోరమీసలు శిల్ప నిగూఢములైన మెలకువలకు మూడల అకర్ణాంత విశాలములయిన ఆకని నేత్రాంబుజములలో ప్రస్ఫుటించు రక్తరేఖలు రాగపారుష చిహ్నరక్త ప్రభాంకురములు : కనుతెప్పల కదలికతో కాకతీయ సామ్రాజ్య సామన్య మాతనికి కయిమోడ్చునట్లు కన్పించును అట్టి దర్శనోజ్జ్వలుడు అల్లనల్లన అడుగు లిడుచు పార్శ్వస్థుల ప్రజామళతములందుకొనుచు అలయమువంక దృష్టి ప్రసారించెను తదాలోకనములో సుమనోరేఖలు సుహాసించినవి భావ స్మృతులు భాసించినవి

“ఎంత విచిత్రమో : పరమపూజ్యులు ప్రవీణామహాలు నయిన పోల రాజగారి కాలమది అప్పుడు రాజధాని అనుచుకొండ ఒకసారి ముఖ్యనగరము నకు ఆహారసదార్థములు గొనివచ్చు బండి యొకటి తదుపశ్యమున బండతాయి తగిలి టోర్లపడినది శకటము శకలములైనది ఆ శకటాయశ్శకల మొకటి అనుక్షణమే శిలాఫలక సంసర్గమున స్వర్ణముగ మారిపోయెను ఆ ఎంత కనులారఁగాంచి సంభ్రమో మాశ్చర్య చకితులై, రాజభటులూ నంగతి ప్రభువు నకు విన్నవించుకొనిరి ఆ స్థలమును మహారాజు స్వయముగా సందర్శించిరి అంతలో హరార్చుంభూత సహస్ర సౌదామనీరోచిరుజ్జ్వలమై, ధగధగదవంక పవిధారాధారాలపై యోధానౌక అపూర్వతేజము ఆవిర్భవించెనట : పరమేశ్వర లీలకు పరమానందభరితులై ప్రవీణామహాలు ఆలయ నిర్మాణమునకు అజ్ఞా ఎంచిరట : అదియే ఈ దేవాలయస్పష్ట అండువలన కాకతీయుల పంగడమే గాక యువత్సామ్రాజ్యము ధన్యతామూర్ధన్యము శివలింగ స్వయంభూత్వ సామర్థ్యమున స్వయంభూ దేవాలయ నామధేయము సార్థక్యభాగధేయము :

గదాస్మృతి కారణముగా గణపతిదేవ చక్రవర్తి గగుర్పాటు సందెను ఆనందమకరందము అంతరాత్మను ఆర్తమధుర మొనర్చెను అనుభూతి వికాసముతో ఆశూర్య రసోద్గారముతో చక్రవర్తి ఆలయ ప్రవేశముచేసెను అంతలో నచట తీర్పుండ్ర భవతరేఖలతో ముక్తాకుండల తళతళలతో జటా కిరీటధారి యొకరు చక్రవర్తిని చూచి మందహాసముచేసెను వెంటనే ఆ జటాకిరీటధారికి రత్నకిరీటధారి నతశీర్ష నమస్కృతి చేసెను జటా కిరీటధారి మౌనవిలోకనములతో దీవించెను ఆ జటాకిరీటధారి గణపతిక్షిపాలుని శివదీక్షగురువు ఆయనపేరు శ్రీ విశ్వేశ్వరశంభువు గోళకీమరాధిపతికూడ స్వయంభూస్వామి సందర్శనార్థము విశ్వేశ్వర శివాచార్యులవారచటికి విజయం చేసిరి ఆయనకు చేరువలో నొక యువకుడు అందఱితలఁగాక విలక్షణముగ నుండుట ఎవ్వరు గాంచరైరి ఆ యువకుఁ దెవ్వరికోసమో నిరీక్షించును ఏమియో పరీక్షించును ఎందుకో నిస్పృహచెందును అంతలోనే ఔత్సుక్యము పొంది ఆనందముద్రా రచ్చును అనుక్షణమే ఆతని ఫాలరాగమున విషాదరేఖ విరియును ఆన్యధా లగ్నహృదయుఁడైన ఆ యువకుని ఆంధోన వైఖరి అది ఇఁక ఎవరికివారు స్వయంభూస్వామి సందర్శనార్థము నమాయత్తవడువారే । సందుచేకొని జననమ్మర్థమునుండి యెటులో సందర్శించువారే । అందఱును బ్రహ్మానందభరితులే—ఆ యువకుడు వినా ।

గణపతిదేవ చక్రవర్తి యాగమనముతో ఆలయ మంటపముకూడ పరిష్కృతమయ్యెను గంభీర గమనమున ఆలయద్వారమువఱకు ఆరుదెంచి గణపతిదేవ చక్రవర్తి దేవదర్శనము చేకొని పాఞ్జలి ఘటించెను, అల యార్చకులు స్వయంభూస్వామికి తైలాభిషేకము చేయించిరి మారేడు దళములు ఈరేడు లోకముల యధిపతి మోక్షపై నుంచిరి మంచివర్తి తైసేసిరి రక్తోత్పల మందార కరవీర ప్రభృతి పుష్పాంజలు లొనఁగిరి ధూపదీప నైవేద్యములు చెల్లించిరి నారితేళ కదళీపూగ ఫలములు సమర్పించిరి నమీవములోని పరమ మాహేశ్వరులు సాష్టాంగదండ ప్రణామములు సమాచరించిరి పుంఖాను పుంఖముగా శంఖావళి పూరించిరి ముఖమంటప కాంస్య ఘంట ముమ్మాలు మాటుమోగినది పూజారులు భక్తులకు విభూతి నొనఁగి శివ నిర్మాల్యము ప్రసాద మిడిరి

శాఖాంతరి సంచలితములైన విచిత్రాకారస్వర్ణ మయూఖ మాలికలు ప్రాకారశిఖరాల వింతయల్లికగొని రంగవల్లికలవలె భాస్వరినవి యధాగమన వై భవోపేతముగా గణపతిదేవ చక్రవర్తి రాజప్రాసాదాదిముఖుఁడయ్యెను దత్తు లొక్కొక్కరై నిష్క్రమింప మొదలిడిరి శిష్యసమేతముగ గోళకీమరాధిపతి శ్రీ విశ్వేశ్వరశంభువు నాలయమును వీడెను ఆ యువకుడు మాత్రమచటనే యుండెను

అపరాహ్తమైనది ఆలయస్రీకృతి చల్లబడినట్లయినది జననమృత్యుము
చాలవఱకు తగ్గినదే! ఆలయాధికారులు అటునిటు తిరుగుచుండిరి అర్చకులు
సమాధాన మందిరమున వ్రేవేళించిరి దూరదేశాగతులు మాత్రము దేవాలయ
పార్శ్వభాగములకాద్యల భూములలో విశ్రమించువారు కొందఱు వెనుక
భాగమున తరుప్పాయలలో వంటప్రయత్నములు చేసికొనువారు మఱికొందఱు
మిగిలి యుగపడు మాత్రము ఆలయమును వీడలేదు వీడు నుద్దేశమును
అతనిలో మృగ్యమే అన్వేషణ ముద్ర యొక్కదే అతని ముఖస్ఫుర్తిలో
మూర్తికట్టి ఉన్నది అటులాతడు మెల్లమెల్లగా ఆలయపురోభాగమునకు
వచ్చెను

కొంతసేపు సందీశ్వర విగ్రహముచెంత నిలిచెను కృమముగా అచటి
శిలావితర్జిపయి అసీనుడయ్యెను సమీపములోనే కదంబితరువు కుంకు
మాంకురిత పుష్పగుచ్ఛములు నిలువెల్లదాల్చి నిండుగనున్నది గున్నమావి
పునావపూతపట్టి కమ్మతెమ్మరలను పుక్కిలించుచున్నది ప్రాకారముచుట్టును
గల బిల్వాశోకనృగోద్రాధ కురవక కృముకాది వివిధ మహాజములమధ్యను గొల్ల
స్తంభముల ఆట ఆడుకొనుచున్న శ్రావణలక్ష్మి చేలాంచల హేలావిలాస
మాతనికి పట్టుకున్నది మరువము దవనము మంచిపత్తిరి, మందారము
విరళాక్షి చేమంతి కరవీరము మొదలైన ఆలయ పుష్పవాటికలు అతని దీర్ఘ
నిశ్వాసములను అవహేళన చేసినను ఆతనికిఁ గాకున్నది యధేచ్ఛాప్రసారము
లైన భానుబాసువుల స్వేచ్ఛాసామ్రాజ్యము సుగంధ శీతల మారుత లహరుల
వైశ్రవహారము సాగుచునే యున్నది నిరీక్ష తపోదీక్ష నిమగ్నుడయిన
ఆ యువకుని నిశితనేత్రాంచల ప్రేక్షణ మాలికలు ఆలయ సంహద్వార
చూతాంకుర తోరణ మాలికలే అయినవి

—

అతఁడు దుద్రోనాయకుఁడు కళాపిపాసువు సాహిత్య జిజ్ఞాసువు స్ఫుర
ద్రూపి యౌవన ప్రాదుర్భావ వేగానమునృషముద్రా ముద్రీతుఁడు, ఆలయము
నకు వచ్చి అన్వేషణలో లీనమయ్యెను ఆతని విస్ఫురిత నిర్విమేష నేత్రావ
లోకనము లింకను ప్రవేశద్వార పరిణర్థములే! అతని చేత కుంచెయు అర్ధరచిత
చిత్రపటమును కలవు ఎదురుతెన్నులు చూచిచూచి కన్నులు కాయలుకావినవి
అంతి కోసము ఇంచుక విసుగు జనించెను అయినను శిలావేదికపై
చిత్రపటముంచి అరచేత నొత్తి పట్టుకొని ఆసే దృష్టి నిలిపెను

నిరీక్ష తపోభంగ నిమిత్తమాయన పరిభాణావారమైన విశిఖ ప్రాంతమున
సందీప కర్మీకృత తరుణాభితలైన శుకదంపతులు కిలకిలా రివములు వించి
విపంచికల కించ పఱచినవి అందువలన ఆకస్మిక హృదయాస్ఫూలనమై

రుద్రనాయకుడించుక చలించెను పులికిత చునమున అజ్ఞాతముగా చేయి కదిలెను ప్రతిక్షిపిక్షజాలగోచరమై పత్రము క్రిందపడెను అదేసమయమున సంహద్వారముకడ విద్యుల్లత విసనల్లై ఆతని కన్నులు మిఱుమిల్లు గొలిపెను త్రుటిలో తేరుకొని అదుద్యుష్ట ప్రసరించెను అప్రయత్నముగ ఆతని పెదవులపై దరహాసము వెలసెను

ఆ నిచ్ఛేషు నభోవైద్యుర కాంతిలహరి అలయ ప్రవేశముచేయు ఒకా నొక బాలిక దేహదీధితి :

అమె కాత్యాయని పదునాలుగు సంవత్సరముల వచ్చనిప్రాయపు పసిడి మొగ్గ ఆ బాలిక మొగ్గమోమున అప్పుడే భావిసౌభాగ్య సువాసనలు సుప్రక టితములు : సునుసోగకన్నులు మెఱుగు తీగలై మెఱయ నీలాగ్రళకలములవలె కాటుకరేతలు తీర్చిదిద్దుకొన్న అమె నిజముగా శ్రావణ లక్ష్మియే : ఉరస్థుల త్రినరకాంతి ప్రసరము లామెకు బరువును మురువును గొలుపునట్టివి మృజాల మృదులమైన కుటిలకుంఠలముల త్రివేణీ సంగమ స్థానమున మొగలిరేకులు మదచి సంపంగి పూవులు సవరించి మల్లెదండ విందుచేసి మర్యామందార ముల పొందుపఱచి బాలికయయ్యు కాత్యాయని జాహ్నువీ సాపత్న్యము నెఱపు నెఱజాణ : పసిడి పశ్చరమున కునుచు వితతులరాసులు వోసికొని ఉత్సా హము ఉయ్యలబాగ ఆయ్యెలనాగ నయ్యాటలాడు ఒయ్యారపునడలతో శిలా వేదిక చేరుకొన్నది

రుద్రనాయకుఁ డామె చిలుకము మెదిల చిన్నిసోస్థిటనము చేసెను అదృశ్యహస్తము కాదంటినీ ప్రతిసరోత్పాటనము చేస నటులైనది శరత్కృష్ణాన్ని సుధలు తిమ్మన విరఃతిమ్మచు కాత్యాయనీ రాకేందువదనము వింత సోయగ మును సంతరించెను

'ఇప్పుడా వచ్చుట : రుద్రనాయకుఁడు తెచ్చికోలు కోవమున గ్రుచ్చి యడిగెను

ఉత్సవముకదా! దేవాలయము జనసమృద్ధముగా నుండును అలస్యముగా వెళ్ళుచుమ్మా! అన్నారు నాన్నగారు : ఆయన మాటలు ఎటుల జవదాటఁ గలను మఱి ?' అన్నది కాత్యాయని

బుంగమూతినిది చంటిపాపవలె గారాలము జీరాడ అట్లామె పలుకునెడ కిన్నెరమీటినట్లు వెన్నెల చిందినట్లు క్రొన్నన విలినట్లు తొలి ఉపస్సున తెలిపన్నె మలఁచినట్లు విచిత్ర మధురానుభూతి రుద్రనాయకునకు కలిగెను నూటిగా అతఁడు కాత్యాయని పంక చూచెను కాత్యాయనియు చూడఁ

బోయినది కాని చూడకపోయినది అజ్ఞాతదళా కంజాతమైన లజ్జాభరమున కంజాత వదనము వచ్చినది అట్లు కలవంతునంతనే ఆమె యిరికి పడినది

'అయ్యో! ఇదేమి బావా! చిత్రరచనాపత్ర మట్లు పారవేసితి వేమి?' అని కాత్యాయని కొందల పడినది అమాట వినుచుకె అట్లు చూచి ఆఁ! ఎట్లుపడినది? 'అనుచు రుద్రనాయకుఁడు పత్రమునందుకొని కన్నుల కద్దుకొన సాగెను ఆదిచూచి కాత్యాయని ఘక్కున నవ్వెను రుద్రనాయకుఁడు తెల్ల బోయి చూచెను

బావా! మంచివాడవే! అది పూజాద్రవ్యమా యేమి ఆ ప్రాయశ్చిత్తము నకు? అని కాత్యాయని

'కాత్యాయనీ! నీకు తెలియదు పూజాద్రవ్యము కంటె నిది వూతచరి తమ స్వర్గమునకంటె మధురస్వప్నమునకంటె నాకిది ఆనంద సంధాయకము!

ఆ మాటకు కాత్యాయని కనుబొమలు విల్లువలె విఱచి క్రింది పెదవికి నెలవంక భంగిమ నేర్చి విచిత్రముగా నవ్వినది ఆ చెయదము, చెయవమును అరకంట నవలోకించు రుద్రనాయకుఁడు హృదయము స్పందించి అనిర్వచనీ యానంద మనుభవించెను

కాత్యాయనీ! ఇది—

అర్థోక్తిలో నకఁడు పత్రము బహిరంగపఱచి 'పూర్తిగా చిత్రించనీ! దీని అందచందములు, నా ప్రతిభాప్రాభవములు పరికింతువుగాని!' అని నగర్వముగా మందహాసము చేసెను

ఆశ్చర్యము! అదితన చిత్రమే!—కాత్యాయని నవ్వినది ఆ నవ్వు అవజ్ఞాపూర్వకమైనది మేటి చిత్రలేఖకుఁడవు! మేలైనచిత్రమే!!' అని కావలసిన ఎగతాళియే ఆ నవ్వునకు ధావ్యము అతఁడు కళాతపస్వ కాఁడని కాదు కాత్యాయని భావము అదొక అభీష్టవిషయ వ్యతిరేఖ ముఖప్రకటన ప్రక్రియ ఋజుమార్గమాత్ర గ్రహణమున రుద్రనాయకుఁడు పరాభవదనానల పరితప్తుఁడై పండ్లు కొఱిగెను

కాత్యాయని మఱల నవ్వినది ఈసారి నగవు నెలవి విందుగవచ్చినది ఆ కోమల పరిహాసము ప్రాసమువలె రుద్రనాయకుని గుండెను దూకొని పోయెను వెంటనే ప్రతిహాసము చేసెను హాసస్మృతియైన కాత్యాయని కాల కదిపినది రుద్రనాయకుఁ డనునరించెను ఇరువురు అలయ మంటపములో ప్రవేశించిరి మంటప స్తంభములచేత నున్న అర్చకులు వారిని చూచిరి

'శృష్టనాయకుని కుమారుడు హేమాద్రిరెడ్డిగా రమ్మాయి వచ్చిరి

అని ఒక అర్చకుఁడు రెండవవానితో చెప్పి గుడిఁగఱము లిచ్చెను రెండవ అర్చకుఁడు అలయద్వారము తెఱచుటకు ఉపక్రమించెను

‘ అర్చమత మగుచో అలయప్రవేశార్హతయే లేకపోయెడిది మనకు అని కాత్యాయనీ రుద్రనాయకుని చూచెను

నిజమే భవకర్మనంస్కారులగు ప్రవర్తకులు భవకర్మ నంస్కారులగు నివర్తకులు అని వేదచోదితజాతులు రెండే రెండు కిలవు అయినను బ్రాహ్మ్య మతమున చాతుర్వర్ణ్యవిభేదమే ప్రధానమై పోయినది శైవమత మట్లకాదు శివభక్తులందఱు శివస్వరూపులు ।—బ్రాహ్మణులు ఆబ్రాహ్మణులు పండితులు పామరులు ప్రభువులు ప్రజలు స్త్రీలు పురుషులు అను భేదావరణములేదు భక్తియే ప్రధానము శివభక్తులందఱు వారి సర్వస్వము పరమేశ్వరార్పణముచేసి శివసాయుజ్యముఁ బడయుదురు ఇది వీరశైవాగమవిశేష బోధామృతము కులగోత్ర విస్మృతియే వీరశైవ దీక్షాప్రథమ నియమ స్వీకృతికదా ।’ అని రుద్రనాయకుఁడు ఉచ్చైస్వస్వనమున వలెకెను

ఇంతలో నెవరో ఇట్లనిరి

వీరశైవ తత్వార్థము క్లిష్టము వైదికమతమందలి దేవతార్చనము, తైనబొడ్డమతములందలి సంఘారాధనము వివిధమతములందలి కర్మారాధనము మానలేడుకదా ।

ఆ వ్యక్తి యెవ్వరా యని రుద్రనాయకుఁడు పరిశీలనగా చూచెను ఎవరోకాదు ఆయన అగ్నిహోత్ర చర్యులు । ఎడచకట్టిన అర్చమతమందఱు మహావేదాంతివలె అర్చకులతోను మతప్రవర్తకులతోను మరాదిపతులతోను ఎప్పుడు నేరియో ప్రసంగించునని అందురు ఆయనతో ప్రతివాదము చేయుట కుష్కప్రయాస । అని భావించి రుద్రనాయకుఁడు మౌనము వహించెను

అర్చకుఁడు అలయద్వారములు తెఱచెను అది చూచి కాత్యాయనీ రుద్రనాయకులు గదలిరి అలయమంటపములోనున్న అగ్నిహోత్రచర్యులు కాత్యాయనీరుద్రనాయకుల అలయప్రవేశమును అరొకవిధముగా చూచెను అంతలో అర్చకుఁ డాతనిని సమీపించి చయనులుగాఁగూ । మనము పోతన మంత్రిగఁ రింటికి పోదమా ? అనెను అగ్నిహోత్రచర్యులు తల ఆదించెను ఆ ఇద్దఱును ఆ చోటు వీడిరి

కాత్యాయనీ రుద్రనాయకులు గర్భాలయములో ప్రవేశించిరి కాత్యాయనీ పూజాభజనము నొకప్రక్క నుంచెను ఆ చేరువలోనే రుద్రనాయకుఁడు నిలచెను వారు పూజ ముగించుకొని వెళ్ళఁగానే గుడికి తామువేయుటకుఁగాను ద్వారములో అర్చకుఁడు నిలిచియుండెను

కాత్యాయని స్వయంభూస్వామి పాదారవిందములు జ్ఞానచేసినది పటిర
జలము పరీక్షించినది చంద్రచూడునకు చందనగంధ ములఁదినది కస్తూరి
తీలకము తీర్చిరి కర్పూరసీరాజన మిచ్చినది కాలాగరుధూపము చెల్లించినది
స్వయంభూశివలింగమును పూవుపూవున పూజించినది అంజలిఘటించి అర
విందనయనములు మూసకొని నిర్వికారధ్యాన నిబద్ధమనస్వని అయినది రుద్ర
నాయకున కామె అంతరుజ్జ్వలగురుమూర్తివలె భాసించినది ఆమెతోపాటు
రుద్రనాయకుఁడు కూడ స్వయంభూస్వామికి మ్రొక్కెను ముహూర్తకాలము
ధ్యానముద్ర దరించి అనంతరము కాత్యాయని తాను స్వయముగా తెచ్చి భగవ
దర్పితము చేసెన ప్రసాదము కన్నుల కద్దుకొన్నది శర్కరానమ్మిత్ర నారితో
కదళీఫలఖండప్రసాద మది రుద్రనాయకున కొసఁగి తాను కొంత దీసికొన్నది

అమె కది పరమేశ్వర సాక్షాత్కార ప్రతిమానము ।

అతనికి ప్రణయిసి సాక్షాత్కార ప్రతిమానము । ।

౩

కాకతీయసామ్రాజ్యలక్ష్మికి ఏకశిలావరణము కంఠాభరణము అది
త్రివిష్టవమునకు జ్ఞానక పరిపంధి తిమిరావళి ప్రాగ్జీవక సప్తప్రాకార
సంపరితము ధరణి దర్పణ ప్రతిబింబితైంద్ర ధనుశ్శంకా సంకలితము తొలి
అరు ప్రాకారములు మట్టితోఁ గట్టఁబడినవి అయినప్పటికి మంచి గట్టితనము
కలవి ఉక్కుబల్లెము లా కోటగోడలకు తగిలిన ఎండుటాకులవలె నేల
రాలవలసినదే । ఛరంగిగుండులు గోళికాయలవలె తేలివలసము నేర్చుకొన
వలసినదే । వాని నరిమిభాగము కొబ్బరికోవలతో, మామిడితోపులతో, పోక
పరుసలతో అపర పురందరపురి నందనవనము వ్రతి ప్రాకారమునకు నలు
ముఖముల ద్వారములు కలవు ద్వారమార్గముల కుభయపార్శ్వము లందు
కుండాల గండాషజలభ్రాంతిగొలుపు నీటినాళములు పెక్కు కలవు అరు
ఏఁడు ప్రాకారములకు సుధ్యమున వాడలు పాశములు కలవు అవి రూద్ర
జనానాన నియతములు

ఏఁడనది శిలాప్రాకారము పెద్ద యెద్దలందు లొక్కసారి తప్పకొనఁ
జాలినంత పరిణాహము రథ గజ తురగ పదాతి వర్గము లొక్కుమ్మడిగ
నడిచినను చెక్కుచెదరని ఉక్కుకట్టడము పశ్చిమ ప్రాకారద్వారము ప్రవేశ
ద్వారము ప్రవేశద్వార విశాల శిలాసోపాన పరంపరాధఃపార్శ్వ కుడ్యావలములు
కందకజలమూలకందకములు సంహద్వారము దాటగనే దక్షిణముగా వీరుల
గుడి పూర్వదక్షిణముగా నింకను పెక్కు దేవాలయము లున్నవి అందు
ఏకవీరాదేవి చమదేశ్వరీదేవి, ముద్దరాలు మూసానమ్మ గ్రామదేవతలు ప్రాచ్య

శిలాపరిఖవైపు ఇంకను కోవెలలు కలవు అందు లైరవాలయము మైలారు దేవళము స్వయంభూదేవాలయము విష్ణ్వాలయము వీరభద్రాలయము ప్రశ్యాంథములు ఈ దేవళములు రావళములుగా చక్రవాక చక్రవాళవంచనాపటు హేవాకపేవాద్యావాప్యథివ్యంతర్యాంథ కాలాభివర్యాయ హోమధూమ పోర్తిద్దామ వ్యవస్థాపత్రిస్తాపనాచార్య పోర్తిత్రలక్షణా మంత్రసూక్తంబులగు నార్యవాటికలు గ్రామదేవతల గుడులు గ్రౌవేయములుగా 'విద్వేష భువన విజిగీషారంభ విజృంభమాణ యుషధ్వజ భుజపరాక్రమ సముత్సాహ నాటక పస్తావనాప్రథమ నాందీర్లోకంబులగు వేళ్యవాటికలు కలవు

ఉదీచి దిశగా ఉదీయమానమైన తిదీయ దుర్గమున రత్నరాకులవలె రాజ భవవంక్తు లున్నవి రాజధవనాపరణమంతయు వివిధపుష్పలతా నికుంజ మంజులము మల్లెపొదలనుండి వీతెంచు చిటుగాలి మంగళగీతము పాడ మొగలిదొంకిలనుండి యేతెంచు పెనుగాలి ప్రక్కవార్ద్యములవలె సరివడును పెండ్లిపీల లనదగు రాజా వసధములపై ఆనారతము సమున్నతములయిన చంపకతరువులు నువర్తకుసుమాక్షతావళుఁ బ్రోదిసేయుచుండును అది యేక శిరాసగర దుర్గమునకు నిత్యకళ్యాణము పచ్చతోరణమనుటకు నిదర్శనము రాజ భవనరాశిలో ఈశాన్యపుమూలంగా వైనికవాటిక, రాజోద్యోగుల ప్రత్యేకవీధులు కలవు మధ్యగానున్న విశాలభవనము ఖుషీమహాలు ఆ ప్రక్కనె ఘటికా యంత్రాగారము ఉత్తరశిలాప్రాకారప్రాంతమున నున్నవి రాజాంతఃపురములు రాజనగరులకు ముందుగ నున్నది ఏకాంతమందిరము దానికి ప్రాంగణమున ఖుషీమహాలు ప్రాంతముననున్న ప్రత్యేక దేవాలయము కాకతమ్మగిడి కాకతమ్మ పరాశక్తి కాకతీయుల కులదేవత కనుకనె వారు కాకతీయులు ఇంచుమించుగ కోటకు నడుమ నున్నది సభాసదనము

అది నేడు వచ్చని తోరణములతో రంగురంగుల పూలహారములతో ఆలంకృతమైనది శిలాకుడ్యములు శిల్పసముజ్జ్వలములై యున్నవి సదనాగ్ర శిఖరమున వరాహాలాంచనము కల వైజయంతి వారావధూతమగుచు వైభవమును చాటుచున్నది యౌవరాజ జన్మదినోత్సవ సందర్శనోత్సాహాలై ఎందఱో జనులు సభాసదనమునకు వచ్చుచుండిరి వారందఱికి సంహద్వారమునొద్ద సంహతిశోరములవలె విచ్చుకత్తుల ఒడ్డాణములు ధరించియున్న రాజభటులు గ్రవేళమిచ్చుచుండిరి

సభాసదనములో మణికొందలు రాజవర్తిముఖాలు వారికి స్వాగతము లిచ్చి యథోచితసత్కారము లందఁజేయుచుండిరి సువిశాలమైన సభాసద నాంతరము వెల్లివిరిసినట్లున్నది మధ్యభాగమున ప్రజలు బారులుదీటి నిలిచి చుట్టను ఖడ్గధారులై రాజభటులుండిరి ఒకప్రక్క మురికినాఁడు రేనాఁడు,

నకిలినాడు ఏడువనాడు, పొత్తవనాడు మొదలైన నాడుల తోడులు గ్రామ పాలకులైన వీరభద్రులు కూర్చుండిరి వేతాకప్రక్క అట్లే రెడ్లు కరణములు కూర్చుండిరి వారికి ముందుగా సభావేదికకు సమీపముగా విషయాధినాథులు సామంతస్వపులు సుభాసీసులయిరి సభావేదికకు అతినమీపమున ఉన్నతాసన ములపై కార్యవరణులు దామనామాత్యులు బయ్యననాయకులు తంత్ర పాలులు పోలరౌతు మావుల మంచిరాజు సేనాధిపతి హేమాద్రిరెడ్డి ఉప సేనాధిపతులు కృష్ణనాయకులు ఎక్కినాయకులు ఉపవిష్టలయిరి ఆ మధ్య భాగమున భాస్కరభట్టారక వ్రభృతి పండితులు యథావాక్కుల అన్నమయ్య మొదలైన కవిశిష్యులు అగ్నిహోత్రచయనులు మున్నగు మహాదివిజులు ప్రత్యేకాసనములు అలంకరించిరి

సభావేదిక యంతట రత్నకంబులు పజచిరి పైన మణితోరణములుతై సేసిరి వేదిక పురోభాగ పార్శ్వముల అమూల్యమైన సంహాసనములు అమర్చిరి శిరోభాగమున నవరత్నఖితము అనర్హ మణిరచితములై, కర్తాల మధ్యందిన ఖడ్గోతమండల ప్రభాసమాన భాసమాసములై స్వర్ణసంహాసనములు రెండు పెలుగొందుచున్నవి

ఒక్కసారిగ బహుపరాక్ శబ్దబాహుళ్యముచే సభ కంపమందెను స్తోత్రపాఠకులయిన బిర్దులు విజయవీరుడప్రశస్తి నిట్లు చదువసాగిరి 'స్వస్తి నమస్త వంచమహాశబ్ద, మహామండలేశ్వర, రాజపరమేశ్వర, ఉద్దండమండ లాగ్రప్రచండ, అద్రికటక వజ్రప్రాకార, శ్రీ యోగానంద సరసంహదేవర దివ్యశ్రీ పాదపద్మరాధకులైన శ్రీ కాకతిరాజ మహా గణపతిదేవ, మహారాజ, విజయాభవ, దిగ్విజయాభవ, —"

ఒక్కొక్క వదమునకు ఒక్కొక్క అడుగువేయుచు మదేభ గమ నమున ప్రతి శబ్దలయకు శ్రుతిగలుపుచు భుజానిర్గళిత పటాంచల ధారణముతో నిరువురు పరిచారికలు వెంటరా వట్టువింజామరలతో కొందఱు చేటికలు అనుస రించగా మరికొందఱు మగువలు పుష్పవృష్ట కురియుచుండగా మహారాజ గణపతిదేవచక్రవర్తి యువరాజ ద్వితీయులై సభావేదికమీదికి వచ్చునంత మంగరాక్షతలు వర్షించినవి జయజయ ధ్వనులు దిక్కులు మిన్నుముట్టినవి భేరికాహళ ధంకాధమధమ ధ్వనులు ఎక్కటిల్లినవి నటీవలైతనస్థ సంప్రాప్త మైనదియై సభయై తైవారము చేసెను నిందుసభ నిశ్చలయాగము నెఱపెను

గణపతిదేవ చక్రవర్తి యువరాజ వేదికాశిరోభాగమండలి స్వర్ణ సంహా సనములు సమర్పించిరి అటుపై శివదీక్షగురువు శ్రీ విశ్వేశ్వరకంఠువు, మహావ్రధాని గోవిందనాయకులు, సర్వసేనాని మేవయనాయకులు, మంత్రి

సత్రముఁడు శివదేవయ్య బ్రాహ్మణమంత్రి పోరన నభావేదికమీదికి వచ్చి ఉచితాసనముంపై నువవిష్టులయిరి

బారులుతీరి బద్గదారులై యున్న రాజరిటులలో నభావేదిక సమీపములో నున్న యొక వృద్ధభటుఁడు యువరాజును తెప్పవల్పుక చూడసాఁగెను ఆ వృద్ధభటుని వేషభాషలు సామాన్య భటునికంటె అధికము రాజపురుషునికంటె అల్పము అతని నిమేషదృష్టి యువరాజుమీఁదనే సంలగ్నమైనది

యువరాజు రూపము అపురూపమైనది ఆమోము న్నగ్నసుందర ముగ్ధ మోహనము చికురము సంయుతరత్నముకురము సుకుమార కుసుమకోరక స్ఫోరకమైన ఉరము కరిన కవచబంధురము అపాంగరమ్య పద్మరాగ ప్రభాకాంతి పుంజములు చారుతావ్యాఘాతక వీరరాద్యోతకములు వీరతావ్యాఘాతక చారుతాద్యోతకములును

ఘటికాగరములో రెండు పదులు కొట్టిరి రాజపురోహితుఁడు నభావేదిక పైకి వచ్చెను ఉదాత్తానుదాత్త స్వరికభేదగతిలో వేదమంత్రములు పఠించెను యువరాజు నాశీర్వాదించి మంగరాక్షతలు చల్లెను అంతలో యువరాజుపై ఆక్షత వృష్టి పుష్పవృష్టి కురిసెను భీరసుకుమారముగా యువరాజు లేచెను రాజపురోహితునకు వందనముఁజేసెను మహారాజునకు నతశీర్షనమస్కృతి చేసెను ఆమాత్యశేఖరులకు ఆభివందన పరంపర ఆర్పించెను అటుపై సభకు అంజలి ఘటించి యథాపూర్వము నువర్ణ సంహాసనాసీనుఁడయ్యెను

అంతసేపును వృద్ధభటుని దృష్టి యువరాజునందే యంకితమై పోయినది ఎదనెడ ఎవ్వరేని తనవంకఁ జూచుచో ఏమియు నెఱుఁగనట్లు తలఁద్రిప్పుచు వచ్చెను యువరాజు సభకు అంజలి ఘటించునెడ వృద్ధభటుఁడు ఆశ్రముకొఁది అందఱి మొగములవంక కన్నులు చిందుకొని మఱియు చూచెను అదస్యలయిన సదస్యల ఆరవిందసయనాలలో ప్రతిఫలించిన ఆనందరేఖలకు ఆ వృద్ధభటుఁడు అమందానంద మందెను అప్పుడు గణపతి దేవరక్రవర్తి గభీరపదనమున మాత్రము ఎందుచేతనో విషాదరేఖ నీలిసిద్ధలు కట్టెను కాని వెంటనే గణపతిదేవరక్రవర్తి ఆనందరేఖనె అచ్చొత్తించుట గమనార్హమైనది

అనింతరము సామంతనృపులు తాము దెచ్చిన ఉపాయనములు నమర్పింపసాగిరి నభావేదికమీఁద హాటకి నిష్కహాసములు వెలసినవి వజ్రవైడూర్య మరకత మాణిక్యములు విద్యుత్ప్రభల విరియఁజేసినవి పటపటారవలముతో పజములు కొటారులైనవి నాణ్యములు నాట్యమాదీనవి ఆనువర్ణ కాంతులను రత్నరాకులను ఆధఃకరించు నువర్ణసుభగములైన నవరత్నములతో

కవీశ్వరులు యువరాజునభివర్ణించి ఆశీర్వదించిరి ఆస్థాన గాయకులు ప్రశంసా గీతములు గానముచేసిరి రాజనర్తకి చరణ సూపురయుణం యుణారవములతో సభాసదనము నమ్మద రిసోత్కటమైనది ఆనంద యురీషీయలు ధవళోచులతో విలాసవిహారము చేయుచున్నట్లుగా సభాస్థారులు చైతన్య విస్తారులయిరి

గణపతిదేవచక్రవర్తి గభీరదృక్కులతో మంత్రిసత్తముఁడు శివదేవ య్యను విశోకించెను వెంటనే శివదేవయ్య లేచి సభాకందనము జేసి ఆజ్ఞాపత్ర మొకఁడు చదువసాగెను—

'శ్రీ శ్రీ శ్రీ కాకత్యన్వయ పయఃపారావార రాకానుభవర రుద్ర దేవాఖ్య యువరాజ జన్మదినోత్సవానంద సమయమున, శ్రీ శ్రీ శ్రీ కాకతీయ పురవరాధీశ్వర గణపతిదేవ చక్రవర్తి మహారాజులుంగారి ప్రదానములు—

వీరభద్రులయమునకు సంపూర్ణ వ్యయము గణపేశ్వర విగ్రహ ప్రతిష్ఠాపనార్థము నువర్ణ నిష్క సహస్రము నీయఁబడును స్వయంభూ దేవాలయ సంరక్షణార్థనకు చుగాణి మాన్యము నొసఁగి శివరాసరము వేయింపఁబడును ప్రతి దేవాలయమునకు కర్పూర శ్రీగంధ కస్తూరీ ముక్తామూల్య సదార్థములును విదేశప్రాప్యములైన పంచదార పట్టుపత్రములును పంపుటకు నిర్ణయము వ్యవసాయాభివృద్ధికిఁగాను వాపీకూపశటాకారి నిర్మాణములు శుభిక్రమాయాన నివృత్తికిఁగాను నిడఁగొల్లికానీప పటవృక్షది వనమహోత్సవములు ప్రాంబంధింపఁ బడును సత్రకాలా సంస్థాపనమునకు సంస్కృతవిద్యాపీఠ సముద్ధరిణమునకు సంపూర్ణ వ్యయ మొసఁగఁబడును

ఇట్లు

గణపతిదేవ సార్వభౌములుంగారి

యాజ్ఞపై

ఆజ్ఞాపత్ర పఠనానంతరము శివదేవయ్య నితాననాసీనుఁడయ్యెను సభ యందంతట కరతాశధ్వనులు హర్షధ్వానములు చెలఁగెను సూచితాంశ నియమా వళి ప్రణాళికాకూపము దాల్చినందులకు ఆమాత్య శేఖరులు అభినందన వైఖ రులు ప్రకటించిరి మాహేశ్వరులు స్వమతన్వాసనసమ్మత ప్రభుజనస్మరు లయిరి సర్వతోముఖ సంతోష పులకాంకురితమైన సభలో శృష్టనాయకుఁడు మాత్రము ద్విధాభావ విధానము నవలంబించెను ప్రభు ప్రకటనమున వైష్ణవ ప్రసక్తిలేదని శైవమత పక్షపాతము కలదని ఆతని చిత్త మెరిసెను రాజనియమ వ్యతికరవ్యగ్రత వహించెను అది ఉగ్రతకు దారి తీసెను తెంపువాచన కంటి బలవంతముగా ఇష్టతనె సృష్టపజచెను అంతటింగ సంక్షోభ మెట్లో అణచుకోఁగలిగెను పార్శ్వస్థితుఁడైన హేమాద్రిరెద్దివంటి పరిశీలించెను,

హేమాద్రిరెడ్డి మోమున పగిమోరవికాసము నిరవధికపై కనిపించి కృష్ణనాయకుడు నిగూఢముగా నిశ్వాసము విడచెను ఇంతలో హేమాద్రిరెడ్డియున్న తావునకు జాయపనాయకుడు వచ్చెను కృష్ణనాయకుడు జాయపనాయకుని జూచి కొందలపడెను వారు ఉభయుల పరస్పర దరస్మతములకు కృష్ణనాయకుడు బరిమీది కృష్ణసర్ప మయ్యెను మాత్సర్య విషద్రవ ప్లానికములైన నివృణ గ్రీక్కిన నివులుగా తెచ్చికోలు వికాసముతో జాయపనాయకునిపై దృష్ట సంలగ్నము చేసెను

అంతవఱకు ఆనందాతిరేకమున నున్న జాయపనాయకుని మోము ఆకస్మికముగ వైవర్ణ్యమందెను కాతరనేత్రుడై జాయపనాయకుడు కాలు కడిపి తీక్షణదృక్పథంతో రివగ్రమనమున సంహారము చెంతకు వెడలెను అచట చాతనముగ వచ్చిన వ్యక్తులిద్దఱు బయోండ్లముతో నుండిరి వారు దూరదేశాగతులయిన జాంఘాలికులు అతే కృష్ణనాయకుడు చూడసాగెను ఆ జాంఘాలికు లేచిమో జాయపనాయకుని కర్ణములలో చెప్పిరి అమాంతము జాయపనాయకుని వీక్షణములు రూక్షరుద్రము లయినవి తల్లణమే జాయపనాయకుడు సభాపేదిక నమీపించెను రాజనర్తకి సృత్యము మఱిల సాగెను చున్నది సదయ్య లందఱు భరతనాట్య పరవకులయిరి కృష్ణనాయకుని దృష్ట మాత్రము జాయపనాయకుని వీడలేదు జాయపనాయకుడు కుగ్రద్వ్యాఘ్రము వలె సభాపేదిక నధిరోహించి శివదేవయ్య చెవిలో గోండ్రించెను శివదేవయ్య వికటకు గ్రీకుటియై ప్రభానామాత్యుడు గోవిందనాయకుని చేరి చెవిరేసెను గోవిందనాయకుడు గణపతిదేవ చక్రవర్తిని నమీపించి యేదియో నివేదించెను సంహారము నొద్దనున్న జాంఘాలికుల భయకంఠతావస్థ అటులే యున్నది రహస్యనివేదనాకర్ణమున గణపతిదేవ చక్రవర్తి తీక్షణ దృక్పథంతో తివ్రాలోకన చేసెను అతని నేత్రాంబుజ రిక్తాంబుజ లరుణారుణము లయినవి కోటమీసలు చుఱకత్తులై గగుర్పొడిచెను పౌరుషాగ్ని ప్రజ్వలన జ్వాలాతదాలోకనకు ఎల్లరు చిన్నతులై ధీతిల్లిరి

శివదేవయ్య కరచాసము చేసెను రాజనర్తకి సృత్యముచేయుచు సృత్య ఙ్గిమవలెను నిలిచిపోయెను కృష్ణనాయకుని దృష్ట పర్యాయద్రుమములో జాయపనాయకునిపై, శివదేవయ్యపై ప్రభానామాత్యునిపై గణపతిదేవ చక్రవర్తిపై ప్రసరించుచున్నది ఆ కృష్ణనాయకునిపై అగ్నిహోత్రచయనుల దృష్ట స్తంభించిపోయెను స్వర్ణసంహాసనమునుండి గణపతిదేవ చక్రవర్తి ధీరగంధీరముగ లేచెను మత్తకుండాలమువలె కాలు కడిపెను సభాపేదికపైనున్న అమాత్యశ్రేణులు అనుసరించిరి యువరాజురూఢ సంహాసనము వీడెను యువరాజు సమీపమునకు వృద్ధరాజుభటుడు వచ్చెను శివదేవయ్య సభామాస్త్ర

మైనదని వికటించెను అప్రయత్నముగ కృష్ణనాయకుని దృష్టి ఆగ్నిహోత్ర చయనులపై పగిలించెను ఆగ్నిహోత్రచయనుల దృష్టి సభావేదికనుండి నిష్క్రమించు బ్రాహ్మణమంత్రి పోతనవంక పగిలించెను

నదస్యలు సామంతస్యపులు స్తబ్ధులయిరి అస్పష్ట విషయాందోళనతో శంకిత ప్రమాద విహ్వలతతో లేచిరి ఆగ్నిహోత్రచయనులు కృష్ణనాయకుని నమీలించెను కృష్ణనాయకుడు హేమాద్రిరెడ్డిని సమీపంపఁ దలచెను కాని నమీలించలేదు వనంతోదయమువలె పార్శ్వంభమైన నభ శిశిరనిధియువలె ముగిసినది

౪

సంధ్యాసమయము పోల్చితదర్శకమైన ప్రతీచీనతికి ప్రియాగమన వార్త గాలికబురుగా తెలిసినదికాఁజోయి కుంకుమ తిలకము తీర్చి దిద్దుకొన్నది మేఘ మాతికను మేలి మునుఁగు వేసుకొన్నది తటిల్లతాప్రభలు తారహారముల వలె తారాదసాగినవి అలఁతి అలఁతి కాంతుల తారకలు అక్కడక్కడ ప్రతీచీనతి జలతారు చీర అంచల జరీపువ్వులవలె చులమిల లాడుచున్నవి ఆది ప్రకాంత నీలాకాశ ప్రజయ ప్రకృతి అందుకు ప్రత్యామ్నాయముగా అవనీతలమన నానాసంక్షోభము ముఖ్యముగా రాజవీధి వారిణఘటాఘాతక శకటికా భటకొటీసంకుం మై యున్నది ఆది ప్రకృతిలోని ద్వంద్వభావములకు ప్రమాణమగునేమో సంధ్యారాగ సావత్సర భీమాస్పదమై ఉద్భృత రుంఝా మారుతమువలె ఎఱ్ఱని ధూళి ఎగురుచున్నది ఆ ధూళి నెటులో ఎదుర్కొనుచు రాజపురుషు లిరువురు అవ్వారుదులై ఈశాన్యదిశగా ప్రయాణము చేయు చుండిరి

వారిలో దీర్ఘకాయుఁడు కృష్ణనాయకుఁడు రెండవవ్యక్తి హేమాద్రి రెడ్డి గారిద్దఱును బావమఱుదులు జవనాశ్రయములపై వచ్చి నారు విష్ణావయము చేరుకొనిరి ఆలయ ప్రాంగణమున అశ్వరాజములను వేచెట్ట నీడను నిలిపి ఇద్దఱును ఆలయములోనికి ప్రవేశించిరి మాటయు మంఠియు లేకుండ కృష్ణ నాయకుఁడు బావమఱుదిని ఆలయావరణ మంతయు తిరిప్పెను హేమాద్రి రెడ్డికి ఏమియు నర్థము కాలేదు అరుగ నెంచియు అడుగువేయుచుండెను శిథిల శిల్పములు పతనోన్ముఖ పరిభ్రాతాలాభలకములు పరిష్కార విహీనమైన మంట పాంతరము ధూళిధూసరితమైన కాంస్యదీపస్తంభము చూచి హేమాద్రిరెడ్డి మనస్సు చివుక్కు మనెను వెళ్లిన రోటికే వెళ్ళుచు ఇద్దఱును కొంతసేపటికి ద్వైతస్తంభము దగ్గఱకు వచ్చిరి ఆదియు శిథిలావస్థలోనే యున్నది చిటుగంట లకు బిడులు ద్వైతస్తంభాగ్రిముని ఎదుకగూండ్లు ఊగినలాడుచున్నవి

విష్ణ్వలయ మిటులున్నది ఎక్కడవులచిత్ర మటులున్నది సమదృష్టి పూజ్యము వక్షవాతమువలె పక్షపాత మ చిత్రమేని చిరగ్గాని అధికారయుతమైన అధిక సంఖ్యాకుల పీడన తాదనములకు అల్యనంగ్యాకులు అణగారినపోవలసినదే. పాదుకాలము దాపురించింది అలనలేని వాలన. అనుచు నచట నొక గండశివయ కృష్ణనాయకుడ కష్టతలముగా క్లిష్టాస్తినుడయ్యెను అతని వాగ్దాటి హేమ ద్విరెడ్డికి వజ్రపూతవైచరి మనసు నొచ్చుకొనెను మాటు మాటాడక మౌనముద్ర చాల్చి సమీపమున సరాజ్ఞులుడై కూర్చుండెను మఱల కృష్ణనాయకుడ దారంభించెను

'అదృష్టవశమున మనకు కులవిచక్షణ చుంటున్నది పర్తిమారమున మరము బావమఱుదుమే కాని ఇంక మన సంతానమైన కార్యాయనీ రుద్ర నాయకులకు కళ్యాణము చేయవలసినవారము మన మధ్యను మత సమన్వయ లేకపోలేదు కాని తోకొట్టఁబడినది అందుకు నేనేమయు అనను ఆ తాయవ నాయకుని అడుగుజాడలలో నీవు మెలఁగుట వని మెప్పునకై నీవు శివభక్తుడ పగుట నాకు నచ్చని విషయములు ఆ తాయవనాయకుడు నాకు వరమకట్రపు మహాపాప వాడు కారణముగ నాకు వెట్టివెంగళవలె గొంగళి సామ్యమైనది కాకున్న గజసావాణి విరుద పదవి నాకు లభించెడిది లప్పుడు ప్రభుప్రళంసలు నేనును పొందెడివాడనే! అవి యీఁతఁగా విష్ణ్వలయమునకు వీనముపాటి చేసెడివాడను ఇంతఁగా విష్ణ్వలయము హీనస్థితిలో నుండకపోయెదెది సర్వసమర్థులు సమస్యంధులు అయిన విష్ణుభక్తు లీ విధముగా నేడు విద్యేష విలయ విష్ణుంభణలో వినాశమగుట ఎవ్వరికిని అవాంఛనీయమే.' అని కృష్ణ నాయకుడు ఉద్ఘాటించెను

హేమాద్విరెడ్డి బదులు పలుకలేదు ఎట్టి వికారము నాతని మోమున క్రోకటికము కాలేదు అది గమనించిన కృష్ణనాయకునకు ఆగ్రహచేతము కలిగెను కాని అణచుకొనెను

"మొన్నటి సభాసమావారము చూచితిరికదా! జాంఘాలిక స్వత్రాంతము పొయికముగ మీకు వికరమై యుండును అని సాధిప్రాయముగఁ జూచెను

'రాజ్య సంబంధమైన రహస్య మెట్లు వికరము కాఁగలదు?' — హేమాద్విరెడ్డి ఎట్లో క్రొవ్వించెను

ఎంత రహస్యమైనను ఎప్పుడో ఒకప్పుడు బహిరంగము కాకపోదు '

క్రొవ్వల రహస్యము ప్రకటమగుట దుర్బలము

అన్యులకు నాకు మాత్రము కాదు "

హేమాద్రిరెడ్డి ప్రశ్నార్థకముగఁ జూచెను కృష్ణనాయకుఁ డిట్లు చెప్పె సాగెను

'మహారాజుగారి ఆంతరింగికులలో బ్రాహ్మణమందిరి పోతన యొక్కఁడు కదా ! ఆయనకు అగ్నిహోత్రచయనులు ఆత్మబంధువు చయనులుగారు మాకు కుటుంబ మిత్రులు పోతన మంత్రిగారి చయనులగారి సంబంధము మనవంటిదే అనాటి జాంఘాలిక వృత్తాంతము ల విధియగ నాకు విశదమైనది జరిగిన తొలిటి రాజోద్యోగులకు చెప్పిన దింకొకటి అద్దంకి పాలకునిపై దండయాత్రకు రాజకీయ కారణముకంటె మతవిషయకమైన హేతువు ప్రబలమైనది అద్దంకి పాలకుని పేరు ప్రతిష్ఠయు జగద్విఖ్యాతములే ! ఆయన శాలంకాయన గోత్రుఁడు చక్రినారాయణ విరువాంకితుఁ డయిన మాధవదేవుని కీర్తివందికల మషీరము పూయుటే కాకతీయ ప్రభువుల అపార కృపారసదృష్ట !

ఏమది ?

'ఏమన్నది ? ఎవరో దుండగులు మన ప్రభువులు మోటుపల్లి రేవునకు పంపిన బండ్లను దోచికొనిరి అది మాధవదేవుని రాజభటులు అడ్డగించి చేసిన అల్లరిగా మన ప్రభువుల నిర్ధారణ మీదుఁబడితిరి ఆ దుండగులు ఎగుమతి సరకులను ఎర్వనారకము చేసినది చాలక శేషవార్ధములను అద్దంకి పాలకుని ఆధీనము చేరిని మన జాంఘాలికుల కల్పనము వారు వార్త మోకొని వచ్చిరి అది వీపున కట్టుకుని గజనావాణింగారు గజవతిదేవచక్రివర్తిగారికి నిండు నభ్యంత్ర భద్రముగా అందిచ్చిరి ఫలితము నభముగింపు అమాత్యశేఖరులతో ఆంతరింగికలతో చక్రివర్తిగారు రహస్యమందిరమునకు విచ్చేరి మంత నములు నట్టిరి తుదకు అద్దంకి పాలకునిపై యుద్ధము ప్రకటింప నిర్ణయించిరి ఏకగ్రీవముగ నందఱు దండయాత్రకు ఎద్దపడిరి ఇంతటను మూలకారణము అద్దంకి పాలకుఁడయిన మాధవదేవుఁడు వైష్ణవమతావలంబి యగుటయే.'

"కాదు మాధవదేవుఁడు విష్ణవపీఠుఁ డగుట మాత్రమే సామంత స్వపుల తిరుగుబాటును సమాప్తి లఱఁచుటన్నది అపరిహార్యము ఈ క్లిష్ట దినములలో ఆఖ్యావశ్యకము'

క్లిష్టదశ ఏమి వచ్చినది ?

అధ్యాత్మిక సంపత్తికి ఆర్యావర్త మాలవాలము దివ్యాతిదివ్యమైన సొందామతమున కిది ఎరిగినచుయము మహమ్మదీయులప్పుడే ఉత్తర భారతాదినలో ఉత్తైలు గల్లకొనిరి దక్షిణభారతము వారివలని ప్రమాదమునకు ప్రతిక్షణము భయకంప ముడుచున్నది ఇట్టి సమయములో సామంతస్వపులు

తిరుగుబాటు చేసినచో అంతఃకలహములు పెచ్చుపెరిగి రాజ్యము సులభముగా అన్యాధీనము కాగలదు పరాధీనత యెంతయు గర్వము సామంతరాజులను అనుకూలరను జేసికొనుటయో అణచివేయుటయో సామ్రాజ్యాధీశ్వరుల అవశ్య కర్తవ్యము ఉపేక్ష వహించిన కాకతీయ సామ్రాజ్యముయొక్క ఉనికియే ఉహకాగలదు దక్షిణభారతము తురుష్కాక్రాంతయు కాకుండ కాపాడసలసన బాధ్యతకలవారు కాకతీయవీరులు తొకచే పద్ధతమగణ్యులు ।

అది ప్రభానామాత్యులు వల్లెవేయించిన సారము

రాజ్యవిస్తీర్ణ ప్రయత్నమిది కావచ్చునేగాని ఎంతమాత్రము వైష్ణవ మతవైంము కాదని నా నిశ్చయము

'అది మీ అపభ్రమ

అని ఖండించిన అనంగలిగినది లేదు

అక్కరయు లేదు వైష్ణవ ద్వేషము ప్రతిఘటనార్హము కాదనుట వీరశైవ మతావేశ విజృంభణమే ।

'కావచ్చును కాని ఇది కానినమయము

ప్రభువక్షపాత మటులు వలికించుచున్నది కానిమ్ము ఏమైన నేను తగిన చర్యలు తీసికొందును

ఏమి చర్యలు ?

అద్దంకి పాలకునకు అండదండగా నిలిచి—

'రాజరోహము

కృష్ణనాయకుని అర్థోక్తిలో ఖండించి హేమాద్రిరెడ్డి లేచెను చెబ్బితిన్న సామవలె కృష్ణనాయకుడును కన్నున లేచెను

'బాగుగా ఆలోచించునది మన యిద్దరిపైన ఎల్లల భావిజీవితములు ఆధారపడియున్నవి నిశ్చితాభిప్రాయము ఎదలను అందుకు మీ సాహాయ్యము ఆపేషించితిని శైవమత ప్రాతికూల్యము నా భావముకాదు వైష్ణవమతము నకు జడుగుచున్న అన్యాయము నెదుర్కొనుటే నా సంకల్పము అహర్నిశలు కృషిచేసి అది సాధించి దీరెదను అని నిష్కర్షగా కృష్ణనాయకుడు పలికెను

దుస్సార్థము దుస్సవాము '

హేమాద్రిరెడ్డి ఖండితముగ చెప్పెను

'ప్రభువులు పరమేశ్వర పట్టాభిషేకములు నేయుట సుస్వార్థమా? "

హేమాద్రిరెడ్డికి సమాధానము తోచలేదు

"ప్రభువులనుబట్టి ప్రజలు ।

కృష్ణనాయకుడు ములల వక్కాణించెను

'ఏమైనను రాజద్రోహము రాజద్రోహమే కాకతి గణపతిదేవ చక్రవర్తిగారికి మత సమర్థయదృష్ట కలదు ఏకమతావలంబులని గర్హించుట సాహసము

అవును సాక్ష్య మీ శథిల విష్ణులయమే ।'

కృష్ణనాయకుని తీవ్ర సమాధానమునకు హేమాద్రిరెడ్డి పాణము కట్టుకునుచును జీర్ణావస్థలోనున్న దేవాలయము నొకసారి పర్యాలోచన చేసెను ప్రభు నిరాదరణపాత్రమై విష్ణులయ మొకఁడే దురస్థపాలయ్యెనో హేమాద్రిరెడ్డికి దురవగాహమయ్యెను జన్మదినోత్సవ సందర్భ ప్రధాన ప్రకటన మాతలింతుకు వచ్చెను అయినను హేమాద్రిరెడ్డి వాతోపదేశమునకు లభ్యపడెను

అర్హతన దేశకాల పరిస్థితులు పరిశీలించినచో అంతర్విభేదములు అతిప్రమాదకరములు స్వల్పవిషయ స్పృహలమైనచో ఆత్మహీనుల మగుదుము పర్యవసాగము దుఃఖవల మగుచేగాక స్వదేశము మహాదీయుల వశమగు భయము లేకపోలేదు కనుక—"

"పరమత వాతులయిన ప్రభువులకు సత్కాభిషేకము చేయమందురా ? అని తీవ్రముగ కృష్ణనాయకుడు ప్రశ్నించెను

హేమాద్రిరెడ్డికి గుండెలో తాయిపడెను గుటకలు ద్వింగుచు మీన మేషములు లెక్కపెట్టుచు దింటివంకఁ జూచుచే గత్యంతర మయ్యెను కృష్ణనాయకుని పుచ్చా గర్జనమువలె పశ్చిమదిశాతటమున ఎప్పుడు గూడుకట్టెనో కాలతీమూలము ఘర్జరించెను

'తొగ్గిద్ద వోయినది మబ్బులు ఎట్టుచున్నవి ఇంటికి పోదము ' అని హేమాద్రిరెడ్డి భయోత్పాదక స్థితిని తేటపఱచెను కృష్ణనాయకుని మోము నల్లఁబడెను దీర్ఘశ్మశ్మశ్మపులు ధిక్కారముద్రలవలె నిగిడెను తెప్పవాల్చుని అశనిచూపు బాణాగ్రానిశితమై హేమాద్రిరెడ్డి మోమున గాటముగ నాటుకొనెను నిద్రీప ప్రతిచువలె రెడ్డి నిలఁబడిపోయెను

కృష్ణనాయకుడు గాఢశ్వాసము సలిపి 'పద' అని కఠినముగ పలికెను ఆ రెండక్షరములమాట ఉచ్చరించునెడ అతని ముఖము పైకిని కిరిందికిని ఊగి శిఘ్రగతి నలివ్యాపుమయ్యెను అట్లే ఆతఁడు కాలు కదిపెను హేమాద్రిరెడ్డి మెల్లగా కదిలెను విభిన్న హృదయములు విప్రతిపన్న

విషయ విషమములై నిగూఢ విలయరాండవ కేళి నిర్భరములై ప్యత్యస్త
ప్రత్యయ సమర్థన ప్రచండ తరోష్ణలతాపాణింధమ ధురంధరములై,
నగచ్ఛేదిత నదీశృంగబాణ పురుల ప్రవాహ శయ్యాంతర ఘోరమాన భయద
ఘోషములై ఉభయులు రహకోచేదనల గృహోన్ముఖులయిరి

౫

మునిమాంపువేళ అహార్యంపశ్యయైన రజనీకుమారి అదృశ్యాంతఃపుర
మును నీడినది నిండు చూలాలవలె నీలాలనింగి నిర్భర ప్రాప్తదంభోధర
భావభరాయాన నిర్దూత యుండునిల నిస్సాసయై నిద్రాభుజైనిది వీరభద్రా
లయములో మండిరాగిందమున స్నేహదీపక అలరికాంతులు ప్రసరించు
చున్నది ఆవెలుగులో భాస్కర భట్టారకులు వ్యాసపితముపైనున్న శాశ్వత
గృంథమును తదేక ద్యానముతో పరికించుచుండిరి ఆ విశ్వావర్చస్వి విశాల
పాలము ప్రతిక్షణ విజృంభణక్షణ ప్రభావగా పంక్తులలో మణిత ప్రకాశించు
చుండెను ఆ యనకు చేరువలో యథావాక్కుల అన్నమయ్య అసీనుడయ్యెను
అన్నమయ్య ఏదో ఆలోచనలో మునిగెను వారికి సమీపములో రుద్రనాయ
కుఁడు ఉపవిష్టుడయ్యెను

భాస్కర భట్టారకులు బ్రాహ్మపుంభావమూర్తి పట్నాపు నిష్ఠాళ వేద
వేదాంగ పారంగతుఁడు ఒక్క మాటలో చుళిత విద్యాకిలీపాధోరాశి
దిగ్గంతులవంటి పండితప్రకాండు లెండటికో ఆయన గురువు అదృష్టవశమున
రుద్రనాయకుఁడు భట్టారకుని శిష్యుఁడు భట్టారకునకు రుద్రనాయకుఁడనిన
ఆపారమైన ప్రేమ అది కేవల శిష్యవాత్సల్యమేకాదు పుత్రవాత్సల్యము
కంటె మిక్కుటము రుద్రనాయకునకు పారముచెప్పుటనిన భట్టారకునకు
ప్రత్యేకానర్తీ భాస్కరభట్టారకుని సమ్మతిములో రుద్రనాయకునకు శాస్త్ర
పారానుభవముకూడ బ్రహ్మానంద సబ్రహ్మదారియే రుద్రనాయకుఁడు పాఠము
సకు వచ్చుట క్షణమాలస్య మయినదో భట్టారకులు తల్లిడిల్లిపోవుదురు భట్టా
రకునివద్ద కావ్యపరనము రుద్రనాయకునకు శాస్త్రాయనీరూప సాక్షాత్కారము
ఆ గురుశిష్యుల వింత అనుబంధము ఎండటికో ఆనంద సంధాయకము
కొందటికో ఈర్ష్యాహేతువు ప్రథమశ్రేణిలో యథావాక్కుల అన్నమయ్య
వధిముఁడు అన్నమయ్య కానుగా విద్యతక్కిని అయినప్పటికి భాస్కరభట్టార
కుని సాన్నిధ్యము సరిస్వతీసాన్నిధ్యముగా భావించును భట్టారకు లెప్పు డెంతటి
ప్రాశంసారము చెప్పినను ఏదియో కాగింగొగ్గిత విశేషమునుండి తీరుననియు,
ముఖ్యముగా రుద్రనాయకునకు కావ్యపారము చెప్పునపుడు తప్పనిసరిగా
భట్టారకుని సమక్షములో నుండవలెననియు అన్నమయ్య ఉద్దేశము ఉత్తరము

రుద్రనాయకుడు కావ్యముల పఠించెను అలంకారశాస్త్రములలో ప్రభుత్వము సంపాదించెను వ్యాకరణము కరతలామలకమైనది అయినప్పటికి తనివితీరక భట్టారకునిపద్ధత సంస్కృత నాటకములు చదువసాగెను అభిజ్ఞాన శాకుంతలము పూర్తికావచ్చునది భరతవాక్య వివరణకు భాస్కరభట్టారకుడు యత్నించునంతలో రుద్రనాయకుఁడొక విలక్షణమైన ప్రశ్న వేసెను

'శకుంతల కణ్వాశ్రమములోవలె ప్రేమహృదయ కాదు మారీవాశ్రమమున మాతృహృదయ మాత్రమే! ఇతరులవ్యంతుఁడన్నచో నిరసనదోష యాదుఁడు ఇద్దఱిరుద్ధ పద్ధత అభాతమున్నది అట్టి నియుక్తజీవులకు చిరకాల వియోగానంతరిము ఆకర్షక పునస్సమాగమము అంత తేలికగా సంభవమా? అన్నది రుద్రనాయకుని ప్రశ్న

అది చిలిపి ప్రశ్నగా అర్థములేని విషయముగా అన్నమయ్య భావించెను ఎంత చిలిపి ప్రశ్నయైనను మతెంత కొంటెకోణంగి ప్రశ్నయైనను రుద్రనాయకుఁడు అడిగినచో భాస్కరభట్టారకునకు అపరిమితానందము అదొక పాతాళప్రశ్నకలె తా నొక పార్థివమూర్తియై తర్కగాండివము సందానించి సమాధానగంగను ప్రసాదించివేదే భాస్కరభట్టారకునకు తృప్తి యుండదు కాని ఆయన సమాధానమిచ్చుటకు ముందు అక్కడెవ్వరైన నున్నచో వారివలన సమాధానము రాఁబట్టించుటకు ప్రయత్నించును అది భట్టారకునకు విలక్షణ విద్యావిశోదము ఒక్కొక్కప్పుడది ప్రక్కనున్న వారికి ప్రమాదము కలిగించకపోదు అన్నమయ్యకు అంతటి అవస్థ తటస్థ పడినది తానుమాత్రము మతొక శాస్త్రసంబంధమైన తాళపత్రగ్రంథ పరిశీలనలో నిమగ్నుఁడయ్యెను రుద్రనాయకుఁడు జ్ఞానముముత్యపుగా మూఁగ పాంచారికవలె నుంచెను

యథావాక్కుల అన్నమయ్య ఇట్లు చెప్పెను—

'అయ! బండము అదుకాదుకముగా అగ్నిలో కాల్చినఁగాని అభినవము సుదృఢము కానట్లే విరహాగ్నితప్తముకానిదే ప్రేమహృదయము పరిష్కృతము పటిష్ఠము కాఁజాలదు విరహ మొక్కటే ప్రేమకు నికడోపలము

అది విని భాస్కరభట్టారకుడు సాధిప్రాయముగ రుద్రనాయకునిఁ జూచి రుద్రనాయకుఁడు అన్నమయ్యవంక దృష్ట ములలెను అంతలో అగ్నిహోత్రవయసులు అచటికి వచ్చెను ఉన్నట్టుండి ఆకాశము ఉఱిమెను ఆ దృశికి ఆయన కదిలిపట్లయ్యెను రుద్రనాయకుఁ డది గమనించలేదు

మీరు చెప్పినది నిజమే కాని ప్రశ్నోచిత సమాధానము కాదు నా ప్రశ్న ఆకర్షకముగానైన విభిన్నహృదయుల పునస్సమాగమము గుఱించి

మీరు చెప్పినది విరహప్రాముఖ్యమేకదా! అని రుద్రనాయకుడు పలికెను

పాదుకలము ఎదవ బుద్ధులు అందఱికి ధర్మసందేహములే! అన్నియు శాస్త్రసమ్మతములే! సంప్రదాయ బద్ధములే! అని అగ్నిహోత్ర చర్యనులు రుద్రనాయకునిజూచి గొంతుకవిదలించి గోండ్రించెను

భాస్కరభట్టాచలము నిమేష మాత్రము దృష్టి నిలిపిరి మఱల ఆశాశటమున ఉలుము చినబడెను ఉన్నట్టంటి ఉలుములు ఉధృతము లయినవి దూరదిశాముఖమున కాలజీమూలనివ్యూలమై గంభోజవాతము జరిగినట్లు విశదమైనది అగ్నిహోత్రచర్యనుల ముఖమున ఆగ్రహవేళ యంకను తాండవ మాడుచున్నది యథావాక్కుల అన్నియయ్యి మౌనప్రళయము రాలెను భాస్కర భట్టాచలము శిష్యుని జూచిరి వాతావరణము భీతావహముగ నున్నది యుంధూప్రభంజన శంకాపహము నీవిక జాగ్రత్తయక జాగరూకుడవై ఇంటికి వెళుచునది భద్రమునుమా! అనిరి

రుద్రనాయకుడు తలపంకించి తన తాళపత్ర గ్రంథములు తీసికొని లేచెను గురుదేవునకు ప్రాంజలిఘటించెను యథావాక్కుల అన్నమయ్యకు నమోవాకము లర్పించెను అగ్నిహోత్రచర్యనులకు సవాతము అభివాదము చేసి అటనుండి నిష్క్రమించెను

యథావాక్కుల అన్నమయ్య మౌనము మానలేదు భాస్కరభట్టారకులు మఱల శాస్త్ర గ్రంథ పరిశీలన కుపక్రమించిరి అగ్నిహోత్రచర్యనులు అట్టు దిక్కి నట్టుదిక్కి పోవుచుండెను హఠాత్సంభూతములైన వజ్రఘట్టన దీక్షణ ధ్వనులతో మేఘావృత నభోవీధి భయదరీభతనమైనది అగ్నిహోత్రచర్యనులు మఱల ఆరంభించెను

'అచారపరాయణు లనుకొంటిని భాస్కరభట్టారకులవారింపటివారనుకో లేదు సాహిత్యరహస్యములు శాస్త్రమర్మములు నిరక జెప్పవలసనది ధూర్జులు కాఁటోయి! ఈ కుఱుకుంక మహాపండితుఁ డగును దేశము మండిపోవును ఇప్పటికే సాహిత్యము సన్యాసాశ్రమ స్వీకారము చేయుచున్నదని నా బాధ ఆ శివకవు లెక్కడ రావురించిరో! ఆంధ్రసాహిత్య మడుగంటుచున్నది సంస్కృతవాసన సోఁకిరాదట! అప్రాచ్యులు! గీర్వాణభాష దేవభాష యని ఎఱుగరు కాఁటోయి! సంస్కృతిచ్చుండస్సులే స్వీకార్యములు కావట! నయమే! చందోవిద్యేషులు కాలేదింకను ద్విపదకే ఇహపరములను ద్విపద ములట! ఆహా! మార్గకవితామార్గము కంటకావృత మహారణ్యమై పోయినది నేఁటికి అందఱికి తెలియునట్లు అచ్చ తెనుఁగులోనే కావ్యములు వ్రాయవలెనట!— ఏమండీ! అన్నమయ్యగారూ! మీరుండికూడ మాటాడరేమి' అని అన్నమయ్యవంక తీవ్రముగ చూచెను

'భవిష్య సమాచారం సంభాషణాది సంస్కరము పాపహేతువుగా భావించు వారి నెవ్వరు హర్షించుదు? అని మాత్రము యథావాక్కుల అన్నమయ్య జవాబిచ్చెను

'అవునుకదాండి నేరం పెచ్చి పెరిగిపోవుచున్న నాల్గవ మతముల కారణముగ ఆర్షమతము నాశనమగుటలేదా? తైన బౌద్ధముల తైత్రయోత్రకు వీరశైలిమత విలయకాండమునకు అనాదిప్రసద్దమైన ఆర్యమతము అన్యాయముగా నర్వనాశన మగుచంద అభిజ్ఞానెప్పుడు చూచుచు ఊరుకొనదు శక్తి యుత్తులు ఎగియోగించి నగలసమల నుద్ధరించు కౌవించుకొందురు" అని తీవ్రముగ చయనులు అందుకొనెను

భాస్కరభట్టారకులు మెల్లగ ఇట్లనిరి

"పురుషకారము శాస్త్రమున చెప్పబడినదే కాని అది దైవనిర్ణయాతీత మనుకొనుట దురహంకారము కాకి అదిమహ్యంతరవాతుడైన ఆ భగవంతుడే సృజించిన ఆర్షమతము ఎవ్వ రెన్ని ప్రయత్నములు చేసినను మాయమగు నదియు కాదు ఉద్ధరింపబడునదియు కాదు తైనాదీతరమతము లన్నియు బౌద్ధమతనంతానములే. ఆర్ష బౌద్ధముల అన్యోన్య సమరము మానవప్రయత్నమున మానపోవునది కాదు దైవికముగనే ఆర్షమతము స్వీయోన్నత్య నద్ధాంత సముపేతముగా నుద్వజనులకు శిరోధార్యము కాగలదు అదియే కుభోదర్శము'

దైవము దైవమని పురుషకారము విదలినచో నర్వభ్రష్టుల మగుదుము ఆర్షమతము క్షణముతో నామరూపరహితము కాగలదు అని మఱి అగ్ని హోత్రవయను లనెను

అంతవఱకు ఆకాశమువంటి దృష్టి ప్రకరించిన అన్నమయ్య చివఱన లేచి భట్టారకులుగారూ! వర్ష మారంభమైనది ఉండుకొలది ఉద్ధృతమగు సూచనలే కానవచ్చుచున్నవి" అనెను

భాస్కరభట్టారకులు దిశావలోకనముచేసి 'నిజమే' అనుచు వ్యాస పీఠమును దీసి భద్రవీణచి తాళపత్ర గ్రంథమును తాళచ్చర్యమును పరిగ్రహించి—

'చయనులుగారూ! మీరు లేవరేమి? అని ప్రశ్నించిరి

'వచ్చెదను మీరు నడువుడు'

చయనులు నిష్కర్షగ రెప్పెను భాస్కరభట్టారకులు బయలుదేరిరి యథావాక్కుల అన్నమయ్య అనుసరించెను

అగ్నిహోత్రవయను లక్కడే యుండెను

భాస్కరభట్టారకు లెంత నిగర్హమాదామణియో చయను లంత అహంకారి అన్నచుయ్య ఎంత నిరాడంబరణీవియో అంత దాంభికుడు అంటేకాదు అగ్నిహోత్రచయనులు పసపట్టవలె వాదాలుడు విద్యావిలుతుడే కాని అనమగ్రవిజ్ఞాన మహోద్రేకి ముక్కోప మీడుమిక్కిలి తంత్రజ్ఞుడు కృష్ణనాయకుడు హేమాద్రిరెడ్డికి చెప్పినప్రకారము రాజమండ్రి రహస్య వృత్తాంతము స్వీకరింపన దిట్ట ఆర్షమతోన్నాది తదర్థము రాజకీయమైన మార్పును కోరి కుట్రలున్నట్టా లో కుయుక్తులు ఎట్టుటలో అందెవేసిన చేయి అద్దంకిసాలకునిపై కాశీయ గణపతిదేవచక్రవర్తి ప్రకటించిన యుద్ధములో కృష్ణనాయకునకు ఒక కౌత్త పాత్ర నిచ్చెను ఆ పాత్ర రంగ ప్రవేశము చేయుటకుముందు హేమాద్రిరెడ్డి సూత్రధారియగుట అవశ్యకమని యెంచి అందునిమిత్తము కృష్ణనాయకునే నియోగించెను ఆ సమాచార మేమైనది తెలిసకొనుటకు వీరభద్రాలయమున కిప్పుడు విచ్చేసెను వీరభద్రాలయము భాస్కరభట్టారకునకు విద్యానిలయమైనది అగ్నిహోత్రచయనులకు సంకేతస్థలమైనది కృష్ణనాయకునికోసము నిరీక్షించుచు అగ్నిహోత్రచయను లిట్లు తలపోయసాగెను—

‘ఇంకను రాదేమి వీడు ? ఎన్నివిధములుగ హెచ్చరించేసితిరో ! ‘నీవు సామాన్య నాయకుడవు కావు నాయకవంశ నాయకమణివిరా ! అంటిని నీ జాతకచక్రమున రాజయోగము కలదని రుద్రానాయకునకు మహారాజ యోగమే పట్టనన్నదనియు’ తెప్పితిని చెప్పినమాట వినువాడే ! ఇంకను రాకున్న హేతువేమో !’

పరిపరివిధముల తలపోయుచు అగ్నిహోత్రచయనులు ఆలయప్రవేశ ద్వారమునకు దృష్ట అంకితముచేసెను

‘అయ్యో ! చయనులుగాదూ ! మే మింద్లకు పోవుచుంటియు ఆలయము నకు తాళము వేయవలెను అను మాటలు వినఁబడి చయనులు వెనుదిరిగి చూచెను గృహోన్నతులులయిన అర్చకులు కనఁబడి విసుఁగుకొనుచు అగ్ని హోత్రచయనులు ఆలయమువీడి బైటికి వచ్చెను అర్చకులు ఆలయద్వారములు మూసి వెడలిపోయిరి ఆలయస్రాంగణములోనే అగ్నిహోత్రచయను లందెను అంతకంతకు పెద్దము హెచ్చ వాతావరణ మేర్పడసాగెను ఇంటికి పోద మింక అనియు రాకపోఁడు నా మాటప్రకారము అనియు గాలిలోని దీపమువలె తబ్బిబ్బు లగుచుండెను

పర్ష మధికమైనది చేయునదిలేక చయనులు ఆలయము అరుగుపై నిలఁబడెను అంతలో కృష్ణనాయకుడు తడిసిన బట్టలతో అచటికి వచ్చెను అగ్నిహోత్రచయనులకు ప్రాణము లేచివచ్చినది

ఏమోయి వాయుమణి! నీకు తెలియుటలేదుగాని గత బహుధాన్యలో
గజసావాణివి కావలసినవాడవు ఆ జాయనాయకుఁ డెవఁడోయి? అనెను

పృథువులకు ఆత్మబంధువు ఉత్తమ శ్రీతియకులనంతాడుఁడేని కాదు
అయ్యగంఠీయఁడట! కృష్ణాముఖద్వారప్రాంతమున వారు సాలకులు
జాయనాయకునితండ్రి నారయ్యయట ఆయన రాజ్యము ఒక పెద్ది
గ్రామముపాటికాదు ఏమైనేమి కాకతీయసంశయవారికి ఆపులయిరి నారయ్య
గారి కుమార్తెలు నాల్గు పేరమ్మగార్లు పట్టమవాపులయిరి జాయనాయకుఁడు
రాజగారి బావమఱుడి గజసావాణికాక గగనసావాణి యాడ కాఁగలఁడు

ఓయి ఎచ్చివాడా! అది నీ ఉపేక్షవలన నరే విచారించి గతజల
సేతుబంధనము ఇంతకు నీకు అదృష్టలక్ష్మి అదృశ్యమైనది అయిననేమిలే!
ఆజాయనాయకుఁ డెంత రాజగారి బావమఱుడియైన మనకున్న బలము మన
కున్నది సమయము మంచిపోలేదు నీ కొడుకు రుద్రనాయకునికి పట్టాభి
షేకము తప్పదు చంద్రగుప్తునకు చాణక్యుఁ డెట్లో రుద్రనాయకునకు కే నట్లు
కే చెప్పరాదుమమ్మ హేమాద్రి రెడ్డితో మాటాడితివా?"

మాటాడితిని ఏమిలాభము? కొఱుకుపడని కొయ్య

టవో! - నరే! - మార్గాంతరము లేకపోలేదు

మార్గాంతరమా?

'అవును మహారహస్యము ఇక్కడెందులకు? మా ఇంటికి పోదము
వర్తమింకను కోరుగనున్నది

ఇదేమి వర్తము? కుంభవృష్ట కురియవలెను కురిసితినను ఏండ్లు
పూండ్లును ఏకముగాక పోవు నాయకమణి! చయనులు అపరరాణక్యుడే!
తెలిసినదా? సర ఆంధ్రాదమృతమ్ విషమ్

ఆ వానలోనే అగ్నిహోత్ర చయనులు కృష్ణనాయకుఁడు బయలుదేరిరి

౬

రాజప్రాసాదము చెక్కుచెదరని చెక్కడములతో చెన్ను మీతినది
సంహద్యారము వాలతాఁడి ద్వారబంధములతో పాంచెల్లివలె నున్నది
సృష్టిగ్రుచ్చుపల్లికలు రంగవల్లికలువలె విన్యస్తములు లేఁజాలిల్లి వెలుగు
జాలున జాలువాలు ఆ గడవలవలె అనేక రిమణీయ శిల్పముద్రలు ముచ్చట
గొలుపును గొడుగుబిల్లుగా అమర్చిన గండశిల క్రిందిభాగమునఁ గల శిల్ప
విన్యాసము అతిలోక మనోజ్ఞము నయతెలంకుల ద్రాక్షగుళచ్ఛములు నోటఁ
గలచుకొన్న కీరంకతులను తీర్చిరి అటు నిటు అన్ని ఫలజాతుల మేలి
అచ్చులు చెక్కిరి మధ్యను రత్నమాణిక్యములు పొదిగిరి వాని కుదురున

చిన్ని చిన్ని జీబులు కూర్చి చుట్టును చేమంతిదళములు చికిలిచేసిరి ఆ దృశ్యము కాకతీయసామ్రాజ్య పాగ్గిభార శోభాప్రాభవ ధిక్కారమునకు దిక్కాంత తారక చంద్రహారధరిణియై తదంతరమున దాగినట్లనిపించును

సంహారమునొద్ద సంహతిశోరములవలె రాజభటు లిరువురు విచ్చు కత్తులతో పారా కాయుచుండిరి రాజసేవకుఁ దొకఁడు పంచకళ్యాణిగుఱ్ఱమును పొంగగఱమునకుఁ దీసికొనివచ్చెను ఆ వెనుక అశ్వరూఢుడైన వృద్ధుఁడొకఁడు వచ్చెను అతఁడు జన్మదినోత్సవ సందర్భమున యువరాజును ఎచ్చిగాఁ జూచిన పృథ్వి రాజభటుఁడు కొంతసేపటికి రాజప్రాసాదమునుండి బాలభానువువలె నొక వ్యక్తి బైటికి వచ్చెను ద్వారపాలకులు చేతులుజోడించి వైఁచొలఁగిరి ఆ వ్యక్తి ఎవరో కాదు ఆ నాటి యువరాజే! సరాసరి జవనాశ్వమును సమీపించెను రాజసేవకుఁడు అశ్వము నాయత్తపఱచి జూచువిదిల్చి చెంత నిలిచెను ఆ యువరాజు అశ్వాలోహణ చేసెను చెణుకు చెళ్ళుమన్నుది వెంటనే హయహేష దిగ్గోళ విధ్వస్తమయ్యెను తుగ్గిటిలో యువరాజు తురంగము మానీగైనది ఆ గుఱ్ఱమువెనుక వృద్ధ రాజభటుని అశ్వము దొడుతీసింది వారి తెడురుగా అశ్వరూఢుడైన మఱొక వ్యక్తి వచ్చెను ప్రభుత్వతలమున అతఁడొకఁడు అశ్వాలోహణము చేసెను రాజసేవకుఁ డా అశ్వమును ప్రక్కకుఁ దీసెను ఆ ఎచ్చిన వ్యక్తి జాయపనాయకుఁడు అతఁడు 'మహారాజులుగారికి మా రాక తెలియజేయునది అని ద్వారపాలకు నాజ్ఞించెను ద్వారపాలకుఁడు చేతులు జోడించి తలపంకించి తొనికి వెడలెను కొంతసేపటికి ప్రాంతిహారి తిరిగి వచ్చి ముదలయైనది అని తెల్పెను జాయపనాయకుఁడు రాజప్రాసాదములో ప్రవేశించెను ఏకాంతముగా దీర్ఘాలోచనలో మునిగి ఎందుచేతనో కించితఃఖిన్నవదనుడై యున్న ప్రభువునకు భద్రేభదర్బు విలాసకర సముత్కర్ణన విధానముగా కయిమోదెను

గణపతిదేవచక్రవర్తి గంభీరవదన మించుక వసివాడినది ఆలోచనా ధూమపటలి చిటిలి ఆయన మోమున నొక జ్వాల యెగసంది చక్రవర్తి దృష్టి నిజాత్య నిర్గమన మించుకను ధాయారూపము గట్టుచున్న ద్వారమార్గమువంకతె ప్రసరించుచున్నది 'సామ్రాజ్య విస్తీర్ణ ప్రయత్నములు వ్యర్థము అన్యరాజ మనఃభేద ప్రతిపాదకములు మాత్రమే! అనవసరాయాస మను మాట లప్రయత్నముగ చక్రవర్తినిట్లు గద్గదస్వరమున వెలువడెను

కాదు పవిత్రభారతావని పరాధీనము కారాదు మహోజ్వలమైన కాకతీయమహాసామ్రాజ్యము దక్షిణావళమును తురుష్తాక్రాంతము కానియదు ఆ వింధ్య కన్యాకుమారము కాకతీయసామ్రాజ్యాధీశ్వరై కచ్చత్ర చ్ఛాయాచ్ఛాదితము

కావలసినదే. సర్వదా కాకతీయసామ్రాజ్యము దేవేంద్రవైభవద్వైరాజ్యము” అని జాయపనాయకుడు ఉద్ఘాటించెను

గణపతిదేవచక్రవర్తి అరమోద్యు కనుదోయిలో జాయపనాయకునిపంకి దృష్ట ప్రిసరించెను జాయపనాయకుడు నమ్మిశిరస్కురై కంఠస్వరమున ఇట్లు పలికెను

మహారాజులకు సంతాన నమస్య ఇట్లు సంతాపకారణమగు టెంతయు మాకు విచారకరము కాని మీ వంశపుష్కము నిష్ఫలము కాదని మాత్రము మా మనవి

కావచ్చు కాని చక్రవర్తి శిథిలజీవి శిలాహృదయుడు ముందు వెనుక లాలోచింపక మొండిదైర్యముతో అనాడట్లు ప్రకటించితిమి అదిర్థము కన్పిస్తున్నకొనుటకు బ్రహ్మసృజయ మగుచున్నది యథార్థవిషయ ప్రకటనమే చేసినచో ప్రమాదము వాటిల్లునని దురలక్షణలన ఈ దురవస్థ కలిగెడిది కాదు

వీరసులు వారసులో స్వేచ్ఛలు శ్లేచ్ఛులో కాకతీయసామ్రాజ్యము కఠింతురనికదా అట్లునేను కల్పించినది

అదియే మనకు అనధారా ప్రకృతమైనది ఆ వృద్ధభటుని అనుకంప లేనిచో ఏమయ్యెడివారమో! ఘోరవ్యాఘ్రవిహార భూములయిన కాంతారములలో మృగయాచిన్దము రాజోచితమే కాని అందువలన పసిబిడ్డ తెన్నిపాట్లోకదా!

‘ఆ విషయమున జాగరూకత వహించితిమి అవసరమైన వనతులు కల్పించితిమి సర్వసదుపాయములతో మహారణ్యమధ్యమున నందనవనమే సృష్టించితిమి’

ఏమో! అంతయు ఆగమ్యము

‘ఆదైర్యవదలదు అందలి బాధలు బాధ్యతలు నావి’

రహస్యము వెల్లడియగుచో!

అసంభవము

జాయపనాయకుడీమాట వక్కాణించు నమయమున ద్వారము దగ్గల ఒలునుండి కత్తిదూసన శబ్దమైనది అనుభవమే వారిదృష్ట అటు ప్రసరించినది గుమ్మములో ప్రతీహరి ప్రవేశించి వీరోచిత చందనముచేసి దండలుకట్టి నిలిచెను గణపతిదేవచక్రవర్తి వానిని గాంచి సక్ష్మత సంచలనమాత్ర సంతోషితేషమున ఆగమనహేతువు వచ్చించెను ప్రతీహరి ముఠల పొంగింజలి ఘటించి ‘జాయపనాయకులుంగారి దర్శనార్థము సేనాపతిగారు వచ్చిరి’ అని

చెప్పెను గణపతిదేవుడు కటాక్షవీక్షణమున అనుజ్ఞనిరెను జాయపనాయకుడు
అటనుండి కదిలెను పృథీహరియు నిష్క్రమించెను

గణపతిదేవచక్రివర్తి గంభీరవదనము మరల విషాదమేఘావృతమైనది
కొని ప్రయత్నపూర్వకముగా వికాసవిద్యుత్ప్రభలు విరియజేసెను అంతన్న
నయనాంతరములలో నిర్విరార నిమిలనములు కష్టసాధ్యములైనవి చల్లని
సముద్ర గర్భమున దాగిన చండశ్రీచండ బరదాగ్ని శిఖాగోళమువలె
నమవైశ్వర్య సంపన్నుడైన సామ్రాట్టునకు దుఃఖ హేతువైన సమస్యసహజము
నిగూఢ దురవగాహమే.

జాయపనాయకుడు మఱల రాజప్రసాదము లోనికి వచ్చెను ఇప్పు
దారిని వదనశ్రీ జాయమానసముత్సాహ జాగరితమైయున్నది నేత్రములు
విస్ఫూరితములై సవి వాసమరీచిక లాతని గండకపోలమున గరిడీలు కొట్టు
చున్నవి

శుభవార్త మన సేనలు హాథవదేవు నోడించినవి అద్దంకి పాలకుడు
మనకిక సామంతకోటిలో నొకడు మన సేనావాహని విజయోత్సాహానియై
మృత్యుకృతవైరి మృత్యుశములతో ముకుళిత పరివంది పర్వములతో గతరాత్ర
మున చైత్రీరథయాత్రముగ జైత్రీయాత్ర సాగించి వచ్చినది వీధివీధుల
వీరవరుల విజయోత్సవములు చేసికొన సముత్సుకులై తమ అనుమతికి
వేచియుండిరి అని గ్రుక్కత్రిపుకొనకుండ జాయపనాయకుడు పలికెను

మంచిది, సామ్రాజ్యధారపరాలయినవారి ఆనందమునకు మా
అభినందనము వీరవిజయోత్సవమున కిదే మా అనుజ్ఞ' అని గణపతిదేవ
చక్రవర్తి మండన్మృతస్మేరపదనుఁ డయ్యెను అనుక్షణమే జాయపనాయకుడు
అనుజ్ఞాప్రకటార్యము వెడలఁజేయెను గణపతిదేవచక్రవర్తి కనుసంజ్ఞమెయి
వారించెను జాయపనాయకుఁ డాగెను భయనంకోచము లందెను కొంతపఱకు
గణపతిదేవచక్రవర్తి మౌనమే వహించెను జాయపనాయకుఁ డాందోళనపడ
సాగెను కొంత తడవైన అనంతరము చక్రవర్తి 'రాంచీపురము కలింగ
దేశము జయింపవలయున్నది అనెను జాయపనాయకునకు ప్రాణము
లేచివచ్చెను

'అవశ్యము'

జాయపనాయకుడు బదులు చెప్పెను

'మా కాంక్షితము సత్వరముగ కార్యరూపము దాల్పవలెను

మఱల గణపతిదేవుని హెచ్చరిక జాయపనాయకుడు మాటాడలేదు
ఇంచుక శీర్షము వంచెను

‘సందేహ కారణము’

గణపతిదేవుడు సంచాగర్జనమువలె ప్రశ్నించెను అప్పటికిని జాయప నాయకుడు ప్రతి చెప్పలేదు గణపతిదేవచక్రవర్తి గంభీర మదేభ గమనమున ముందునకు వచ్చెను

ఇంతవఱకు కాకతీయ సామ్రాజ్యాధిపతులకు సందేహ పారము లెవ్వరును జెప్పలేదు ఎప్పుడును జెప్పఁదగనివియే అంతే కాదు సమర సన్నాహము కాకతీయ సామ్రాట్లకు వియ్యంకుల ఎదిరింపు సన్నాహమని ఎఱుంగు—వెనుకంజన్నది వెలిపేసతివి

విజయదుందుభి సన్వనములై వినఁబడిన చక్రవర్తి మాటలకు జాయప నాయకుడు తలయెత్తెను

విరిత పూర్వమైన విషయమునే పునరుద్ఘటించితిరి నాకు కాకతీయ ప్రభువుల జయభేరి నినాదములు నువరిచిరములే , కాని—

జాయపనాయకుని గొంతుక జీరవదెను ఎట్లో గొంతుక నవరించుకొని మెల్లగా కాలము కలిసిరానిది కార్యము ఫలప్రదము కాఁజాలదు అనెను

అమాంతము గణపతిదేవచక్రవర్తి జలద గంభీరస్వరమున విజయ యాత్రకు విధిపై నాధారిపడవలెనా , అని ప్రశ్నించెను

జాయపనాయకుడు స్మృతముగ సమాధానముసఁగెను

‘అద్దంకివలె అవి అల్పరాజ్యములు కావు అంతేకాదు ప్రస్తుతము వర్షాకాలము శరదాగమముతో శరసంధానము లెస్స పులికాంతుర సుదా పూరములలో ఈదులాడుటకు వీరులకది తగిన సమయము అందాక వేచి యుండుట శ్రేయస్కరమని మా అభిమతము అని

గణపతిదేవచక్రవర్తి అంగీకారహుచక శరఃకంపనము చేసి అయిన వైన్యము నదికసంఖ్యాక మైనర్పు ప్రయత్నములు జరించుకది పంచశత పరిమితశతాంగములను సవాప్రాదికము చేయవలెను శతసహస్రమదనాగ యాధములు ద్విగుణీకృతములు కావలెను అశ్వకోటి అసంఖ్యాకమగుట ఆవసరము అని చెప్పెను

జాయపనాయకుడు ఆజ్ఞావిధేయత ప్రకటించెను మఱల గణపతిదేవ చక్రవర్తి మందహాస పూర్వకముగా ‘వీరవిజయోత్సవమునకు నమస్త సదుపాయములు కలిగించునది’ అని జాయపనాయకుని ఆజ్ఞావించెను సంజ్ఞా మాత్రముగ సంతోష ప్రకటనముచేసి చక్రవర్తిని వీడ్కొని జాయపనాయకుఁ డరిగెను

గణపతిదేవచక్రవర్తి మోమున గంభీరత మజల ముద్రవైచకొనెను
తన్నేనుగంభీర ముద్రలో ఆనందవికాస విద్యుల్లతలు విరిసి అంధతమ
పుంజములను రాచెను ఆకస్మాత్తుగ ప్రాసాదబహుఃప్రాంగణమున పెద్దపెట్టన
కోలాహలము వినవచ్చెను గణపతిదేవుడు వీనుకొనఁగెను జయజయ
ధ్వనులు ముహూర్ముహూ రచ్చరితములగు చన్నవి అది విజయశ్రీ కమపేతు
లయిన వీరవరుల ఆత్మావ్రకటనాకర్షణ మహానంద సంరంభముగ చక్రవర్తి
గ్రహించెను

అహా! ఏమి వారి ప్రభుభక్తి పరాయణత! విజయగర్వ విలాసము!
నిస్వార్థప్రభుసేవా తత్పరులయిన వీరేకదా ఈ బృహదాంధ్ర సామ్రాజ్య సాధ
మూలస్తంభములు! ఈ కాకతీయ సామ్రాజ్యాధీశ్వరుల దిగ్విజయస్తంభ శంకు
స్థాపన శిలాస్థాపనము వారి విన్యాసము! మా కీర్తిచంద్రికల అమృతాంకువులు!
వారి చల్లని చూపులే విశాల సామ్రాజ్య ప్రైభవసూచక పరాహులాంధన
పతాకాంతర పరిద్భిష్యమాన స్వచ్ఛతా విభూతి వారి ఉత్సాహ జలధితరంగ
సంక్షోభన జన్య కోటాస్పదమే! అస్మాకీక రాజ్యానందరససద్భికి ఉద్దీపనాలంబ
నోభయ విభాషములు వారలే!' —

ఆత్మగతభావోదయమున గణపతిదేవచక్రవర్తి అరవిందనయనములలో
ఆనందమకరిందములు తొణకిన లాడినవి

౬

కృష్ణనాయకుని గృహము ప్రాగభిముఖము నైనికవాటిక నడుచక్కి
నున్నది కెంపు లహరివలె ఇంటిప్రహరీ కోణశిలాఫలక నిర్మాణము
విశాలమైన వాకిలి యొక పూలవనమే! గృహద్వారము కట్టెడుట తులనకోట
యున్నది దానికి చేరువలో పెద్దమల్లివందిరి కలదు తూర్పు ప్రాకారమునకు
చేరి వేటొక ప్రత్యేకమైన శాల అదియే రుద్రనాయకుని చిత్రశాల గవాక్షద్వార
ప్రసారితములగు మయాఖమాలిక లా శాలనుండి మందమందముగ పెచ్చిన
దారినే ఎంతగా తిరోవాతములగుచున్నవి రుద్రనాయకుడు నిత్యవిధిగా
క్లోకములు కొన్ని కంఠస్థము చేయుచునది తాళపత్ర గ్రంథమునను త్రాడు
విగించి తాటాకుపెట్టెలో నుంచెను వ్యాసపీఠము మధచి కవాచి ఇల్లపై నిదెను
ఆసంపూర్ణముగ నుండిపోయిన కాత్యాయని చిత్రపటము పూర్తిచేయ నెంచెను
కుద్యకోటరిమున దాచిన ఆపత్రము బైటికి తీసెను పద్మద్రవసాత్రలు వరుసగా
నిడుకొనెను పసికపించె పలునులు నవరించెను

చిత్రణము పూర్తిచేయవలెను నమగ్రముగా రసాకృతిఁ దాల్చిన
చిత్రమును కాత్యాయనికి చూపించవలెను అదిచూచి కాత్యాయని ఆశ్చర్య

పడవలెను ఆనందరసాద్ధిలో మునిగి వదులాడవలెను అదియే తన
 కిలానై. ఎడటి సాఫల్యము అప్పుడే తనజన్మ ధర్యము ఈవిధముగా
 రుద్రనాయకునితో కొన్ని ఊహలు జనించినవి అర్ధరచిత చిత్రపటమువంక
 నడచు దృష్టినలిపెను నిశ్చయ్యాహము నిమిత్తము వరమేశ్వరుని
 ద్యానించెను ద్యానమాది మెల్లగా భావనమాది యైనది రుద్రనాయకుని
 మనోవీధిలో కాత్యాయని చిఱునవ్వులు చిందులు మూర్తి కట్టినది నవ్వువర్ణ
 న్నందన ముఖాంచినట్లు కల్పకదుర్భాసలంబ కదంబసుమదోలపై ఊగు
 చున్నట్లు ఆతఁడు పారవశ్యమందెను క్రమముగా తన్మయరసతరంగములు
 తప్పించుకొని అడుకొనివచ్చి ఇవాలోనిస్పృహ నందెను వెంటనే కుందె
 పెట్టెను క్షుభుచ్చును వద్మరాగ ప్రభావదృశ వర్ణద్రవ్యమును మించి ఆర్ద్రము
 చేసెను చిత్రపటమున భావనుండరి మధురాధరమలకు మృదురేఖ
 విడఁబోయెను

అంతలో 'రుద్రయాగ' అను పలుపు శ్రీహంపుటధిదురమై వినవచ్చి
 నది రుద్రనాయకుఁడు తిరికివది ఆటచూచెను కృష్ణనాయకుఁ డదటికి
 వచ్చెను రుద్రనాయకుఁడు ఎరిచితిరా. అని రంధ్రీని వరామృశించెను

నేడు వీరశూరికదాయని నీమామను ఎరిచితిని కాత్యాయని పెచ్చి
 నది ఆతఁ డింకను రాలేదు కారణము నీవు కనుగొనిరావలెను అంత
 రంగిక విషయమిది సేవకులను పంపుట శ్రీయస్కరమునాడు వెంటనే
 బయల్దేరునది అని కృష్ణనాయకుఁడు శాసించెను

కాత్యాయని చిత్రీకరణకు ముఖం విఘాతము । ।

ఒక్కసారిగ రుద్రనాయకునకు ఒదిల మండినది కాని కాత్యాయని
 వచ్చినదన్న వార్త చందనచర్మ చేసినది కట్టెదుట ఎత్తముమూర్తి నాకెత్తారము
 కర్తవ్యమును లెట్టించినది మాను రాలేదన్న నంగతి మనఃశ్లేషము కలిగించి
 నది తప్పుగానిగా నతఁడు శిరఃకంపన మాత్రముగ ఆజ్ఞానువర్తనము
 ప్రకటించెను కృష్ణనాయకుఁడది గమనించి అలసుండి నిష్క్రమించెను
 గత్యంతరములేక రుద్రనాయకుఁడు పరికరములను భరితపటములలో నిశుగ్గుఁ
 తమ్యము యాద్యచ్చికముగ అరనికి ఎంతమాత్రము వలదు 'అన్యమాట
 వినవచ్చెను అది తల్లి భద్రాంబ కంఠము ల కంఠములో అధికారస్వరము
 ముద్రవైచుకొన్నది అందుకు విచికిత్సకలిగి రుద్రనాయకుఁడు వీను లప్ప
 గించెను

'అదేమి అత్తా' అని జవాబు

ఆ కంఠస్వరము రుద్రనాయకుని అంతరస్సాయమును కదిపినది

కాత్యాయనీ నుటచూరకంర వీణానిక్కణాశ్రవణమున వ్యాధయ స్పందనము కలిగినది మనస్సు హాయిమన్నది

వలదుగాక వలదు

మఱల తల్లికంఠము రిరిరి గానరూపమై తివ్రత ప్రతిస్పందించి నది ఎందునిమిత్తమో లల్లి ప్రతిఘటనము? రుద్రగ్రామముకి అందోళన కలిగెను సంశయ మనఃప్రసృతి చాలదూరము కాగినది తమ వివాహము గుఱించి రాదుగదా అన్నంత శర్యంతము అనుమానము కలిగినది వెంటనే అతడు లైటలు వచ్చెను

రులుకోట చెంత తల్లి భద్రాంబ! అల్లిపందిరిమీద కాత్యాయని! - రుద్రగ్రామమునకు వారి వాదము వ్యక్తమైనది ఇంతయుఁజేసి అది బహుధామ మైనందుకు నవ్వుకొనెను

అమ్మా! స్వయముగా పుష్పావళయము చేసినాన్నిఁగాని సంశ్చల కలగదులే కాత్యాయనికి! అనెను

చూచివిరా నాయనా! దానీజరము లేనట్లు తండ్రులు తనకీయాతర యెందులకు? ఎంతవలదన్న వినుటలేదురా! అన్నది భద్రాంబ

రుద్రగ్రామముఁ దది వినికూడ విననలే యుండిపోయెను అతని దృష్టయంతయు మల్లెపందిరికి అంకితమైనది ఎందిరి రాటచురాచి గారిలోని కెగఁద్రాచి ఊర్వాభిముఖముగ ఎత్తుననున్న మల్లెతీగచు విరిసిన చిట్టచివరి వూరైతి కొలఁది కాత్యాయని ఆయాన ప్రయానలతో ఎగవడుచున్నది బటుగాని తరంగలతామె పల్లెవాడు నిందులాడుచున్నది ఆమెనోజ్జ దృశ్యము లతరించనాభ్యర్థముగా రుద్రగ్రామముఁ దటు చూచుచునె యుండెను ఎగిరి ఎగిరి వూరైతి అందరేదు కాత్యాయనికి వినుగు జనించి ఆవ్రయత్నము విడువించినది రుద్రగ్రామముఁ దదిచూచి కేళాకోళముగ కరతాశ్చస్యులు చేసెను తన ఓటమికి దాచి హేళనకు కాత్యాయనికి కోపమువచ్చెను మఱొక వైపు ఎగ్గవెల్లువ పెల్లుబిగెను ప్రక్కవాటుగా మోము దాచుకొని అంతకు ముందుకోసన పూపులను రోసళ్ళతోఁ దీసికొని మేనత్తచెంతకు వచ్చి నిలిచెను

ఎంత అభిమానమో!

రుద్రగ్రామముఁడు ఎత్తి పొడిచెను

కాత్యాయని మేనత్త దాటునుండియే 'తమకు లేనట్లు' అని కెలవంక పంపున ఎగతాళిగా మూతిచితిచెను దొంగవాటుగా చూచిన రుద్రగ్రామమునకు కది మొగ్గమొలిచినట్లనిపించింది పరిశోధన వరాచుర్చినిము పటిరజంబు పేదన మైచది చారిఁ జూచి భద్రాంబ మురిసిపోయినది

'పూజాసమయమైన దత్తా' అని కాత్యాయని భద్రాంబను త్వరపెట్టి నది ఆమాటవిని అడుగుపాటుగ భద్రాంబ కాలుకడిసినది కాత్యాయని అనుసరించినది తుదగ్రనాయకుడు నిశ్శబ్దముగా వీధిముఖము వచ్చెను

పూజామందిరములో భద్రాంబ వ్రజేళించినది కాత్యాయని మఱొక గదిలో పుష్పలమాల కట్టపొగిసది పంటగదిలోనుండి యొకివంక పంభక్ష్య పరమాన్నముల ఘుమ యహుటలు పూజామందిరమునుండి కర్పూర నువాసనలు గుప్పుమన్నవి వానిని నాయము సుముగంఢలహరి కాత్యాయనికి ఒక విధమైన మత్తు కలిగించినది మాలివారదన పూర్తిచేసి కాత్యాయని వ్రజగదిలోనికి వెళ్ళినది నిలుపుటద్దము ముందు నిలబడినది వాలుజడ నౌయ్యారముగా ముందునకు లాగి మల్లికార్జున కీలించినది అప్పటి వ్రజిలింబము కాత్యాయనికి అర్ధచిత్ర చిత్రపటమును జ్ఞప్తికి తెచ్చెను అంతలో కాత్యాయనికి ఎవరో చిరుకపోప్పటనము చేసినట్లనించినది ఎవరట్లు చేసినది? కాత్యాయని బిత్తపొయినది అదట గుండెతో అటనిట పరికించినది ఎవ్వరును లేలు మఱి తనకీచిచిత్ర విభ్రమమేమి? అది కేరలము తన విభ్రాంతియేనా? కాదు నిజముగా ఎవరో చిటికవేసిరి తన కయ్యెడ హృదయము జలదరించినది ఒడలు పులకరించినది ఆదొకరకమైన ఆనందముకూడ కలిగినది అంత జరిగి భ్రాంతియెట్లగును? భ్రాంతికాదున్న అమాంత మదటికి అంతార మెత్తిపచ్చిన నవనీలచోరుఁ డెవరు? ఎవ్వరును లేకున్న ఈవిధిత్రాసుభవము సంభవమా? అంతయు మాయగానున్నది ఆనలు తన చిరుకముమీది ఎవ్వరైన చిటిక వేయువారు ఉండిరా? లేదు? కొంతిదావ స్వయంభూ చేదాలయమున నాడుచేసిన మనకార్యమిదేగా? అయిన ఆతఁ డెందుకట్లు చేసియుండును?

కాత్యాయనికి అర్థమువారేదు కావేదా? బాపయన్న తనకు మధుర భావము తానన్ని దానకు తారకమే! సమీపములో తానున్నచో బాప మును కోరకమే వ్రజకోరికము బాప తన్నుచూచును తనకును బాపను చూడవలెనను తమకము లేకపోలేదు అట్లుండుటలోని అంతర్యమెట్టిది? బాపకు తానున్న ఎందుకంతమక్కువ? అవును దానకు తాను భార్యకావలెనను భావముకలదు అందుకే అట్టివైధి? మఱి తనకో?—ఎమో!—

అటానని కాత్యాయని ఒకవా ఆగిపోయినది ఆమె ఎందరి పదచారి ఎందము అజ్ఞాపనలమైనవి ఆపాంగ లక్ష్మయ రోచిస్సులలో ఒక నూలని తేజస్సు పొటమరించినది హృదయ ముట్టులము విరిసినది స్వాభుంపము లింగములు సందలని ఎంచువి అయ్యియున్నది సంగీత స్వరములు చిక్చిక్ వికస్వరము లయింవి మనసు విందుగ కాత్యాయని ముడుకగానము

సల్పినది ఆ గాన సుకుమార మాధుర్యము వాగ్గీశ్వరీదేవి వీణాతంబులు
కుళూషా ముముక్షువులయి శోషిల్లునంతటి గురుస్థానీయము

*

*

*

కృష్ణనాయకుని ముఖములో నీలిరేఖలు పొడిమినవి కన్నులు చింతనిప్పు
లయినవి చేతిలో ఖడ్గము చగవగ లాడుచున్నది హృదయములో బడదాగ్ని
హోత్రము ప్రజ్వరిల్లుచుకె యున్నది విప్పారిన వక్షముతో వీధివావడిలో
నిలిచెను

హేమాద్రిరెడ్డి రుద్రనాయకులు వచ్చిరి తన గుమ్మములో తమ్ముని
కాలిఅలికిడి అయినంతనే భద్రాంబ ఆర్ఘ్యపాద్యములు అందఁజేయించినది
రుద్రనాయకుడు లోని కేఁగెను హేమాద్రిరెడ్డి పాద ప్రక్షాళనాదికము
చుగించుకొని కృష్ణనాయకుని సమీపించెను బాపమఱుదుల నడుమ కుశల
ప్రశ్నల పెర్చిము కురిసినది కృష్ణనాయకుని హృదయరంగములో గర్జిత విష
పురుషుడు గాఢద్యయై కాభ్యంతరమున విచిత్రముగా పాతాళనియము
తెలుపెను ఆనంతరము వారు లోకాభిరామాయణమున కుపక్రమించిరి పరిచారిక
యొకతె అటకు వచ్చి ఖడ్గవూజకు వేళకావచ్చినదని చెప్పి వెడలిపోయినది
వారుమాత్రము ఎట్టింపుకొనలేదు లోకాభిరామాయణము రాజకీయరంగమునకు
బ్రాసెడి

'మీరు దుర్యోధనుడు పన్నిన ఇంద్రజాలములో చిక్కిన శత్రునివలె
జాయపరాయకుని సైన్యవమాయలో పడితిరి అందుకు నాకు విచారముగాని
విరోధముగాని లేదు ఆ శత్రునివలెనే మీరు సారథ్యము కొనసాగించినచో
పహాఠారిక విషయమే నాకు ప్రాప్తించగలదు తన్మాత్ర సాహాయ్యము
చేయకపోయిన నా యధిపత్యము అందులకు వాగ్వికూల్యము కలదా' అని
కృష్ణనాయకుడు గ్రహించెను

'రాజద్రోహము కాదు' నేను సర్వసంసద్ధమే అని హేమాద్రిరెడ్డి
పెల్లగా బదులు పలికెను

'చాలు మాటాడిన రాజద్రోహము! మర్యాదకొలుకు ఎంత మందిరిన
మవలందించినను నన్ను అపార్థము చేసికొనుచే అలవాటైనది మీకు ఆ
జాయపరాయకుడే మీకు గురువు బంధువు అయినచో వాని ఇంటితే వెడలినది

కృష్ణనాయకుని వాగ్దాటికి భవనము దద్దరిల్లినది అప్పటికి కృష్ణనాయకుని
హృదయము ప్రజ్వలనాగ్నికుండము చూపులు రూపాగ్ర నిశితములు వాచకము
కరోరకురార సదృశము ఆమాటలకు హేమాద్రిరెడ్డి గుండె తల్లడిల్లినది ఆ
నీషణ ధ్వనికి తలుపు తెరిచిన భద్రాంబ తలుపు తెరిచినట్లే నోరు తెరిచి

రాపడిపోయినది ఏమదని మాత్రం మెటులో తప్పుని అడిగినది హేమాద్రి
రెడ్డి మాటాడలేదు కృష్ణనాయకుడు ముఖం గొంతుక విప్పెను

'మీకును మాకును పొత్తు పొకటేగదు కత్తు కలవదు అఖిరి పర్యంతం
మొగ అడిగి చూచితిని ఎప్పటికీ మాధానమే ఇచ్చితిరి అది మన బంధస్యము
నకే మంగళహారతి, ఎల్లల పెండ్లికోసము మిమ్ము ప్రార్థియవరుటకూడ నా
చేరకానివనమే కాగలదు' అని వారాత్తుగా అతి భయంకరముగ కటారివలె
ద్రావమార్గమును దూకొని లోనికిఁబోయెను

భద్రాంబ భయవివ్వాల యైవది హేమాద్రిరెడ్డి మోమున కత్తివాటము
గెత్తుటిచక్క కలువై పోయినది అమాంత మచటికి కాత్యాయని రుద్రానాయకులు
వచ్చిరి కాత్యాయనిని చూడగనే హేమాద్రిరెడ్డికి ఏదియో భీతి కలిగెను
ఎరవడ్డు తొక్కిచున్న ఎర్రాభవ దవానలము నార్పుటకై స్వోపశమన నిత్యా
కములు విడువకొలది చుంట లెక్కువై హేమాద్రిరెడ్డి మహోద్ద్రేకమునకు
పాల్పెను

రెడ్డి! వెలపు కాత్యాయని! రా

ఒక్కసారిగ హేమాద్రిరెడ్డి సంహగర్జన చేసెను

కాత్యాయనికి గతము అజ్ఞాతము ఆగతము గహనము ఎత్తుమూర్తి
చంద్రాసనము ఎదుగువలె కెత్తిన వడినది చైత్యకూకమైన చిత్రస్మృతిమ
వలె కాదు కదిలినది భద్రాంబహృదయము దాపురు మనిపోయినది రుద్రా
నాయకుడు వెంటెల బోయెను కర్షము తివిరాంధకారబంధురమై గాఢ
మేఘావృతమై కనిపించినది ఆ కాలురీకటిలో కీకారణ్య మధ్యమనఁబడి దారి
గానక ఎటకో పోవుచున్నటు లనిపించినది ఎటులో గుండెదైర్యము వహించి
మామా! అని బలిచెను కాని ఆ ఎలుపు పైకి వినఁబడలేదు ఎంతగట్టిగా
ఎరిచితినిని రుద్రానాయకుడు భావించెనో అంత హీనస్వరమై అంతరాత్మలోనే
అంతరించిపోయినది

ఆగు మన్మథ్యా! నీ వెఱుంగనిదా మీ బాపాది రుద్రాగ్రహము
కాత్యాయనికూడఁ దీనికొనిపోయెదవేము? అన్నయ్యా! ఆగవా? అని
భద్రాంబ తం దాదుకొనుచున్నది అయినప్పటికీ హేమాద్రిరెడ్డి అంతిమ
సోపానము కమీంచెను కాత్యాయని సంహర్షారమును చాటినది రుద్రా
నాయకునకు మతి పోయెను ముఖం మామా! అని అలచెన భద్రాంబ
గర్జన వ్రోగమువలె గుండెకి పోయింది ఆకస్మాత్తుగ రుద్రానాయకుఁ దట
వరుగెత్తఁ బోయెను అంతలో ఆగు అని వెనుకనుండి తండ్రి
కంటము కహారిజిగ్రి నిర్దోషముల సమైక్య భర్షనవలె వినిపించినది

రుద్రానాయకుఁ డటు చూడలేదు వీధినిఁబడిన కాత్యాయని పెంకితె అతని దృష్ట
అచటికి వచ్చి కృష్ణనాయకుఁడు సరాసి రుద్రానాయకుని ఎదుటికి వచ్చెను
పాపాణ్ణునిపై విశాలవక్షము విజిది ఆజానుజాహువులు ద్వారాంధ సంబద్ధ
ములుగా సంహద్యులమలా గలిచెను రుద్రానాయకుఁడు స్థాణు వయ్యెను
భద్రాంబ భయకంఠకగాలి యైనది

మామకు మనకు సంబంధము లేటితోనది. ఆ ఎల్లతో మాటాడిట
నీవు మానివేయవలెను గౌరవభంగము చేసినవానికంటె వ్రేలల కత్తివు
మతాతఁడు లేఁడు అంతటి నీడఁడు నీ మామ ఛీ. ఇత నీయను
మామయనుట మర్యాదకు తక్కువ అని కృష్ణనాయకుఁడు పెద్దపులివలె
గాండ్రించెను రుద్రానాయకుఁడు మేకపల్లివలె చెవులాడించెను భద్రాంబ
ఏదియో అనుటకు సోదామరించి భర్తవంక చూచెను ఎర్రయాభిల గభీర శిఖి
శిఖి గోళమువలె భర్తృముఖము దర్శన దుస్సహమై భద్రాంబగుండె డడదడ
లాడినది

పెద్దమ్మది పీఠి ప్రభంద కృభంజన తాదీతమై ఎగసన నైకతము
కలె నైనికిమందరి పొంగింజమున వెల్లివిరిసినది సొరకొమ్ముపంటి చుట
కత్తులు పైతెల్లి తాండవ మారుచు పీంభటులు వీరోత్సాహనందముతో పెట్టి
యెత్తినటులు గంతులు వేయుచుండిరి జయజయ ధ్యానములు చేయుచుండిరి
వీరోత్సాహము విహార వికార వివిధారవములు భేరీకాళ భంకా భమభమ ధ్వనులు
దిక్కులు ఎక్కిటిల్లినట్లు మ్రోగుచున్నవి అదంతయు సంకార్యం విశ్చారిత
ఎత్తు భుజాయస్త్రంధాంతర పరిదృశ్యమూమై రుద్రానాయకుని మనఃఫలము
వీటలు వాఱెను కత్తులలో గుండె తెల్లగిండుటలు కలిపి మరెను జయ
జయధ్యానము లాశుకి జర్జరీభూతము లయినవి వివిధ వాద్యములు విలయాద్ది
మోషలైకరి భద్రాంబ అంతరిక్ష విశ్రుత నిర్మల విశోష్ట రాష్ట్ర కణార్ద్రము
లైన కరుణాప లోకనములతో కుమారుని జూచి కుమారినినది నైశిత ప్రపంచి
ముందుకడు కాగినది వీరోత్సాహ దర్శన మత్సరి మలికాంతకరిణుడైన కృష్ణ
నాయకుఁడు గణాలున ద్వారకవాటము బంధించెను ఆ ధ్వనికి భద్రాంబ గుండె
లడిగినవి రుద్రనాయకుని ప్రగల్భత పటాపంచలైరది శోకదేవత ఓదార్పు
నిట్లార్పులు విడిచినది గృహంకరము నిగూఢ వేదనారవ తమోనిధి
గుహంతరమైరది

౯

మరక చీకటితెర మసలినది మహితలముగ మహిళలము న్నవించినది
దిక్కుమున న్నటికాణాప్రభాపూర్వులములై తారితలు తారాదీనవి తాళతరుణి
శిఖిముఖర సములములై మందపవనములు తాళగతికి శ్రుతులు గలిపినవి

అశ్వత్థకోటరములలో మూకములు భయదఘోషములు మొదలిడినవి జ్యోతి రింగణములు బహుంగణముల శృంగారశరణులమై సుమారుమణుకుమను వెలుగులు వెదజల్ల సాగినవి

అర్యవాటికలో నొక చుంచితాంతుము అంతరుజ్జ్వలలై దాగ్ధర భట్టాచారులు వేదాధ్యయము యుచుండిరి ఆ మంత్రపరమంతయు మనోజ్ఞ మధురము ఆగ్ధవాచలభియే వల్లకీగా కలచింకితం నాదములు తదనుకంబములు

భట్టారకుల ఇంటికి కట్టెదుట నున్నది తాటాకుట్టిల్లు దాని అరుగుమీద ఆముదపు ప్రవిడ వెలుగుచున్నది అగ్నిహోత్రచయసులు పోక కంబము నకు తేరగిలబడి ఊర్పుండెను చూరుకొణి గలలో ఊరిలిచ్చెకులు రణగోల మొదలుపెట్టినవి ఆ గోల చయసుల హృదయనాళములలోని అగ్నిగోళములకు యిదోడు అతనికి అనార్యమత నిర్మాతన మొకతే ఆవేదన అవోరాత్రము లందుకే ఆరాటం పన్నుగడ ప్రసాదము కృష్ణనాయకుడు తనకు కీలుబొమ్మ అగుట తీర్థప్రదీపిని ఇత అడించుటకు తగని సమయసమయ అన్వేషణమె చయసుల ప్రస్తుత కర్తవ్యము

యథావాక్కుల అన్నమయ్య ఆ దారిని ప్రొద్దుపోయి వచ్చిచుండెను నిత్యకర్మానుష్ఠానమై ధ్యానించుభట్టారకులు అరుగుమీదికి వచ్చిరి వారిని చూడఁ గనే అన్నమయ్య అగి పందరముచేసి అరుగుమీదికి వచ్చెను

ప్రొద్దు పోయినది ఇంతకేపు ఎక్కిడనుంటిరి అని భట్టారకులు ప్రశ్నించిరి 'తాస్త్రయగారింటికి తేత అచ్చిరాదని తెలిసినది ఇంతనేపు లయసతో కాలక్షేప మయినది' అన్నమయ్య జవాబిచ్చెను తేతన పచ్చ నాడన్నమాట చెప్పలు నిశ్చించిన చయసులకు వినిపించినది చజ్జినరేచి అక్కడికి వచ్చెను దాగ్ధర భట్టారకులు తేతన యెవడు? అని ప్రశ్నించిరి దానికి చయసులు అంద్రభాషా భాషాని వ్యాకిరణ గ్రంథ మొకటి వ్రాయు దునని స్వాతికయము ప్రకటింపకొను ఎంకితుడులెండి. ఆయన చయసుల హేళనము అన్నమయ్యకు బాధ కలిగించెను అయినప్పటికి ఆ భాషము బహుళము తానీయలేదు భట్టారకుల పంకాదిరిగి చెప్పబోదగినను

'తేత గొప్ప ఎండితుఁ డగుచోకాదోగాని ప్రతిభావ్యుత్పత్తులుగల కవి మాత్రమగును సంస్కృతాంధ్రములందె గాక కర్ణాటక భాషలోఁగూడ నాటినది మంచి అభివేషమున్నది కమ్మని కవిత్వము చెప్పును చక్కని వాగ్మి వేంగిమండల మతని జన్మస్థలము ఇచ్చట లంఘవులు కలదు తరచుగ వచ్చును సాహిత్యకీవియగుచో గొప్ప నెఱపుట మొదటినుండి నాకు ఆభ్యాసము ఎవరెంత కాదన్నను తేతన ఏమియుఁదీసిపోనివాడె అంతెందుకు?

అతడు తిక్కినగాని శిష్యుడు ఒకచో కేరన ఏమైనను తిక్కనగాని శిష్యుడు కనుకనైన మాటాడవచ్చును మునింగనచ్చును గురువును బట్టి శిష్యుడు కదా ।'

గురువు గొప్పవాడే కావచ్చు శిష్యుడు ఎందుకును పనికిరానివాడు కాఁగూడదని యెక్కడున్నది ?' అని అగ్నిహోత్రచయములు ఎదురుబ్రచ్చ వైచెను

కివియల తిలకుడు కాశిదాసందులకే చెప్పెను శిష్యుని ఎన్నుకొనుట తోనె గురువుగాని గొప్పతనము విరిత మగునని' అని అన్నచుయ్య కొంచెము తీవ్రముగనె చెప్పెను

అప్పుడు ధార్మికభట్టాంకు లందుకొనిరి

అనేక పర్యాయము లనుకొందును ఐహళివిషయములను పార మార్థిక చింతనకు భంజకమని కాని అష్టదశపుడు కేవల పారమార్థిక దృష్టి పరిసర మనము జీవయాత్రచేయు ఐహళజగత్తునె విమరింపఁబడ వచ్చుట ఐహళ జీవనమున క్లిష్టమగుచుండును ఇంతయు నెంచుకొని బ్రవృత్తి నందురేమో నాకు స్మరణ మాత్రమున నుచున్న ప్రాశస్త్యము నుపసక్తము కావలయున్ను తిక్కనగాని వివరములు నాకు తెలియనివగుట నాకే యానక అనిపించెనది '

'ఆ తిక్కినగానినిగూర్చి స్వవిషయములు మిట గేను మనవి చేయ గలవాడను అని యథావక్కుల అన్నచుయ్య భట్టాంకులవారిని చూచెను ఆయనలో ఆకర్షణోన్ముఖత యుటయుగా కనిపించెను వెంటనే ఇట్లు చెప్పఁ దొడఁగెను—

'తిక్కన మహాకవి గుంటూరువిభుడు సాంకేతికాధిరామిఁడు అయిన మంత్రిధాన్యుని పుత్రుఁడు వాంఛిత్య సంపత్తియేగాక ప్రదుత్వాదరణముగల కుటుంబము వారికి మంత్రిధాన్యుని అసంతక మాయన కొడుకు కొమ్మనా మాత్యుడె నెల్లారు మండలాధిపతి యైన మనుషునిది సహిసాహుని మహా మంత్రి వారిది విచిత్రమైన పవిత్రమైన అనుబంధము అది కేవలము రాజ కీయ పరిమితము కాదు అన్యోన్యము ఆత్మబాంధవ్యము కలది మనుషునిది గారి తండ్రిపేరు తిక్కభూపతి కొంతకాల మాయనకొలుపులోఁబడి నుండిన కొమ్మనామాత్యుడు తిక్కభూపతిగారిపేరు కొడుకునకు పెట్టెను అన కొడుకు నతెగాక సోదరుని కొడుకునకు పెట్టెను ఆ సోదరునికొడుకు మహావిరుడు ఖడ్గతిక్కన అని ఆరనికి వ్యవహార నామమే కలదు అతఁడు కత్తి త్రిప్పట లోని మెలకువలు అనితర సాధ్యములఁబ రణరంగమునకు వెడలెనా రక్త సరస్సులో జలక్రీడ చేయునఁడు అట్లు ఆదేమి యార్యపుణ్య జన్మవిశేషమో

గాని తిక్కనామధేయ మైండుకు ఒకరు ఉద్గతిక్కన పెండపిక్కి కవి తిక్కన సంస్కృతాంధ్ర భాషలలో అఖండితమైన పాండిత్యమాయనిది ఆయన మహాశ్వరాంధ్ర కమలద్యుతై కళిలుడు. మనుమనద్దిగారాయనను మామా యని ఎలుమరింటి చోళ రాజులకు మంత్రిభాష్యుని కుటుంబమునకు ఆత్మ యతి అట్టిది అనునెడ అన్నమయ్య కన్నులు పారవ్వకును యీతలు చెను

మామా! యని ఎలుమరి? కారణము? అగ్నిహోత్ర చయనులు ఒకగెను

భాగ్యంబుట్టారకులు సావధానముగ వివరించిరి

అన్నమయ్య మలల లంఘించెను

అటు లిట్లబావరిగారే దాచురైన తిక్కనగారిని జూచి రావమరిగిగా భావించి యుచ్చుట పెరిగించువారట. తెనుగువారికి రావమరిగిని బంధువ్య మొకటి రీతియి ముకదా. అది పురిస్కరించుకొని మనుమనద్దిగారు 'మామా! యనుట అనుటే కాదు ఆయన ఎలుమరి లంఘయిగా పెండపెన నీ లంఘనము ఒకాడు పియనభలో మనుమనద్ది మహిపాలుడు లిక్కనగారి జూచి ఇట్లనింటి. 'నేను మామా! యని ఎలుమరి పూర్వము చెయుటకుగాను కృతికిర్య రీతిరాదా? అని ప్రభు చ్చాదయను తిక్కనగారికెంత ఆహ్లాదకరమైనదో. మనుమనద్దిగారి అభీష్టనద్ది కావ్యరచన ముంబించిరి ఆ కావ్యము నిర్వచనోత్తరరామాయణము అది యనుమద్ది మహిపాలునను అంకితమిచ్చిరి దానితో వారి భావధారవ్యము క్షీణాంధ్యమైనది ఆ కావ్యమున మహాకవి తిక్కనగారు మణిపూసవంటి మాటలు చెప్పిరి అవి స్మరింపబోయెట లగచారము

అన్నమయ్య క్షణమాగెను అగ్నిహోత్రచయనులు వికటముగ ధ్రువులో విడిచెను భాగ్యంబుట్టారకులు ఏమది? అని మాత్రము వ్రప్పించిరి

యథావాక్కుల అన్నమయ్య గొంతుక నెవరింబకొని మొదలిచెను —

అన్నయభట్ట నందగోద్యాపనములో తెనుగు వనంశోదయమైనది కవిరావల్పరతువు కునుంచినది ఫలించినది కూడ నన్నయగారి కవిత్వ సంస్కృతాంధ్ర నమృత్తిష్టేన విశిష్టము సంస్కృత మార్యభాష గనుక అన్యమల భిన్నులయిన వర్తమాన శివకవులు హాసనకవితాసంప్రదాయము నెలకొల్పిరి కన్నయభట్ట కి అను మార్గవిలయనిది అనార్యమతప్రధాన లయన అద్యుతరైపకలులు మార్గకవిలకు నిరసించిరి ఎరిశిష్టమహాభారత రచనాప్రయత్నమే మృగ్యమైనది క్యాము లటుంచి కవిత్వలోనే దృక్పథము

మాతృవికలా । దేశికవికలాదము వెలుగునది చేయియై సంప్రదాయము
 కలిది దేశికవికలా అచ్చతెనుగు మాత్రమే గాని ఆరాధ్యభావ అదియే జాను
 తెనుగు వాదము ద్వీపదాదిచేయదంబులచే స్వీకర్యములని భావించి
 అంతకు నయమే ఆ వాదము చేటి చిత్రరూపముదాల్చి వెట్టితలలు
 పైచిరది మార్గకవిత ఉరుకరగట్ట బొక్కిమయమని అధిక్షేపంపసాగిరి
 గద్యం కవీనాం వికలా రంతి యను నాభావము వారికి గహనమైచి

అంతేకాదు చందస్వరసంస్కృతము బాగునైచి ఏకహల్నామ్య
 ప్రాసమటనము గొప్పది గొప్పతమైనది అనగా 'ఇన్యనుమతి—సర్వజ్ఞ
 శబ్దములలోని ద్వితీయాక్షరములు శ్రుత్యురూపమాత్రి ప్రాసమితములు
 యలిమైప్రసవకూడ విశ్చంఖల వీరవిహారమే ఇది భాషాసాంకర్యము
 ద్వారకరణస్థానిత్యములు కోకొల్లలు సంస్కృతాంధ్రపదముల విరుద్ధపరిత
 మారఫటనము చెల్లఁబడియ్యెను 'మౌడమళ దీపగంధములు చుట్టదాని
 ముల్లోకిరాదుఁడు మొదలగు వైరిసమాధములు ఎడమహారములయినవి
 క్రాంతికాద్యనిష్ఠుండులు కర్తవ్యములయినవి లేఫ శకిటరేఫల సరిగణనమే
 ఎందగించినది ఇట్లు బహుమఖముగ భాష అధ్యాత్మస్థితికి పాల్పడినది
 ఈ భాషాతైత్తిల్యమునకు వీరతైపమతప్రభావమే ప్రబలహేతువు ఇట్టియెడ
 భాషాసంస్కరణాభిలాష యున్నప్పటికి అట్టిప్రయత్నము చేయఁగల సాహసము
 గాని, ప్రయత్నము ఫలనగ్ని పొందునట్లు చేయఁగల శక్తిగాని యున్నదిని
 లేకపోయిచి ఆ సాహసము అంతటిశక్తి ఒక్క తిక్కిన్నగారికే ఉన్నది

మార్గకవికలాని మాన్యలను దేశికవికలాని దేదీప్యతలను సమగ్రదృష్టించి
 సమన్వయపఱచిన అద్వైతి తిక్కనమహాకవి । సంస్కృతభాషానియం
 తృత్యమును ప్రతిఘటించెను సంస్కృతభాష యెడగల నిరసనమును
 ప్రతిఘటించెను జాత్యముగామి నొప్పయిన సంస్కృతమెయ్యెడఁ తొన్నిపెట్టి
 నని శపథముచేసి లయాన్వితమైన చందస్సున సంకుచితదృష్టిన సదలించిరి
 లాక్షణికిభాష మాత్రమే కాక భాషగి స్వీకరించిరి శ్రుత్యురూపప్రాసమటనము
 దొర్లత్యమనిరి జానుతెనుగు వాదములాని ఆతివేలలను ఖండించి అందరి
 నిసర్గరమణీయత సంస్కృతప్రాగల్భ్యముకంటె ఎరణీయమనిరి ఆ ప్రకారమే
 వారికావ్యము లద్యంబముగ సహజలలితమధురము మార్గకవికామార్గము
 సందరి కవిత్వపురోతులు దేశికవికలా వాదమునందలి అల్పాక్షులముల
 అల్పార్థరచన అనునవి పరిమగమ్యము మహాకాదర్భమునుగా నిర్వచనోత్తర
 రామాయణ కావ్యమును వ్రాసి ఉదయకవికామార్గములందలి ఉత్తిమ
 గుణములను ఉదాహరించుకొనకముగ సమైక్యపఱచిన తిక్కనమహాకవి
 అన్వర్థబిరుదముగా ఉదయకవిమిత్రుఁడ । ఉదయకవిమిత్రుని ఉదాత్త

సమస్తయములో మార్గకవిత్వకల్పకరువున దేశనితాపారిజాతలతిక ప్రాణినిది
సన్నయనాటి తెనుగు నందనోద్యానవనము మఱల మధుమాసమాధురీ
సచివోన్నేషమైనది

యథావాక్కుల అన్నమయ్య కన్నులు చెమ్మగిల్లినవి పృథ్వీ
మౌండలన్నియక నందినది భాగ్యరత్నాకరకుల శేషఫలము విస్ఫూరిత
మైనది

భాగ్యోద్ధరతామనకే మీ శేతన ఆంధ్రభాషా భూషణమను వ్యాధింబా
గ్రంథము వ్రాయఁదలంచెనా ? అని హేళనగ అగ్నిహోత్రమయనుచు
ప్రశ్నించెను

యథావాక్కుల అన్నమయ్య మాటాడలేదు

భాగ్యంధట్టాంకులవారు మాత్రము సన్మయ రచితమైన ఆంధ్రశబ్ద
చంఠామణి యున్నదికదా ! అని

యథావాక్కుల అన్నమయ్య కామాట వినునెడ ఏదో చట్రుకున
మెలసెను కొంతపది యోతించెను వాస్తవ మనిపించెను వెంటనే
చెప్పఁగలెను

ఆంధ్రశబ్దచింతామణి సన్నయకృతిమే తెనుగున కదియే గ్రంథము
వ్యాపరణగ్రంథము ఎందులకో చేరిన తాను వ్రాయునదియే ప్రథమాంధ్ర
వ్యాపరణమని చెప్పును శ్రీటి యుగప్రధావమున తెనుగువ్యాపరణము
తెనుగులో నుండుట అభిలషితము ప్రాయః ! అందుకే శేతన ప్రయత్నము .
ఇప్పటికే శేతన దళకుమారచక్రి వ్రాసిన అభినవదండి దివిదాంకితుడైనవాఁడు
కరుక కావ్యరచనలో సందియ మనసరిము తాని అతఁడు మున్ను
తెనుగునకు లక్షణము చెప్పఁగల తెప్పనందులకు నేనాంధ్రభాషాభూషణము
వ్రాయుచున్నానుచే నాకు విచారితవించెను మీరు ఒక్కరి సన్నయభట్టాచి
కన్నుల కిరుణముతో వ్రాయుదుని చెప్పును తెనుగున లక్షణమనిన విరాళము
లెకిపోయెడిది తెనుగున లక్షణమని పశ్యర్థమున చెప్పును ఎందులకు
నేను శేతననే యడిగిరిని కాగనుకానల ఆంధ్రశబ్దచింతామణి కిలయిదా
మఱి నీ ఆంధ్రభాషాభూషణమెట్లు ఆద్యగ్రంథము కాఁగలదు ? అని దినితని
సమాధానము దరహాసము

భాగ్యరత్నాకరికి లవి విని కీర్తిరాంఠా విరహోక్తి గొప్పవారికి గుణమో
దోషమో సహజమైపోయినది అది లౌకిక పరిధుల నతిక్రమించు అల్యత్వ
మనక తప్పదు అనెను

అగ్నిహోత్రచయను లదేయ విరేయ అర్కథా ఆలోచనలో మునిగెను నేను పండితుడను మహా పండితుడను పట్టాభ్యుదయ చదివితినీ కాని యీకాలమున నాకుఁ దక్కవలసిన అర్థయశస్సులు దక్కరలేదు కాబడము జైన బౌద్ధ మతముల జైత్రయాత్రలై మనుషులదికి అర్థమత పక్షపాతము మొదలవచ్చును అందుకే కేతన అహంకారిమునిని చెల్లఁబడి అతనికే కాదు ఎవ్వరికి నేనేమి తీసిపోతినీ? బ్రాహ్మణులను కాంపఁగలను అలంకార గృంథములకే అలంకారియులు ప్రసాదింపఁగలను వ్యాకరణశాస్త్రమహాక్షేత్రము నాకు కీర్తిదారంగము ఇచ్చి తల్కమా? నాశలయే. అయినప్పటికి అర్థమత పార్థివతాపశ్యతరూపన నా ధీశక్తి వ్యతిరేకమున నుండి చూడఁగాక, ఎంతయి మి అనార్యమత ప్రభుత్వము? అని తలపోచి వాలున లేచెను

ధాన్యరథస్థ రటనౌద్ధ అన్నమయ్య సెలవు దీనికొకెను అగ్నిహోత్రచయనులు అరుగుదిగెను భాస్కర భట్టారకులు మందిరాంతమునకు వెడలిరి

నిశీధము నిర్మానుష్యముగ నున్నది నిశ్శబ్దములే యనీధివిందిరవి అగ్నిహోత్రచయనులు మాత్రము అరుగుమీదఁ గూర్చుండి యుండెను కొంతసేపైనది రాణుదీక్షిణిలో కృష్ణనాయకుఁ దవటికి వచ్చెను అలసిన చూడగకె చయనులకు కొండంత ఓక నుఁగంట బలము వచ్చినది

హేమాద్రిరెద్దికో తెగతెంపులయినది ఇక మీ నాంధ్యముతో విజయ యాత్రయే. అని కృష్ణనాయకుఁడు చయనులకు చేతులు జోడించెను

మంచినమయమునకు వచ్చితివి రమ్మ రహస్యముగ మాటాడు కొందము ఇక నీవుత్ప్రేరేపి పక్షిలాంగులమునకు పకచ్చిత్రాధిపతి — చయనులు నిర్ధారణగ చెప్పెను

కృష్ణనాయకుని గర్వము గలుగొందినది ఆశ ఆమేరికతమైనది దర్పము దండెత్తినది భావ మరీపకలు భార్యంతములై కనిపించినవి

అగ్నిహోత్రచయనులు అరుగుదిగెను కృష్ణనాయకుని వీపుతలైకు మనకు వక్కని పాదర దొరికినది ఇక మనమాదమననది రాజకీయపు జూదము అందులో మనుషులదిమహితాని అక్షప్రాయుఁడు మన విజయనిధికి శిఖండి రమ్మ విశేషములు చెప్పెదను అని నాలు కదిపెను

కృష్ణనాయకుఁ దనుసరించెను

హారాత్సంధాతమారుతావేగమున అరుగుమీది అలఁబి దివ్యై కొందెక్కినది

ప్రతిదిసము కాత్యాయని స్వయంభూదేవాలయమునకు వెళ్ళుచున్నది వచ్చుచున్నది రుద్రగ్రామమునకు మాత్రము వచ్చుటలేదు బావ రావందుకు కాత్యాయని బాధపడుచున్నది ఇది నిర్దిష్టావములో పరమేశ్వర ధ్యానముకంటె నితరులను పరిగణించదు ఇంత చిన్నపిల్లయైన అంతభక్తి పువళత్వ మెట్లు కల్గినదో, మధ్యమార్గము దాను మాత్రము స్మరించును బావకు కోపము ఎచ్చెనేమోయని తొందరపడును కొంతతడవు నిరీక్షించును గాని గుఱించి తా నెందుకు బాధపడవలెనని కూడ భావించును సమాధానము స్పష్టమైనదిను ఎరిఱముగ ఇందముఖము పట్టెను

అట్లు పక్షము దినములు గడచినవి ఆయమునకు వెళ్ళిన కాత్యాయని ఇంటికి వచ్చినది హేమాద్రిగిరి కుమార్తెను ఎరికిలనగా ఆచెను కాత్యాయని చిక్కిపోవుచున్నట్లునెంచెను శరీర కృష్ణముఖ వైవర్ణ్యములకు మనస్సు చివుక్కుచున్నది అనేక విధములుగా రెడ్డికి ఆలోచనలు సాగించి బాధపడుచు బాధించెను బాధవ్యము చూడటం మిగులుచున్నది ఆ బాధ వ్యము సాధారణమైనదికాదు సంతాపవంతవ్య సమస్యాత్మకము ఎల్లల పన్నానయములలో పాడుకొనిన ఆకాలకలకు శంకులయిన తాము పోగిది గేయమి మాని పెల్లగింపవలెనని దుర్గతి పట్టినది అదెంత అనుచితము? అయిన గర్వంబరము? ఆత్మాభిమానము చంపుకొని బావను బ్రతిమాలవలె అంతకంటె నీచమది నీచమేకాదు నిబ్బలముకూడ కృష్ణనాయకుఁ డిపుడు కర్ణాకృష్ణరూపియై యున్నాడు కరిపురుషవితియై యున్నాడు మాత్యర్య రాహుగ్రస్తుడైన కుమర బాధపుడు! కాని—

హేమాద్రిగిరి ఆలోచనా ప్రవాహము శయ్యాగతి మార్పుమలపున నింకర తన్నివట్టినది ఎంతసేపో అట్లందలేక పోయింది బుద్ధోరనకొనుట ఆలోచనాసృజనంబు సాగినది

ఆకాపాశంధ్యదైనవారికి త్యజన కీము అరిచి కృష్ణనాయకుఁ డట్టి వాఁడు కనుక తానేనామర్యమునకు ముందంజ వేయవలె యున్నది అట్లు వెళ్ళి ఆత్మగౌరవభంగము అదంత మలభముగ విస్మరింపవలసినది కాదు అసలే కృష్ణనాయకుఁడు సుస్వాగత మొనఁగియి అమమానించిన అవివేకి అతనితోనా సామర్య ప్రయత్నము అసంభవము—అయిన ఎల్లల భవిష్యము

భవిష్యమున కేము? కాత్యాయనికి తగిన వరుడు కాత్యాయనికి వచ్చును రుద్రగ్రామమునకు తగిన వధువు రుద్రగ్రామమునకును వచ్చును ఇందులో పెద్ద ఆలోచింపవలసిన విషయమే లేదు లేదా?

హేమాద్రిరెడ్డి లేదనుకోఁదోయెను కాని ఉన్నదను ఊహ అంత రాంతరములో ఎక్కడో మెదిలి నట్లయినది ఆ మెదిలిన ఊహ లక్ష్మీ అగి పోలేదు అలోచనకే నిలిచెను

రద్రీనాయకుడు కాత్యాయని యన్న వాణిము పాప యనిన కాత్యాయనికిని ఇష్టమే వారిద్దఱు దంపతులై నెంతి అన్యోన్యముగనుండులు ఇరుగుపొరుగువారు బంధువులు ఉలునువోకనా కావలసయె కాత్యాయనీ రుద్రీనాయకులు భార్య భర్తలనుట కలదు అది తానెఱుఁగును ఎఱుంగుతే కాదు ఒకసారి ఎప్పుచో అదేమాట యనిరి అప్పుడు రద్రీనాయకుని వదన మెంతగా లేజుఁద్రవులమైనది. కాత్యాయని లక్ష్మీవరతమైన వదనమెన్ని గడుసువోకలు వోయినదో. లక్ష్మీ కాత్యాయనీ రుద్రీనాయకులు భార్యభర్తలై నరదో ఆ దంపత్య మెంత శుభరాశిమధుర మగునో. — ఏమి లాభము? విధినిటన మెటులున్నదో? — విధివిధానముకంటె ముందుపురషకారము కదా. తాను ప్రయత్నించిర కృష్ణనాయకుఁడు బిడ్డల ఉజ్జ్వలభావికి అంతరాయము తిరిగించఁదేమా? ఒకచోర కలిగించినప్పటికి ముందు తాను ప్రయత్నించట కర్తవ్యము తప్పదు దావను బ్రతిమాలియైన అనుఁగు బిడ్డల శుభ భవిష్యమును నాధింపవలెను అత్తగౌరవము భంగపడిన దాధలేదు ఒకచోర రాజ గౌరవము భంగపడవలసి వచ్చిన? దాచిమి గాని ప్రమాదము సంభవించును తినుక రాజవిషయ చ్యుతికేకము లేకుండ దావదగ్గల ప్రాణేయపడుతే శరణ్యము కారణము కాత్యాయని ఎట్లమహి యగుని కాదు కష్టగృహణి కాకపోవునని మార్చిమే—

తర్కవిత్తములతో హేమాద్రిరెడ్డి తల తిరుగుచున్నది అంతలో విధివాటిల గుఱ్ఱములారాగిన దెక్కలచప్పు యైనది అనంతరము తలుపుపట్టిన శబ్దముకూడ విరవచ్చినది హేమాద్రిరెడ్డి వీధిద్వారము తెలుచెను

అంట రాజభటులు. వెనుక జాయపనాయకుఁడు. వారిని చూచిగ హేమాద్రిరెడ్డికి ఆర్పర్యము ధయముకూడ కలిగెను ఎప్పుడును రాని జాయప నాయకుఁ డటుల తనయింటికి వచ్చితే అందులకు హేతువు భావద్వంద్వము బహర్గతముగాకుండ హేమాద్రిరెడ్డి స్వాగతమిచ్చెను రాజభటులు వీధివాటిల అగిరి జాయపనాయకుఁడు తోలి వచ్చెను హేమాద్రిరెడ్డి అందోళన హృదయ మింతను ఎదురుచున్నది అటులే జాయపనాయకుని గౌరవ పురస్కరముగా ఉచితానమునఁ గూర్పుండఁజేసెను

'విశేషములేది న్యాయముగా విజయంచేయదు మీరు కలుదుపెట్టిన తెక్కలుగట్టకొని వచ్చి వ్రాలెడువాఁడను తదా.'

హేమాద్రిరెడ్డి వినయవిధేయత లుట్టిపడునట్లు పలికెను

విశేషమే ! వ్యవధిలేమి స్వయముగా పచ్చితిమి మన మప్పుడు మనుషునిది మహిపాలుడట ! వానిపై యుద్ధము ప్రకటింపవలయున్నది నిర్వహించినదివత్సభాంము సహింసపలన గాధ్యత మా హేమాద్రిరెడ్డి దుష్కర్తవ్యములపై 'నిడుచుంటిమి' అని జాయపనాయకుడు జనగంధీర స్వముని పలికెను లబ్ధుడని నేత్రములు కోరిధిస్సారితుమై తెంపు వాణిసని

హేమాద్రిరెడ్డి శిరిశంకరనమాత్రీ విధేయుడయ్యెను ' రామంతుడైన మనుషునికి స్వాతింకర్మము కావలసివచ్చినదట ! వనిరాజ్యము రాకతీయ సామ్రాజ్యములో సహకారమున్నరంగతి విస్మరించెను కాఠోలు ! కానిమ్మి ఎవ్వరో ఇక్కడవారి పురిగొల్పియుండుటని మర జాంధూలికుల సంకల్పము అది ఋజువుకావలె ఆ వందకుడ ఆ స్వామిదోహ శుంస్సు టిరుగంటి కోటగుమ్మమున చేర్చిరాడికి అబ్బదు

జాయపనాయకుడు సుఖల మేఘగర్జనముచేసి లేచెను హేమాద్రిరెడ్డి అనుసరించెను ఉదయలు గృహపాంగమునకు వచ్చిరి రాజులులు వారిని సమీపించిరి

యుద్ధభూమిలో ప్రతియోధునికాడి కనిపెట్టవలయున్నది ప్రాసే దోహని ఎసిగట్టి పట్టి బంధించి దాధ్యత నీది అని జాయపనాయకుడు అజ్ఞాపకము హేమాద్రిరెడ్డిచేతి కొరగెను

రాజులు లిట్టరు అట్టమును ఆయత్తవజులరి జాయపనాయకుడు అశ్వారోహణము చేసెను హేమాద్రిరెడ్డి ప్రజామ మెరచ్చెను రాజులులు టాడి అశ్వారోహణులయిరి జాయపనాయకుని దునాశ్యము సకిలించినది హయహేషకు హేమాద్రిరెడ్డి శింసకుడయ్యెను అట్టలయము రోడు టిరుచి అదిచేరనిరాట్ట - టిరుగట్టరి - టిరుగట్టము హేమాద్రిరెడ్డి వ్రాద యమున ప్రతిధ్వనించినది అంటి టిరుగట్టవజు రియెచిట్రురంగములను చూడలు నిలిచెను స్మృతివధులు జాయపనాయకుని పలుకులు వాడిములులై మెరసినది హేమాద్రిరెడ్డి రెండుకో వృష్టినాయునినాపము కల్పిలకు టిట్టపట్ట కనువందరాగినది అంత వదిలిండుందమ్మి తలగ్రితిలింబము ఎగుకుండెను టిరిరాజులకు అదిరిపదని రాకతీయచమూరముహామలో పరరాజపాదరంహహనిమా ? అనుప్రశ్న చేధింపరాగెను అట్లే హేమాద్రిరెడ్డి రోనికి వచ్చెను

కొంత ప్రేమిపెజుకు హేమాద్రిరెడ్డికి మరమ్మి స్థుల పదలేదు ఏమియు

తోచక లోనిగదిలోనికి వెడలెను అక్కడ కాత్యాయని కంబళిపయతొని ముఖవీణ ముందిడుకొని చూర్పుండియున్నది హేమాద్రిరెడ్డి ఏమియు పలుకక నిజతనిరుసరికి చూడనాగెను ఒకటిరెండువర్యాయములు కాత్యాయని ముఖ వీణ క్రుతిని కపరించఁజేయినది మఱల ఎంచులతో మానిపేసినది అది చూచి హేమాద్రిరెడ్డి హృదయము ద్రవించిపోయింది అంతర్వాప్సములతో అక్కడ నిలువడలేక ఎక్కగదిలోనికి వచ్చెను ఎప్పుడు వచ్చెనో అక్కడ రుద్రనాయకుఁడు వచ్చి నిలిచెను రుద్రనాయకుని జూడగనె హేమాద్రిరెడ్డికి కృష్ణనాయకుఁడు గుర్తుకు వచ్చెను ఇంకిను జాయపనాయకుఁడు అజ్ఞానము చున్నట్లే అనిపించినది

మామా !

రుద్రనాయకుఁడె పలుకరించెను

హేమాద్రిరెడ్డి ఎర్రాబుఁదై కరంజ్జతో కూర్చుండ చుని తెలిపెను

రుద్రనాయకుఁడు అసేనుఁబాడేడు చూగబీరి దృక్కులతో మామను తిలకించెను కింకర్తవ్యశామూఁడుఁడయి హేమాద్రిరెడ్డికూరి మేల్లుని మఱి పలకరించలేదు కనీస ములు చూడలేదు

లోనిగదిలో వీణానికృతాకాశము వెలువడి అంతలోని నీలమైనది అమాంతము హేమాద్రిరెడ్డికి కాత్యాయని జ్ఞప్తికివచ్చెను అనుషణమై మేల్కలునిపరికి చూచెను

అహోహింస పరాధవింఁడుల అభివారుణమే ! అంతకంటె మా నాన్న చుట్టు గీచినగీటు బాటరాదని గానించినాఁడు మామా ! కంటకాకృత కితి శిలాకరిధిలో బంధీకృతులమగుట మీకును అభిలషితమా అని రుద్రనాయకుఁడు ప్రిశ్నించెను

హేమాద్రిరెడ్డికి కపాజన్మరాలు ధన్యాంబ జ్ఞప్తికి వచ్చినది ధన్యాంబ ఎట్టి అమాయకురాలు ! కృష్ణము కల్గిన కడివెరు సస్త్రియ నించనదే కాని దైన్యమువహించఁజాలినది కాదు క్రితికూలకత్తులను ముందే కృత్రిమ టింప లేదు భర్తృగానములు గెంసాపొండు అది ఎంత అనర్థకమైనను కాదు జూడదనఁగల వ్యాకంఠక్రియ వేసిది సాపము !—ధన్యాంబస్మరణము హేమాద్రిరెడ్డికి జాలిగొలిపెను అభిమానభూర్వముగా రుద్రనాయకుని మఱు పరికించెను

చదువే జగ్ముకు చరిత్రాన్ని పునుకొందును నా కళాంగమే నాకు నాకి లోకమని తలపోయుదును కాని—

బుద్ధుని గొంతుక జీవవలెను కన్నులు చెమ్మగిల్లినవి తల
వంగిపోయెను అతనిజూచి హేమాద్రిరెడ్డి హృదయము మణిలలి అర్చి
మయ్యెను ఏదో చెప్పఁజోయెను ఎదురుగా జాయపనాయకుఁడు కనిపించిన
ట్లయ్యెను పెద్దోపరితలమున చాయచిత్రిము కట్టిన జాయపనాయకుఁడు
'ప్రభుద్రోహిని పట్టి బంధించవలయున్నది' అని గర్జించినట్లయినది
వెంటనే హేమాద్రిరెడ్డి మేనల్లునిజూచి యిట్లనెను

అర్థమైంది ని అంతరంగము కాని అది అసంభవము ఒక
మూలంకారికి పాదాభిషేకము చేయవలసిన దుర్గతి కా కింకను ఎట్టలేదు
దైవానుగ్రహమున పట్టచుంటును గాక."

ఆచార్యవ్రతలో హేమాద్రిరెడ్డి ఖండితముగ చెప్పెను

బుద్ధునియందు మామ కలిను దనుకొనలేదు ఇంత చందశాసనము
చేయుని అంటే అనుకొనలేదు అనుకొనినచో తానయి వచ్చెరువాఁడే తాను
పచ్చినందువైన మామ దీర్ఘముగా ఆలోచించుని యెంచెను ఇంత తొందరి
పడి శాసనమునందైన తట్టలేదు హేమాద్రిరెడ్డి కఠోర నిర్ణయము
బుద్ధునియకుని విషయ భయపరితునిఁ జేసెను ఒక మొండి ధైర్యము
కూడ బుద్ధునియకును కలిగెను

మామా! ఆచార్యము అవాంఛించునను దూరబంధువు కాదు కానిమ్మో
ఒకటి మాత్రము మిమ్మడిగెదను వినుఁడు అతకు చీడపట్టినంతమాత్రమున
చక్కని పుణ్య కెన్నెలైన వినియ్యుండురా ?

తప్పక పరిహార్యము అలా ప్రశ్నయే నిలవకాళము నేఁడు అలా
ఎట్టని చీడ లేపు వూపునకు పోయి ఆ పుష్పమునకు అవినాశావ సంబంధము
గల సుగంధము కప్పలు అన్నిటిమే యుండిదు' అని హేమాద్రిరెడ్డి వెంటనే
ప్రతిఘటించెను

బుద్ధునియకుఁడు చిట్కలు చూడవలసి వచ్చెను ఆ ఛాచిటలో
కాత్యాయని విద్యుల్లతపత్ర పేరునది కాలిమంజీరిములు ఘటములు బన్నది
ఆ ఘటములారాపము బుద్ధునియకుని హృదయ స్నాయువులను కలవలించి
కత్తులపై పెల్లగింపించెను

దాప! అన్నది కాత్యాయని

కాత్యాయని! — బుద్ధునియకుఁడు విట్టవెను

హేమాద్రిరెడ్డికి మరీపోయినంత పని అయినది అనేక క్రితముల
విషయ ఎంతవరావేగదాకీ హృదయ పాటలు తలాయన విగపడి అమ్మా!

అను నొక భావము సుప్రకటితము కాఁజోయి గాఢద్య మధువదినది ఏదో హెచ్చరిక ఎవ్వరో గాఢముగా—గూఢముగా—చేసినట్లయినది హేమాద్రి రెడ్డికి వెంటనే మేనల్లునిఁ జూచెను కాత్యాయని అటు రాసాగెను హేమాద్రి రెడ్డి చివలన లేచెను కాత్యాయని చేయిపట్టుకుని రుద్రీనాయకునివంక తిరిగి "ప్రైవాచిక వాంఛ విడిచిపెట్టినది" అని కాత్యాయనిని తోనికఁ గొనిపోయెను

అమాంతము భూకంపము వచ్చినట్లు రుద్రీనాయకునకు ఆయోమయమై పోయినది దిద్దిరావేగమున దిశాగోళము మరిభ్రమించినట్లయినది హృదయములో హాలాహల భుగభుగం పొగలు వెదఁజిమ్మినట్లనిపించినది కొంత సేవతఁ దగ్గఱే ప్రబ్బఁదయ్యెను కృమముగ వైతస్యము తిరిగినది బరువుగా కదుప్ట దీర్ఘ నిశ్వాసము విడిచెను

'కాత్యాయని! కాత్యాయని!

రుద్రీనాయకుని హృదయము శతధా చిన్నాభిన్నము కాసాగినది ఇంతెక్కడి కాత్యాయని? ఒకసంక తండ్రి దురహంకారము మతొకవంక మామ దురభిమానము పర్యవసానము ప్రళయము ఆశల అలలు చెదరినవి కమ్మని కలలు చెరిగినవి ఉత్సాహపు డయ్యెలలు ఊడిపడినవి కాత్యాయనీ ప్రణయ నీరాజనము లిఁక న్వన్న సందర్భములు! కాత్యాయనీ సుకుమార సుందర విగ్రహ సంతాపనావకాశము తన కిక మధ్య || కాత్యాయనీ కల్వార పదనాలోకము తనకిఁక సనీవాల్ దివసనమునందే || కాత్యాయనీ పరజనాపుర వినూతన యుజంయజాకవము లిఁక వూర్ణానుస్వారములే || ప్రణయినీ మధుర మానసహాసమరీచివీరికలు చురు మరీచికలే ||

రుద్రీనాయకుని హృదయ ముద్రితమయినది నిర్ద్వంద్వనిలోర్మిర్చటా మహోత్ప్రింభణమువలె మానస మూఁగులాదినది కాలు కదిలినది ఎట్లో గుమ్మము దాఁచెను వీడిని పఠెను వర్షాకాలపుటెండ పడగొట్టుచున్నది రుద్రీ నాయకుని గుండెదడకు గురులు గోపురములు ఊఁగుచున్నట్లుండెను ఆవేశపు పొంగులో రుద్రీనాయకుఁ దగ్గఱే సడలుచుండెను అంతర్మథనము చెందు చుండెను అల్లెక్కడికో ఆతని అనిర్దిష్ట పృథావేశ వ్యథాకల్పిత ప్రస్థానము?

౧౦

'కాకతి గణపదేవ చక్రవర్తిగారికి మత సమదృష్టి కలదా?" ఒకనాఁ డిష్టాగోష్టిలో యథావాక్కుల అన్న చుట్ట భాస్కరభట్టారకుల నడిగెను భాస్కరభట్టారకు లందుకు నవ్విరి యథా వాక్కుల అన్నమయ్యకు తాత్పర్యము దుర్గమమైనది మఱల వృద్ధు చేసెను

(4)

'మీ రదిగిన ప్రిళ్లు 'సూర్యరశ్మికి చతురంలోదిపిరితభూతల సామస్త్య మొకటేనా' యన్నటులున్నది అన్నచుయ్యగాదా. మన చక్రికి మత సహనము లేదని యెటులనగలము? ఆర్షమతాభిమానమునకా ఆయన జరిపిన యజ్ఞాదికము ప్రత్యక్ష సాక్ష్యముకదా. సర్వకర పరిహాసముగా ప్రభువులు ప్రధానముచేసిన అగ్రహారములు మదిమాన్యము లెవ్వరెఱుంగనివి? ఇతర మరలు లందుమా బౌద్ధ స్థానములయం దాయనకు నాదరము లేదా? జైను లెందఱికి ఆశ్రయ మీయలేదు? శైవ వైష్ణవ మతావలంబుల నెందఱిని ఆదరించుటలేదు? మహారాజుగారికి మతసహనము లేనిదే ఇవి సంభవములా? ప్రభుత్వ భద్రతకనుట కిట్టిచింతనము అత్యధికమైన సైనికబలమున్న చక్రివర్తి కట్టి ఆవశ్యకము హాస్యాస్పదము కాదా? ' అని భాస్కరభట్టారకు లినిది

కొంతసేపు మౌనము వహించి మఱికొంతసేపు అటునిటు దిక్కులు చూచి యథావాక్కుల అన్నచుయ్య మఱు ఇట్లడిగెను

అది నిజమే క్లుప్తవిధితమే కాని భట్టారకులుగాదా. ఒక సందేహము నివృత్తికొఱతే నా ప్రిళ్లు క్షమించఁడు మొన్న యౌవరాజు జన్మ దినోత్సవ సందర్భమున ఒక్క వైష్ణవ దేవాలయ ప్రసక్తి ప్రభువులు తీసికొని రాలేదు కారణ మేమందురు?"

అదేమి మాట! అప్పటి ప్రధానములు అన్ని దేవాలయములకు సమానముగా జరిగినవి కాదనిన పునర్నిర్మాణమునకు సర్వవ్యయభారము వహించిన దొక్క శైవాలయమునకు పోయితిమి. వైష్ణవ దేవాలయములు శిథిలావస్థలో లేవేమో."

లేకేమి? కృష్ణనాయకుఁడు జీర్ణవైష్ణవదేవాలయోద్ధరణ ప్రయత్నము ప్రభువులకు కష్టమైనదని మన చయసురుగారి దగ్గల అనినాఁడట కాకతాళియ ముగ నే నొకఁడు విప్లవాలయము చూచుట శతస్థంభించినది నిజముగ దిక్కు లేని దేవాలయ మిది

ఎక్కిది ఆలయ మిది?

'స్వయంభూదేవాలయము దాటి చీధి మలుపు తిరిగిర తినిపించు మొట్ట మొదటి దేవాలయమే.

అదియే?

రాస్కరభట్టారకులు కేలికగాఁ జూచిరి

యథావాక్కుల అన్నచుయ్యకు తిట్లార గాటముగ నున్నది ఒకటి రెండు

పర్యాయములు భట్టారకు నెమ్మోము నరసెను భట్టారకులు నిర్వికారముగా కనిపించిరి

'అంత పెద్ద దేవాలయమది మీరింత అల్పవిషయముగా ఒక్కసారి నోరు చప్పరించితిరి గాని జరాబిచ్చితిరి కాదు' అని మఱి అన్నమయ్య పల్కించెను

భాస్కరభట్టారకు లిట్లు జవాబిచ్చిరి

'మీరు చెప్పిన దేవాలయము శిథిలమైన దీనాడు కాదు మన ప్రభువు గారి తాతము బ్రాతల కాలమున అప్పటినుండి అది యట్లే యున్నది పాలకులందఱు వైష్ణవాభిమానులు లేకగాదు తగిన కారణమున్నది ఒకసారి గణపతి చక్రవర్తిగారు సహితము తదాలయ పునర్నిర్మాణ ప్రస్తావన సభలో తెచ్చిరి అప్పుడుకూడ అణగియున్న ప్రాంతకారణమే తిరిగి కలయెత్తినది ఆ కారణమేమందురా? అన లా దేవాలయమతి పురాతనము దాని నిర్మాణము గుఱించిన ఇతిహాసము తెలిసినవారు రెండుమాఱు తరము లిటీవల లేరు వైష్ణవులది విష్ణ్వాలయమందురు బౌద్ధులది యొకనాటి బౌద్ధస్తూప మందురు బౌద్ధస్తూపమును చతురస్రాకృతిగ పూర్చి మీదిభాగమున విష్ణ్వాలయమును బలాత్కారముగా నిర్మించిరని వాదించురు నిజమున కా ఆలయము క్రింది భాగము సౌందర్యపునర్యుత్థము కదా, విష్ణ్వాలయములలో నది విలక్షణము వైష్ణవుల నాదిగ విష్ణ్వాలయమే అందురు అదే కాదు మఱొక శివాలయము లోని శివలింగము ఆయక ప్రభరూపాంతరమని బౌద్ధులు ఉపసత్తులు చూచి అదృష్టవశమున ఆ రెండు దేవాలయములు శిథిలజీర్ణములు ప్రస్తుతస్థితినిబట్టి ప్రభువు లెంత ప్రయత్నించినను బౌద్ధులు మహోద్ధండవేదండకరతాండవము మానలేదు అన్యధీనము లనుటకు ఆధారము లున్నచో అంగీకరింతు మనిరి వివాదగ్రస్తమై అనిర్దేయమైన విషయమున ఉభయమతసమ్మతశీలియగు పరిష్కర్తకు ఉపేక్షయే ఉత్తమసాధనము కదా, అందువలననే గణపతి చక్రవర్తిగా రీ విష్ణ్వాలయమే గాక శివాలయమును సైతము విస్తరించిరి అట్టియేద వారికి పక్షపాతదృష్టి నాలోపించుట అవివేకమే కదా.'

యథావాక్కుల అన్నమయ్య కా నమాధానము ఇంత గ్రంథ సున్నదా యనిపించి సంతృప్త కలిగించినది ఆస్థానపండితులు గనుక మీ కా సంగతి తెలిసినది అల్పజ్ఞులము మమ్ము మన్నించునది ' అని యథావాక్కుల అన్నమయ్య కరములు మొగిచెను

'యథావాక్కులవారయినందుకు మీరు యథావాక్ప్రయత్నము మిక్కుటముగ కలవారే.' అని భాస్కరభట్టారకులు సంతోషించెను

అంతలో నవటికి ఆకాలప్రళయమే ఘోరమువలె అగ్నిహోత్ర
చయనులు అవతరించెను ఇంకను అవతరించకయె "అర్జునుతోద్ధరణమునకు
నాందివాచకమైనను" అని ఘర్జరధ్వని వినిపించెను

'దైవదత్తవరప్రసాదమైన అర్జునునిముఖము ఒకరి ఉద్ధరణకు ఒదిగి
యుండునది మతోకరి నిరాదరణకు పరిష్కవమందునది కాదు పవిత్రములైన
అర్జునునిధర్మములు స్వయంప్రకాశములు" అని భట్టారకు లనిరి

అగ్నిహోత్రచయను లూరికొనలేదు

ప్రకాశకసామగ్రి లేక ప్రపంచములో నేడియు ప్రకాశించదు"
అనెను

అట్టిది కేవల భౌతికము అధ్యాత్మికమహత్త్వము గల అర్జునుని
సూక్ష్మత మీకు అందునట్టి పదార్థము కాదు వాదము వృథావాగ్ధ్వయమే
కాగలదు' అని మఱల భాస్కరభట్టారకు లనిరి

యథావాక్కుల అన్నమయ్య అకర్షనకురూపాబాదయ్యెను

"అర్జునునిసూక్ష్మత నాకే అందునట్టి పదార్థము కాదా? అచ్చపు
బ్రాహ్మణుడనే! అని చయనులు తీవ్రముగ అడిగెను భాస్కరభట్టారకులు
ఇట్లు జవాబిచ్చిరి

'ఆ మమకారమే అబ్రాహ్మణత్వము

జాతి గుణప్రధానమా?'

మఱల చయనులు తీవ్రముగ ప్రశ్నించెను

'నుదూరము యొగించిన ధర్మసూక్ష్మ రహస్య మదియే!" అని
భాస్కరభట్టారకు లనిరి

అపారమితక విషయ బాలనము అని చయనులు యీతి
బిగించెను

భాస్కరభట్టారకులు మాటాడలేదు

యథావాక్కుల అన్నమయ్యకు వాదమాగిపోవునేమో అనిపించినది

అట్లు జరుగనిచ్చునా అగ్నిహోత్రచయనులు?

మీరు చెప్పినది ఆశాశ్రీయము మనుధర్మ వ్యతిరేకము'

మనువే సర్వజ్ఞుడు కాదు సర్వజ్ఞుడే మనువుకాదు మనవలె సత్తు
రును విద్వాంసుడు శాస్త్రకారుడు.'

అయిన బ్రాహ్మణ్యమన్న మీ భాష్యము ?

ఒకరి భాష్య మెందులకు ? ఏ కర్మమునకును తదర్థవివరణమే భాష్యము. బలవదాకృష్టబహుళార్థములు వ్యాఖ్యాత్పరీనైకర్యమునకు మేధాకాలమునకు మాత్రమే నిదర్శనములు. రాగద్వేషరహితమైన వినిర్మలాంతఃకరణపావిత్ర్యమున్నచో బ్రాహ్మణ్యము సువ్యవస్థితమగును. కనుకనే సంకరజన్మఁడయిన వేదవ్యాసుఁడు నిషాదకులజుడైన వాల్మీకియు బ్రాహ్మణ్యులు "

'వ్యాస వాల్మీకులు మీ రన్నట్లు గుణప్రాధాన్యమునఁ గాక జన్మతః బ్రాహ్మణులని నా నిశ్చయము

' అదెట్లు సంభవము '

'ఎట్లు సంభవమా ? ఉదాహరణకు వాల్మీకిని తీసికొనుఁడు నిషాదకులజన్మఁడయిన 'విజయుఁడు తపోవినిహతవూర్వదేహుడై 'వాల్మీకి' అయ్యెను. నిషాదశరీరముకంటె వాల్మీకిశరీరము భిన్నము పూర్వజన్మమును ఉత్తరజన్మమును మృతి పృథగ్భూతము చేసినట్లు నిషాదజన్మమును బ్రాహ్మణజన్మమును తపస్సు వేఱుచేసినది కనుక నిషాదుఁడు విజయుడే. వాల్మీకి బ్రాహ్మణుఁడు కారణము తపస్సు జన్మ సదృశమగుటయే. '

జన్మపాపకర్తృకత్తిగల తపస్సెట్లు జన్మసదృశము ? మీ రన్నట్లు తపస్సు జన్మసదృశమగుచో తదతీతజన్మపాపకర్తృకత్తి యెట్లు ఎర్యవసతమగును ?

సాదృశ్యము పూర్వోత్తరగతి పృథక్కరణముపటే ?

' అంతవఱకు అవసరమైనదన్నమాట. '

' కారాదా ?

' అదెట్లు పొనఁగును చయనులుగదా ? అని అంతవఱకు వారి వాదము మూఁగవోయి వినుచున్న యథావాక్కుల అన్నమయ్య ప్రిశ్నించెను అగ్నిహోత్రీచయనులు మోము జేవురించుకొనెను

భాస్కరభట్టారకు లిట్లనిరి

' శాస్త్రము హఠాత్స్వయంసముత్పన్నము కాదు జనవర్తనాధారము ధర్మప్రమాణము అనుసంధించిన మానవమేధాయంత్రనిర్మాణము నిర్మాత యొక్క స్మృతిక్రియము కారణమయొక్క కాలుష్యము సమాజస్థితి ప్రభావించి సహజత్వమును కృతకమచేయును కృతకమన్నది సత్యశివేతరనుండరము కృతకత్వవిలసితమైన శాస్త్రములు పైదికమతసరమప్రమాణములు కాఁజాలవు అపౌరుషేయమైన వేదవివాతధర్మమే నిజమైన ఆర్షమతధర్మము అపౌరుషేయ

మీదనక్క మూలకమైన దివ్యతచే అర్థమత ధర్మములు సర్వదా స్వయం
ప్రకాశమానములు సత్యశివేతరసుందరములు గాక సత్యసమ్మతములు.
శివేతరక్షరములు అర్థమతలక్షణము విశ్వకల్యాణముగాని వినాశనమరాదు.
అర్థమతసరమావధి పరమేశ్వరసాయుజ్యము అదేమోక్షసాక్షాత్కారము '

ఇంతలో ఆ దారి నెవరో వెళ్ళుచుండిరి యథావాక్కుల అన్నమయ్య
అతనిని ఎలిచెను అతడు దగ్గటికి వచ్చెను మువ్వరకు స్పృంజిరి ముటించెను
అతనిపైపు తర్జిని ప్రసారించి అన్నమయ్య భట్టారకులవంక తిరిగి 'ఈతడు
రాజోద్యోగి బహువృద్ధు అని మజల ఆ వృద్ధరాజభటుని వంక తిరిగి
ఏమోయి ! నీకంటె పెద్దవారు మనరాజభటులలో మతొకరు కలరా ?' అని
ప్రశ్నించెను లేకని సమాధానము

అగ్నిహోత్రీచయనులకు ఆ వృద్ధరాజభటుని చూడగా ఏమో అని
ఎంచిసది ఎందుకో అతనిలో ఏదో విశేషమున్నదని తోచినది అట్లే రెప్పు
వారుక వృద్ధభటుని చూడసాగెను

'ఎన్నడు నొంటరిగ బైటికిరావు ఈనాడు వచ్చినకారణము ?' అని
అన్నమయ్య వృద్ధరాజభటు నడిగెను

రాజవేషధారణము కనిపించదేమి ?" అని భట్టారకులు సంశయము
ప్రకటించెను

అగ్నిహోత్రీచయనుల దృష్ట మాత్రము ఆ వృద్ధ రాజభటుని మీదనె
లగ్నమై ప్రంభించి పోయినది

సాధారణమానవునివలె సంచారము చేయుటకు నాకు స్వాతంత్ర్యము
లేదా , అని వృద్ధభటుడు వచ్చెను

కాదు ఏదో కార్యాంతర నియుక్తుడవైగాని ఇట్లు వేషరహితముగ
విధికి రావు '

అనేక వేషములతో వచ్చెదను '

గూఢచారివా ?

రాజభటుని వేషము లేనంతలో గూఢచారివా ?

'విచిత్రముగ చూటాడుచున్నావే !

సెలవు దయసేయుడు

సరేగాని మనుమనధిపై దండయాత్ర ప్రకటించిరా ?'

మీ కింకను తెలియదా? పెద్ద దండయాత్రను ప్రకటించుటకు మనుమసిద్ధి ఏపాటి మహారాజా? సాహసోపేతుడై స్వాతంత్ర్యము ప్రకటించెను మనసేనలు హెచ్చరికచేసవి మనుమసిద్ధి సామంతుడుగ నుండుటకు కృషులు గట్టుటకు అంగీకరించినాడు అంతయు మూడుక్షణములలో ముగిసినది కాని సామంతుల స్వాతంత్ర్య ప్రతిబింబమునకు మన సామ్రాజ్య స్థితిగతులను తెల్పి సమయానుకూలత కలుగఁ జేయుచున్నది మనవారేనట. దాడులా సమాచారము తెల్పిరి ఎట్టిదోహపదాయలు అశ్వేషణమునకు విశ్వస్థియత్నములు సాగుచున్నవి ముఠిక నెలపు ఇంటికిపోయి వెంటనే కోటకు వెళ్ళవలసిన సమయమైనది ' అని పుర్ణరాజభటుడు వారియొద్ద నెలపు దీనికొని వెడలిపోయెను

విశ్వానరపాత్రుడైన రాజశేషకుఁ డీతఁడు మా నాయకుగారి కితఁడు మంచి నమ్మకముగల మిత్రుఁడు అందువలనఁగాని లేకున్న ఈతనితో మాటాడుట మనకు కష్టమే అయ్యెడిది ' అని యథావాక్కుల అన్నమయ్య పుర్ణరాజభటుని గుఱించి చెప్పెను భాస్కర భట్టారకులు తలపంకించిరి

అగ్నిహోత్ర చయనులమనస్సు చునకవారినిది ఊరివెలుగు గోమాయు దుతము లతని గుండెలోనుండి వెలుపడుచున్నట్లయినది పాడువడిన ప్రక్కయింటిలోని గద్దెలపుణెక్కల చప్పుడుకూడ గుఱుచుకొనెను

'ప్రాద్దు వోయినది ఇక ముగింతము' అని భాస్కర భట్టారకులు లేచిరి యథావాక్కుల అన్నమయ్య కూడ లేచెను అగ్నిహోత్రచయనులు వారి ననుసరించెను పరస్పర ప్రాణాదు ప్రకటనములతో అన్నమయ్య అగ్నిహోత్రచయనులు అరుగు దిగిరి భాస్కరభట్టారకులు లోనికి దాకిరినెను

"నామంతుల తిరుగుబాటు కాకతీయ సామ్రాజ్యమునకు లెక్కకు రాకుండఁజేయవచ్చుది సరే కానిమ్మ అన్నిటికిమించిన ముందు అంతః కలహము అప్పు దర్భము కాఁగలదు అగ్నిహోత్రచయనులెవరో. సమయము రావలెను మహారాజా తోగిరాజ కావలెను అప్పుడు భట్టారకులవారు స్వయం ప్రకాశమానము లందురో? ప్రకాశి నానుగిని పాటెందురో? నానావిధ హీనమైన నాస్తికమతము నామరూపరూతము కావలెను ఆత్మమతము విశాలస్వరూపిని ప్రకటించున ప్రజ్వలించి తీరవలెను దైవానుగ్రహము దైవానుకూలర కేల సంప్రప్రము కాదో చూచెదను '

అగ్నిహోత్రచయనులు ఆవేశపరసశమున అరుగు ముందునకువైచెను

రుద్రినాయకుడు ద్విదావ్యగ్రితనందెను అతనికి కాత్యాయని రూపము సాక్షాత్కార మగును ప్రణయామృత పరిషేచన మందును హేమాద్రిరెడ్డి నిష్ఠురపరుషాలాపములు స్ఫురణకువచ్చును పౌరుషాగ్ని ప్రజ్వలన మందును అటు—కోమల సుకుమార భావప్రసారము ఇటు—పౌరుషాభీల ఫణింద్రీ పూత్కారము రుద్రినాయకుడు తట్టుకొనలేక పోయెను ఆ సంకల్పస్థితినుండి తప్పించుకొనుటకు అతడు సదా గ్రంథపఠనమో చిత్రిరచనమో చేయును అందువలన కొంత ఉపశమనము కలుగును అది కారణముగ రుద్రినాయకుడు అహోరాత్రములు నిద్రాహారములు మావి చిత్రికాలకు అంకితమై పోయెను

భద్రాంబ కొడుకుస్థితిచూచి భయవిహ్వల యైరిది భర్తతో మొఱవెట్టు కొన్నది కృష్ణనాయకుడది పరిగణించుస్థితిలో లేడు అతని దృష్టయంతయు రాజభవనములపై అగ్నిహోత్రచయసులు "సమయము వచ్చును వేచి యుండము అని చెప్పెను సమయములేదు సందర్భమునురాదు ప్రతి సమయము ప్రభుత్వ విశిష్టతాపాదకమే ప్రతి సందర్భము ప్రభుభక్తి విలసితమే ఇంతెట్లు వైష్ణవధ్వజ ప్రతిష్ఠాపనము?—ఇదీ కృష్ణనాయకుని జంజాలము

ఇత హేమాద్రిరెడ్డి ఎంత కుదుర్చుకొందమన్న నతనికి కృష్ణనాయకుని వైఖరి నచ్చకుండెను అతని సామరస్య మాత్రమున రాజదోహ మహా దోషము తనకు ప్రాప్తించునెమో యన్నంత భయము కాత్యాయని రుద్రినాయకుల సమావేశము అందుకు ప్రాప్తిపడిక యెప్పుడగునో యని సందేహము ఫలితముగా కాత్యాయనిని స్వయంభూదేవాలయమునకు వెళ్ళవలదని శాసించెను తండ్రి అజ్ఞాపనము కాత్యాయని తిరసావహించెను యథార్థమైన దైవభక్తి ఆశ్రయము స్వచ్ఛమయిన అంతరంగము గదా! అప్పటినుండి ఆమె పూజా కృత్యములు స్వగృహమునందే

అట్లు మూడు సంవత్సరములు గడచినవి

*

*

*

ఆనంద వసంతము వచ్చిరిది కౌశలీయ సామ్రాజ్యలక్ష్మి క్రొంగ్రొత్త అలంకారములు త్రేసేకొన్నది రాజప్రాసాదమున గణపతి దేవచక్రవర్తి గవాక్షద్వారమున వసంతశోభ తిలకించుచుండెను ప్రతిహరి పనువున జాయవ నాయకుడు ప్రాసాదములో ప్రవేశించి ప్రభువునకు మత్తగజకరసముత్కిర్తనము భంగి కయిమోదెను

'ఏమైన విశేషములు కలవా ?'

గణపతిదేవచక్రివర్తి పర్శించెను

'చిత్రము జాంఘాలకుల నిచేదనమున్నది '

ఏమది ?' అని గణపతిదేవుడు సమీపస్తంభస్థగిరిశిఖరాంత శిలా నిర్మిత సంహవిగ్రహ శిర్షమును స్పృశించెను

జాయపనాయకుఁ డిట్లు చెప్పఁబొడఁగెను

అద్దంకి పాలకుడైన మాధవదేవుడు ఆకాలమరణమునకు గుఱి అయిన నదప సారంగపాణి రాజయ్యెను అది జరిగి ఇంకను పది దినములు కాలేదు అప్పుడే సారంగపాణి స్వాశంకశ్శిము ప్రకటించెను అంతేకాదు మనుమనర్థిపై దండయాత్ర సంగల్పించెనట. అంతయుఁ జూడ నాకవి దక్షిణాపథ తైత్రియాశ్రా సన్నాహ మనిపించును ఆ సారంగపాణికి అనుకూలముగా మనుమనర్థి నృపాలుఁడు మతొక మహావిపత్తులో చిక్కుకొని యున్నాఁడు

'ఆదేమి ?

అటు సారంగపాణి యుద్ధసన్నాహము ఇటు దాయాదుల దావాగ్ని '

'చా రెవరు ?

"అక్కన్న బియ్యన్నలని అపూర్వ సహోదరులు. నెల్లూరు మండలము కకు వారసులమని వారి ఊహ అనేక పర్యాయములు వారు మనుమనర్థిని పద భ్రష్టునిఁ జేయుటకు ప్రయత్నించి విఫలమైరి ఈసారి వెనుకటివలెఁగాక సూతన పథకము పన్నిరి '

ఏమది ?

అక్కన్న బియ్యన్నల కుట్రలు మాధవదేవుడు బ్రతికి యుండఁగనె ప్పారంభమైనవి మాధవదేవుని పదచ్యుతినిఁజేసి సారంగపాణిని పాలకునిఁ జేతుమని ప్రలోభ పెట్టిరట సారంగపాణి అక్కన్న బియ్యన్నలకు వశం పరుఁడయ్యెను కాని ఆదృష్టవశమున వారి కుట్రలు ఫలించకయే మాధవ దేవుడు పరమపదించెను సారంగపాణి పాలకుఁ డయ్యెను అంతటితో అక్కన్న బియ్యన్న లాగలేదు సారంగపాణిని వలలో చేసకొనిరి వారి దమనసిరికి లోఁబడి సారంగపాణి దండయాత్రకు నర్థపడెను ఇటు సారంగ పాణి దండెత్తివచ్చుటేగాక అటు మనుమనర్థిపై గంగయసావాణి కూడ దండెత్తి వచ్చునట్లు ఆ అపూర్వ సోదరులు రంగము తీర్చిరి ఏకకాలమున ఒకవైపు సారంగపాణి మతొకవైపు గంగయసావాణి కలిసి మనుమనర్థిని చుట్టి

మొట్టొడింతురు అధర్మ యుద్ధము నేటికి వింటిమి మనుషుని మన సామంతుడు పరిపాలన దక్షతకల నర్జునమధురు అతనికే వివర్త-రస్థితి "

అయిన మనుషునిది ఏమాలోచించెనో '

'మనుమసిద్ధి మన సాహాయ్య మపేక్షింపఁ గోరెనట'

అవ్వల సంభవము : 1

నిజమే మనమే యుద్ధరంగమున పోవేలించిన దక్షిణాపథ మంతటా దాటుట వారావరణము వ్యాపించగల పరమాదము లేకపోలేదు ఇది అదనుగా పూర్వకక్షలు పురిగొల్పి దానివిధ రాజ్యాధిపతులు మనపై దండెత్త వచ్చును కలింగాదిపరికూడ కలుగఁజేసికొనెనా చెప్పవక్కఱలేదు ఉత్తరాపథము నాక్రమించి దుర్భేద్యమైన ఎకశిలా డిగ్గమునకు భయపడి మయవృత్తికలోపడిన మహమ్మదీయులకు మన ప్రదేశము అమర్చిపెట్టిన అమృతాన్నము కాంగలదు సరస్వర హమ్మిరారహితులయిన దక్షిణాపథ పరిపాలకులను చీల్చి చెందాడుట కది చక్కని అవకాశమగును మీదుమిక్కిలి మహమ్మదీయులు శతమ్మి ప్రభృతి నూతన సాధన సంపత్తి కలవారు కనుక ఇప్పట్లున రాటన్యమే మనకు అవశ్యాను నరణియము .

మన శ్రద్ధవ్యవధి."

గణపతిదేవ చక్రవర్తి నిశ్చయముగ వలితెను

'మహాకవి' విశేషము మన సాహిత్యమును పొందుటకు మహాకవి
రిక్కనగారు రాయబారిగ వచ్చుచుంటాడు."

'రానిమ్మ' ఎవరు రాయబారిగ వచ్చిన ఏమున్నది? ఈ క్లిష్టస్థితిలో 'వ్యవసాయ' రక్షణమే అత్యవసరం అంతఃకలహాలు పెంచుపెరిగిన సామాజిక్ భవిష్యత్తును గంభీరమైన మనస్సు కనుక రాయబారిగ ఎవరు వచ్చినను రానిమ్మమే మన కర్తవ్యము

గణపతిదేవుఁడు పునరుద్ధరించెను

జాయవనాయకుడు సంతసించి సతకీర్తనమన్నాడు. వెలపు దీనికొని రాజప్రాసాదము వెలువదెను సరాసరి హేమాద్రిగర్భి ఇంటికి ఆవ్వూరుడు. పయనమయ్యెను

జాయపనాయకుడు యథాపూర్వముగ హేమాద్రిరెడ్డిచే ఆహ్వానింపఁ
బరెను కాని హేమాద్రిరెడ్డి మోమున విషాదరేఖలు ముసురుకొని యుండుట
జాయపనాయకునకు విస్మయము కలిగించెను

ఎంతటి క్రూరదృష్టిలోను ప్రాణభయము కలుగని పక్షిహృదయము నకు వైక్లబ్యమా? అని పశ్చించెను

ఇది వీరత్వమునకు సంబంధించినది కాదు కుటుంబ విషయము గుండె కురికిలవడక తప్పనిది "

"అంతటి ఉపద్రవమునకు హేతువు ?

'కృష్ణనాయకుడు :

కృష్ణనాయకుడా :

జాయపనాయకుడొక విధముగ దృష్ట ప్రసారము చేసెను

అతడే మా బావ మంచియు చెడ్డయు నెఱుగని పట్టదల మన్ని పొరుషావేశ ప్రధానుడు । మాకు వచ్చిన మాటపట్టింపులకు మా తొల్లింటి శపథములకు భంగకరముగా ప్రవర్తించినాడు

"ఏమది ?

'మేమిద్దరము మా ఎల్లలకు తప్పక మేనరికము చేయుదుమని మరణ శయ్యలపైనున్న ఘాతండులకు మాట ఇచ్చితిమి, అందుకు విరుద్ధముగా మా బావ ఇప్పుడు—

'వివాహ ప్రయత్నము రిశరశ్ర చేయుచున్నాడా ?

'చేయుచుండుట కాదు చేసెను తన కొడుకునకు మతొక సంబంధము నిశ్చయించెను లగ్నముకూడ పెట్టిరికాఁజోలు । ఇదివఱకు అభిమానావేశములకు లోనై నేనుకూడ పెద్దలకిచ్చినమాట మఱచితిని ఇప్పుడది జ్ఞప్తివచ్చి ప్రాణము కలకట పడుచున్నది మా కుటుంబములమధ్య మూడేండ్లుగ తొలిగోడలు వెలసినవి రాకపోకలు లేకపోయినవి బంధుత్వము చట్టబంధలైనది నా తోఁబట్టువు భద్రాంబ భర్త నొప్పించుటకు విశ్వప్రయత్నము చేసినదని వినికిడి ఏమి లాభము సంబంధ నిశ్చయమైన తర్వాత విషయ మంతయు నెఱుగి ఆత్మాభిమానము చంపుకొనియైన ప్రవర్తించుటకు అగతాశము లేదుకదా ?—

హేమాద్రిరెడ్డి దీర్ఘనిశ్వాసము విడిచెను

'పాపము కష్టదశయే ।"

జాయపనాయకుడు జారిపడెను

హేమాద్రిరెడ్డి ఏమియు మాటారేని స్థితి వచ్చెను జాయప నాయకుడు రైర్యము చెప్పసాగెను

"సామాన్య సంసారివలె సంతాపమా వీరపురుషునకు? చాలు చాలు కృష్ణనాయకుడు సంబంధము నిశ్చయము చేసికొన్న అంతకంటె ఎక్కుడు సంబంధము నీవు నిశ్చయము చేసికోవచ్చును నీ కుమార్తెకు పెండ్లికాదని భయమా? పెద్దల కిచ్చిన మాట నిలబెట్టవలెనను అభిప్రాయము ఎల్లర కుండును ఎట్లు సాధ్యము? అంతయు మన యిష్టమేనా? దైవనిర్ణయము దుర్లంభము కదా! లెమ్ము అదివలె ఆత్మపరితాపము వెళ్ళగొక్కకొనుట వలన ప్రయోజన ముండదు

ఆ మాటలు వినికూడ హేమాద్రిరెడ్డి ఆంతర్మథనము అంతరించలేదు ఆటలే భిన్నుడై యుండెను కొంతసేపు పరిశీలించి జాయపనాయకుడు మెల్లగ లేచెను

ఒకానొక సత్వర ప్రభుకార్యచరణకు మనము ప్రధానామాత్యుల నిప్పుడు సందర్శింపవలయున్నది

జాయపనాయకుని ఆజ్ఞాసన మింకను ఆలకించుచునే హేమాద్రిరెడ్డి ఆటలే వెచ్చెదను అని లేచెను ముహూర్తకాలమున హేమాద్రిరెడ్డి ప్రయాణసన్నాహము పూర్తిచేసెను జాయపనాయకునితో గృహప్రాంగణము నకు వచ్చెను జవనాశ్వములు జాలువిడల్చి నడిలించినవి

వా రిద్దరు అశ్వాదులులై వెడలిరి

౧౨

విడిదిగృహము కస్తూరికలయంబ గుణాంపులు కర్పూరముమం ఘమూర్ఖులు మత్తకలిగింప పెండ్లిపెద్దలు మైమఱచిరి తరుణవయస్కులు చదరంగమఁ బఱచిరి బాలకులు కొంఠిలు దివ్యటీలపై ఎగిరిపడు శలభముల వింతగాఁ జూచుచుండిరి కొంటికొంఠిగులు మణికొండతా పువ్వులను ఆట చేర పట్లకొనుచుండిరి పదువునక్షమవారు వరునిఁజూడ వచ్చుచుండిరి, పోవు చుండిరి రుద్రనాయకుడు కంచుకాగడా చేరువలో మణిస్తంభము మాటున నుండెను అచిహుచి యొక పెద్ద క్రీనీడలో నుండరాదు వెలుగులోనికి రమ్మ నెను అంతి మఱొక వ్యక్తి ఇప్పుడు మా బావముఖము మనకనీకటి యైవను మా చెల్లెలు చెంతకు వచ్చెనా వెయ్యికాగడాం వెలుగే! కోటిసూర్యుల ప్రభయే! అని పరాచికమారెను ఆయన తోడగూడ్చ పెండ్లికొడుకు అశని మాటలకు రుద్రనాయకుని పెదవులపై ఒక నిస్తేతోవికారహాసనిచి తొణికి తృటిలోనే మాయమైపోయెను రుద్రనాయకుని దృష్టిలో మణిబంధమునకుఁ గట్టిన మామిడుకు తోరణము కంఠమునాడు కంఠకము! పండెడిఫాలమున మూడురేకులుగా తీర్చిదిద్దిన కల్యాణ తిలకము త్రివళిక్రూర వికటభృకుటీ

పరిస్థుటికరణము సువర్ణాంధర రుకూంధారణము సుకుమార కుసుమాప్ర
జ్ఞానసము పైకి పెండ్లికొడుకు లంతరంగిముగా బలిపీఠమున కీర్త్య
బడిన అజకిశోరము

అట్లు కొంతసేపైనది వచ్చని పందిరిలో తప్పెటలు తాళములు
మోగినవి ఏకశిలానగర గంధర్వాప్సరీభామల గజైలు ఘల్లమన్నవి
ఆ ఘోషము ఓరుగంటితే కాదు తెనుగుసీమతే పెట్టినది పేరు పుష్పవల్లి
మేళనాయక ఆమె పొద్ది భరతశాస్త్రాభినయమున పృథ్వీ భరతుడే
సదస్యుడైన ఆమె పర్యయోగము చూప లక్ష్మీలక్ష్మణము తా సంతగా లక్షింపలే
దనవలసవచ్చును మూలమునకు మెఱుగులు తుఱగలింప మెఱువలు
శిల్పపు మలపులు పుష్పవల్లికి పుట్టుకతో వచ్చిన విద్యలు అందదందములకును
ఆమెదే అగ్రీతాంబాలము వ్రేవరవ్రేవత్తులకు ఆమె వరుధిని ఆనగా
వత్తివ్రేవ్రేవంగము వాటిల్లని పవిత్ర శృంగరమునకు ఎల్లంధనాయక
నలకూరిరసన్నిధుల కామె రంభయే । సామాన్యులకు హావముగొన్న రూపము
అట్టి సభలోనికి పెండ్లికొడుకు రుద్రనాయకుని వివిధ వాద్యములతో తీసికొని
వచ్చిరి పట్టుకంటిపై నువవిష్టుడైనది మెఱపుతీగవంటి కులుకులాడి యొకతె
రుద్రనాయకునిపై గొజ్జగినిరు చల్లినది కుసుమకోమలాంగి కొందొకతె
చందనగంధ మలచినది జంగమ పుష్పలత నాతెల్లు వేతోక జవరాలు పట్టు
చింతామర వట్టినది

పుష్పవల్లి మణిమేఖల సవరించుకొన్నది చిలుగజైల లత్నమండీరము
చిందులాడినది ఆమె మార్గంగికునకు మొక్కిరిసింది కుసుమదాంకురము
తాకున హృదయము స్పృశించునటు లామె నృత్యభంగిమలో సభావందనము
సమాచరించినది సాత్వికభావప్రధానముగా లాస్య మారంభించి గీతకు
అలాపన మంచుకొన్నది ఇతర వేళలు పల్లవిపట్టిరి సదస్య లందఱకు
సమ్మదరసోత్కృట రోమాంచ మొదలించి రుద్రనాయకున కట్టి అనుభూతి
కలుగలేదు ఆప్సరస్సదృశలైన వేళాంగనల నృత్యభంగిమ లతని చేసిన
నరీస్పృహములు మెలికలు తిరుగుచున్నట్లనించినవి మృదంగమృదురవములు
ఎటులుఎటులుమని వీధులు ఎరుగులయినవి సుకుమార ముఖవీణా నిర్వణన
ములు కర్కశాతికర్కశములయినవి సభాసదు లందఱికి రసనాజ్ఞానము
రుద్రనాయకునకు మాత్రము రసాభాసము

ఆకస్మికముగ కాహాధ్వని కత్తివరె ఆకనమును చూచుకొనిపోయినది
అనుక్షణమే మంగళవాద్యములు మోగినవి సన్నాయిమేళము సాగినది
పెండ్లిపందిరి యొక్కసారిగ పెట్టుమన్నది జనసమ్మర్థము కిటకిటలాడినది
పురోహతుని మంత్రోచ్ఛారణమునకు సభోపేథి పులికరించి నక్షత్రములు

తొలకరించినట్లు దివిటీవెలుగులు నల్లెనల పగిలించినవి పేరంటాంధ్ర పట్టుచీరలు వైశము పెళ్ళిపెళ్ళిలాడినవి పెండ్లికుమారుని వివాహవేదికకు గొని రమ్మను వర్తమానము వచ్చినది తోడగుడ్డ పెండ్లికొడుకు తొందరపెట్టెను రుద్రనాయకుడు అసాధ్యధీనుడయ్యెను మంగళవాద్యములతో మంత్రములతో రుద్రనాయకుడు వివాహవేదికనధిపనంచెను వివాహకర్త మూరంభమయినది మరణోమ్మవలె రుద్రనాయకుడు 'మను అనుచుండెను అంతే! కడకంటి చూపు చినిరి కసిము పెండ్లికుమార్తెవంక చూడలేదు కలాపము యథావిధిగ నాగుచున్నది ముహూర్తపు గడియలు సమీపించినవి మంత్రోద్ధారణము హెచ్చుస్థాయి నందుకొన్నిది మంగళవాద్యములు మారుమ్రోగినవి పురోవాతుడు రుద్రనాయకుని చేతికి మంత్రీపూత పద్మాము నొసగి వధూనిలో భాగమున త్రేయేమని చెప్పెను రుద్రనాయకున కది వినిపించెను' లేదో పురోవాతుడే అతనిచేయి నెత్తెను అగ్నిసాక్షిగ ప్రమాణములు పలికించెను అక్షతలు వర్షించినవి వరుడు వధూగళమున మంగళసూత్రము కట్టెను ముతల సేనలు తొలకరించెను

వివాహముఖ్యాంగము ముగిసినది పరిశిష్ట వైవాహిక కార్యకలాపమును ముగిసినది అరుంధతీ సందర్శన మారంభ మయినది 'అదిగో అరుంధతి అని పురోవాతుడు తర్జని ప్రసారించెను ముదునలి ముత్తైదువ ఎగ్గుదొంతరల నడుమనున్న పెండ్లికుమార్తె మోము నెత్తెను రుద్రనాయకుడును ఊర్ధ్వముఁడయ్యెను పురోవాతుడు సమంత్రీకముగా వసంతజలముప్రోక్షించెను ఆనంతరము గృహప్రవేశము గుమ్మములయొద్ద వధూవరులను పెద్దలు పేరంటాంధ్రుని పేరులు చెప్పనిదే తోనికి ప్రవేశింపనీయ మని పరిహాసమునకు దిగిరి పధూవరులు పెదపులు కదల్చుకుండిరి పెద్దల హెచ్చరిక హెచ్చయ్యెను తప్పనిసరియైనది హేలాంబిక నేను వచ్చితిమి " అని యెట్లో రుద్రనాయకుడు పలికెను పెండ్లికుమార్తెకు వంతు వచ్చినది హేలాంబిక ఎట్లో పెదవికదిపి యాన— అని ఎగ్గువదిపోయి మతి మాటాడలేకపోయెను తావ యనుమాట రుద్రనాయకునకు వజ్రీపూతమైనది ప్రధమాక్షరి శ్రీవణమే కాత్యాయని పృథూర్ధాక్ష వైఖరిని ముద్రావైచెను కాత్యాయని కన్నులకు కట్టెను అంతటితో నతని అంతరంగము శతభాగ్యశతలమైనది శతస్సులు పేలిరినవి అగ్నిపర్యవములు పెరిగిన బ్రద్రలైచి అమాంశ మతనికి కాత్యాయనియెడ కాంక్ష క్రవృద్ధమైనది అణచుకొన్న ఆవేశము వేయితలం నాగై బునకొట్టినది తదవస్థలో మంగళహారతులు చెవికెక్కలేదు యాంత్రీకముగా మందిరాగిందమున అడుగుపెట్టెను

అంతయు పరికించు కృష్ణనాయకుడు అమ్మయ్య! ' అనుకొనెను

కన్యాప్రదాత ఎన్నమనాయకునియొద్ద సెలవుఁదీసికొని విడిచి గృహమునకు వేంచేసెను ప్రత్యేకముగా ఏర్పాటుచేసిన పర్యంకమున మేనునాల్పైను సమీపమున బంధువులుచేయు ఊరేగింపు సన్నాహమునకు సంబంధముండెను పెద్దపెట్టిన పెండ్లి ఊరేగింపునకు యత్నములు జరిగినవి అందఱు ఆయత్న పడిరి 'అప్పుడే పెండ్లిజరిగి జామైనది ఇంకను ఊరేగింపు లేదేమి? అని కొందఱు ప్రశ్నలు వేయనాగిరి మొత్తముమీద విడిచి గృహ ములొని వారిందఱు పెండ్లిపందిరిలోనికి దారితీసిరి వాద్యకారులు నర్తకులుయు చేతకాములు ఎద్దమైనవి పెండ్లిపందిరిలో బోయిలు ముత్యాలపల్లకిని తెచ్చుకొనిరి తోడగుడ్డ పెండ్లికొడుకు వధూవరులను తీసికొనిరమ్మని వరేపడే ఎలచెను

ఎప్పటికిని వధూవరులను తీసికొనివచ్చు జాడ కనిపించలేదు ఎందుకో తోడగుడ్డ పెండ్లికొడుకునకు తొట్టప్రొత్తు కలిగెను ఏమియుఁదోచక నిలబడి పోయెను కొంతసేపటికి తోవల పెద్దకలవర పేర్చునెను అది వీధిలోనికిని ప్రాకినది ఇంటిలోనివారు వీధిలోనికిని వీధిలోనివారు ఇంటిలోనికిని కాలుగలిన ఎల్లలపలె తిరుగనాగిరి అర్థముగానికేతిలు విననయ్యెను అంతయు అగమ్యమై తోడగుడ్డ పెండ్లికొడుకు తలక్రిందు లయ్యెను ఆతురిత ఆతనిని చేగించెను, ఆంబోళిన మధికమయ్యెను హఠాత్సంచలనహేతువు దుటాహమయ్యెను మఱి సహించలేకపోయెను తోడగుడ్డ పెండ్లికొడుకు దారిలోనివారిని తోగ్గినిదొనిలోనప్రవేశించి 'వధూవరు లింకను ఊరేగింపునకు ఎద్దముకాలేదా?' అని అడుగున్న వారిని ప్రశ్నించెను ఎవ్వరును అతనికి బదులు చెప్పలేదు అలనికి మతిభ్రమము కలిగినంతపరిమైనది కడకు ఒకగృధ్రు నాటక వెళ్ళబెట్టి 'పెండ్లికొడుకు లేఁడట! అనెను ఆమాట వినుచునె ఆ తోడగుడ్డ పెండ్లికొడుకు గందఘోషములు నిలుపున ఎగిరిపోయినది అచటి కప్పుడే వచ్చిన కృష్ణనాయకుఁడు కూకటివేళ్ళతో మహావృక్షము కేలఁగూలి నట్లు కు లఁబెడెను ప్రశాంతభోజనముపై పచ్చని పెండ్లిపందిరిలో కిల్లోలము తాండవించినది ఉత్సాహచందికలు వికీర్యమాణములయిన హృదయములలో అమావాస్యతిమిర లాస్యములు ఆరణ్యములయినవి

౧౩

కుళ్లపక్షము గడచినది స్తుభాసనాతుఁడై ఏత్రైకపుత్రుఁడు వచ్చునని కన్సులలో వత్తులుకొట్టకొన్న భద్రాంబ కుమారుఁడు విచిత్రముగా నర్చకుఁడైన యుదంకము నిన్నది కంటికి మింటికి ఏకదారగా విలసించినది కడకు మంచము పట్టినది చిక్కి కల్యమైనది ఆకు మెదలిన ఆమెకు పుత్రాగమన భాగింతి తలుపునవ్వడి వినిపించిన కొడుకు వచ్చెనేమోయని కొందలపడును మొదట కుమారుని దారుణ ప్రవర్తనమునకు దండహ్యమానుడైన భర్తను

కొడుకును వెదకించునట్లు వేధించినది భార్య నోదార్పవలెనో తనయుని దూషింపవలెనో అన్వేషింపవలెనో కృష్ణనాయకునికి అయోమయస్థితి కలిగెను భద్రాంబ పోరుపరలేక అశ్వేషణ ప్రయత్నములు తలపెట్టెను ఎంత వెదకియు ఎన్నఁగ్గు గడచియు దుర్ద్రావయకుని జూడలేదు

ఒకనాఁడు భాస్కరభట్టారకులు కృష్ణనాయకు నింటికి వచ్చిరి ఆప్పుడు భద్రాంబ కుమారుని కొఱకై ఒకటి రోదనము అనునయ వాక్యములతో కృష్ణనాయకుఁడు ఓదార్పుచుండెను

'వజ్రిమువంటి పుట్టుని వదలుకొంటివి. అని భాస్కరభట్టారకులు సభేదముగ కృష్ణనాయకుని ముఠిరించిరి అనహయ దీనదృక్కులే కృష్ణ నాయకుని సమాధానములైనవి పాపమా పెండ్లికొమ్మలై లేతహృదయమెంత గాయపడినరో. ఎంతగా దురవల్లుచున్నరో. వరాత్మరా. ఎంతటి దురవస్థ అటించితివి. మంగళసూత్రాదారణమయిన మణుక్షణమునందే భర్తృవియో గమా? —' భాస్కరభట్టారకుని ఆర్థక్రిందము కంపించినది కృష్ణనాయకుఁడు తలవచ్చెను భద్రాంబ తేలకన్నులువైచి చూచుచుండెను

ఓద్రావనాయకుఁడు వచ్చు సవకాశము లేకపోలేదు అని భాస్కర భట్టారకు లనుటతడవు భద్రాంబ ఉలికికడెను కృష్ణనాయకుఁ డాశగాఁ జూచెను మావాఁడు వచ్చునందురా. పరమ కిరాతకునిగా నన్ను భావించు వాఁడు నాగుమ్మము తొక్కునందురా అని రోకమున నాకొడుకు కలరా — అని భోరుక విలపించెను కృష్ణనాయకుని తేలకనము భట్టారకున కాశ్చర్యము గొలిపెను 'ప్రాక్తిత మానవునివలె వీరపురుషుఁడు పలవించుటా? బాలు బుద్రావనాయకుఁడు రాకపోఁడు అతని స్వభావము నా తెఱకయే ఉద్రిక్తమయ్యును ఉపశమించు హృదయమితగిది బ్రతిమాలి చేయవలసిన మేనరికము కాదని మీరు బలవంతముగా సైరందింపము నంటగట్టిరి అది భరింపలేక దుద్రావనాయకుఁడు పలాయనము చేసెను అయిశప్పటికి అతనిని కన్పించుటకు ఎవకాశము లేకపోలేదు బుద్రావనాయకుఁడెంత పొరుష గంభీ రుఁడో అంత కిరాతోఁడు. కివిత్వమున్న కరగిపోవును చిత్రలేఖన మన్న చిత్రమిచ్చును సాహిత్యగోష్ఠియనిన సాగిలందును ఏకకలా కగరములోని చతుష్పత్తి కలాకసంతోత్పములకు తప్పకవచ్చును కాని అజ్ఞాతముగా వచ్చి పోవునని నావయము అతఁడు ఇంటిట్టినట రావలెనన్న మీరొక వాగ్దానము చేయవలెను అని భాస్కరభట్టారకులు కృష్ణనాయకునివంక చూచిరి

దుఃఖాశ్రు స్మృతిమైన దృశ్యులతో కృష్ణనాయకుఁ డంగీకృతి ప్రకటించెను

రుద్రానాయకు నెట్టులైన ఇంటికిఁ దీసికొని ఎత్తును మీ పెవ్వరు నేమియు ననరాదు వివాహ విషయ మనలే పరిస్థావించరాదు కాని మార్గమున వానిని వదలిపేయవలెను అతనిని సక్రమపథమునకుఁ దెచ్చు బాధ్యత నాది రుద్రానాయకుఁడు మీకు పుట్టుఁదే కావచ్చు నాకు శిష్యుఁడు గురుశిష్య సంబంధము గురుశరణము కాక మెలకువ యెఱుఁగని హెచ్చుకవలదు మేలు కంటే కీడు మిక్కుటము అట్టి కౌంధరపాటు నీకు ఆజన్మసంధ్యము అని భట్టారకులు కృష్ణనాయకునివైపు సాధిపాఠ్యముగఁ జూచిరి

మీ ఆజ్ఞానుసారము వర్తింతును మా రుద్రానాయకుఁడు పెచ్చులే మాకు చెప్పేయి' అని కృష్ణనాయకుఁడు ప్రాంతింపబడినచేత భాస్కర భట్టారకు లింకను దైర్యవచనములు పలికి తరువాత వెడలిపోయిరి

కృష్ణనాయకునకు భాస్కరభట్టారకుని పద్ధతి విస్మయము కలిగించెను రుద్రానాయకుఁ దెక్కడ నుండెనో వారిబ్రాహ్మణులకు తెలియరానపు డీ విద్వాదబ్రాహ్మణుఁ దెట్లు తీసికొనివచ్చెను? తేవల మీయన మాటలు ఉన్నాడ జల్పనములు! అని ఒకసారి నిస్పృహవహించును కాదు భాస్కరభట్టారకులు ముటకులు తప్పక రుద్రానాయకుని తీసికొనిరాఁగలరు రుద్రానాయకునకును భట్టారకు లనిన భగవత్పూజనులు అని మఱొకసారి విశ్వాసము కురుద్దుకొనును అంతలోనే 'అగ్నిహోత్ర'చయనులుగారికి లేని అన్యజ్ఞానరాగము తగనై భాస్కరభట్టారకుల తేల కలుగవలెను? అని ఎత్తించుకొనును అగ్నిహోత్రచయనులు స్మరణకురాఁగానే కృష్ణనాయకుని దృక్పథక్రమంలో కాకతీయసామ్రాజ్యము గిట్టుకొనిరి అనేకవిధములైన ఆశాతల్లిగల కృష్ణనాయకుని గన్బులలో మిటుమిట్లు గొలిపినది అదేసమయమున భద్రాచల పరిపరించినది అది చెవిఁబడినంతనె కృష్ణనాయకుని హృదయము కోత పెట్టినట్లయ్యెను భట్టారకుని అభయహస్తము గుర్తునకువచ్చి ఆశపొడమెను ఆ శీతమున అగ్నిహోత్రచయనుల అభయహస్తము గుర్తునకువచ్చి అకహ్యము కలిగెను ఉభయులు అభయహస్తము లిచ్చిరి కాని ఎంత వ్యత్యాసమున్నది! ఎంతోపు చయనులుగారికి రాజ్యాంగనంబంధమైన రగడ రప్పలాతివిషయ ముందరు పాపమా భాస్కరపండితునకో శిష్యవాత్సల్యము! అని కృష్ణనాయకుఁ డొక నిర్ణయపరిధిఁ జూచెను భాస్కరభట్టారకుని భావములు షీతిజరేఖకు షీర్ష్యముగ మనోజ్ఞపలయితమైన నిర్మల నీలాకాశమువలె స్వచ్ఛములు! అగ్నిహోత్రచయనుల అభిప్రాయములు అదే షీతిజరేఖకు ఆధోధాగమున సంక్షిప్తతరంగితమైన అగాధ సముద్రమువలె భయదములు! అంతే కాదు కృష్ణనాయకుని దృష్టిలో భట్టారకుని భావములు తేవల పవిత్రోదారిములు! చయనుల భావములు పరమ ప్రయోజనభాజనములు!

కాత్యాయని చాలకాలమునక మలల స్వయంభూదేవాలయమునకు వచ్చినది ఒకనాడు వార్షిమచందుర్నికు వంకపెట్టిన ఆమె నేడు విదియనాటి కెలవంకయైనది వాడినపూవువలె కాంతివిహీనమై ఆమె తనువికాసము గోధ లొనది కాని గుణకారణమైన ఆత్మవికాసము మూగినకొలది పరిమళియ లేదికొలదుమమవలె నరిగినకొలది సువాసించు వకుళపుష్పవలెనమువలె విలత్రముగా భావించునట్టిది అందుచేతనే కాత్యాయని ఆలయములో ప్రవేశించి యథాశాస్త్రముగా స్వయంభూస్వామిని సందర్శించి యిట్లు ప్రార్థించినది —

'స్వామీ! తండ్రిమాట జవదాటలేని జరకాలను, బహుకాలముగ ఘోషియ దర్శనమునకు వచ్చట మానివైచితిని మర్చించు మహాదేవా! నేడు చిన్నముచేకోగోరి వచ్చితిని ఈ దీనురాలి నివేదనము సఫలముజేయుచువు గాది! మా బావి వివాహవేదిక దీగి వింతగా అదృశ్యమయ్యెను కదా! అరని రాకొలది మా యత్త మంచముపట్టినది నాకు తోలుట్టువగు సవవధూటి హేలాంబికరుణము చెప్ప నలకానిది కదా! ఎటునైన మా బావమనస్సు మార్చి - అనుగుచెల్లెలు హేలను అదరించునటుల చేయునది మా బావ మహాదాత్యుడని సంశయించితిని భార్యను కాదని బాటలపాలైన బాబో శిరాత్తగుణ మెట్ల యందగలదు! మా బావయను హేలాంబికయును అన్యోన్యనురక్తులై గృహస్థాశ్రమస్వీకారము చేయనిదే నాకు మనశ్శాంతి యుండదు మహాదేవా! మఱి నీ దయ—

అంజలిఘటించి శ్లోములరవిందనయనములు అరిమోర్చి కాత్యాయని భ్యాసనమాధిలో నిమగ్నురాలైనది అట్లు కొన్ని ముహూర్తములు గడిచి కాత్యాయని సమాధివీధి పూజాభాజనము చేతబట్టినది ఉత్తేజితవదనస్ఫూర్తితో కించిన్నిరుత్సాహము లాంధ్రముగాఁ జీరాద కాత్యాయని మంటపముదాటి సంచించిగ్రహప్రాంతమునకు వచ్చినది ఆలనాడు చిఱుకము మెరిచి చిన్ని స్ఫోటముచేసిన దుద్రోనాయకుని చెయిదము గుర్తునకువచ్చి ముచ్చెఱుటలు పోసినది కాని కాత్యాయనిముఖముమీద ముసరిన స్వేదబిందువువలెనే మనసు లోని మమతనువైరము కుడిచివేసినది అంతరంగ సంక్షోభ మణుడైనది కాదు కదానని సంహారవ్యథాముదాటి స్తోమశ్రేణి దీగి దక్షిణదిశగా ముందున కిరుగువైచినది అప్పుడు వామభాగమున ఎవరో తొలిమెట్టుమీద కాలికిరి అరికిరి తోచిహోద ఆటచూడక ఆమె గృహోన్ముఖురాలయినది

అగంతకుడు వైత మటువైపు చూడలేదు పరాజ్ఞులుగై ఆతఁడాయు ఎచోడేము చేసెను వైలసంస్కారములేక శిరోజములు అట్టలుగట్టి జడలై గుండ్రించి కెక్కిరి గుంటపడి కన్నులలో సజీవ కళాకాంతులు సన్నగిల్లి

ఎత్తములు జీర్ణమై ధూళిధూసరితమై మలినదేహుడే గాక శుభ్రతగావ్యుఁ
డయిన అకఁదేవర్ కాదు. రుద్రీనాయకుఁడు. అర్చి. ఏ మతని వైఖరి.
జీత మతని చూపులు చతుమతలాదును అస్యదే మతల వెలవెలఁబోవును
అట్లతఁడు తిన్నఁగా నందివిగ్రహము సమీపించి ధ్వజస్తంభమును జేరి శిలా
నేదీపై చరికిలపడెను వికట కదంబ తరుణాఖలనుండి యెండిన ఆకులు
జారిగా రాలివరుచున్నవి పరిభ్రాతావారిమైన విభాప్రాంతమున యీ తరు
ణాఖపై ఒంటి రామచిలుక వ్రాలి వాపోవసాగినది వ్యైవ్యక్తముగా నేదియో
స్ఫూర్తికలిగి రుద్రీనాయకుఁడు సంహర్తావరమునందీ దృష్ట వ్రొంగించెను
విద్యుల్లతాలవమెద్దియు విరియలేదు ఎవ్వరును నవ్వలేదు నాటికిని నేటికిని
ఎంత అంతరము. రుద్రీనాయకుని హృదయములో మాత్రము కాత్యాయని
మూర్తికట్టినది ఆ కావ్యజలక్ష్మి పలుకనెడపరె కన్నెర మీటినట్లు వెన్నెల
చిందినట్లు క్రొన్నస విరిసినట్లు కొరి ఉన్ననైన తెలివన్నె మలఁచినట్లు
విచిత్ర మధురానుభూతి నేఁ డేది?—రుద్రీనాయకుని హృదయగోళములో
గత కథాస్మృతులు కదలిచి మనఃఫలకము దీటలువాటినది పాతాళగంగవరె
దుఃఖాశ్రువులు చిందినివి రుద్రీనాయకుఁ డచట మజి కూర్చుండలేక పెల్లగా
లేచి అతిభారముగా ఆలయములోని తేఁగెను అచట నెవ్వరును లేరు మంట
సాఁదమున మాటుమాల మనస్సమితత్వము లేక డూర్బుండెను

అంతరిందిరీయ గురుమూర్తివరె నాడు కనిపించిన కాత్యాయని నేఁడు
కమీషనువలేదు అలనాటి ఆలయ ప్రకృతియే వేఱు ఒకసారి ఆలయ
తటాకిములో తా నీదులాడుట ఎగఁగిమ్మని జలబిందువులు నాడు ప్రణయిని
పరిటొని ప్రేమాంబువులు. నేఁడు మృగ్యము అప్పుడు కాత్యాయని 'ఇక
నే పోయెదను బావా. అన్నది కష్టవాక్యమయ్యు నది కమ్మని కంఠస్వరము
అంతేకాదు ఇప్పు డది అర్థాంతర సార్థకము నందివిగ్రహముచేత
ఎనమయూరమువరె గంతురును జాలహరిణమువరె వరుగులిరుచు కాత్యాయని
రాఁదెంత సమనామృతయో. ఇప్పుడో దర్శనాలభ్య. ఆహా. విధివైపరీత్యము.
అప్పుటి తేరె తేరీస్తులకు రుద్రీనాయకున కిప్పుడు కాలటూటవివరింప
దాస్యాదనము. బావ్యానంద బావానందము బదులు వర్తమాన దుష్టతా వివాక
దుర్గంధంబహరీ ఘోషోన్మాది కమ్మోదము.

సాయంకాంతమైనది చల్లని వైరుగాలి విచారాగినది నిర్మానుషమైక
స్వయంభూదేవాలయములోని తెవ్వరో పచ్చులున్నట్లు రుద్రీనాయకునకుఁబోచి
మఱిత స్తంభము మాటున నక్కి వీను లచ్చగించెను క్రిమిముగా నానినికి
ఆగంతకుల సంభాషణము విననయ్యెను

అన్న తరించినది మహాకవి తిక్కనగారి దర్శనభాగ్య మొదలినది."

' అర్యమేవం యోగో యోగో '

అంతరించె నధికము '

' కవులై కందుకు మీ రతిశయోక్తి విడలేదు

అతిశయోక్తి కాదు సహజోక్తియే విభూతి రేఖలతో విభావిభావ మయిన లలాటభాగము ద్వారాదీరమువలె విస్ఫూరితమయిన వక్షస్థలము తిక్కనగారి త్రికాలాదిపద్యమునకు పీఠికలు అనంత తోయితిఁబడుములు ప్రజ్వరిల్లు వారి నేత్రాంతరరేఖతో బాహ్యతేజము రోజులులాడును ఆ మహానయన ప్రసన్న పునస్వరకు అతని శేష లాటకు తేటతెనుగు మాటలే ప్రత్యేకత ప్రాప్తివిధికములు ।

'వర్ణనశీమిగాని వాలు మన గణపతిదేవులుంగారి కొఱపునకు విచ్చేయు టటుగదా హేతువు ।

' రాయదారమునకు

రాయబాండునకా ?

అట్లాశ్చర్యచకితు లగుదురేల ? '

రసజగత్తుకాదని రాజకీయంగము మహాకవులను రమ్యతరమైనదా యని ।

తిక్కనగారు మహాకవిమార్తండే కాదు మహామాయుడు । రాజ్యాంగ తంత్ర నిపుణుడు । వ్యవహారికజ్ఞుడు । ఒక్క మాటలో ఉచితజ్ఞుడు ।

ఏమైనది రాయబాండు ?

ఏమగును ? మన చక్కవర్తిగారు మనుమంద్రికి సాయపడుట రాకతీయ సామ్రాజ్య భవిష్యముకు భంజకమని భావించి స్థరనిశ్చయము చేసికొనిరి అట్టి మహాప్రభువు తిక్కనగారి శేషపలుకులకు ఒడలు పులకలెత్తి మంచువలె ద్రవింపిపోయిరి మహాకవి మధుర సంభాషణమునకు మైచుటచి గభీరత నడంచి కోమలతను ప్రస్తరించిరి నంది సంప్రదింపులు నఫలములైనవి '

ఏమి ?

గణపతిదేవ మహాచక్రివర్తిగారు మనుమంద్రి నృపాలున కిభయవాస్త మిచ్చిరి తిక్కనవంటి మహాకవిని తిలకించెనే జన్మపావనముగా నభయే జుడరించినది కదా ।

ఓహో ! కృతనిశ్చయము లయిన కఠిన హృదయములను సహారము కలితా చమత్కృతి కరఁగించివేసిన దన్నమాట ।

"కవితాచమత్కార మొకటే కాదు మహారాజగారు మహాకవిని భావించి సమయప్రభావ మెట్టిదో గాని ఎప్పనిన్నులయిరి దానికి నాయము తిక్కనగారి మహాభారత వ్యాఖ్యానము మహారాజగారి మనస్సును వ్రుచ్చిల్లము చేసినది ఎసలే మహాభారత కథాకర్తనము మానవజన్మమునకు ధన్యత చేకూర్చునది అందుచో తిక్కనగారి వ్యాఖ్యానము అందరి పుణ్యవిశేషము

ఏమా వ్యాఖ్యానము ?

ఆ వ్యాఖ్యానమంతయు సోదాహరణముగా సోపన త్రికముగా నేనెక్కడ వివరించగలను. స్థానిపులాక న్యాయముగా మకుటాయమానమైన వ్యాఖ్యాన విశేషమొకటి చెప్పెదను— 'మహాకావ్యమయిన మహాభారతము కన్నయగారు చెప్పినట్లులు మహాధర్మరాష్ట్రము ఆ ధర్మశాస్త్రాను సందానమే భారతావనికి స్పృహనం ప్రవనియత సమకూర్చు నాధనము మహాభారతము ధర్మములకు వదైనచోటుల మూడవి. ఒది ధర్మాదైత పరిపాదకము తత్పరమార్గ పరిగణన మానవ జీవితమునకు మార్గదర్శకము అనుచు తిక్కనగారు ధర్మవిరోధములు కొన్ని వివరించి తథయ ధర్మములతో ఏది ఎటు లవశ్యా చరణీయమో చక్కగఁ దెలుపు భారతోపాఖ్యానములు కొన్ని చదివిరి అల్ప. ఏల వారి కందమాధుర్యము వీజానిక్యజన సుకుమారమైన తిక్కనగారి సంస్కృత భారతశ్లోక వత్ శ్రవణమున గణపతిదేవుడే కాదు మహాదేవుడైనను సరే పారాధివందకము చేయకతప్పదు భాస్కర భట్టారకులంకటి తర్కపండిత శిఖామణి తలయూచక తప్పలేదు

భట్టారకులు ఎచ్చిరా ?

భాగున్నది పండితపరిషదధ్యక్షులు వారు లేకుండ సాహిత్యసభయు సాహిత్యగోష్ఠయు సంభవమా ? వారు వచ్చితేకాదు శిష్టమేళము గీతామృతము వర్షించినెడ గాంధీవి కలె తిక్కనగారు తత్త్వార్థప్రస్తరణముచేయునెడ భట్టారకులవారు ద్విహస్తినంద సంభరితులయిరి మహాభారత పరమార్థమైన జగద్గీత లక్ష్యమునకు శిరఃతంపనము చేసిరి '

'ఇంతేమి చేసి

ఆగామి చైత్రమాసారంభమున జరుగు లలితకళా వసంతోత్సవమునకు మహాకవి తిక్కనగారిని అధ్వరకర్తగా ఆహ్వానించిరి గణపతిదేవ చక్రవర్తి ఆప్తు ధమాంధము సఖావేదికమీదికి వచ్చి తిక్కనగారిని గాఢ పరిష్యంగము చేసికొని మనుమనదికి మా అండదండలు నర్పణ కల వనిరి సఖానదుల హర్ష ధ్యానములు వర్షనాదీతము '

'ఓహో !—

తరువాత రుద్రీనాయకుని సంభాషణ వినిపించలేదు అప్పటి రుద్రీనాయకుని అవస్థ బహుభంగి మహాకవి తిక్కనమూలం చెప్పింది నంతనే రుద్రీనాయకుని ఏదో ఉత్సుకత ఉట్టొంగెను ఆ రెండవ ప్రిక్తి కిరములోని అవహారం స్వరమునకు అగ్రహము కంటెను గురుదేవుడు భాస్కరభట్టారకుని నామస్మరణ మాత్రమున రుద్రీనాయకునికు సంపూర్ణ చైతన్య వికాసము కలిగెను చైతన్యవికాసము చైతన్యము మహోత్సవము వినినంతచే గుడి పక్షములు ధరించెను ఆనంత విషయన వీధి విహార కలనా నిర్వికారమైన ఆతని చిత్రము చిత్రకళ ప్రదర్శన స్ఫురణమున రంజితమై రాగరేఖలు నువ్వ నించెను రుద్రనాయకుడు మఱి అక్కడ నిలువలేక ఆలయ పురోభాగమునకు వచ్చెను తదాలయ ప్రాకారద్వారము దాటిపోవుచున్న యథావాక్కుల అన్న మయ్యను అగ్నిహోత్రదయనులను చూచెను అన్నమయ్యగారికి తిక్కనగారనిన యెంత యభిమానము. — సరే! చయనులుగారు ఎప్పుడును వికట ఎర్ర డ్రెసులును ప్రత్యాభ్యాస ప్రవీణులుకదా! అనుకొనెను అట్లనుకొను నెడ రుద్రనాయకునికు భాస్కరభట్టారకులు తలెదులు నిలిచినట్లు కనిపించిరి తక్షణమే గురుదర్శన త్వరమాత్రమై రుద్రనాయకుని హృదయ ముట్టుకల లాగినది కాదులాగినది నలుదిశల సంఘారాగములు మరలి స్వచ్ఛమల తారకాంకువులు నీలవియన్నదీ ధవళ నీరణము లయినవి ఆయ్యని రుద్రనాయకుని ఆంతరంగ స్వచ్ఛతకు అనురూపములో! — గతములో తండ్రి గుమ్మము ప్రోక్కరాదని కాను బద్ధకంకణము ధరించిన నంగతి నీలి నీడలు ఉట్టెనుగాని పేలి వెలుగులో నిలువలేదు ఎన్నడులేని ఉత్సాహోదేకమున రుద్రనాయకుడు గురుదేవుని యిచ్చ చేరుకొనెను

భాస్కర భట్టారకులకు శిష్యుని చూడగనె కల్గిన ఆనంద మతివేలము ప్రితినిందిన ద్యుతి పునరుద్దీపిత మైనటులు భట్టారకులు భావించిరి శిష్యుని కులం ప్రశస్తం వర్ణమున ముంచెత్తిరి అన్నిటికీ లజ్జానంకోరము కలిగియు రుద్రనాయకుడు సమాధానము లొసంగెను

ఉత్తమోత్తముడవు కావలసిన నీవు కాత్యాయనీ కాంక్షమెయి కార్య్య వైవర్ధములు నెందుట తగదు ఎత్త తిరస్కారము నుపుత్ర లక్షణము కాదు

భట్టారకులు తీవ్రముగ చెప్పిరి రుద్రనాయకుడు వరాజ్ఞులుడయ్యెను

'అనుక్షణమే నీవు గృహమునకు వెళ్ళునది అదియే నీవు నా కొనగని గురుదక్షిణము' అని మఱి భట్టారకులు హెచ్చరించిరి అప్పటికిని రుద్రనాయకుని జడప్రవృత్తి నడలలేదు

భాస్కర భట్టారకు లాకసమువంక చూచిరి ప్రకృతిలోని పాండిత్యుని

కృశించి పరివ్యాప్తమయిన నైల్యవర్ణము తిరిగి ధవళాచ్చ మగుచుండెను గాథ తిమిరాంధకార బంధురమైన గగనభాగము బహుళపక్ష రశ్వన్నగాంకచ్చదోజ్జ్వల మగుచుండెను చంద్రోదయ సందర్శనమున చందనచర్పాశీతల హృదయు లయిన భట్టారకులు మజల నిద్రించి

పాపము మీ తల్లిగారి దుఃఖమునకు పారము లేదు నీవు కనిపించలే దనిన క్షణమునందే ఆమెకు ప్రాణము పోయినట్లయినది మాతృహృదయము నీ వెఱుంగనిది కారు మహాతల్లి మీ యమ్మ మంచము పట్టినది

ఆ మాట వినుచునే రుద్రనాయకుని గుండె తల్లడ ముండెను ఒడలు కంపించెను 'అమ్మతృహృదయని అమ్మతెంత ఆవధారము చేసితిని. పేద మనసు కల అమ్మకు అతిభార నిత్యానమలా? అమ్మ మంచము పట్టినదా? ప్రాణముమీదికి వచ్చునా? నావలననా? — అనేక విధముల రుద్రనాయకుఁ డల్లకల్లోలము నెండెను

“అమ్మా.

మహానందివలె ఒకటే అంతవైచెను మఱి ఆక్కర రుద్రనాయకుఁ డాగలేదు తప్పట్టతరంగ గమనవేగ తిక్కారముగా ఆటనుండి కదలెను

ధాన్యరభిట్టారకులు ప్రహృష్ట హృదయులై, తత్కాల సర్వాంత ర్యామిని శద్యామిని దృగంతసుధాశ్శోభన్లు దిగంతములగుట తిలకించిరి

౧౩

పువ్రభాతము వసంతసుందరమైన వసుంధరావధూతికి రోమాంచ మొదలినది సుమనోగుళుచ్ఛయి సుహాసములు చేసినవి కృతవాకుకూడి తములు కకుటోత్పాదన కుంచికారిపరాతిరము లైనవి అరుజకీరణముల అలఁతి ప్రసరణములతో మృదుు మన్మథ విన్మమర కినలయ విసంభవులు స్వచ్ఛ స్వచ్ఛందము లైనవి సహృద సలి సందలన కలనా మలయమారుతి వీరీ విశ్చింధణ భ్రమాడోపారమున పద్మహృదయము ప్రపుల్లమైనది తదంతర్గత నీల లాంఛనము వివిర్గత భ్రమరాంగనా పర్యాలోకనలో పరిణవసంచినది సర్వాంగ సముజ్జ్వలతా సమర్థమైన న్యాయసమున్నతి సంపన్నతకు అనుద్విష్ట నివ్యందము లయిన ఆనందాక్రమింపులు తుషారి బిందువులు కమలినీ కమనీయ కనీనికాపత్ర పంక్తులలో కదలియాడినవి క్రమక్రమాక్రమిత సువర్ణ ప్రభాసుభగములయిన మయాళ మాలికలు ప్రతి మందిరాంతర మాలిన్య భావన భావకళము లగుచున్నవి

ఆ సకరోచులలో స్ఫూరితములగు సుతక్రీడ కురిస మాలికా రధనలో విమగ్నురాలయిన ఆ బాలిక హేలాంబిక.

హేలాంబికా దుద్రనాయకుఁ యివ్వఁడు నమఁ నిదానమునకు నివాళి
పట్టక మామమున జరిగినది జామాత జాడలేదు ఎల్లనుగన్న తిండి ఎన్ను
నాయకుని గుండె ప్రదిరినది మానత్రయ మటులే గడిచినది చైత్రము ఎచ్చి
నది దుద్రనాయకుఁ డింటికి వచ్చినటుల వర్తమానమును పప్పునది ఇంటికి
ఎచ్చి, తల్లెఁడు ఇందిరవంటి తనయ నేల స్వీకరింపఁదో ఎన్నునాయకునకు
దుకూహము అల్లఁడింటికి వచ్చెనేగాని ఆస్థానపండితులగు భాస్కర భట్టారికుల
ఆదేశమువారిము దుద్రనాయకుని ఎవరు నేమియు అనరాదనియు దుద్రనాయకుఁ
డింటికి వచ్చినది మొదలు చిత్రకాలను వీడక రాతింబవట్టు రంగు రంగుల
వింతవింత చిత్రములు కృష్ణంచటలో రీనిమైపోయె ననియు ఎన్నునాయకుఁ
డెఱిగి భార్యకు నచ్చఁజెప్పి ఖమా లై నత్తింటికిఁ దీసికొనివచ్చి వెలిపిపోయెను
అది జరిగి అయదలు దివసములు గడించునది

మల్లిమాలయలు మారిక గట్టుచున్న హేలాంబిక రిలాపాంగ రోచిస్సు
రలో — విశ్వశిల్పికి ప్రతిద్యంకియై చిత్రకాలలో ప్రాభాత శోభాప్రాధిపత్యము
కృష్ణించు దుద్రనాయనిమూర్తి ఆర్యముగ స్ఫూర్తి నందినది స్ఫూర్తినందెనో
లేదో మాలికాగ్రధనము వూర్తియైనదోలేదో, ఆ తరుణి చరణములు రంగవల్లికి
లకు అలంకారము లయినవి ఆమెకు పదియారేడుల ప్రాయము పదియార్వన్నె
పందిరికి పర్యాయము రాంపేయకునుమచ్చదర్పాయారాయాదమయిన నపచ్చా
యతో నవనవలాడు నపలారత్నము ముత్తయంపుముఁజుట ముద్దులు గులికించు
సుఖనానికి సుకుమారతాటంకము లయిన తాటంకముల ఒయ్యారపు యయ్యారలు
మృదుకపోలాలపై రిలాలరీడలు నిలుపు నాయెలనాగ హాసస్మృతియు శంఖా
ర్జిను శరాంక సౌమిన్యపరిమళము విశేషములపై జడకుచ్చులు ఊగినలాడ
పచ్చుహారము ముచ్చటలాడ దండవంకలు ధగధగలాడ కాలి మంజీరములు
దుండొబుడలాడ మాలికాకీలిక ఎల్లవపాణియై అలివేణి ఆమె నిజభవన నికట
చలుకూలాచతురచిత్రకాలాభ్యంతరమునకు ఉన్నయనయై వచ్చినది

చిత్రవిచిత్రములైన ఖడ్గ చిత్రములతో చిన్మయములైన మృచ్ఛాయః
శిల్పములతో పట ప్రాలంబములయిన చిత్రపటములతో ఆ చిత్రకాల యొక
వేలుగు వెల్లువ వేసఁగి వేకువ ।

విశాల విస్ఫూరితములయ్యు ఆస్పాతిక లక్ష్మణరమున హేలాంబిక చిత్ర
కాలాపంజమంతట విచిత్ర విలోకినము చేసినది మనోహర వినోద ప్రదము
లయి గూఢభీతిఁ గొలుపు గాఢ రక్త వర్ణ పరిస్థుటయై, ప్రాగ్నితీతా పర్యాప్తయై
తపాల రంకాళమాలాకరాలమైన కాలికామూర్తినికాంచి కలంచకయె తలపంచినదా
తరుణిః తద్గతీణ పార్శ్వార్ధోభాగమున కథో ప్రాంతకరమధ్యయు ప్రీదా కూన్య
కటిరసుండలయు నయిన ఏకవీరాదేవి చిత్రమున్నది తదాలోకన వ్యాకుల

తాకించిదంతురిత భక్తిభావమున హేలాంబి హేలాగతితో మోము (ద్రిప్పరి అది వరమేశ్వర తపస్సంబంధమైన కుడ్యచిత్రము రిచ్చిల వారాభాతిగంగా కీకరస్పాత పచిత్ర స్వచ్ఛమృషాక్షపాకరి మరిచి మారిలు ముటుముట్లు గొలిప నది త్తణము సహస్ర ఉద విజృంభణమై హేలాంబిక వెంవరి వక్ష్యలములు నీలాంజన రేఖల వెనుకనది తటోనిష్ఠాగంష్ఠ ద్యాన సమాధిలో ప్రళాంత సమయ లలాటాంకిమువలె శివుని నయనద్యయీ జ్యోతిరేఖ లంతకృభితమలయినది ఉగ్రతా రిమ్యసూచితమై ఉరస్సీమపై ఉరగపడాగ్ర చర్మరాగపటితులు ప్రతి ఫలించుచున్నవి పార్శ్వభాగమున పాణిసల్లదాంచలాంచిత పుష్పాంజలి పెరిచి పార్శ్వతి కృపాపీక్షణ కుకూహునియై నిలిచినది అది చూచి మీరితోస్మిరిత నేత్రయై హేలాంబిక లేరుకొని ఆజ్ఞాతదళాసంజాతి పులకాంకుర ఎరివళావయవ ప్యాధీన ప్రయత్నమున విజకరికమల నీరాజన విచిత్రలా హరమునెడఁ జూచిరది తల తిరిగినది తలఁపులు శ్రవ్యఁబడినవి ఉత్కంఠజలము ఉవ్వెత్తుగ ఉలిగిరి

గౌతమీద్యార ప్రసాంగమైన హర్యవాంఠి శ్రీనీధలో సాగు చిత్రలేఖన ప్రక్రియవంక శ్రీగంటచూపు లాపె ప్రసరించినది అపక్షణమె ఆరటనున్న భర్తకు మనస్కూర నమస్కృతులు సమర్పించినది సవిలాసముగా కాలు ముందునకు సాచినది భర్తృవిలోకన మాత్ర పరమానంద భరితమైనది పక్షిములు విచ్చిన భావపరంపరతో నిలిచి నిలిచి గిరికించినది ప్రతిక్షణప్రతిక్షణ పతించుపదన నందర్పన భాగ్యము సమ్మూఖసందర్శమున మృగ్యమై హేలాంబిక విషణ్ణపదన అయినది విషాదమేహాపృథమయిన హృదయాంబర వీధిలో వజ్ర గిర్హిషము సాగినది సమ్మదేరిమ్మర సహస్రకాంతులు రెలరేగి నిరాళ తమః పుంజములనె మిగిల్చినవి, హేలాంబిక ఆపాదమస్తకము కంఠించిపోయినది నిరీక్షణకు ప్రతిఫలముగా నిశ్వాసములు వెలువడినవి నిశితదృక్కులు నేర్పు కొనులైనది నిశ్శబ్దయాగమునకు ఆర్త్యజ్యంబలము అధిక సంపాదితమైనది విస్తర్ణి వాలావరణ చిరపరిచయము పుంజను పునర్మృద్ధించినది

ఏకీభావములేని మూరీభావముతో ఎంతకాలమి విచిత్ర దాంపత్యము ?
— ప్రశ్నపాఠము పాఠపతమెవలె పనిచేసినది హేలాంబిక బుద్ధుకుమారి సుందరాస్యమునుండి విచిత్ర లాస్యగరిలో నొక వాంఠిరేఖ తోకచుక్కరలె నేలరాలినది ఏమియు తోచదు కాదు తానేమియు నోచదు కానొక భర్తృ పచిత మనోజ్ఞకుర్మి చిత్రమే ఆగునేమో ?

భావనమాధి మగ్నుడయిన రుద్రనాయకుని ముఖమద్రులో లైక్ష్య మంతకంఠికు మమ్మర మగుచుండెను అది గమనించక హేలాంబిక ఒక ఆచేతనావస్థకు పాల్పడినది పాల్పడుచునె అప్రయత్నముగ హస్తస్యస్త కు సుమ హరమును రుద్రాక్షమాంవలె త్రిప్పినది తిప్పుచునె అనారోచికముగ

ఒక పూవును పుణికినది అప్పుడు స్ఫురణ కలిగినది - అయ్యో! కాను చేసినది ఏమి? పుష్పమూ పుణికినది? హేలాంబిక హృదయము వణికినది భయము తొణికినది వెంటనే చిత్రకాలాభ్యంతర పూజాపీఠ సమీపమున తెచ్చిన విరిదంత నుంచి ఎచ్చినదానికి విరేచముగా పాశేయమైన దైన్యముతో పాపము హేలాంబిక నిజమందిరమునకు నిష్క్రమించినది

అంతవఱకు సమాధినిష్ఠుడై భావాంబర వీధికి అవ్వలి వెలుగులలో ఐక్యమైపోయిన రుద్రనాయకునకు ఇహలోక స్పృహ కలిగినది చిత్రకాలా ప్రాంగణముదాటి రాయంపవలె నేతెంచు రామారత్నము నరసెను నిర్గమన సమయ చలనాంగ ప్రసరన్నవ లావణ్యరిమ్య దీధితులతో హేలాంబిక కనిపించి నంతనే రుద్రనాయకునితో మధురభావోదయ మయ్యెను మదన శరాఘాతము తగిలెను సంక్రమ సంచిలితుడై రేచెను ఆమె వెనుదిరిగి చూచినది ఆమె వదన పైవర్ణ్యమునకు రుద్రనాయకుడు పరాజ్ఞుఁడయ్యెను పార్వ్యకుడ్య చిత్రములలో వర పేశ్వర పాలాక్ష వ్రసారిత వ్రణయాగ్ని జ్వాలా వ్రణాహారి ముఖ వ్రకంవన సాంగమస్మృతావస్థ అచ్చొత్తినట్లు కనిపించి రుద్రనాయకుడు అభావ రేకస్కందయ్యెను

ఆరే సమయమున భాస్కరభట్టారకు లవటికి వచ్చి ఆయన వచ్చుచునే కుమార సంభవమునుండి కొన్ని ఘట్టములు తీసికొని "నీవు వ్రాసిన కుడ్యచిత్రము లరికాళివాసములు! నాకు బ్రహ్మానందమయినది అనిరి

రుద్రనాయకుడు గురురేవునిఁ జూచి మొదట గగుర్పాటు చెంది మెల్లగ అంజలి ఘటించి 'గురుదేవా! ఇదంతయు మీ ఆస్రగ్రహము రూపకల్పనము చేసినది నేనే కావచ్చును కాని కాళిదాసాది మహాకవుల శావ్యములు పాఠము చెప్పి హృదయమునకు హత్తించి మధుర ఘట్టములకు మాలో ప్రాణవ్రతిష్ఠ చేయించినది మీరే!' అనెను

భాస్కరభట్టారకులు మందహాస వార్యకముగా మఱికొన్ని చిత్రములు పరిశీలించిన ఎమ్మట ఇంతటి పరాకాష్ఠ సామాన్యభావుకునకు అందినదికాదు" అనిరి రుద్రనాయకుఁ డింకను రామదహన చిత్రపటమునే పరికించుచుండెను అది భాస్కరభట్టారకునకు ఆవగతమైనది

'సుదృఢ చిత్రమును నిజకాంతా సుముఖమే!' అనిరి

నిజకాంత!'

రుద్రనాయకుని అధరములపై నిర్ణీతహాసము వెలసెను అతని దృష్టి అప్పుడు మతాకచిత్రముపై వ్రసరించెను అది రుక్మిణీకృష్ణుల వ్రతయ చిత్రము

భాష్కరిభట్టారకు లది చూచి అలరిగ నవ్వి గ్రంథపఠనము జ్ఞాని
 కుముపార్జనమునకే । ఆయినప్పటికి అపమార్గానుసరణము తగదు డక్కిణి
 కృష్ణులు ప్రేమోపశీపురియును ధర్మబద్ధముగ నుద్వాహ మయినవారు అష్ట
 విధ వివాహములలో రాక్షసమొకటి ఆ శబ్దముయొక్క మార్దవ ప్రామాణ్యములు
 నీకును నుపన్యసించుటలే । కాక నీవు అన్యదా వివాహాదుడవు ఆ దారికభావిజీవి
 మేమి కావలెను ? అని ప్రశ్నించిరి

దుద్రనాయకుడు మాటాడలేదు భట్టారకులె మతాక చిత్రమువంక
 దృష్ట పఱినరించిరి అది సీతారామ కల్యాణ చిత్రము

రామాయణ మహాభారత గ్రంథములు మనకు పఠమాదర్శములు ।
 అందలి మహా ధర్మమును ద్వినితముచేయు ఒట్టమును నీవును చిత్రించితివి
 జానకీరాఘవులు లక్షణముగా వివాహాదులైకదా ఆనుకూల దాంపత్యము
 నద్వితీయముగా గడిపిరి ।' అనిభట్టారకులు శెలిపిరి

దుద్రనాయకుని దృష్ట ఆ చిత్రముపై సరిగ్గు మయినప్పటికి అంత
 రాత్నలో యిక్కింటికృష్ణుల చిత్రమే ప్రతిఫలింప నాగినది ఏమి కలహించును,
 ఎంత తర్కించియు ఆతని మనఃఫలకమున కాత్యాయనీ స్థరముద్ర చెలుగ
 కుండెను

'క్షమింపుడు నా మనస్సంతట కాత్యాయనియే । ఆమెగాక అన్యస్త్రీ
 నా హృదయ పీఠమున స్థానము దుర్బలము మనోభీష్ట మనతిక్రమణీయ
 కదా ।' అనెను

'మనోభీష్టమని చోరత్వాది వివిధ ప్రవృత్తులు సమర్థముల ।

ప్రేమ చోరత్వాది ప్రవృత్తులలో నొక డందురా ?'

ప్రేమ దివ్యమే మనోభీష్ట మనుటతో కలుషిత ప్రవృత్తి యగును
 దివ్యమగుప్రేమ ఏకవ్యక్తి సంబంధితమైనచో దివ్యత్వ మెట్లు వ్యవస్థిత మగును?
 భగవంతుని ప్రేమ నమస్త చరాచర జగత్తులో నొకేతరు అట్లే నీవు భార్యను
 ప్రేమింపవచ్చునే ?

దుద్రనాయకుడు నవ్వెను

"అసలు ప్రేమ యొకానొక భావము గుణగణములతో అందవందము
 లతో ఆకర్షణ కలుగును అన్యభావప్రేరణ లేనపుడా ఆకర్షణమె స్థరవరును
 అది మనోవికారము దానికి వశ్యమగుట దానభావము మనోవికారమే సర్వజగ
 న్నియంతృత్వ శక్తిగా భావించుట అవివేకము "

కాదు ప్రేమ వైకము కాశ్యపముకూడ అంతేకాదు అస్యదా
చిత్రించదు

అనార్యభావమది దాదాక మతిప్రభావము నీకు నెత్తి కెక్కినది
నీవు ప్రేమించిన ప్రీ నీకు కావలసినట్లు ఒక ప్రీ ప్రేమించిన నీవు ఆమె కేల
అక్కజలేదు? నీకొంతై హేలాంబిక ఎంతగా దురవిల్లుచున్నదో ఎఱుగుదువా-
నీ ప్రేమకు నీకెంత అధికార మున్నదో ఆమెకు నల్లకదా! ఇంకికు నీవు
ప్రేమించు కాశ్యపునికీ నీయెడ ప్రేమ కలదో లేదో? ఆమె ఎన్నని భర్త
అగునో?

కొంచెము ధాటిగ భట్టారకులు మందలించి రుద్రనాయకుని దా తీవ్రతకు
మౌనము వహించెను

ఉదారముగా నయిన హేలాంబికను ఉద్ధరించునది స్వార్థశాసకమే
ప్రాజ్ఞులక్షణము వీరధర్మము సంస్కారమునకు ఫలము అని చెప్పి భాస్కర
భట్టారకు లటనుండి వెడలిపోయి

కాశ్యపుని వరునిభార్య అగునా?

హేలాంబిక దుఃఖాధిమగ్న అగునా?

రెండేరెండు ప్రశ్నలు విచ్చుకత్తులై రుద్రనాయకుని ఆంతరార్థ్యం
కాముచేయ సాగినవి చిత్రనంజ పననిర్గమన సమయ చలనతనూ ప్రసరన్నవ
లావణ్య చిహ్నదీర్ఘలతో హేలాంబికా నిర్వికారతా సాక్షాత్కారము స్వయంభూ
దేవాలయ సంహారావశమన నమయ చలనావయవ ప్రభవస్మయూర స్వర్ణ
భంగిమలతో కాశ్యపుని కామ్యరూప నాక్షాత్కారము పర్యాయ క్రమములో
విరిగి వీడి ఉపాదేయమో రుద్రనాయకునకు అయోమయ మయినది కాశ్యపుని
యన్నది సత్వర నిమాధానము మఱి హేలాంబిక మాట - ఆలోచనీయాంశము
ఆది రుద్రనాయకునకు అంతకుముందు తట్టినది కాదు భాస్కరభట్టారకు లా
నమస్య కల్పించి రుద్రనాయకుని హృదయ మూగినలాదసాగినది

హేలాంబిక జీవిత మేమగును పతి తిరస్కృతయై పరిరంజన
జీవితము కూస్యము అందుకు బాధ్యులెవరు? మంగళసూత్రధారణము చేసి
గుండున నేనే! ఏమి! నావంన అన్నెము పున్నె మెఱుంగని ఆమాయక బాలికను
ఆటనూంల దుఃఖమా? ఆమె చేసిన ఆవరాధ మేమని? పాపము నామనో
దీప్తమున కామె కానుగా ఆటంకము కాదు ఆమెయెడ దోషములేదు అయినా?
—మఱి కాశ్యపుని? రత్నము ప్రకాశించునట్లు లావణ్యము భాసించునట్లు
కనిపించు కాశ్యపుని లేనిది నా జీవితము వ్యర్థము ఆమె జీవితము నంతే
కాగలదు అట్టి కాశ్యపునిని తాదని హేలాంబికను వేలావధిలేని హేలా

రింగమున సంహసనాసీనురాలిని జేసి రాగరాజ్య మేలఁగలనా ? అంటున్నా
వలెనా ? వలెను 'గలనా' అన్నది గడ్డు సమస్య

హేలాంబిక జీవితమునకు నా మనోభిప్రాయము ఎఱుము! మౌనముననున్నది నీ
మనోవేదకము నేను పెరిక కల్పించితిని ఎంత ఘోరము ! అని మన్నింప నీ
అర్హునిమో ! హేలాంబిక నిమిత్తమై కాళ్యాణుని నీ నేను యాదీ మరచితిమి !
కాగలనా ? —

దుర్జనాయకుని మనస్సు తిక్కవిరిక్కిములతో దోలాయమా ? అంటున్నా
ఈ మాటరావేగకాదనమున మీది తెగయుదో భూమ్యాదిర్పడానికి రహస్యమున
శ్రీతి వదుదో ఆకళ్యమై అంతరిక్షమున అల్లలనాడు గాలిపటమున నుండి
వూదయము కొట్టుకొన నాగినది అంతఃస్పృహ సామర్థ్యమున బాహ్య
ముఖమై వర్షాంబుధ్యుల సంపదనమున ఆభోముఖమై అట్టిట్టు గొట్టుకొన
కొంగిరిగులాకువలె ఆతని మానసము వెపరెపలాదిసాగిందని అర్హుని
తహితమై యథాస్వప్న సహజముగా ఆతని మృగయ నుద్యమించు దానినెఱ
దన్నత మగునో, వినత మగునో, కాంతియు ధూమములల దీనినెఱ నవాత
ధూత మగు నాదని అంతరీక్షాంతి కదకు మగుయినని కాంతి ఎంతయునో !
ధూమధూతలో, అవశ్యదశ అనుకూల కాల్కాలిల విభలాల ముఖమై న
కతిన తిమిరాంతిక్రిమిల కష్టఫలిత కాశ్యకానంద పాశ్రిధాతమగా తొప్పురియో !

౧౬

అగ్నిహోత్రచయములకు ఆకారము నహించుటలేదు నిద్ర ఎట్లుంటుంది
అహోరాత్రము లొకటే అదోచనము అర్చిమత సునదిద్వారంబు తాత్పర్యము మా
దేవుఁడెఱుఁగు ఆత్మప్రయత్ని వైఫల్యవరాధిప దవానల ముప్పుదలతో నీ
కొన్నది మత మమత రాజకీయ దుష్కారములకు రింగము సర్పించును
ఎల్లయిననరే కాకతీయ సామ్రాజ్యము నామరహితమై నాయుది రాజ్యముగా మార్చి
రాజ్యమో కావలెనని వాని కాంక్ష తర్ఫీదుపూర్తికి ఏమి కలపెట్టినను నిష్ఫలములే
ఎదురయినవి పాపగ్రహ వదివార్యము గ్రహకాంతులు చేరుండెను ఇట్లు
నదికి తప్పి వెళ్లినదే కర్తవ్యమని తలచి కృతు దీక్షపరాయణుఁడై కర్మ
కాస్తోత్రముగ యజ్ఞమునయ సమకర్తను సమిధలకొలుకు స్మరణమున
సేమకు పయన మయ్యెను స్వయం రక్షణార్థము శిష్యుల నిర్ణయించి తోడ్కొని
వెడలెను

ఆదవి యంతయు గారింది కొన్ని సమిధలు వారు స్మరించిరి అని
విన్నయు దొన్నెలలో వేసికొనిరి అపరాధ మైనది అపరాధ మర్హమున విడి
మించిరి తన్నట్టుండి వారికి బెట్టదవుటయివు విసఁదెదెను సమీపములోను బెట్టెదె

గోంట్రించినటులు గుర్తించిరి అగ్నిహోత్రచయనులకు ప్రాప్తిము పోయి నది అనుయాయులు గజగజలాడిపోయిరి ఒక్కరికిని దైర్యము లేదు ఎక్కడ పెద్దపులి పెచ్చి మీదపడునోయని ముగ్గురును కప్పుచు మూలకొని గుండె లంచేతఁ బట్టుకొని అడుగు నవ్వడి తేమి ప్రమాదము వాటిల్లనోయని పట్టిపట్టి అడుగులు పెయ్యచి వారిటనుండి కదలిరి కొంతసేపటికి వారొక ఫలకము సంభవమయిన మణియొకటి ప్రాంతము చేరుకొని పునర్జన్మము కలిగియు వారున్న రనుకొనిరి అగ్నిహోత్రచయనులకు విదాహమయ్యెను ఆ యిద్దఱికి గొంతుక చెప్పెదో ఎంతిపోయినవి ఎటులో నల్లెనలు ఎరికించిరి అల్లంబి డారములో ఎంపవృక్ష పంక్తుల కావల కలాప్రాకార మొకటి వారికి దృగ్గోచర మయ్యెను ఆ ప్రాకారములో పోగొన్నతములయిన వ్రాంతిగిలు అల్లుకొని యున్నట్లు నాటి పొడకట్టెను

'మహారాజు మధ్యమున నందనచనమా ? ఎప్పుడును వికలేదే । లక్ష్మయో చూడవలెను ఆంజేకాదు ఆ తోటలో దిగుడు బాగి యుండ వచ్చును — ఎద — అని చయనులు సూయాత్రికులను హెచ్చరించెను దుప్ప గొన్నవారును బయలుదేరిరి ఉత్తర దిశగా నడచి వారు నందన పన నద్యురమైన పుష్పవాటిక చేరుకొనిరి అశ్వర్యము । అనేక పుష్పనికుంజము లలో నానికేకదళి రాజమాకిందరరు వికళతో ఆ పూలతోట యెవ్వరిలో ? ఎందుచేసి ప్రకృష్టముగా నగరమునకు చూరముగా దుర్గమారణ్య మధ్యమున వెలసెనో ? — అను ఆలోచనములు చయనులను పీడించెను బంధితవ్యాధి కవాటములు పులరోచాయమున తప్పించి తొడి తలుపులు తెరిచి వారు ముగ్గురును లోన ప్రవేశించిరి రంగురంగు పువ్వులు రకరకములయిన లతలు కని ముచ్చట వరులు తయ్యని కమ్మని సౌరభములకు మోము మొత్తి ఆనందపరవరు లగుచు ఆశ్చర్యచకితులగుచు వారు పనమంతట కిలఁదిరుగులుండిరి ఏదాహము సూరము విస్మృతమయ్యెను ఎంతసేపు ఎరిగిటించినప్పటికి మనుష్య సంచార మున్న జాడ కానరాదయ్యెను అది రాక్షసమాయ కాదుకదా అన్నంత పర్యంతము వారు హడలిరి మొత్తముమీద వారు గిడివియైన తోటకు నడిమ భాగమునకు పెచ్చిరి అనుచరులొక రాజేమని కాళ్లుసాచిరి అగ్నిహోత్రచయనులు మారగి మారలేదు ల ఒనకేమిదో తుదముట్ట తెలిసకొనవలెనని పట్టదల తీవరించినది అలాటము గాటముగఁ గలిగినది అట్లలఁడు మఱికొంత ద్రవ్యునిని చూపులు నిగివించెను క్రిక్కిరిసిన చెట్లనందులో నొక పర్ణశాల యున్నట్లు తోచి కదలి సము చెంతకు నడిచెను

అంతలో — ఆ నల్లని ప్రకృతిలో — అల్లంతదూరమున ఆకస్మాత్తుగ కొక వెలుగు తోచెను అది కారకాద్యుతి సదృశము చయనులు మఱింత చకిటఁదై దృష్ట అదే నిలిపెను మఱికొంత కేవలీ సుదీర్ఘ విశాల కదళీదళ

పంక్తుల మాటున నొక ప్రేమాత్మ నడిచినట్లు కనిపించెను చూచుచున్నాడు
అప్పుడత పర్యంతము భీతిభీతిగా వయసులు పుట్టు పెద్దవాడే అయినా పెద్దటి
వెలుగు లేకుండా చూచు తారతమ్యం పరిభాషామయం కాంచించినది అది కల
హాసం దగ్గరగాడుతెయని వయసు నిర్ధారణ చేసినాడు అప్పుడు
కీర్తనములుకూడా వయసుల కిగవడినవి అయినా కీర్తనాధారం
అయినా అతనికి పుష్టాపృష్ట గోధరమయ్యెను అయినా అతని వయసు
షింధియు ఎన్ని విధముల పరిశీలించియు వయసుల తెట్టి విడిచి
లేకు చూచిచూచి ప్రాణము విసగెత్తిపోయినది అంతగా అప్పుడు
అయినా ప్రేమాదము తాగలది అయినా గుర్తునకు వచ్చి అప్పుడు
వయసుల సహచరులను సమీపించెను వారికా పుత్రులములు అయినా
చెప్పెను వారికి నమ్మలేదు అయినా చూపింతును అయినా
వయసులు వారినంతకు ముందు తానిలిదిని తానును గొప్పవాడై
విశేష పరిశీలనకు ఉత్తరముంచి చెప్పెను నొక కీర్తనము వారి
చూచుకొనిపోయెను అయినా అది అది అది అది అది అది
తెల్లెను అది వ్యవధిలో అక్కడనున్న రాజుమాట అది
లోక మంతా మార్గముపట్టి అక్కడనున్న గదిలో అది
అప్పుడు అది అది అది అది అది అది అది అది
న్నాననుచు యెప్పుడు అక్కడనున్న అక్కడనున్న
రాజుమాటనే అయినా భయించినది వయసులు
అది అక్కడనున్న అక్కడనున్న అక్కడనున్న
లేదు అదేదియో విహసము కలదని వయసులు అట్టి అయినా

అ రాజుమాట దెవరో? అది అనుచును ఎక్కడ

అనవాలు చిక్కలేదుకదా! అందువల్లనే జవాబు

'ప్రాయశ్చిత్తముగా మన ప్రభువునకు శరణుండెదమనినాడై
సమీపన్నామామతోనుండు పద్మభూషణులు అప్పుడతని
నొక భాగమై యుండవచ్చును కాని అ రాజుమాట అది
అది వయసులు తెలిసెను

రాజుమాట యగ్రనే అనుచరులరులు విడిచి
అందులకు వయసుల హృదయము అగిరి అది వారి
అకులాను పనమంకల గాలింకాగెను అనుచరులు
ఎంత వెదకియు ఎవ్వరును కనిపించలేదు ఏకాంత
విద్యన ప్రదేశమే అట్లు సంజలము వారనైతె మనలేదు
ఏ క్రూరమృగము దానికి గురైనది అయినా వారి

అటు తాము వచ్చిన మార్గమునగాక ఇటు రాజకుమారుఁ దేఁగిన మార్గముఁగాక మఱొక మార్గమున అనఁగా ప్రవేశమార్గముగాను ప్రవేశింపమగు సంహారము మన వారు పుష్పవన భూలోకమునకు వచ్చిరి లదారిని కొంతదూరము చనఁగా వారికి దవ్యురవ్యుల నొక పెటప్పొక్కిచ్చాయను జనసందారమున్న యరికిడి వినిపించి యచ్చటికిఁ జేరిరి

ఆ ఎల్లంపుట్టిడిదల నీడలలో ఉన్నవారిందఱు రాజభటులని స్పష్టముగా తెలియుచుండెను వారి నడుమనున్న వృద్ధరాజభటుని చయనులు చూచెను వెంటనే జ్ఞప్తికి వచ్చెను అతఁడెవ్వరో తాడు ఒకనాఁడు అగ్రహారమున యథావాక్కుల అన్నయయ్య పరిచయముగా పలుకరించిన వృద్ధభటుఁడే । అగ్ని హోత్రచయనులు వెంటనే వృద్ధరాజభటుని పలుకరించెను ఆ వృద్ధరాజభటుఁడు కూడ అదరదాపముని అగ్నిహోత్రచయనుల కుశలమడిగెను

బుద్ధికాద్యమున హోమసమీధంకయి ఘోరకాంతాసీమకు వచ్చితిమి కుగ్రజంతువులవలని భయముతో దిక్కుగానక యిటఁ జేరితిమి సహజ భీతిపులయనున మాకు మీరే యింక రక్ష అని చయనులు తనగోరు వెళ్ళ గ్రుత్తు కొను వృద్ధరాజభటుఁ డామాటలు విని పేదగుండె బ్రాహ్మణునకు అభయ వాస్తవిచ్చెను రాజభటులనఁగా సర్వజన సంతక్షత్వాదు మవతరించిన దైవాని సంభూతు లని యొకఁడు కత్తులు ధరించువారయిన క్షత్రియుల మనస్సులు అచ్చపు వెన్నముద్దలు అని మఱియొకఁడు చయనుల అనుచరులు పొగడిరి

పోర్తి పూర్తిగఁ గుగ్రంకిరది కాటుచీకటులు కకులంతముల కల్గిమ్ము కొని వచ్చుచున్నవి దూరదూరముగ సంహారగర్జనములు వనేభ ల్పించుతములు ఘాతఘోషములు విసఁబడ రాగినవి రాజభటు లందఱు నేకగ్రీవముగ సగరమునకు పోవుట లెప్పు యనిరి వృద్ధరాజభటుఁడు ఎరిగని వారించెను వారిపై నొక కన్ను వేసయించిన అగ్నిహోత్రచయనులు చెవికూడ అప్పగించెను అంతకంటకు రాజభటులలో తీవ్రత చెచ్చుసాగెను అప్పటిలే పరివృతి పెరి వరావరణము భీతావహముగ నున్నది

మీరు వెదయనది నేను వెనుక వచ్చెదను '

వృద్ధరాజభటుఁడు సమ్మతి ప్రకటించెను రాజభటులందఱు కూడబలుకు కొన్నటులు అక్కారూఢు లయిరి అగ్నిహోత్రచయనులు కదలలేదు అతని అనుచరులు మారము ముందే సర్దుకొనిరి వృద్ధరాజభటుఁడు చయనులను వైకిము వారితో వెదలిపొమ్మని చెప్పెను చయనులు విసలేదు రాజభటులంతగా వట్టించుకొనలేదు పాగ్గిణములమీది తీరి కొంది గృహోన్ముఖులయిరి

కొలితాము గడిచినది చల్లనిగాలి లేకవెన్నెలకు జల్లెడపట్టినది

అగ్నిహోత్రచయనులకు ప్రాణము హాయికన్నది కాని భయము లేకపోలేదు. ఆ వృద్ధ రాజభటునిఁ జూచుచు తాములు గర్భుడందెను. అనుమానలప మేనియో అగ్నిహోత్రచయనుల కా పెను రెండవ జాముమాడ సగము కావచ్చు నది అంతరి దప్పుని అంతలో అప్పవధ్యని యేదో ఎనుపంప వారిరువురు నటురూచిరి ఎండియారఁ బోనెట్లున్న వెన్నెలలో వసీతల మంతయు వారికి గోచరమగుచున్నది చెల్లకొమ్మల నీడలలోని భాగములు మాత్రము కనవడ కుండెను కొంతవదికి సమీపములో వెన్నెల వెలుగులోనికి రాఁబోయి చెట్టు నీడకు తప్పకొనిన భల్లాకము వారికి కనిపించెను అగ్నిహోత్రచయనుల ప్రాణము నిలుపున ఎగిరిపోయెను మణిఅక్కడ నిలఁబడ లేదు ఒకటి పరుగు గుండె లవియునటుల పరుగెత్తి చూరముపోయి చయనులు వెనుదిరిగి చూచెను వృద్ధరాజభటుఁ డింతలో ఆశ్వాహుఁడై అచటికి వచ్చెను

'పాపము పేదబాగ్నిహృతులు! ఎక్కడ దారిలో నెత్తురు గగ్గిక్కుకొని ప్రాణము విడిచెదారో! ఎంతచెప్పున వినిక మొండిపట్టుతో నాకొలు కాగితిరి చేలారా ప్రాణమునుది కేలదెచ్చకొందురు' రంధీ ఆశ్వము నదిరోహింపుడు నగరమున మిమ్ము దింప మఱల వచ్చెదను ఒకవేళ రాకున్న ఏకాకినిగా నైన మా రాకుమారి ఈ యర్యామనుండి రాఁగలదు' అని వృద్ధరాజభటుఁడు అగ్నిహోత్రచయనులను ఆశ్వాహుఁడు చేయఁలననదిగా కరకంజ్జ చేసెను

అగ్నిహోత్రచయనులది గమనించు త్పతిలో లేఁడు వృద్ధరాజభటుఁడు చూ రాకుమారి అనిఁగానే చయనుల మెదడు మెరసనది

'మీ రాకుమారి !

చయనులు ఆశ్చర్య చకితుఁడయ్యెను

వృద్ధరాజభటుఁడు తెల్లబోయెను అప్పుడతని గుండెలో ఎదుగులు పడినవి వదగము విపర్లకుయినది పేదవులు ఎడచకట్టినవి కనురెప్పలు కడఁబట మానివైచిరవి ఎట్టకేలకు వృద్ధరాజభటుఁడు గొంతువిప్పి 'రాకుమారి యెవరు? రాజకుమారుఁడయ్యా! ఎవయ్యారా రుద్రదేవులుంగారు! అని పలికెను

అగ్నిహోత్రచయను లది వినితేడు అతని కిన్నుల యెలుది పత్న హారము ధగధగఁబడుచు కనిపించిన స్త్రీమూర్తి కట్టెదుటికి రాఁబోయి దారి తప్పించి దప్పుగకొయిన రాజకుమారుఁడు నావెక్కిరించి

'రాజకుమారి! రాజకుమారి!'

అగ్నిహోత్రచయనులు అవలిమోమిడి తాము లేకనె వేగిరులు వూర లను తాకుఁట్లు తిగిప్పుచు సహస్ర నామార్చనములవె పూరింపసాగెను అట్లు

తలచి తలచి యేదియో నిశ్చయము కలిగినటుల తలయుచి నగనికి పోద
మనుచు నతడు యిదిపైను అగ్నిహోత్రచయనులకు తలత్తివ్వఁగనె
కన్నుల చిక్కు క్రిమినది బలవంకముగ కనురెప్పలు కదిలించి ముఱ
చూచెను వృద్ధరాజధటుఁడు సమీపములో ఖండిత శింసుకఁడై పడియుండెను

౧౭

రాజాంతఃపురము శశికాంత శిలానిర్మిత కుడ్యముల వర్ణచిత్రములు
పైరవొపేరముగ నున్నవి రియ్యమందిరాళిందము రహజశీతలము సగిషీ
పొగనులు నటించు పటలభాగము రాక్షసుణులు అతిశిల్పరమణీయము అందు
నువర్ణ వర్ణంకమున పట్టమహుతో గణపతిదేవచక్రివర్తి చదరంగ మాడు
చుండెను పరిచారిక యొకతె పట్టుకుచ్చుల వింజామరము వినదుచుండెను
చేతొక చేటిక పటిరజల పరిషేదన సేయుచుండెను మహారాజ్ఞి ప్రాణిని
అట చూచుచుండీరి మొదటిసారి రాజ్ఞి ఓడినది అన్యజన సమక్షమున పట్ట
మహు ఓటమి ప్రభుహృదయమును కించపఱచెను ప్రైకిమాత్రము నిజవిజయ
గర్వవృత్తి ప్రకటించెను ముఱ అట సాగినది ఈసారియు ప్రభువులదే
జయము మూఁదవ పర్యాయము గణపతిదేవచక్రివర్తి కావలస తప్పుచెత్తు
వేనెను దేవేరి నెగ్గినది పట్టమహు విజయ మచటి పరిచారికలకు పట్టరావి
గుఱియము కలిగించెను మహారాజ్ఞి ప్రాణసముల మాట చెప్పకక్కడలేదు

ఎరమేశ్వరునికే తప్పలేదు ఒకసారి పార్వతి ప్రేంభణము లాడునెడ
కింజల్కముతో ఎరమేశ్వరుని కొట్టినది అందుకు తిర్రోచనుఁడు ప్రైతము
విధేయుఁడయ్యెను' అన్నచొక ప్రాణసఖి

గణపతిదేవుని గభీర పదము గగుర్పొడిచినది నిండు హృదయముతో
మందహాసము చేసెను పట్టమహు పేరిందేవికీ పరిహాసము నచ్చలేదు మనస్సు
నొచ్చుకొన్నది అట్లన్న ప్రాణసఖిని దెంతకు ఎరిచి చెవిలో మెల్లగ 'రుద్రుడు
దేవిని చూచి రమ్మని అంటెను ఆ మాట చక్రివర్తికి వినిపించినది వినుట
తో మనస్సు వికలమైనది ఇదన ఎంచుక పనివాడినది పరిస్థుల పద్మరాగ
ప్రభాచారువులయిన అరిసి ఆకర్ణాంత విశాలనేత్రములలో నొక దీధితి కొల
పడినది అనాధిదమ్మముగా దీర్ఘనిశ్వాసము వెలువడినది గజనిమ్మపండులు
నిలుచు గండుమీసాలకారలు తృణాంచల టుషారబిందువులవలె చంచలము
లయినవి అదిచూచి పట్టపుదేవి అవ్రతిభురాలయినది ప్రాణసఖిని పంపి
చెయుటకు మిషగా రానన్నమాట ఎంతటి అవస్థ తటస్థపఱచినదియు నెఱిఁగెను

గణపతిదేవుఁ డతఁడు నిలువలేదు మండిరము వెలువరికి వచ్చెను పునః
పునః ప్రైతాశకాంతిర్చటాపాటవ పాటలమయిన రత్నకిరీటము చేతఁబట్టుకొని

అదటి మణిస్థగిత మందిర ప్రంభ సన్నికలమున నిలిచెను దీర్ఘాచార్యులలో
వ్యగ్రత వహించెను దిపునిరీక్ష దుస్సహ వపుర్నవకాఖిరామములై మెలికలు
తిరిగిన కండలను మలచిన శిల్పములట్లు కేయారాంగద సీహాశ్మరశ్మలు కేసిన
లాదినవి ఆశ్రియ ప్రదాతల ప్రమోదభేదములతో నిమిత్తములేని భలనము
లాక్క లక్ష్మీసుపాదములేమో ।

"ఏమి నేయుదును? నా అదృష్ట మిటులున్నది దైవప్రాతికూల్యము
దుర్లంఘ్యమి ఎన్ని పూజలు చేసెయి కూష్మాంబసీదేవి కృపాకలాశములు
కొలవడినవి విధి యెట్టి వివరీత విసోది । - కుచేల గోదరులకు సంతానము ।
కుచేర స్నేహితులకు సంతానము । - ప్రాజ్య సామ్రాజ్య సార్వభౌముడను
నాకు పుత్రసంతాన యోగము లేకుండచేసెను ముక్తాహర కర్పూర సాంద్ర
పటిర ప్రసరమందురే పుత్రైగాళి పరిష్కంగ సుఖమును? నాకా చైతన్య
సహితమైన చందనచర్మ తీవరేఖలు విరియు చంద్రాక్షోత్సాహంబరి పుణ్య
స్నానము అప్రాప్యములా? ఇదా ఈ కారణజన్మ వైరవము । రాకతమ్మ వర
ప్రసాద మిదియో జన్మాంతర భాగ్య మిటులున్నది కానిమ్ము "

గణపతిదేవతకృప వర్తన యనంతరము పురుష సంతానము లేదని రాజ
పదవి ఆరాధిత్వాదిరాహుగ్రస్త మగునని నీతిల్లి రుద్రమదేవి జన్మకాలమునందే
పురుషసంతానము కలిగెనని ప్రకటించెను రుద్రదేవుడని నామకరణముచేసెను
అంతఃపురిముగ అత్యంత జాగరూకతలు వహించి రాజరహస్యమును నిశీ
పమును నాగరాజువలె కాపాడుకొనుచుండెను రాజోద్యోగులు ప్రజానీకము
రాజకుమారుడే అనుకొనిరి వీరపురుష కేషధారిణి రుద్రమదేవి ఎల్లరూప
రుద్రదేవుడే । రుద్రదేవునకు యుక్తవయస్సు వచ్చినది సామంతస్థపులు
తమతమ తనయల స్వయంవర మహోత్సవములకు భాగ్యవంతులు పంపిరి
అవన్నియు నెట్లో దాటకొని రాగలిగిన మహారాజునకు తన పుంధావ ముద్రిత
పుత్రికారత్నముయొక్క వివాహ మొక యుద్ధసమయ విచారిల
హృదయుడై విచిత్ర వివాహ నిశ్చయము చేసెను అత్యధనమయిన అర్థాంగ
లక్ష్మి సోదరుడు జాయపనాయకుడు జాగరూకతగల సంధానకర్త చోపిరి
భద్రేశ్వరుడు మాండలికులలో నొకడు వీరయుగకుడు స్ఫురద్రూప
కుళాగ్రబుద్ధి రాజులుడు లక్షణము లన్నియు కలిస వచ్చినవి గణపతి
దేవునకును జామాతగా నతడు జాతరహస్య పరిరక్షిరక్షిడని తోచెను
ఏకాంత మందిరమునకు వీరభద్రేశ్వరుని రప్పించి జాయపనాయకుని
ముఖమున వివాహ విషయము ప్రస్తావించెను సామ్రాజ్యాధిపతి బాంధవ్యము
సామంతరాజునకు సమ్మతముగాక మతేమగును? అక్కడికా సమస్య పరిష్కరి
మైనది

ఇత వివాహమహోత్సవము లగ్నము నమీయించుచుండెను వివాహ వేదిపై రుద్రమదేవీ సందర్శనము అహూతులయిన అందఱకు ఆశ్చర్యకరమగును అంతటితో ఆగునదికాదది ఇంతకాలముగ వందనాత్మక ప్రసన్నము చేసినందులకెందఱో కుటుంబము తమలు నగుదురు నానాసంక్షోభము రసాభాసము తిప్పదు అట్టి దురవస్థ రాదగినదికాదు మఱి విధానాంతరము ఏమున్నది? సంకల్ప బలమున సంప్రదాయము కల్లోల జలధిలో పూలనావవలె కల్పితమయినది కల్యాణ సందర్శనమున వధువు పురుషవేషధారిణియై వరుడు స్త్రీవేషధారియై యుండవలెను అది సంప్రదాయము (అనగా వధువు పేరిటి వరుడు వేషధారణమున నిజమైన వరుడు వరుడు పేరిటి వధువు నిజమైన వధువు) సంప్రదాయానుసారము వివాహాంతము గ్రూవరు లా వేషములతోనే యుండవలెను వివాహాంతరము వీధీవిటంకమైననున్న వధూవరులు ఖడ్గపాణులై పాదచారులుగ వెడలి వేషదెట్టునకు పూజించి అప్పుడు గృహప్రవేశము చేయవలెను అట్లు వధూవరులు రాజాంతఃపుర ప్రవేశముచేసిన నికాంతఃమేకదా కాని అందుకు యధార్థ వరసమ్మతి అవశ్యకము సార్వభౌమ దుపిత్యరయితత్వము స్వప్నమునందయిన సంభవమునుకోని వీరభద్రేశ్వరుఁ డందుకు సుముఖుఁడు కాకపోఁడు కాకున్న అనంతర మహారాజ్ఞీ భర్తృయోగ మతనికి కల్గి పదవీప్రభోధము మాండలికుని నిర్వము మఱవించెను సంప్రదాయము నర్వజర మమృతము

రుద్రమదేవీ వీరభద్రేశ్వరుల కల్యాణమైనది ప్రకృతి రస విష్కృతి నెందినది వసంతము ఐతంసమయినది గ్రీష్మము మండోష్య మయినది వర్షము ప్రహర్షిణి టొందినది శారద మవరశారదమయినది హేమంతము శ్రీమంత మయినది శిశిరము నమృశిర మయినది సంవత్సరములు రెండు సంవత్సరము లయినవి కాలపురుషుఁడు మాతృము కాంతాళము చెందెను అది కాంతార మయినది దాగిన దావాగ్నులు దారుణముగా దాడివెడలినవి పృథ్వీ దేవత మంచునకు వచ్చినవి కాలపురుష మారిషాజ్ఞాంతయైనది ఎరిగఁగూర వరుగులెత్తినది విషదంష్ట్రులు వికటాత్కరాసము కల్పించి రుద్రమదేవీ మంగళసూత్ర మనకు మంగళగీతము పాడినది వీరభద్రుని దీర్ఘ బుధిర వజ్ర భాగము గాఢ పరిష్కృంగనపాట మొనర్చినది అతిశృంగార నాటకము వరసమాప్త మయిపోయినది భరతవాక్య ప్రాయమై, వత్సరప్రాయమైన నిందని రుద్రమదేవి పుత్త్రీక గణపతిదేవ చక్రవర్తికి నమృతినిహ్నుమై మిగిలెను జగన్నాటక సూత్రధారి కాయవని కాభ్యంతరమున అయోమయ లోహ ఖంటారాసము దేనెను కాలపురుష పారిపార్శ్వకుఁడు నిష్కాగ్నికుఁ డయ్యెను

ఇది యంతయును గత గాధాసమ్మతి గణపతిదేవుని విహ్వల కలచినది

క్షుభిత స్వాధ్యయము ముత్యంక సంక్షుభిత సంక్షుభితామైసవి మౌనవేదనా భారము మౌళిగహనా విరూక మయింది తదవసరమున పట్టమహి కభిజన కహస్య పరివృతయై భూషణప్రభలు విరజిస్తుచు కరటికి వచ్చిరది అంతలో ఘటికా కాలలో మధ్యాహ్న ఘంటారావము వినిపించినది పరివారిక యొకతె స్నాన వేళ అని పలికినది తదాకర్ణన జాగరితుడై గణపతిదేవుడు మజ్జనశాల కలిగెను ఒక చేడియ యొడతెల్ల సంవత్సరమునె అలరెను ఇంకొక విరిణిజి ద్విమరాంకములు విప్ప విచ్చి నళాంకురముల దువ్వెరది చెలువలు కొండలు హేమకుంభములుచేసే నొసంగిరి మరొక మగువ జలకమార్చెను చెందికవన్నె దువ్వలుతో నొడితొత్తిరి భోతపరిరాసములు తెచ్చి యిచ్చిరి, ఆ మహేంద్ర భోగ మహానుభూతివలన మఱల గణపతిదేవుడు యథాప్రభుత్వా మానసు డయ్యెను పృథినిత్యము నది పునఃపునః పరనకలాపమే ।

౧౮

కలివయ దినములు కడచినవి కుడ్రోయకుండు చిత్రకాలను వీడలేదు అతని హృదయములో యందూప్రభంజనములు వీడచునె ఉండెను దానికి సాయము చిత్రకళా వ్యవస్థనకు చిత్రములు వంశీరవతెనని పట్టుదల అతని సంక్షుభిత మనోభావ శతానేకములు అనుభూత చిత్రరచనా ప్రేరకము లగు చుండెను రచితానేక చిత్రములును మనోభావ కారకము లగుచుండెను ఇప్పుడు రుద్రనాయకుఁ దొక్కడు సూతన చిత్రము వ్రాసెను లావించిన దానికంటె భాస్కరముగ తయారైన యా చిత్రమునందే అతని మనసు లగ్నమయినది ఆ చిత్రము రచింపనెంచిన వేళావిశేషమెట్టిదో రచింప మొదలిడిన ముహూర్త బల మెట్టిదోగాని అనుకోని అందచందములు వచ్చినవి కొంగొగొత్త వంపులు జొంపులు కుదిరినవి చిత్రీకృతములు చిత్రముగ నమరినవి రంగుల కలయికయై ఒక అటూక విషయము ఎన్ని చిత్రము లిదివఱకు వ్రాయలేదు • అవన్నియు నొకయెత్తు ఇదొక్కటియు నొకయెత్తు అందలి కళాలాలిత్య మట్టిది అయిన చిత్రమునకు పావ్రమయిన భావ మెట్టిది ?

అంతటి యుద్ధముచేస రాముండు రావణుని గెలిచెను విశ్వవ్యయత్నము చేసెనది, విజయము సాధించినది ఆర్థాంగికోటకు ఆశోకతరువు క్రింద సశోక ముగ పరివియోగమందిన జానకి భర్తను జేరవచ్చినది ఇంతకు రాముఁడొమెను రావణాంకపరి భృష్ట యని నిందించెను స్వీకారయోగ్యులు కావని సీతార్థము చేసెను ఆగతికమయిన అవస్థకు సీత అగ్నిప్రవేశము చేసినది అప్పుడు సీతా పాతివ్రత్యమును పావిత్ర్యమును పావనుండు ఋజువుచేసెను ఇది యీ చిత్రమందలి అంశము అదిదూచి వ్రాసిన రుద్రనాయకుఁడె ఇట్లనుకొనెను

అగ్నిప్రవేశము పీఠ చేసినది పావిత్ర్యమును అగ్నిదేవుడు నిరూపించెను బాగున్నది శుద్ధృతిరస్కారమేకదా జానకీదేవి మహాగ్ని మధ్యమునఁ బడు నట్లు చేసినది మానిసుల మానసమంతియ కరే - అగ్నిలోదుమికి ఆమె గనుక సురక్షిత అయినది అన్యులయిన? అగ్నిదేవుడు చల్లఁబడి ప్రత్యక్షమై చక్కఁ బఱచునా? అశంభవము అగ్నిత్వాలా ముఖమునఁబడిన అంగన అణువణువున భస్మమగును మఱి నీతయెడల నీ అభూత కల్పనమేమి? అందరి పరమార్థ మెట్టిది? ఆదికదా ప్రధానాంశము మహాకావ్యమేదియు పరమార్థ ప్రతిపాదికము రుద్రీనాయకుని మన సాలోచనలోపరెను ఆలోచించినమీదట సాహస నిర్ణయములతో సతీజనమును పతులు పరిత్యక్తను చేయరాదన్నదే పరమార్థమని విశ్వసనీయముగా విశదమయ్యెను ఆ భావము హేలాంబికను గుర్తునకు తెచ్చెను 'కావచ్చునుగాక హేలాంబికకు జానకీకి సాదృశ్యము నిరవకాళము అదిగాక హేలాంబిక అగ్నిప్రవేశముచేయునా? చేసినమాత్రము కలనవచ్చినదేమి? కాలిపోవును బూడిదరాశి యగును అయ్యో! - రుద్రీ నాయకుని తలంపు స్తంభించిపోయెను కష్టముమీద భావసంచలనము కలిగెను ఒక ఆమాయికురాలు నేను కారణముగ ఆతిదయనీయ దుర్మరణమునకు పాల్పడునా? పాపమామె నాతేమి అపకారము చేసినది? నేను కారణముగా ఆమె జీవితమేల తెల్లవారిపోవలెను? అట్లు కారాదు కారాదన్న కర్తవ్యము? మఱల నరని మనస్సు మూర్ఖునంది యెట్లో తేరుకొనెను నిజమే! - పరి పరిత్యక్తయయిన పడతి యెంతకయిన తెగించును ఏమైన చేయును ఏక్షణమున హేలాంబిక ఏమికానున్నదో! అబల! అనపరాధిని! -' అపరిమితమయిన భయము కలిగి రుద్రీనాయకుఁ డాపాదమస్తకము తింపించిపోయెను రక్తి ప్రసారము మహోద్ధృత మయ్యెను నాదీవేగముకూడ హెచ్చెను

ఆమె ఆకారణముగా శిక్ష అనుభవించరాదు నేను కారణముగ ముందే అట్టి దురవస్థకు పాల్పడరాదు పాల్పడరాదన్న భానమెకు హితబోధ చేయ వలెను ఏమని? ఆత్మహత్యాది ప్రయత్నములు వలదని మహాపాతకములని కదా! ఎంత అందముగ నుండును, ' పతియైన రాను సతిని నవాంచుటలేదు సరికదా సందేహములు శరసావహించుమని చెప్పటా? అట్లు చెప్పిన ఆమెకు పతి యథా వైముఖ్య విహీనుఁడు కాలేదని అందుకే ఈ ముందరికాళ్ళ బందము లని ముందుగా తెలస తెగించుటకు ఎద్దవడుమనుచే ఆగును అయిన ఆమె ప్రాణహాని పొందకుండవలెనన్న తన కర్తవ్యము? అనలా కర్తవ్య ప్రశ్నకు నవకాళము కలదా? కలదు, ముమ్మాటికి కలదు ఆమె సాహసించిన అందుల తెవరు కారణము? రానే - ఒకవేళ జాననము శాంతించిన లోకము మూక మయిన నైతికముగా నరకయాతన తా ననుభవింపక తప్పదు పరోక్షశ్రీ హత్యకదా!

హేలాంబిక అంతపని చేయునా ? చేయకపోయిన చెడుగులేదు చేయక పోవుటకంటె చేయటకే అవకాశము లున్నవి అందుకామెను అట్టి కృత్యము నకు ఉన్ముఖురాలిని కాసితురారు రాదన్న పత్తి స్వకారమే ఎరమధర్మము అవశ్యచరణీయము

రుద్రగ్రీనాయకుని హృదయము ద్రవింపెను కరుణాశనము వాహినీ రూపము దాల్చెను మతీ యక్కిడ నిలువ మనస్కురించలేదు ఒక్కపరుగులో నతడు ఇంటిలో వచ్చిపడెను అరుగుమీద కూర్చుండిన కృష్ణనాయకుఁ డాతని వైఖరి చూచియు చూడనట్లు లూరకుండెను వాని మనసులో నేమి మథనము కలదో ?

సరాసరి రుద్రగ్రీనాయకుఁడు శయ్యామందిరములో పర్యవేళించెను గదిలో ఆరుగుపెట్టుచునె అతని తల తిరిగినది దిమ్మెక్కినది ఒడత వణికినది హృదయము కూన్య మయినది ఏమది ? — కటిక నేలపై హేలాంబిక శయనించినది సంస్కారి విహారములై శిరోజములు చిక్కువడియున్నవి ముఖము వాడిపోయినది రూపుదాల్చిన అందమును మేలములాడు ఆమె మేని పొంగి సురిగిపోయినది చూపులు నిర్జీవము లయినవి కన్నులు గజవాతినవి ఆమె వాలకము చూడగనె రుద్రగ్రీనాయకునకు జాలికలిగెను అంతరాంతరమున వెనుకటి నిరాదరణ కారణము మెరుగుచుండెను, ఎందునిమిత్త మాయువతి కుష్మించి కూన్యదృక్కులతో సుక్తికిపోవుచున్నది ? — ఒక్కచే పక్క ఆలోచన మక్కఱలేకనె దగ్గజీవితములెల్ల అని రుద్రగ్రీనాయకునకు సరియైన సమాధానము స్ఫురించెను అంతే, అప్రమత్తముగ అప్రతిభిక్తముగ 'హేలా' అనెను ఆమాటకు హేలాంబిక లేవఁజొయి తూలి నిలకొట్టుకొని నిలబడినది నిరాశా నిస్పృహలతోడి సీరిసము నెటులో కప్పిపుచ్చుకొని ఆమె భర్తను చూడఁజొయి చూడలేకపోయెను ఆమె అవస్థగని రుద్రగ్రీనాయకుఁడును సూటిగ చూడలేకపోయెను ఉభయులును పరాజ్ఞులు లయిరి క్షణము గడచెను ఇద్దఱు నొకేసారి వరస్పరాలోకనము అనుకొన్నట్లు అనుకోకుండ చేసిరి హేలాంబికను ఎగ్గు వెల్లువ ముంచివేసినది రుద్రగ్రీనాయకున కిండుక లజ్జ పొడపెను కంఠత స్వరమున 'క్షమించుము' అనెను

హేలాంబిక ఉలికిపడెను నిజమో కృష్ణమో ఆమెకు అగమ్యముగ నున్నది వినరానిమాట వినలేననుకొన్న కంఠమున వినఁబడినది ఆశ్చర్య విస్మయ భావము లామెను క్షణము అవకురాలను జేసెను మెల్లగా కిన్నెర కంఠమున మీ లేమి తప్పుచేసతిరని ? అన్నది అది రుద్రగ్రీనాయకుని హృదయములో నెక్కడో మృదుమధురముగా స్పృశించెను సుకుమారముగా చుఱక వేసెను 'నిన్నింతవఱకు — రుద్రగ్రీనాయకుని గొంతుకి అద్దోక్తిలో' మూగ

వోయెను అది నా అచ్యుతము హేలాంబిక నన్నగా అన్నది ఆ మాట అనేక దావ్యములు విన్న దుదగినాయకుని ఎముకుకోవలెనో ఏమనవలెనో తోచని స్థితికి తెచ్చెను శతశతమంతక రోదెస్సులామె ఆపారమ ప్రకము భావించనటు లాచినితి దావన కలిగెను ఆంధికకోటి సోదామనీచేఖలు వికసించిరటుల ఆమె ఉజ్జ్వల మూర్తియై ఊరించెను తద్దర్శనముని సుఖాతిమగా తనలో నూతనోత్తేజము మొలకెత్తుచున్నట్లు దుదగినాయకున కనిపించెను అనుక్షణమె కృతీభూత సుకుమార తనూవిభవారిరావయైన హేలాంబికను ఆమాంతము హృదయమునకు వాత్సుకానవలెనను భావము కలిగెను తటాచార గవాక్షములో గధాయమని శబ్ద మయ్యెను చంచోకుడు పాటిపోవుచుండుట కనిపించెను కిటిలోని నిల్చవులు క్రిందిపడినవి పరితపస్సు నివహములో పశ్యమొకటి దుదగినాయకునకు కనబడెను పరిశీలనగా నమీపించి కరికించెను

అర్ధరచితావస్థలో నటులుండిపోయిన కాత్యాయని చిత్రకమది దుదగినాయకుని దుధిరప్రసాదము ఎంతిపోయెను గుండెలు ఊరముకోత అయ్యెను అట్లే క్రిందపడిన వత్రము తీసి దుద్రనాయకుడు నిదానించి చూడసాగెను కన్నులు చెమ్మగిల్లెను ఆత్మసుందరి దూరమగుచున్నది అది దుర్భరము దుస్సహదురంతము ఇంతకు ఒకరినిచేయున్నది ? తానే ఆ చిత్రమును వ్రాద్దీ చేయలేదు భావన మిటులైన టీవన మెటులుండును ? అని దుద్రనాయకుడు తలపోయసాగెను

ఎవరి పటమండది ?

రవినయముగా భరాపతనము చెందినదర్శు భావముతో హేలాంబిక అడిగినది ఆమెవంక దుద్రనాయకుడు నిర్నిమేషనేత్రములతో చూడసాగెను ఆ చూపునకు హేలాంబికకు భయము కలిగెను కాని మాటాడలేదు

దుద్రనాయకుడు కొంతసేపయిన ఎదప 'నా ప్రణయజీవిని కాత్యాయని, ఈమె నా హృదయాదాద్య రేవత. ఈమెలేని నా జీవితము నిరర్థకము కిరాతక శక్తులు మా మధ్య అభాతము నేర్పబడినవి' అని ఆవేశముగా పలికెను ఆయాగము కలిగి ప్రసంగ మాపుజేసెను అంతలో కదటికి భద్రాంబ పచ్చెను ఆహ్వాని. మామయ పచ్చి వెళ్ళెను అన్నదామె ఎందులకని ఎవ్వరును ప్రశ్నింపలేదు ఉపాస్య రేపతామూర్తి అనుకొన్న భర్త అన్యకాంతానురక్తుడని అని హేలాంబిక ఆంధిర్బంధనము కాత్యాయని కళ్యాణముట వైశాఖమున లగ్నము 'అని భద్రాంబ ఎవ్వరు నడుగకయె చెప్పినది దుద్రనాయకుడు అం' అనెను అప్పుడతని చూపులు పొడిబారెను చలనము తచ్చెను ప్రాణి సహజ మయిన అనుభూతికి అభావమయ్యెను తేలిక మీదింజువలె నాని హృదయ మెక్కడికో ఎగిరిపోయినది ఒకటి రెండు లిప్తలు గడచినవి నిర్లిప్తతనుండి

తేరుకొని, నిప్పుహరు తోడుకొని రుద్రనాయకుడు బయలు నిష్క్రమించుట యొక్క భద్రాంబ ఆతని వేగమును చూచి అపశుభలయ్యెను తదాకస్మిక దశావలర్యయ పిత్రాయుధ సంసౌతిమున హెలాంబిక కరిస ఎరవ్వత శిరా హృదయము ఖండిత భావ పక్షిపక్షమై దుఃఖాల్లి మగ్నమయ్యెను

౧౯

కృష్ణనాయకుని స్వగత చిది

అగ్నిహోత్రచియసులు అఖండప్రజ్ఞానిని మహామేధావి దేవాంతకుడు మోకాలికి లట్టుముడికి బంధము వేసెను భూమ్యాకాశములకు సంతెన కట్టెను అరణ్యమధ్యమందలి పూలతోట చూచెను ముందు రాజకుమారి కనిపించెనట ఎమ్మట రాజకుమారుడు అటుపై రాజభిటులు అర్థరాత్రమున పృథ్వరాజభటుడు ప్రామాదికముగా మా రాజకుమారి అనెనట అన్యంతరం ఆపదలేరు అని వాడు ఆత్మవాత్య చేసకొనుటలోనే అసలు రహస్యము అది చయనుల మదికి వట్టెను అత్యద్భుతముగ వాస్తవ కథను అల్లెను మొదట ఆయనకు శంక కలుగుటలోనే ఆయన ధీశక్తి అది నివృత్తి చేసకొనుటలోనే రాకరక్తము మొత్తముమీద రాజకుమారియే రాజకుమారుడని అణకారము వేసెను పథులు పక్కెను ఫలించినది

ఆతి నైపుణితో అందఱికి మన యువరాజు మగవాడు కాడని మంత్రోపదేశముచేసెను బొరుషాభిమానములు కలవారి చెప్పులు కలచెను రాజకుమారుడు శ్రీమూర్తి యనిన ఎవరు నమ్ముదురు? నగ్ననత్యవయన నమ్మక ఏమి చేయుదురు? అందఱి నడుములు పంగినవి అనోట అనోటబడి ఆ అల్లిక కొనలు పాటినది ఆ కంట కలత రాజప్రసాదమునకే ఎగత్రాకినది నగర మంతయు గగ్గోలయినది యువరాజు పురుషుడో శ్రీయో ఇదమిత్థముగ వెలుగవలెనని కొందఱికి కోరిక కలిగినది కోరిక పట్టదల అయ్యెను కొందఱికి రాజకృతము కోపకారణ మయినది దాపరికము తమ్ము పరాభవించుటే అని భలపోసిరి మఱికొందఱు మౌనవ్రతము వట్టిరి తటస్థు లెప్పుడును తప్పరు కుంకులను వరాభూతులను చయనులు కూడగల్గెను మతయాగము తలపెట్టిన చయనుల కవకాశము చిక్కెను అంతఃకలహ హోమకాండలు సామధేని పాడెను

మొత్తముమీద మోసము బయటవడినది గణపతిదేవ మహారాజుగారి గభీరర గద్గదస్వరము పలికినది ఇంతకాలము ప్రజల కన్నులు గప్పి పరితాప వాక్యములు పలికినంతలో పాటించువారెవరు? నీరసహృదయులు నీరాజనము పట్టుదురుగాక. పాపము ప్రభువులకు ప్రాణసంకటము వచ్చినది విషమింది

పాలనాధికారియు వంశపారంపర్యముగ నిజకుటుంబమునకు నిక్షేపింప నిధి పాతువేనెను పాతర బయటపడినది రయనులగారి పాచిక పాటినది రాజగారి అటకట్టినది దుస్సాన్విర్థమునకు దురాగతము ఏమి? స్త్రీసంతానము చెప్పరాదా? పురుష సంతాన మన్నంతలో అయిపోవునా? రాజీవానమగాక ఇంతకాలము పెట్టినది ఇటువంటి రహస్యము లెంత కాలము దాగియుండగలవి? ఒక స్త్రీ ఎంత సమర్థురాలయినను సంహార మద్విష్టించుటను అత్యాధిమానదనులయిన వారు అంగీకరింపరు సచివుడు మొదలు సామంతునివఱకు సంకోచము కలుగును కనుక ఇంతనాటకమాడిరి ఫలశ్రుతి? ప్రజావాహనికి చెల్లువలు వచ్చినవి అధికార వర్గములోఁబూడ అభిమాన రేఖలు విరిసినవి ఆ జాయప నాయకుడు మాత్రము ప్రజావాహిని నణచి హతారములో ధ్వజ మెత్తెనట వాఁడొక ఉన్నత సౌభాషము ముందువెనుక లెఱుంగని మూర్ఖుడు మహాగర్వి ప్రధానామాత్యుల వాతబోధకు కంఠాంచెనుగాని ప్రజలమధ్యకు వచ్చిన తెలిసే దిది అగ్నిహోత్రము ప్రజ్వలిల్లుదున్నది ఇంతకును వాడు ఆయుష్మంతుఁడు.

మహాప్రధాని గోవిందనాయకుడు మహారాజగారి మనోవ్యాధికి అనున యాషడము నొనఁగెనట సర్వసేనాని మేవయనాయకుని మేనికి చివ కుట్టలేదట కార్యభరణుడు దామనామాత్యుని కంఠమున కచ్చివెలగకాయ వడినట్లయినదట అవునుమఱి వారు నిత్యము రాజుపాదము సంటిపెట్టుకొనియున్న జానిసలు ఆత్మ స్వాతంత్ర్య భూస్యలు వ్యక్తిత్వ విహీనులు అత్యాధిమానియన్న యొక్క అగ్నిహోత్రచయనులుగారే. పేరుకు తగినట్లే నిప్పువంటి మనిషి కార్య సాధకుఁడు అచకాశము కౌటికినది అంతకు మించిన వన్నాగము మఱొకటి పన్నిన మహామేధావి.

కలింగాధిపతి రావయనాయకుడు సర్వసమర్థుఁడు తానుగా మహావీరుఁడు పాలనదక్షతలో నద్వితీయుఁడు సామాన్యుఁడు కాఁడు అతఁడు తలచుకొన్న యావద్భారతము తై సనము చేసికొనఁగలఁడు కాని వానికి కొన్ని నీతినియమముల నీరసగుణ మున్నది పటిష్ఠమైన ప్రాంతీయ రాజ్యములతో సామరస్యమే దేశక్షేమమని ఇంతకాలము కాకతి ప్రభువులకు సుహృద్భావము నుండెను ఇప్పు డాతఁడు యజ్ఞపతువు అగ్నిహోత్రచయనులు వానికి భారత ప్రభుత్వయోగము కలదని ప్రబోధము కలిగించెను అంతటి బరాచకముకూడ గోతిలో పడినది, రాజ్యవిస్తీర్ణ ప్రయత్నము రాజధర్మమే కాదు సామాన్యముగా అందఱు రాజు లకు అపరిహార్యముగా నుండు కాంక్ష తెలివైనవారు సమయము వచ్చువఱకు సామరస్యాది సామగానములు సలిపి ధర్మవంతులు పదును పట్టుదురు సమయము వచ్చినా సరి. అంతట కావయ నాయకుఁడు రయనులుగారు చెప్పిన ప్రకారము ఏకశిలాపురాధీశ్వర వరయోగ్యత కలదని విశ్వసించెను గణపతిదేవు

నకు పుత్రసంతానములేమి వానికి బలమైనది ఆయన కేమి తెలియును నా కొడుకు రుద్రనాయకుఁడు పట్టాభిషిక్తుఁడగునని అగ్నిహోత్రచయనులాడించు నాటక ములో అంతర్భాటకము కలదని ముందుగా నెట్లు తెలియును? తెలియదుగనుకనే బలిష్ఠమయిన సమర్థమయిన వ్రతిపక్షివర్గ సమీకరణ కార్యము నెఱవేఱినది ఈసారి దిగ్విజయమే సందేహ ముక్కలలేదు

అయిన చయనులుగారి ఆదేశానుసారము నా బాధ్యత వహించునా? చయనులు మాయల మరాఠీ తీరా విజయము లభించి ఏకశిలా నగరములో పట్టాభిషేకము కాపయనాయకునికి చేయునా? చేయఁడు చేయగల సమర్థుఁడే కాని నా యెడలగల సదభిప్రాయమువలననేమి కాపయనాయకుఁడు స్వజనుఁడు కాకపోవుట వలననేమి సంహసనము మాత్రే యిచ్చును ఎప్పుడు? మహా విజయము నర్జించునపుడే. — నర్జించునా? వెనుకటివలె దుష్పూరితములే కలుగునా? ఇన్ని ప్రయత్నములు చేసి ఫలించి బ్రతుకుట వ్యర్థము అఖరి ప్రయత్నమని అవలంబించి తుదముట్టఁ జూడవలెను ఇప్పుడును ఓటమి అయిన తల గొట్టుకొని చావవలెను కాని అంత దుష్ఠుని కలుగదు చయనులు గారు మహానుభావుఁడు కలగనీయదు దుష్టగ్రహ దృష్టగల అల్పాయు జాతక చక్రమునం దిప్పుడు మహారాజయోగము పట్టినదని నర్థాంతులు చెప్పిరి నర్థాంతి మాట శిలాక్షరము ఆయన వాచాశుద్ధి అట్టిది అదిగాక కొత్తకోడలు వచ్చిన కుభసమయము ఆమె పాదము పెట్టినవేళ మంచదయి గృహమే పావనమగును అల్పాయుకూడ భట్టారకులవారు చెప్పినట్లు ఆమెయెడ అనురక్తుఁడు కాకపోఁడు. ఒకవేళ రాకున్నను మహారాజ్య పట్టాభిషేక మహోత్సవ సమయమందైన పట్టమహాయగు భార్యను చేపట్టక మానదు కూడగట్టిన అంగబలముతో నిచట అంతర్యుద్ధము కాపయనాయకుని పురిగొల్పి మైనుండి రంధయాత్ర రాజ్యము నాకు భోజ్యముగాక ఏమగును? చూతునుగాక. —

కర్తవ్య నిర్ణయ కరోరదీక్షకు స్థరముద్ర పడినది ఉద్రేకము ఉప్పెనవలె విజృంభించినది అమాంతము మహాభిలంఘనము చేసినటులే మహానంద మయినది కృష్ణనాయకుఁడు చివఱున లేచెను

అప్పటికి అర్ధనిశీధమైనది చిత్రకాలలో కంచుకాగదా వెలుగులుండెను అక్కడ రుద్రనాయకుఁడు చిత్రపట రచనా వ్యగ్రుడయ్యెను అతని ముఖము నిండ ముచ్చెమటలు పోసినవి గారి దౌఢక ఒడలు ఉడుకెత్తుచుండెను కాని రుద్రనాయకుఁడది గుర్తించుకొను స్థితిలో లేఁడు వాతాగరణ పరిగణనాతీతుడై కుంచె విడలించుచుండెను రంగు లిత్తుచుండెను ఆర్థరచిత్రముగా అగిపోయిన చిత్రము పూర్తిచేయ సంకల్పించి ఇతర వ్రవంచమేమియు నెఱుంగక వ్రాయు చుండెను ఎంతకాలము ఎటులు గడచుచున్నది అతనికి తెలియకుండెను.

తెల్లవాలు వచ్చునది తొలివోట కూచునది ధవళరొచట రోదసికుహగ
పరివ్యాప్తము లగుచున్నది చాలవలయు కాత్యాయని చిత్రము పూర్తికావచ్చినది
నునాయాకముగా నుండరాతి నుండరముగా తయారగుచున్న చిత్రపటముచూడ
ఇది నా ప్రతిభయేనా? అను సందేహము కలిగెను సందేహవర్ణాంతమయిన
సన్నని పట్టుకుంచెతో చిత్రమునందలి కాత్యాయని ఎండిపాలథాగమున తిలకము
తీర్చి దిద్దెను కాలాగరుసమ్మిక్ర నీలసర్వరాంతమైన మతోక నుకమారమయిన
కుంచెతో కాటుకరేక అలచెను ఇత చిత్రగతి ప్రణయిని ప్రతిమాంతరంగ
పారికుద్ధ్య ప్రతిపాదన ప్రాయముగా పీసర్చున పరిధానాంతర కించక మించక
ధవళ రుచుల ధగిధగ లాడవలెనని తలచెను అంతటితో చిత్రమును పూర్ణాకారి
రేఖలు భానంచును అంతమ ప్రయత్నమిది అతి శాగరూకతగా రుద్రనాయకుడు
ధవళచ్చాయా చిత్రణార్థము అప్పుడే రంగులతో ముంచిన కుంచెను తీసెను ఎందుకో
చేయి పడినెను అలతి వినురు తగిలించెనున్న రంగు చిత్రపటముమీద
చించెను నట్లాడుములో విషలిందుపు పడినది చివరి చిన్ని ప్రయత్నములో
చిత్రమంతయు ధ్వంసమయినది ఒక భద్రతాయుతముగ అవార్డుగోరా విభవ
ముగా వ్రాసిన చిత్రపటము చిటికెలో చెరిపోయినది ఎక్కడలేని కోపము
వినుగు వికారము జనించి బుద్రనాయకుడ యి అని లేచెను తీవ్రలకు
వచ్చెను

సదోపీథిని వేగుచుక్కు తోచెను అల్లంతవారాన అశ్వహేమము విన
నయ్యెను రుద్రనాయకుడు దా దెస చూచెను ప్రయాణ సన్నాహమున తండ్రి
అశ్వమును సమాయత్తములను సేవకుడు కనిపించెను తండ్రి ఎక్కిరికి
వెళ్ళును - అడుగువెంట రుద్రనాయకుడు దశ్వరాలా ప్రాంతమునకు వెడలెను

కృష్ణనాయకుడు అవ్వారోవాదము చేసెను

రుద్రనాయకుడు తండ్రిని జూచెను కృష్ణనాయకుడు పలుకలేదు
తిరిగిచూడలేదు 'దర్ అని అవ్వారోవాదము చేస కళ్ళెము లాగి చెణుకు
వినెను తురంగము ప్రుటిలో తూరంగ అయ్యెను మలల నేమి మామోపాయ
పాళ వివరుడయ్యెనో? ఈమధ్య కాలము అగ్నిహోత్రచయనులుగారి రాక
పోకలు సాగుచున్నవి దూరప్రయాణ మయినగాని అవ్వారూడుడు కాదు
అట్టి దివ్యుడు ఆయన మరొకేమున తురంగమును పోనిచ్చెను శిథిలకూపములో
పడిన తండ్రిగారికి సులపద్విదేశము సదా అదంతిత మయిన అంశము
రుద్రనాయకుడు కలపకపడెను

జవనశ్వము దృక్పథము చాటినది మిలుపు తిరిగినది ఉన్నరసమకొని
రుద్రనాయకుడు లోనికి వెళ్ళును ఒ వెళ్ళుట సరిగా శయనాగారములోనికి

శయనమందిరములో హేలాంబిక లేచి దుద్రనాయకుడు తల్లిని చెవి
తండ్రిగారి ఉదంతము తెలిపి హేలాంబిక ఎక్కడ? అని అడిగెను అమె
శయనమందిరములో నుంచును అని భద్రాంబ చెప్పెను

అక్కడ హేలాంబిక అగపడలేదు

ఏమగును ?

భద్రాంబ పెట్టిగాఁ జూచెను దుద్రనాయకుడు అంతర్ధా మైనది ।
అని హాస స్వరమున పలికెను భద్రాంబకు ఎక్కడ మయ్యెను ఆమె కంగారు
పడి ప్రతిమందిరాంతరమునకు వెడలి చూచినది కోడలు లేడు భద్రాంబ
గుండెలు ఎగిరినట్టి గృహంగణ మంతయు గవ్వించినది ఎలుగెత్తి ఎలిచి
నది హేలాంబిక కనబడలేదు ఎఱుగునకు ప్రతి వివరణలేదు భద్రాంబ
గుండెలు బాదుకొనుచు పుత్రుని నమించి గొల్లమన్నది దుద్రనాయకుడు
అయోమయావస్థలో అధఃపాతాళమున కేగు నట్లు అంతరింగము కంపించి
కంపించి హేలా । హేలా । అని దిక్కులు ఎక్కితిల్లునంత గట్టిగా లబ్ధి
సాగెను తరుచైన్వయన తరంగములు జనని భద్రాంబ హృదయ టహరమున
శతధా ప్రతిధ్వనించి వికీర్ణములయినవి

అం

ప్రకృతినుండరి చనంతిపు వలిపమున వెన్నెలను వదలిపోయింది ఎల్ల
తెమ్మరలు హాయిని ఎందుచున్నవి రమణీయ ప్రకృతికి వ్యక్తినిష్ఠమైన వ్యగ్రం
లతో సంబంధము లేదు చల్లగాలికి భారదట్టారకలు విడివాకిట నిలిచిరి
వేసవి పగటివేడిమికి ఉడికిపోయి లడలు కొంచెము శీత సుగంధిలమై పయి
గొలిపెను అగ్నిహోత్రచయనులుగూడ ఆరుదయటికి వచ్చునిలిచెను వారిద్దరికి
మధ్య రాజమార్గము అడ్డముగ నున్నది

చయనులుగారూ, ఈ దినము పెదగొట్టినది గాదు గట్టగా వేసనది
అనుచు భట్టారకులు గోష్ఠికి ఉపక్రమించిరి

'అవునండి అని చయను లందుకొనెను

'ఈమధ్య మీరు తఱులు రాజమందిరమునకు అరుగుచున్నాడు అశేష
ములు, అని చయనులు ప్రశ్నించెను

"అఁ ఏమన్నదండి, గజగతిదేవతక్రిపణ్ణిగిరికి కళాపోజనమున్న
అమరావతి —'

"కదండిమణి కళంకహృదయు లైన గ్రామిణి కప్పిపుచ్చుకో గలిగినది
కళాపొదం భావుకరా మిష గలననె లెందు

చయనులు చేసిన అవహేళన అవగతమైకూడ భట్టారకులా విషయము విస్తరింప నిష్ఠములేక ప్రస్తావన మార్పునెవమున ఈ రాజయోగ మెందులకు? ఈ సంవత్సరము రాజయోగఫల మెటులున్నదో చూచితిరా సంక్రాంతి పురుషుని లక్షణములు చదివితిరా? గ్రహాదార దోషమున అనావృష్ట భయ మున్నది హర్యగ్రహణ మొకటి కార్తిక మాసాంతమున గలివాన—ఒకటా? అన్ని అవలక్షణములు నమరూడినవి' అని ఇంకను భట్టారకులు జ్యోతిశ్శాస్త్ర విషయములు చెప్పుకొని పోవుచుండెను

"అ మహారాజయోగమునకేమి గానంది మన మహారాజయోగమునకు కీలప్రోవునది కాదులెందు అన్నట్లు భాస్కరులుగారూ : సామంత స్మృతివట్ల గణపతిదేవులుంగారి విధాన మెట్టిది ?"

'ఒక్క సామంతరాజులయెడ విధానమెందులకు? సర్వమానవ సమ దృష్టి గణపతిదేవ చక్రీవర్తిగారి ప్రశీలక లక్షణము

అంత గతపాత మున్నప్పటికి మీరు అభూత కల్పనము చేయరాదు సుండు ప్రజలు గొట్టెలమంద అనుకొనుచున్నారేమో! మనకంటె బుద్ధి మంతులు యవరాజుగారి అజ్ఞాతకళవలన మహారాజుగారికి రావుతప్ప కన్ను లొట్టవోయినదికదా! అదృష్టవంతుడు గనుక అధికారపర్గ బధిరాంధక శపము లకు వినపడదు, కనపడదు అంతమాత్రమున కేమైవదిలెండు' అని చయనులు అగిపోయెను

"దైవ సంకల్పము ఎవ్వరికిని దుష్టము ధర్మమునకే ఎప్పుడును విజయము' అని నర్మగర్భముగ సాధిప్రాయముగ చయనుల గుండెకు సూది మొనవలె హుటిగ లగులగులు భట్టారిట అనిరి

"అదియును చూడము కింగదేశాధిపతి రావయనాయుని అవకళి వికళిమ సమృద్ధి మీరు వినియే యుందురు పీరుడెన్న నకడే పచ్చగడ్డి పరకలను కొడచితి? కోన వినరునటులు పక్కపక్క రాజులను తరిమి తరిమి కొట్టచుండెనట ఇరుగుపొరుగు రాజుల రా వికళిమకాలి గుండెలో బల్లెము తొమ్మున కుంపటి అట్టి సమర్థునివలన పాపము గణపతి దేవులుంగారికి ఏ శిక్షమున ఏమి ప్రమాదము కల్గినదగలదో!"

"అంటెన్నెండు కాకతీయసేనలు సంసిద్ధమే ధర్మవ్యక్తు లయినకదా దైవోపహతులగుట! మానవులు నిమిత్తమాత్రులు అన్నట్లు చెప్పవలసింది మనకీ రాజకీయము లెందుకు, గణపతిదేవ చక్రీవర్తిగారికిని కింగాధిపతి కింగవర్తనము చూడయగ తెలియవచ్చినది వారును సన్మాహమున నుండిరి దానికేమిగాని ఈ దైత్రీమాసాంధమున మనరాజధాని నగరమున లలిత రక

ప్రదర్శనములు జరుగుచున్నవి వైఖరిమన జరుగును నవ్వినన్నాహములు సాగుచున్నవి ఏకశిలానగరమంతట ఏక పరాకాటి నందిన కళాప్రభావమే సాహిత్య సంపూజనములే. పండిత పరిషత్తులే.

అలాగునా ?

అదొక ఘనకార్యమే యప్పుడుల చయనుల భావ ప్రకటనము

రాజప్రసాదమున సాహిత్యగోష్ఠి ఖచ్చితమైన చిత్రాకా ప్రదర్శనము కాకతిమ్మ గుడిలో గుడిదేవత 'అని భట్టారకు లింతను చెప్పుచుండ అంతఃపురమున భరతనాట్యములా ? అని అగ్నిహోత్రచయనులు అపహేళనగ అర్థమొనెను పరిహాసాత్మక ప్రసంగ శ్రవణమున ఎప్పుడు పొందని ఎక్కడలేని కోపము కోటిపడగ లెత్తి భట్టారకుని భగ్గుమనఁ జేసెను కాని టులకల్పద్రైవ భట్టారకులు ఆత్మసంయమమున దక్షిణగుటంతేన అరిషడ్వర్ణం శమును అణచుకొని మాటుపలుకక మౌనమై అటనుండి నిష్క్రమించెను ఆ వైఖరి చూచిన చయనులు వికటభుక్తులయై నిందాస్ఫూర్తిగా నిజగృహం ముఖం దయ్యెను

అని

మనస్సు విచిత్రమైనది శాస్త్ర వస్తుమాత్ర ప్రతిష్ఠానందునదికాదు అలభ్య వస్తు లాలసాలోలము నిర్గత వస్తు నిరీక్షింపక సంలగ్నము ఈ మాటలు రుద్రీనాయకునెడ ప్రత్యక్ష ప్రమాణములు నిన్నటివెల్తు అలభ్య దశాక్షేపకారిణియైన ప్రజయి పరితాపము ఇప్పుడు అదృశ్య దశాక్షేయ విహారిణియైన పట్ని విహారాత్మక హేలాంబిక మాయమైనప్పటినుండి అహారాత్రములు ఆశ్చర్యం చేయుచుండెను అత్తవారింటికి కలువించుచుండెను పిన్నమనాయకుడు 'ఏల్ల ఏమైనది ? మా ఇంటికి రాలేదు మీరేమి చేసినారో' అని బాధపడుచున్న పాఠ్యతమ్మ గుండెలు బాదుకొనెను పట్టినింటికి వెళ్ళక అత్తవారింట నుండక హేలాంబిక యేమైనదో ఎవ్వరికిని తెలియకుండెను భూతలమంతయు వెదుక రుద్రీనాయకుడు ఎద్దవదెను క్రయముగా దెల సంచారమునకు తలపడెను నిర్దురలోకాడ సకనికి మధ్య హేలాంబికా దర్శనములే అగుచుండెను కలకండ కలిస లేనెలో మంచి నాదామె అంపిచ్చిన ఒకటి రెండు పలుకులను నెమరువేయుచు రుద్రీనాయకుడు నెమరుకుకు శ్రయాణమయ్యెను

ప్రథమయామ గరిసమాప్త విరాంతరమయ ప్రశాంత వాతావరణమున రుద్రీనాయకుఁ డిల్లు వెడలెను ఒంటరిగా నడచు పడచిటోవుచు స్వయంభూ చేవాలయ సమీపమున అనాలోచితముగ ఆగెను భార్యాన్వేషణయత్నఫలనిర్విక

దైవదర్శన మావశ్యక మున్న ఆస్తిక భావోదయ మున్నను, అనుషణమే దేవాలయములో ప్రవేశించెను

సంహవ్యారము కాకెను గర్భాలయ ద్వారములు మూసియున్నవి తామువేసి యుండునని నందివిగ్రహముచెంత నుండియె సాష్టాంగదండ ప్రక్షామము సలుపనెంచెను నేలను సాగినంత ఖంగున శబ్దమయ్యెను ఆశ్చర్యచితుడై రుద్రగ్రీనాయకుఁ డాలయము ఎంకచూచెను అంతరి అంతరిగా ఆలయములో అర్చకహస్త ఘటిత ఫుంటితా రసములు విని యెచు ఇవ్వు దెవ్వరు లోన పూజచేయుదురు ? తలుపులు వేయున్న వీ శబ్దములేమి ? రుద్ర నాయకుఁడు తీవ్రతపడి దేవాలయ మంటవములోనికి నడిచి వెళ్ళెను దేవాలయ గర్భద్వారము ముసిందెను తలుపు లుచదేత కాకెను పూర్వపురస్కారలననున తలుపులు కొంచెము తవ్వుకొన్నవి రుద్రగ్రీనాయకుఁడు పూర్తిగ గెంటెను తలుపులు ధారుగ తెరువఁబడెను అటు చూసినంత రుద్రగ్రీనాయకునకు తన కప్పులను తాను నమ్మలేని స్థితికలిగెను స్వయంభూత్వాన్ని నిర్నిధానములో ఎదుకు ఎదుకు మని జ్యోతి వెలుగుచుండెను పైస తాంగులిల్లిక డిగు చుండెను ఆయ్యలంతి శాంతి పుంజములలో శివలింగము మోల మోకరిల్లిక ఒక రుద్రగ్రీనాయకుని నయన గోచమయ్యెను అమాంతము రుద్రగ్రీనాయకుఁడు హేలా! అని అలచెను దేవాలయ మా కేకకు దద్దరిల్లెను పునఃపురదా మంత్రజములతో సతఁడు గర్భద్వారములో అడుగు పెట్టెను ఆ తలుపువంక నరిగెను ఆశ్చర్యము.

అమె కాత్యాయని : హేలాంతుక కాలు - రుద్రగ్రీనాయకుఁడు షణ్డము స్థాపనమయ్యెను అమె రుద్రగ్రీనాయకునిఁ జూచినది కాత్యాయని కళా సూక్తుగ సుశుక్తి సంకతతిఁ బెట్టినది నునుసోగ చెక్కినటులు కందినవి మోము పొంగ రించినది అశ్రుధారులు ఆనవాలు కట్టినవి ఇన్నిటినియించి ఒకానొక అనిరుదా లాఁజ్ఞ మామెలో వీరాదుచుండెను నువ్వెట్టి ర్జ్జ టిసుమ పేళల ప సధారణి యొకరు కదలక నివాది యున్నది

'దావా. —'

కాత్యాయని పరికరములను గార్లద్యము గళము నొసరించెను మూలాద లేకపోయినది మాటాడ నెంచినది దలంబముగా ముద్దగొంతుక గి యిది దాదా చెప్పినట్లు ఎప్పుటి వెల్లడి అన్నది

ఎరు కాత్యాయని."

"కాత్యాయని కాలు హతిన పడూచి."

'లం.'

కానీ నీవు బాధపడకపోయిన విషయము కాదు. నేనును అర్థవిరుద్ధము కాన అశక్తమై విలంబించితిని కాని స్వయంభూత్యాదు నొకటి కోరితిని మీ బాప మా అక్క ఆనంద దాంపత్యము గడుపునట్లు అనుగ్రహింపుమని—ఆ నా అభ్యర్థన తప్పక ఫలించును ఇంక నా సంగతి విచారము పేరిట అర్థ బలిదానము ఒక సామాన్య మార్పునకు ఆర్జు బలియిచ్చుటకంటె దిగవంతుడైన స్వయంభూత్వానికి ఆనందముగా ఆత్మార్పణము చేయుట లెస్సయ్యును. పెండ్లిబిడ్డలతో పచ్చితిని అదృష్టవశమున నా హంసరుతికి కృతి కవరింప వాగ్దాన మీయవలసిన నీవు ఎచ్చితివి ధన్యురాలను మా అక్కను మనసార మున్నెంతునని మాట నీయవలెను.

ఎందుకు ?

"నా ఆత్మ సంతృప్తికి వాగ్దానము చేయవా ?" — అని కాత్యాయని తిరిగి యడిగినది ఏమియు పాటుపోని రుద్రనాయకుడు అటునిటు చూచెను. వాణా భాజనమున పూవులలో తళతళలాడుచు కత్తి యొకటి కనిపించెను. రుద్రనాయకుని కన్నులు చిమ్మచీకట్లులు క్రిమ్యైను. కాత్యాయనీ, అని గట్టిగా ఆరిచెను. ఇద్దరును ఎవ్వరికివారు ఎరుగకుండ నొకరినొకరు అదిమి పట్టుకొనిరి. అనుక్షణమే ఎవ్వరికివారు ఒకరి నొకరు విడిచిరి. అంతలో బయట పెద్దపెట్టున కోలాహలము వినవచ్చి వారు అటుచూచిరి.

భక్తున తలుపులు బద్దలు గొట్టుచున్నంత ఆర్పటితో ఆలయములోనికి గుంభగా కొందఱు చొరబడిరి. వారిమధ్య హేమాద్రిరెడ్డి యుండెను. ఇదిగో! పెళ్ళిచూతురు. ఇదిగో! పెళ్ళిచూతురు. అను కేకలు మినుముడైన రజగుగ ధ్వని అయినది. హేమాద్రిరెడ్డి 'వివాహాంతరము దేవుని దర్శించుటకుగాను ముందుగా అర్చకులను గుడితాళములదిగి వుచ్చుకొన్నందు కిదా ఫలితము ?' అని నిట్టార్పు గిడిచెను. అంత నక్కడికి ఎచ్చినవారు కొందఱు గుమిగూడి కాత్యాయనిని పట్టుకొనిరి. రుద్రనాయకుని జూచి గుడ్లకిమి పండ్లు వటవట లాడించిరి. కాత్యాయని తెవున కేకవేసెను. హేమాద్రిరెడ్డి 'చాలిపాటికిరా, అని సంహగర్భన చేసెను. గుమిగూడిన జనులు దారి యెవఁగిరి. హేమాద్రిరెడ్డి కాత్యాయని చేయిపట్టుకొనెను. అస్తవ్యస్త వ్యాధయ్యుడైన రుద్రనాయకుడు అనాలోచనగా ఏ అభిప్రాయము లేకుండ మామా, అచెను. అనుయాయులు జనులు కత్తిత్తి కన్నెట్టిగా జూచిరి.

మీరు నడవండి అని హేమాద్రిరెడ్డి బెబ్బలివలె గాంధ్రు మనెను. కట్టి నెత్తినవారు మేకపల్లెలయిరి. ఎందుటాకులవలె కట్టలు నేల వాలినవి. హేమాద్రిరెడ్డి కాత్యాయనితో వెడలెను.

క్షణములో దేవాలయము నీరవాలయ మయ్యెను. రుద్రనాయకుడు ఒక్కఁడు మిగిలియుండెను. కొన్ని గడియలపాటు అతనికి తెలివితప్పనంత

పని అయినది ప్రాకారము వెలువల అట్లు సరిపించెను అప్పునిది
కుదర్శనాయకునితో కదలిక కలిగెను

మఱల అష్టరాజము మంద్రిగరితో సరిపించెను అంబమాతని నుండె
లకు బంధమువైచి మనసునకు కల్గెమునట్లు స్వాధీనము చేసెను

అ-౨

రాజులకు చేతిక నూతన శోభలను రానులు వోసరని కథకాంతంబు
కలమునంకట రక్కసంబులతో కప్పలి పాప్పురగాగముల యట్టువింతామెలు
కదలుచుండెను వేదికి మధ్యమన అపొంబ్బ రమ్యుల చెదిజల్లు రిప్ప
స్థగితమైన అధ్యక్షపీఠమును సభోపాధ్యక్షానగ్ర భాస్వర భాస్వరంబుల
ధవళాతిభావ శేషస్సలు కురియుచు భాస్వరభట్టారకులు అలంకరించెరి తి దుభయపాప్పు
మల గల మణి మయాసనములయి యథావాక్కుల అన్నమయ్య ఆగ్నిహోత్ర
చయనులు కేశన ప్రభృతీ సావాతీవేత్తలు విరాజిల్లిరి రిస్తూరి అట్లుండ
నాగరు ధూపములతో ప్రతిక్షణ ఎరిపచ్యమాంపటిరజల పరీవాహముతో ప్రధానీది
గుమ్మన గుణాంబుచున్నది వివిధ వర్గవిరాజమాన సంఖ్యా విరాన విభాష
మనో మంజరులు మురింద తుండిలములయి ముఖరానుభూతులు కరిగించు
చున్నది గణనతిదేమి బుద్ధిపత్రి సమిపముగా పేర్చితి స్థానమున ప్రేరేపి
స్వర్గసంహానమున ఉపవిష్ట్రుడయ్యెను వివిధ దేతాగల విజ్ఞానులు ఏభూలు,
పండితులు నదన్యు లయిరి

సహృదయ జన సుహృదయములలో ఎన్నటి కరిరముల వీరికి ఏదో
నిక్షణములు వినిపించెను వాగీశ్వరీ పాదబద్ధాభ్యుతిరి సూచించి సూచిరి
మలంబులారంపములు స్పందించెను

ఉదాత్తానుదాత్త స్వరీతి భేదములతో చేద ఎరికితులు ప్రార్థన గాంచి
అమ్మల నొక కవిరాజు లకుపుగా గావచ్చినము చేసెను

అభినవముగా యువకవితో నాహిత్యగోష్ఠ ప్రార్థించునప్పుడు 'వర్ణ
నార్ణవమే కావ్యజగత్తు కాదు సంస్కృత నమాన దినుమానమే దీరవా
సర్వస్వము కాదు కావ్యశరీరము అమణియార్చు ఎత్తిపాదకి ముద్రాంబుల
సుభగము సర్వభాషము కాంతానమ్మలము ప్రాణము ప్రయోజనము ప్రయోజన
రహితమయిన పదగుంభన పాటలము ప్రాణరహిత భావలంకరిత ప్రయోజన
జనకము అంతే కాదు మనభాష తెనుగు, తెనుగు తీరు తీరులులు తనె
కాకులలేని వైదేశి వర్ణాక్షరీక ప్రాణత మేనాదంబులము అర్థము సర్వ
స్వవృందమగు జాతీయతా జాన్మావీర్యము ఎరిపేచనలో ఎరిపేచనము
భాషావేది సాగింపవలెను అన్యభాషానామక ప్రాణత అర్థము ఎరిపేచనము

అప్పుడుగాని మనకు ప్రాణప్రతిష్ఠ కాఁజాలదు ఇక మనము సంస్కృత బుందో రీతులకు న్యస్తవాచనము పఠకవలెను నిరంకుశ నియంతృత్వాది కాంక్షలు తెచ్చు గీర్వాణ వ్యాకరణదుర్గ హరిత్యములతో కకావికలు కానక్కఱ లేదు రాద్ధూరిములు మత్తేభములు మన తెన్నటికి పెరఁటి కామరేసువులు కావు తాంతవిధ పదములకై మనకేల ప్రాకులాట? చూడుడు మన వాఁరివు వారికి కళిరములతో చదువులసానికి మొక్కులు చెల్లించఁగలము దైతిమైన ధంకములే స్వచ్ఛందములు ఆత్మప్రతిచ్ఛందములు! తానుతెనుఁగు మనకు ఉపాదేయము ధ్యేయము నిర్గమగు భాషయే తాను తెనుఁగు కవిత్వమున అల్పాక్షరముల సనల్పార్థరచన కావలెనన్న పాలకునికి చాల అభాజకము సుఖా నతము మన ద్విపదినె తీర్చి దిద్దుకొందుము చతుష్పాత్రల సాహచర్యమేల మన సీమముకంటె యింపును సొంపును గూర్చు పద్య మేమున్నది? సీన చిరువోజ ద్విపదయిదు మన భాషా నర్థములు తాతి ప్రసీద్యములు తాతియరా ముద్రలేని జీవరేఖలు భానంపని సారస్వతము సారస్వతిమే కాదనవలస పచ్చిను ఇప్పటికైన తాగృతినంది ఇంటి దివ్యతలతో దిశల వెలిగింశము ముగ్ధుంటికి ముచ్చెమటలు వట్టిండు వెలుఁగు మన తెలుఁగు రోకలికయే తేరె సోనల పూలవాన తెలుఁగు పూజమే మన జీవితలక్ష్యము

అ మాటలకు అగ్నిహోత్రచయనులు అగ్నివర్షము కురిపించెను 'అప్రామాణికము అశాస్త్రీయము' అని అరచెను అనంతర మాయన ప్రసంగము మన మతకవి కేవలము శైవవాఙ్మయ ప్రభావంతుఁడు అపన్నయు అప్రామాణికములు మనది ఆర్షమతము అన్ని భాషలకు జనని సంస్కృతము సంస్కృతభాషా సంవర్కములేని కవిత కవిత కాదు అనుచు తిప్పిముగ భండించెను

ఎమ్మట యథావాక్కుల అన్నమయ్యగారు లేచి యిట్లు చెప్పఁబోదంగిరి

'ఉభయ వాదములందు ఉదాత్త విషయములు ఉన్నవి సాహస వాక్యములు కలవు నా మతమున సంస్కృతభాషా సాహచర్యము ప్రతిపటసీయము కాదు అట్లే ఆచ్చపు తెనుఁగు దనము విస్మరణీయము కాదు సంస్కృతభాషా ప్రభుత్వ మెఱుఁగని స్వభాషా కమర్ధరణమే కదళయము లనఁగా సంస్కృత కాంగ్రముల పరస్పర సమన్వయము సమగౌరవము అవసరము

అ మాటలకు భాస్కరభట్టారకులు తల ఆడించిరి అటుల ఎదురగ కవులందఱు పార్లమెంటుండ సావాత్యగోష్ఠి సాగుచున్నది ఆ గోష్ఠికి వచ్చిన అందఱికి కాశ్మీరపు కాలుపలు కస్తూరి కాంబాలములు కర్పూర నీరాజనములు స్త్రీ నము చేయుటకు ప్రభువు గజపతిదేవ చక్రవర్తిదే నర్హ వణువలెను

ఇక చిరకళా వ్రేదర్శనము

ఋషీమహాలు సువిధాల సయిత సుందరభవనము భవనమునకు ముందు భాగమున ప్రవేశద్వారము కట్టిరి పాలరాతి పంకలు పెట్టిన కట్టరమచి ఎలక పుట్టి నలుమి ఎండ్రిలు కంక్షలుగా మణులు పొదిగిరి ప్రతిక్షణము ప్రకాశమున ప్రభావప్రదము అయి ఆ మణిగణమునుండి తట్టిల్ల భావమైన కాంతి రేఖలు తనకును విరివికార చిత్రములకై ఉత్తేజ పలుకునంత ఉజ్జ్వలమయి యున్నవి సంహారము పైభాగమున మెట్లు మెట్లుగ పంపులతో రత్నకీరీట పూర్ణాభాగ ప్రతిరూప మందిరము తీర్చిరి ప్రతిసోపానమునకు ప్రత్యేక వర్ణ ప్రభావములైన రత్నములు కీర్తించిరి

ప్రవేశద్వారము దాటిన పార్శ్వభయ ఎంక్రికామటిత వద్దరాగ ప్రభా దీపతోరణ మాలికాంతర మాలతీలతా విలాస చాలన రామరామర సుఖాభోగ దోహదమైన ఘంటాపథము ఆ ఎథమున కిరువంకల మణిషీలకా కిరిత కింకిణి రి ప్రత్యామ్నాయ వేణుకుంజ వినిర్యత్స్వకృత కుర్యత్సమదాప సృత్య మహాభిరామ మయూరపంథ సహస్ర పంచవర్ణ కళారించో శంభన్నమయిన శ్యామల శాద్వరము శాద్వలాంతరమున నిరఘా సంఘనంచార సమయన్వన సదృశ భవని శారక విజలా జాటాగ్ర హరాత్సముద్భూత గంగాభంగ ధారా వతన ద్విర్యానుకరణావశ్యావేగ ఘంటీభూత పుష్కల జలనాళికా యంత్రీములు కలపు

పార్శ్వగణరంగ వైభవము కన్నుల వైకుంఠము తదాలోకిన సరితృప్త హృదయ భావముతో ముందుకుఁ జూచిన విలాస భవనముఖ మంటపము అనేక లతానీకములు ఆ మంటప విలంకముల తెగఁబ్రాగినవి ఆకులకున వూల గుత్తులు పులకరించినవి కాని మధ్యమున హరిద్రానీల పాటలాదుఱ గౌరకధార కిరీట తోణకాంతిచ్చటా ముప్పుణ మణి మృణమాలికా వతులు ధగధగ లాడు చున్నవి నిర్మల పుటిక స్యచ్చనీలాశ్మ భిత్తికా ప్రతిబింబిత సహస్ర దీపావళి రజనీ రాగన్యక్కారసహ దీపావళి కోమలానంత ప్రభాకాటీవటల మంట పాంతరము అమృతాసార జ్యోత్స్నాకాసార కల్పమై తదభ్యంతర కాలాగలు కర్పూర కస్తూరికా ముమంఘమార్పటివటీర చందన వరిమణికములు పారిజాత లలికా ప్రసూనసముపేత వివిధ దివ్యకుసుమ సుగంధబిందుర బృందారక బృందావన ఎన్నిభమై శరచిందు విశద శర్వరీ శత సృజనార్థ సూక్ష్మీకృత బ్రహ్మ లోకమువలె అతివేల భాసురము మంటపనమ్ముఖ విపూర ద్వార విశాల మార్గాం తల మందిరా శిందములు విచిత్ర జగన్నందములు

మయనభవ మరలంచ శశిరాంత శలామయనభ ఋషీమహాలున చిత్ర పటముల పరంపర చిత్రవిచిత్ర గరులలో గ్రద్భించిరి స్థూలదృష్టికా సుందర శా ప్రేచ్ఛల సుమనః పుంజమంజుల మనోరంజన మహాభవనము

మఁ ద్రో భవనము అకానితేతనము వెల్లువ పెల్లుబికిన అనంద రస పూరిము అద్భుత కందరస కళాకల్పవల్ల సమూల వికాస ఫలపుష్పాకలి ప్రత్యక్ష విరళ పరిమళ సురభిమది

సుదీర్ఘ పరిణాహ ప్రాసాదంతర చంద్రికాంత శిలాస్థగిత కుద్య చతుష్కచతురావిష్కృత నానా చిత్రపట దిట్టాభి దర్శనము దివ్యలోక విహారానుభవ మహానంద సంధాయకము రాజాహ్లాస సదాధానియ చిత్రకళా కోవిదనివహ విరచిత వివిధచిత్రము లొకదెస విన్యసించిరి ఏకవర్ణ వర్ణిత భావనాంగనాదూప కలావవిలాస వత్రపంతులు ఆలౌకికానంద మహాబ్లిమగ్నతా మనోజ్ఞములై యున్నవి వర్ణమిళి వర్ణిత ప్రకృతి దృశ్యపట రాజిరాజిత ప్రతిచి కుద్యో పరిభాగమొక రతనాలు పొదిగిన కుందనపుష్ప యథావర్ణ వర్ణిత కుకపకాది నానా జంతు సంతానములు దక్షిణోత్తర కక్ష్య ప్రమర దుదిరదోచితపాధులు

ఇవిగాక ఇతర చిత్రలేఖకుల ఎర్ఠచిత్ర తైలచిత్ర రేఖచిత్ర సముదాయము ప్రాదేశిక వైదేశిక ప్రకర్షాపాదక ప్రముఖ చిత్రరాజములును తిరువారగారి రాజసములే । ఎత్తంగుళ ప్రత్యగ్ని నిత్య పరంబ గిర్మాత వివిధ చిత్ర విలాపిభాతి సదాంగణ మధ్య ప్రత్యేక ప్రదిర్శనీయ శ్రీ వర్ణికా కాష్ఠ ప్రోన్నత పేటకాగత వినీత నేతరోపమ సహలాపజ్యులహాశీ లాలిత చిత్రజా వటలు సావధాన సహారోక నాపేక్ష్యములు అవి రుద్రాకాంతి నామాంకిత ములు—అందు పియూష ఎర్ఠాధర పీతోద్భి రసన రసరస్నానాలోల వత్సలతా ధన్య పత్సనయనోత్సవ రేఖస్ఫోరక చిత్రలేఖనము సరోవర ప్రతిజ్ఞితలన గవాక్షద్వార ప్రసార గంధనాహ విసర సరసా సేవమాన మాళవికా ముగ్ధుగ్ధ రూప కాశీదాస కావ్యాంతర్గత సన్నివేశ రమణీయ చిత్రరాజము పునఃపునరా లోకన పులకాంకుర పుంస్కార పూర్వపుణ్య ఫలములు । ముహూర్త్యహురుస్మి తన మనోవికాస నిధిధ్యాస రసనిర్వహిణులు ।

సమస్త ప్రకృత చిత్రాని విన్యస్తమందిర బహరలిందమున మౌనజల్యన మౌనిపుంగవ కల్పన మౌలికములయిన విశిష్ట శిల్పకళా ఖండము లమర్చిరి అవి అమరావతి బౌద్ధస్థూప రచిత శిల్ప సంగీత స్వర సమ్మేళన ప్రతికల్పనములు । నాగార్జున నగన్యాసభాసమాన శిల్ప నవ్యకావ్య ఖండికా సంపుట ప్రస్తరణ తీకా ప్రాయములు అజంతా గుహాంతర శిల్పభంగిమ గంభీర భరతనాట్యాధినయ ముద్రికా గూడార్థ వివరణ మనోభాష్యములు ।

తదాలోకనము లలిత లజ్జాసుషమా సుకుమారీ సుందర దరహాస మరీచి పీచికా సమ్మోహన హృదయ మాధుర్య సదృశము తిరవస్త కుషారతుందిః

నవమంబులు సుమైహంబు విలోకన హాసప్రతిమాంబులు పదినుభూతి మకంబుల
బిందు సందోహ నిరాందోళన శేవన మిళిందబృంద నిమిలన నిగూఢ పరితోష
చిహ్న వతాః ప్రతీకము ఫలస్వామ్యము బ్రహ్మాండ సల్పిహ్నచర్యము

— ౨౩ —

అవి కళాదేవి అలవోకహౌయలు రాజ్యలక్ష్మి అర్చముగా రిరాజ్య
లక్ష్మి ఆయనది ఆచనంతోత్సవ వైరవమునకు తరాధారమైన కాకతీయ
ప్రాధుమ్యమును ప్రజాహృదయము ప్రపుల్లమైనది అందలు మధురానుభూతుల
ఆనందదోలికలను అధివసించి రుద్రనాయకునికి మాత్రమొక వింత అనుభ
వము కలిగినది అది బహుధావ శబలమైన హృదయభారముకంటె భారమైనది
అది అంతర్నిధిదిమైన అతిదుఃఖమునకు తత్కాల ప్రాప్తమైన అత్యానందము
నకు సంకుల సమరము నిఫలమైన నిత్యజీవనముచే విషాదము నిఫలమో కళా
జీవనముచే ప్రమోదము ఆశనికి ప్రతిక్షణ పరస్పరానుభవములు ఆనంద విషాద
ముల అద్వైతానుభవమది అతనికే ఎన్నియముకొలిపి వింత అలోచన రేకెత్తించి
నది జీవితము ఆనందవిషాదముల సంకులనమే కాని అవి పర్యాయక్రమ ప్రావణీ
యములు ఆనందవిషాదముల ఐక్యానుభవము అపురూపము తదనుభవ కళా
కల్పన మంతికంటె అపూర్వముకదా స్వీయానుభవమిది కళాస్వీకారయోగ్యమే
ఇతః కార్య యట్టి భావద్యయ రూపకల్పనము లేదా కావ్యలోకమునందు
ఆనందానుభవమో విషాదానుభవమో విట్టిడువడియే యున్నవి ఒక్క దంది
దశకుమారచరిత్రమునందు ఆనందవిషాదముల ఐక్యానుభూతి యున్నది అది
ఎత్తహృదయ సంబంది అగుట మఱింత కోభాహేతువు తన విచిత్రానుభవ
మిది తాదృశ్యమేకాని ప్రణయ సంబంది అంతేకాదు ఈ పద్విలక్షణమైన ఈ
అనుభూతికి చిత్రకల్పన మొక ప్రత్యేకత కనుక ఆనందవిషాదైక్యానుభవ
స్ఫోరకమైన చిత్రరచన మవశ్య కర్తవ్యము అదెట్లు సాధ్యము? ఆనంద
విషాదముల ఐక్యానుభవము తనకు అర్థమగుచున్నది ఆ యర్థమునకు ఆకార
రేఖలు తీర్చుట కక్క వాక్కునకే సాధ్యము వస్తు నందర్శనము లేనిది గుంచె
వికసంపదే ఈ అనుభూతికి చిత్రకల్పన మాత్రము చేయవలెను ఎట్లు? —
రుద్రనాయకుడు అలోచనలో పడెను ఆకస్మికముగా అతని మెదడు మెరసినది
ఒకనాడు చిత్రకాలా ప్రాంగణము దాటి రాయంచవలె నేతెంచు రామారత్నము
తలఁపునకు వచ్చినది ఆమె వెనుదిరిగి చూచినది ఆమె చదన వైవర్ణ్యము
రుద్రనాయకునకు ఇప్పు డర్థమైనది ఆ సమయమున ఆమె హృదయమున
ఆనందవిషాదముల సంకులనమర మెట్టిదో స్వీయానుభవము వ్యాఖ్యానము చేసి
నది కొంతసేపు లోకికస్పృహలో రుద్రనాయకుడు వికలుడయ్యెను అంత

లోనె సునరుద్భూతమైన రసోన్మాదముచే అతని హృదయము క్రిక్కిరింపజేసి నది చిత్రరచనా కుశాహల మధులిహమాతని మానసోద్వాసమున విజృంభించి నది అమాంతము చిత్రశాలకు పరుగెత్తెను

చిత్రశాల ఎప్పటివలె లేదు చిత్రములు చాలవఱకు ప్రదర్శనమునకు పంపబడినవి చిత్రశాల కొంచెము చిన్నబోయినది కాని రుద్రనాయకుడు చిత్రరచనకు మఱల ఉపక్రమించినంతనే ఒకానొక హతనకాంతివతాక కదలాడినది ఆ చిత్రమున ఈ చిత్రశాల చిగురించివచ్చె యైనది రంగులు రస తరంగము లయినవి సగషీ సౌగంధులు సర్వసమాధిసవి ఊపకలు బీజువాలు సాగినవి తదేక ద్యానముద్రలో రుద్రనాయకుడు సర్వము మఱచెను అతని ఊచె అనేక రీతులలో కులుకుచోసాగినది అచటికి భద్రాంబ వచ్చినది ఆ చిత్రాకృతి చిన్నాటి కొడలిగా గుర్తించినది ఆమెకు అసందపరివళమైనది ఆ చిత్రరచనము తనయుని కుంచె వికరనము కాదని ఆత్మవికసనమే యని ఆమె విశ్వసించినది అందునిమిత్తము భగవంతునికి అనేక వందనము లర్పించినది ఎందు నిమిత్తము రుద్రనాయకుని చిత్రకల్పనమో ఆమె ఎంచుకొనలేదు అందుని నిత్యమని రుద్రనాయకుడును ఎంచుకొనలేదు ఒక మహోద్రేక మూరినలో ప్రవాహముఖము పట్టినది

అనాదే కళాదేవికి ప్రథమ నీరాజనము ఉత్తమ కళాకారులకు సువర్ణ కంకణ ప్రదానములు ఆ కళా స్వయంవరమున కాకతీయ సామ్రాజ్యలక్ష్మి ఏ కళాకూమరుల కింతముల హులమాలలు కైచేయునో - కళారంగమువలెనే దేశము స్వచ్ఛస్వచ్ఛందము కావలెనని ప్రభుత్వాళయము కారణము ప్రతి నామంత చంద్రబింబమునకు మరవాక్షితిలా పరివేశ మండలమే ప్రతిమత పరమార్థము పారమార్థికమే సంసార దుఃఖసాగు తరిణోపాయమే లక్ష్యము నందు లాతిభాషములేదు అచరణలో మాత్రము అనేక పైపరీత్యములు మర భాష్యా న్యరూపముపైగల మమకారము నిర్ణీతపరిధులు దాటినచో ప్రమాదము అది కేవలము కాకతీయ సామ్రాజ్యమునకే అవకర్షకాదు, ఆంధ్రజాతి అస్తవ్యము నకే భంగకారణము అన్యదేశీయులకు అహ్వసములంపు దుర్ముహూర్తము లాకుండ కాపాడవలసిన దాధ్యత కాకతీయ సామ్రాజ్యము భుజస్కంధములపై పడినది సర్వాండ్ర సామంతరాజ్యముల సమైక్యమే ఆ దాధ్యత అట్టి మహార్థ సాధనకు కళయే మహాతపస్సు కళాచైతన్యముచేతనే ప్రభుత్వ రథమునకు సమ్యగ్గమనవల్గనము ఏ మహాత్మవి వాగమృత రసధునీ తరంగము జల్లుసోకి సర్వమానవ హృదయక్షేత్రములు ప్రశమన సస్యభ్యామలము లగునో ఏ మహా శిల్పి ఉలి మలపున తాతిగుండెలు రసార్ధ్రములగునో మతేచిత్రకారుని కుంచె కదలికలో జాతి సజీవరేఖలు జాలవాలునో అన్నదే గణపతిదేవదత్తవర్తి గమ్యము అందుకే శివదేవయ్య ప్రభృతుల అహరహరాంధోళనము కాని,

నకుమారి భావకుల సునిశితదృక్పథాలు సుందర జగత్తునకే లగ్నము అయినవి కళానింది నిర్మాణములేకాని అఖండకళానిర్మాణములకై భవ్యరసావేశము భాగధేయము కాలేదు ఆ శ్రేణికి చెందినవాడైన రుద్రనాయకుఁ డిప్పుడు మలల చిత్రరచనాత్వరమాణమైన చిత్రప్రవృత్తిచే చిత్రకాలకు అంకిత మయ్యెను

రాత్రి కలిగిన రసావేశము ఉదయసంధ్యావేళ రచనకు ఉపక్రమింఁగఁ జేసెనది అన్యచింతలేని అతని దీక్షపరతంత్రత సాయంసంధ్యకు సాంతము కావచ్చినది ఆ చిత్రములో హేలాంబిక ఒక వింత అందము పొందినది ఆమె వికారవేత ద్యుతిలో విషాదరేఖాబలితమైన ఆనందహాసకళి ఆహ్వాతి నట్లున్నది అది కాంచిన రుద్రనాయకునికి ఆత్మత్పత్తి కలిగినది ఆ చిత్రమువంటి తదేక దృష్టితో చూడసాగెను ఒకసారి కేవలము ఆనంద ముద్రితమైన హాస తారక ముతాక్కసారి కేవలము విషాదవిద్రితమైన విహ్వలతారక మెఱసి మఱల యథాకథముగా ఆనందవిషాద సమ్మిశ్రితమైన ఆకారరేఖ వెలసినది అప్పుడతని అంతరింగమున నవ్రబుద్ధాం నశుప్తాం అన్న కాళిదాసు కల్పనము ప్రతిఫలించినది అట్లు కొంతసేపు రుద్రనాయకుఁ డా చిత్రమునెక బద్ధదృష్టి వెఱపెను తదాలోకనలో త్రివిధ లైర మూర్తులు మహర్షుహరున్నీలితము లగుచుండెను కేవలనంద హాసతాపకాద్యుతి ప్రతిఫలనములో తదంత సౌందర్య లహరీస్ఫుటిత హృత్పుల కోత్పుల్ల చైతన్య విస్ఫూరితుడై హేలాంబికా ఎని రాగమ ప్రతిక్షి మనస్కుఁడగును తటాయన కాళ్యాయనీ రావసాక్షిత్కారమై ఖిన్న దికాలోకన చేయును పర్యాయ విలోకనలో కేవలవిషాద విహ్వల నయనద్యయీ స్రవద్వాష్ప త్రమాజనితమైన కరుణాభావముచే హృదయభారము నంది నిశ్వాసములు నిగుడించును వెంటనే యథాభావద్యయ ముద్రాదర్శనముచే చిత్రరచనోత్తీర్ణతా మహానందము చెందును తదాతందమే స్థరీకృతము చేసికొని రుద్రనాయకుఁడు చిత్రకాలనుండి వైటికి రాఁబోయెను

'అడుగో రుద్రనాయకుఁడు! అడుగో!

ఒక్కసారి పెక్కు కంఠములు ప్రతిధ్వనించినవి రుద్రనాయకుఁ డా నందలనమునకు అటు చూచెను అతని నవయస్కులు అనేకులు ఆతనిని చూడగనే అమాంత మతవి చుట్టుమూఁగిరి సభకు రాలేదేమి? స్వర్ణకంఠణము సిదే! అని వారందఱు మహోత్సాహముతో పలికిరి రుద్రనాయకుఁడు షణ్ణము స్త్రబ్బఁ డయ్యెను క్రమముగా కేరుకొనెను ఆవచ్చినవారు ఒక్కొక్కరు సభా విశేషములు చెప్పిసాగిరి ఆవేమియు వినుస్థితిలో రుద్రనాయకుఁడు లేడు ప్రభు పారితోషకమున తాతనిహృదయము ఉత్సాహోద్వేగములతో ఊగులాడిపోయినది 'ఏ చిత్రమునకు? అని మాత్రము ఎప్పటికో అనఁగలెను

'గోపత్య చిత్రమునకే!"

కాదు మాళవి చిత్రమునకోయి ।

కాదు కాదు రెంటికిని

అవును వాల్మీకిశ్లోకన్ను వాల్మీకిశ్లోకిని '

అట్లుకాదు ఆనంద మొకటి విషాదము మఱొకటి

'ఆనందమేది ? విషాదమేది ? రెంటిను ఆనందములే ?

రెంటును ఆనందములు కాన్త గోవత్స చిత్రములోని వాత్సల్యమే
ఆనందము మాళవికి చిత్రములోని నిరీక్ష విషాద కారణము కదా !

'ఆమె విరహవాయిక గురుకనా ?

అప్పనో కాదోగాని నిరీక్ష అనఁగానే చింత అందుకని విషాదము '

'కాదు ఆనందము కేవలమరి విన్నోద విలోకనము

వారందఱు వారులాడుకొనసాగిరి దుద్రనాయకుఁ డొక్కనారి కరిచల
నమున వారిని గురించి 'నరే ఒకటి ఆనందము మఱొకటి విషాదము రెంటును
తలఁప వ్రాసిన చిత్రము చూతురుగాని - ఆనంద విషాదముల ఐక్యముద్ర
అదిగో ' అని తిదానందాతిరేకమున దుద్రనాయకుఁడు వారికి క్రొత్తగా వ్రాసిన
చిత్రము చూపించెను ఆ చిత్రములోని లోతులు వారికి తెలియలేదు

'హేలాంబిక'

అని మాత్రము హేలగా నవ్విరి ఆ హేల దుద్రనాయకునికి హేళనగా
అనిపించినది వెంటనే వారిని వెళ్ళిపొమ్మని గద్దించెను అందఱు చూతకు అట్లు
కదిలిరి

'అవునులే ఎంతైన భార్యకదా ।

అవునవును అది లేచిపోయిన తర్వాత అబ్బాయిగారి ఆరాధన ।

ఒకరిద్దఱు సఱిగిరి అది దుద్రనాయకునికి వినిపించినది ఆ మాటకతని
శ్రవణపుటము లదరి గుండెలు ప్రదిలినవి స్మరణమాత్ర భయ స్ఫురణమై నఖిళ
పర్యంత మాతఁడు కంపింపసాగెను ఆ వచ్చినవారు వచ్చినటులే పోయిరి
కాంతసేపటికిగాని దుద్రనాయకుఁడు తేరుకొనలేదు అప్పటికి అతని గుండె
నిరంతర ధటి విజృంభితములగు నిశ్వాసోచ్ఛ్వాసములచే వినిపాతమైనది

అంతలో భద్రాంబ అచటికి వచ్చినది దుద్రనాయకుని రూపము భయో
భ్యాదకమై కన్పించినది ఆదేమి నాయనా ! అన్నది ఆందోళనగా దుద్ర
నాయకుఁడు మాటాడలేదు భద్రాంబకు ఏమియు అర్థమగుటలేదు 'బంగారు
కంకణము బహుమానము వచ్చెనట కదరా ! అన్నది మఱల

బహుమానము కాదు అవమానము '

రుద్రనాయకుని రద్దకంకము ముట్టరించినది

'అదేమి ?

అమాయకముగా భద్రాంబ అడిగినది

రుద్రనాయకుడు మాటాడలేదు నిర్జీవ నేత్ర నిమిలనములతో జంగమ శిలవలె గూఢమువైపు కదిలెను భద్రాంబ భయకాతిరీతి దృక్కులతో నిజ తనయుని ఆపారమ స్తకము నింపినది

జీవితములో ఆనంద విషాదములు పర్యాయ క్రిమిలలో కలుగును ఒకేసారి ఆనంద విషాదముల అనుభవము ఆరుదు ప్రతిక్షణము రదుభయ ఘోరానుభవము దుర్భరము

ఎట్టకేలకు రుద్రనాయకుని హృదయము పెకలి వెదలిన మాటలివి భద్రాంబ కర్ణము కాలేదు అంతలో బైట మణుల కోలాహలము దానికి కుమారుని వివరీతావస్థకు ఏదో సంబంధ ముండవచ్చును లేనిచో ఇంతలో ఈ మార్చేమి ? అనించి భద్రాంబ అటువేళ్ళినది

రుద్రనాయకుఁ డదే ముద్ర ! అట్లెంతోపో ! - అకస్మాత్తుగా అతని దృష్టి ఆనంద విషాదైక్యముల అభినవ చిత్రమువంక ప్రసరించినది హేలాంబిక హేలగా సవ్యయర్చు ధ్లుగపడినది ఎక్కడలేని కోపము వచ్చినది చేతిలోని పంచెతోనే వల్లము చించివేయ చేయెత్తెను సాక్షునయనియై హేలాంబిక కనిపించినది ఎత్తినచేయి ఎత్తినటులే దించెను అంతలో భద్రాంబ అచటికి వచ్చెను కుమారుని పైకి కుమరించినది

'ఇదేమిరా ! మతిలేనివావలె మృగమువైతివి !'

అని కంటరికివెట్టినది రుద్రనాయకుఁ డటులే నిర్జీవ ప్రతిమవలె నిలిచెను నిశ్శబ్దము కొంతసేపు నియంతృత్వము వహించినది

నీకు బహుమానము వచ్చినదట కదరా !'

ఎటులో భద్రాంబ ఏదో మాటాడవలెనని అన్నది

రుద్రనాయకుఁడు మాటాడలేదు

సభలో అల్లరి జరిగినదట ! ఎవఁడో నీలిముసుగు వైచికొని రూపము తెలియకుండ పంచకల్యాణి గుట్టమునుద వచ్చి మణియు సభను పంచబంగారము చేసెనట !"

ఆ సంగతికి రుద్రనాయకుఁడు భ్రాంతుడై జవాబిచ్చునని భద్రాంబ భావించినది కాని అట్లు జరుగలేదు భద్రాంబ మాతృహృదయము బాపురు మనిపోయినది రుద్రనాయకుని హృదయములో ఒకటే చొదనము

ఒక మహానంద నమయమున పరమహీనమైన సంఘటన అదృశ్యమైన అనాదృత బాలికవలన అవమానము దానివలననే బహుమానవేళ అవమాన

పరామర్శ. అహోహాన. ఇందును భార్యగర్భస్థానము అందుకు కారణము భర్తృగర్భస్థానము కాదు—తానుగా హేలాంబిక తన జీవిత వతనహేతువు అది—'

రుద్రనాయకుని దృష్ట చిత్రమువంక ప్రసరించినది ఈ దృష్టప్రసారము ఇతఃపూర్వకముకంటె తీవ్రనితము ఆ చిత్రములో హేలాంబిక ఆకృతికాదు అచ్చపు రూపమే మూర్తికట్టినది ఆ మూర్తి విషాదావలమైనది అత్యంత రుచితోచ్యుత నయనములతో అశ్రుధారలు చారికలు కట్టిన గండపాళికలతో దీనదృక్కులతో హేలాంబిక అంజలి పట్టిపాదములపై పడుచున్నట్లు తోచినది తాళిట్టిన భార్య తాదృశ దరిద్ర దయనీయావస్థలో కనబడగానే రుద్రనాయకుని హృదయము శతభా శతలితమైనది ఆ చిత్రము చెంతనే కల అశోక తరుచు యలో అవసరముఖియై జానకి చిత్రము దృగ్గోచరమై దిగ్గోళమే దిద్దిరి తిరిగి నట్లనిపించినది ఆతని హృదయము అగ్నివర్షకమువలె పెరిగిన బిడ్డలై ఉష్ణవర్షానము లొక్కుచుండి విజృంభించి లావాజలమువలె ఒడలెల్ల వెదగగా కొట్టసాగినవి తేను కారణముగా ఒక అమాయక జాతికకు ఆత్మహననము— ఎంత లజ్జాకరము. అనుకొని రుద్రనాయకుడు మఱల ఆ చిత్రమువంక చూచెను ఈసారి హేలాంబిక హేలావిలాసముతో కనిపించినది అనాటి నవోద. ఎన్ని ఆకాలతలు ఎంతకాలముగా హృదయములో దాగి కళ్యాణ వేదికపై కన్నులలో ప్రతిఫలించినవో. ఆ ప్రతికాంతి విలోకనము అవశ్య భవితవ్య మహానంద జలది విగాహన జ్యోత్స్నా కిరణ ప్రసారమే ఊర్వికా హస్తముల ఉద్దీనములతో ఉపొంగిపోవు ఆనంద జలధిలో వల్లటిలు కొట్టనున్న ఆమె పీక్షణజ్యోత్స్నాను పాపాణ హృదయ వర్షకము వడ్రోన చెల్లచెదరు చేసినది తాను. రుద్రనాయకుడు మఱింత లజ్జితరై మఱల చిత్రమువంక చూచెను శతకోటిశంఖలవలె కన్నులలో ఆనంద కళికలు జిమ్మున విరజిమ్ముచు నున్న రూపమది ఒకనాటి హేలాంబికా వరూటికదికాదు ఈనాటి వును. పునరాశానమాగమ పులకితమైన హేలాంబికా విరూజితి—అన్న భావము గాఢముగా రుద్రనాయకుని మనస్సున ముద్రపైచుకొన్నది

ఆ వెట్టిచూపు లేమిరా !'

అన్నది భద్రాచల అంతకంతకు భయాంధోళన లలికమై

రుద్రనాయకుడు తల్లివంక చూచి మఱల చిత్రపటమువంక చూచెను ఆ చిత్రపటములో ఈసారి ఏవిధమైన హేలాంబికా రూపము పొడకట్టలేదు సరికదా ఫెక్కున నవ్వులతో తత్పూర్వక మిచ్చుచు కనబడిరి ఆ నవ్వులు గుహప్రతిధ్వనులై అతనిని ఉక్కిరి బిక్కిరి చేసినది ఆవేశము సహస్ర ఫణముల బునలుకొట్టి అతఁడా మిచ్చులను అందఱిని మింగివేయవలెనన్నంత

మహోదేయముతో చఱచుచు చిత్రములాగి వట్ల పటపట లాడించెను అంతలో భద్రాంబ అతని చేతులు పట్టుకొన్నది

ఇదేమి విషయమురా? ఇంటికొడలులేదు సరికదా దాని చిత్రము వ్రాసి నట్లే వ్రాసి చించివేసెదవేమిరా? అదేమిపాపము చేసినది? అన్నది

ఆ మాటకు రుద్రనాయకునికి వివేకము కలిగినది మదతలు విప్పు చిత్రమును పరిశీలనగా చూచెను ఆ చిత్రములో హేళన ధ్వనులు లేవు హేలానిలాసములును లేవు మఱి విషాదరేఖ శబలితమైన ఆనందహాస కళిక అచ్చొత్తినటుల నేత్రములు ప్రతిఫలించు హేలాంబిక రూపచిత్ర మది ఆనంద విషాదముల ఐక్యముద్ర మయల రుద్రనాయకు నొకసారి ఆలోచనా బద్ధుని చేసినది అది హేలాంబిక జీవితము ఆమె జీవితము? — రుద్రనాయకుని ప్రశ్నకు జవాబు? — అతని అంతరాంతరములో నప్రయత్నం ననుప్రామ్ అన్న పదములు అనాలోచితముగా అనుద్దిష్టముగా ఉద్భవించునని ఆ ఉచ్చారణ అనేక పర్యాయములు జరిగినది ఆ జరిగినంతకాలము రుద్రనాయకుడు జాగ్రదావస్థలో లేడు అతనికి జాగృతి తత్పరోచ్ఛారణ స్మృతి ఒకేసారి కలిగి అందుకు అతడే ఆశ్చర్యచకితుడయ్యెను

ఏమీ అంతఃప్రేరణము?

రుద్రనాయకుని కేమియు స్ఫురింపలేదు తత్ప్రేరణ మూలకమైన వాక్య ద్వయముగూ క్లౌకమతనికి స్ఫురణకు వచ్చినది

‘పాదానిస్తో రమ్యతి శిరాన్ జాలమార్గ ప్రవిష్టాన్

పూర్వప్రీత్యా గతమభిముఖం స్వప్నవృత్తం తదైన

భేదాచ్యక్షిన్నలీల గురుభిః పశ్యత్యాదయన్తీం

సాభ్యేహిపస్థలకమలినీం నప్రయత్నం ననుప్రామ్

అతని దృష్ట ఆ చిత్రముపైఁ బడినది ఆ చిత్రములోని హేలాంబిక నప్రయత్న ననుప్ర కమలాక్షియో? కాని తత్పూర్వావస్థతైన నోరుకోని దయనీయ ఇత తాను? మేము సందేహ మంపుటకైన ఆమె యెక్కడనున్నదో తెలియని అభాగ్యుడు.

— ౨౪ —

అగ్నిహోత్రయములు అరుగుమీద కూర్చుండి ఆలోచనలో తల యాదించుచుండెను అంతలో నొక వ్యక్తి అచటికి వచ్చెను అగంతకుని వేష భూషణులు రాజభటునిగా తెచ్చునట్టివి వానిని చూడఁగనె ‘ఏమైనది?’ అని వయనలు అత్యాచారముగా అడిగెను

ఏమగును? మీ ఉపాయమే మాకు ఉపాయనము మంచి రసకందా యము’లో నుండఁగా నధను గగ్గోలు చేసెడిమి సమయమునకు మన

కృష్ణనాయకులుగారు పంపిన కళింగదేశపు మనుష్యులను శిఖిండులుగఁ జేసితిమి గందరగోళముతో భూగోళమే దర్దరిల్లినది నానా సంక్షోభము చేసిన భయంకరసాధనము చేసితిమి'

అది సంభవమనియే కదా నా ఆదాపూరితము.

చిత్తము'

'ప్రభువర్గీయులు కళింగాధిపతి దుశ్శత్రువుగా నున్నట్లే కదా.

బ్రాహ్మణోత్తములు మీరు ఆదేశించితేమి, క్షత్రవీరులము మేము ఆచరించుచేమి పథకము ఫలింపకుండుట కిల్పనము కమ్మకుండుట జరుగునా? ఆ జాయపనాయకులుగారు ఇష్టులయిన కళింగాధిపతి కావననాయకుని మీఁద కత్తిగట్టిరి ఇంతటి యిత్రదోహియని ఇదివఱ కెఱుంగక పోతిమని కరి దేవించిరి ఎరదేశాగత పరిపంథిజన సందోహమే సభ నల్లరిచేసరని విశ్వసించిరి నగరమంతయు వ్యాపించుటకు ప్రభువుల నమ్మినబంటులకే నివృంఢించితిమి'

'నిజము చక్కగఁ జేసితిరి ప్రభువుల పటాలోపము సరియే ప్రజల కెంత బుద్ధిలేక పోయినది చక్రవర్తి ఇన్నాళ్లుగా రాజాంతఃపురమున ఆడించిన కవలనాటకము ఎఱిగి కూడ రుద్రమదేవీ పట్టాభిషేక మహోత్సవమునకు నమ్మించిరి కదా.'

ఆత్మాభిమానములేని అధియులు గనుక ప్రజలట్లు నమ్మతి ప్రకటించిరి పౌరుషులందులేని పాదాభివందనము చేయుదురా

దాగుగఁ జెప్పితివి కానిమ్ము కళింగదేశమునుండి వార్తలెవ్వయు లేవుగదా.

'లేకేమి. కృష్ణనాయకుని ఆంతరంగిక సచివులు రహస్య వర్తమానము పంపనాడు ఎన్నివిధముల ప్రయత్నించయు మొదట కృష్ణనాయకుడు విఫలఁడయ్యెనట దేశ కాలపరిస్థితులను బట్టి ప్రస్తుతము కాకతీయ సామ్రాజ్యాధినేతలను దిక్కురింటట తెలివిమాలినపనియని ఒకటే పారమట కాపయనాయకునకు. — కాని మొన్నటి ఘట్టముతో ప్రాంతపారము ముగిసినది ఎవరో దుండగులు చేసిన ద్రోహమునకు కల్లకపటమెఱుంగని కళింగదేశము వారు కారకులని కాకతీయ ప్రభువులు కాణులబరిరని కాపయనాయకుడు కినినె నట దానికి సాయము వెంటనే అవ్యవధానముగా గణపతిదేవులుగారు పంపిన తాళిది వారికందినది అది నిపురుగవైన నిప్యసరు కొలిమి తిట్లయినదట.'

'ఏమా తాళిరు?

'ప్రకాంత భుభసమయములో ప్రళయాగ్నులు ప్రజ్వలించఁ జేసిన కళింగపక్షులు శాంతికాముకులుకాదని హంసాజర్జరతులని హేళనతోసహా హెచ్చరిక "

'ఏమని ?'

సమస్తభారతి సమరయాగ సమిధారణి మథనము సహంపరానిది
ఉత్తరాపథ పరాధీనత దక్షిణాపథ పరస్పర ప్రాతికూల్యములు తలంచి బలీయ
మైన దాద్యతగల పెద్దరాజ్యముల వారము మరము సమరసభావులము కావలెను
ఇది యేయ వామాచల వర్యంతము ధారతావని భావిక్షేమము కోరినవారికి ఆవ
శ్యవశ్యకము కాదేని కళింగాధిపులకు పరరాజ్యరుధిరాన్న కబళన కరిన
కాంక్షి బుభుక్షయే కలదేని విధ్వంసక చర్యాది హీనకృత్యములకంటె వీరులవలె
కదనరంగమున కత్తికచ్చుట కాంక్ష్యము జెత్రధర్మము లని

దానికి కాపయనాయకుని జవాబు ?

“వచ్చుచి వర్షాకాలము సంగ్రామానుకూలము కాదు తప్పతి సర
క్కల ప్రారంభములో యుద్ధము తథ్యము ఎద్దముకండు ' అను నవాదే. '

భళి. '

అగ్నిహోత్రచయనులు ఆకాశమంత ఎత్తున పెరిగెను

'కాగల కార్యము గంధర్వులు తీర్చకమానరు కాని మన ప్రయత్న
ములు మనము మానవలదు నీవు కళింగనగరమునకు నేడే పయనమగుము
కృష్ణనాయకునకునే ఉండు మనుము వ్యవధివ్యవస్థితము లయిన వ్యవహారి
ములు వ్యత్యస్త వ్యాసంగములగుట కలదు బహుభద్రము పడుము' అని
చయనుల భటుని త్వరపెట్టెను

రాజభటులు వెలపు దీనికొనెను ఉవ్వెత్తుగ పొంగి పొరలు మహా
కాహమన ఉక్కిరి బిక్కిరియగు చయనుల కేమియు తోచకుండెను

భాస్కరిభట్టారకులు ఆరుగు మీదికి వచ్చిరి అది చూచి చయనులు
నిమునములో ఆచటికి చేరెను

భట్టారకులవారు బహుభావ్యగులయినట్లు తోచెడిది కారణమేమో ।
అని చయను లనెను

ఏమున్నది ? పాపమతఁడు పైకి రావలసినవారగు నిష్కలణముగా
కడగండ్ల పాలయినాఁడు రుద్రనాయకుని తలంచినంతనే నాకు గుండె తల్లడ
మందుచున్నది అతనికండ్రి యేమయ్యెనో మఱింత దురవగావాము ।

'శిష్యవాత్సల్యము ।'

చయనులు అవజ్ఞాపూర్వకముగ అనెను

భట్టారకురి పాలించలేదు పట్టించుకొనలేదు

'రుద్రనాయకుఁ దెంతటి ధిషణావిభవుఁ డగునని భావించినో అం
తగా విషమావస్థల పాలగుచున్నాఁడు।' అని మఱి అనెను

చయనులీసారి మోనము ఎఱాంచెను

మొన్న చిత్రకళా ప్రదర్శనములో అతని చిత్రములకు ఎక్స్‌లెండెంట్‌ బహుమానము లభించినదట.

భట్టారకులు సంతోషకారణముగ భావించి యనెను ఆ మాటలు చయనులు విషవారితముగ నవ్వి, 'చిత్రములు మాటాడుచున్నారే. అలరాల కళాశోక వికాసమునకు దోహదప్రక్రియ సల్పినది ఆమెయైందని నాద తెలియనట్లే అడిగెదడు మీరును నియోగమున నిష్ఠులులే. ఆహా'

అదేమి ?

భాస్కర భట్టారకులు తెల్లబోయెను

'బహుమాన మీచ్చించినది భట్టారకులుగాదు కాదు కాలిటెలు.

మఱి చయనులు పరిహాస వ్యాఖ్యలముగ పలికెను

'రామ రామ, ఏమి దారుణకల్పనము, నేను పండిల పరిషత్ప్రాంతము వీధి రానే లేదు కాక బోత్తరాహలయిన ప్రఖ్యాత చిత్రకళాకారులు ప్రాధ్యపాతపదవీనియుక్తులు. అంతేకాదు అట్టి ప్రతీతిముగతులు నేను పండితుడైన నగుచునా, అచుర్రకృషిని అభ్యసించితి కప్పునకు శాశ్వత మహాపచారము కలిగింతునా, విషవారిత్యము విషవారికు ఉజ్జ్వలదావి అందనది కాని ఈరక గతి కల్పించునట్టిది కాదే.

'అవునవును "

చయనులచొక విషయగ రలఁ ద్రొప్పెను

సమర్థులకు పరాజయములు అపూర్వభాగ్యములను అలంకరించు పంప వములే. అదంత దైర్ఘ్యముంటులే అదాత్తతీలు రిగురులు అంత ప్రేమితి చెందవలసిన దుద్రనాయకుడు కష్టపరంపలకు లోనయ్యెనని విశిషటంబు నన్ను పరాభవించిన నేమి లెండు దుస్సంఘటన దుఃఖితంబు దుఃఖి న దుద్రనాయకుఁ దొకనాఁడు యుక్తాయుక్త వివక్షజాతకుఁడు కాకపోయి, అతని వైతిక శ్రేయస్సు నాకు ఆకాంక్షితమే వారి శేషము పాదములను వారి పయస్సే కొంతవఱకు ప్రతిరోధము ఏమైన అరియి అంతరి కీర్తనాచరణ చూర్ణిత సాహాయ్య స్వయం రక్షణ వివక్షణ సంలగ్నములను సంపాదించి సాగరమగుచు అట్టిపితి యోగనరకా సహజము గురది అపూర్వ మనరాది

ఎవరి దోరణి వారు ప్రకటించిరి ఎవరి తెన్నున వారు లేచిరి భట్టారకులు అనుకంపాయత్త చిత్తులయి లోనికి పోవెందిరి వికటా విజృంభణముతో చయనులు అడుగుదిగెను

అయి

ఒక్కగానొక్క కొడుకునకు బలాత్కార వివాహము చేయవలస వచ్చి నది తాను పుట్టింటివారికి దూరము కావలసి వచ్చినది తమ్ముడు సోమాద్రి రెడ్డి కన్నుగానట్లు తప్పించుకొనెను పోనీ మంచి సంబంధమే లభించినదన్న కోడలు వచ్చి కాపురముచేయు యోగము లేకపోయినది నట్టింట కొడుకును కోడలును చిలరా గోరింకల వలె కలసమెలస తిరుగుట చూచు బాగ్యము నోచుకొనలేకపోయినది పైగా కోడలు పలాయన మయినది ఎంత వరాభవ మది నలుగురితో నగుబాటు అన్వయమే అపరిష్కటపాలు — అంతటితో నెయిన ఆవరణ మెరియలేదు భర్తకూడ అదృశ్యుడయ్యెను ఎవ్వరికి లేని యిక్కట్ల లన్నియు కనకే పోనీ ఉన్నకొడుకున్న ఉద్రేక హృదయుడు ఉద్ధృతావస్థకు ఉన్నులుడు ఆక్రందమేన అతని ఆనందము సంతాపమే అతని సంతోషము క్షణము చైత్ర్య విరాడితుడు క్షణము మతి భ్రమణము నిందిరవాడు ఇటీవల కొంత కయమే పనిపాటలతో చదువుసందర్భాలతో చిత్రలేఖనముతో కాలక్షేపము చేయును ఆయిన మాత్రము ?

భద్రాంబ మాతృహృదయములో కముద్రమథనము సాగినది కాలకూట విషము పొగలు విరజిమ్మినది మానసిక శారీరక మథన క్లేశములతో వ్యాధి పాల్యుడినది కిరూచున్న కంకాళమయినది అటులే జీవితభారము మోయలేక మోయలేక మోయచున్నది

అట్లు మూడు నెలలు గడిచినవి

అనాడు శరత్సౌర్ధ్ధిను కోడలి కుహరిమంతట భవభామ్యుత త్యోజ్ఞాన్ని సమిపించి వెల్లె మేనల్లు వెల్లివిరిసినది ప్రకృతి మనోజ్ఞ ప్రశాంతము చిత్ర కాంధో రుద్రానాయకుడు ఖండెసత్తెను గృహారామ మర్రిశానికుంజము నిలువెల్ల ఎప్పుంచినది ఆ నికుంజము మీదుగా వీతెంచు చిలుగారి కుగలు మధుర సార్ధ్యములై సుగంధిలములై ఒడలు సోకి చందన చర్మలు సలాపుచున్నది నూతన చిత్రరథనార్య సలగృహస్వయంక రుద్రానాయకు డిండుక చరించి మల్లెపొదవంక చూచెను అలనాడు ఆందని షాగుత్తికొలస నిచ్చెన పై మెట్టుకెక్కి ఎగిరిఎగిరి ప్రయత్న ఎరమణతో ప్రక్క మోమిడిన బాలకాత్యాయని జ్ఞప్తికి వచ్చెను

నాడు కాత్యాయని బాలిక నేడు వివాహిత నాడు కాత్యాయని పరిణయ ముముక్షురాలు నేడు కరిణయ బద్ధురాలు అహా బాల్యవిదేశ్టా పరకాత్మానము భావిజీవన దిట్టాత్మ వ్యంజకములా — అను భావన కలిగి రుద్రానాయకుడు ఉస్సురినెను ఎట్టెదుట కలిపిన వర్ణమిశ్రములు వాయు

పత్రములు పలుకరించెను నిశ్చల సమాధి కిగ్నహేతు బుద్ధుల వివేకా
చాంచల్యము గురైతేగి గుండె కుదురు వలసికొని ప్రియత్నింబ ఎలుగై
హృదయస్థితి భావావేశ జ్ఞాపకుడై కుంచె కదలించెను

చిత్రాకృతి పొడకట్టినది అది గరుడవాహనా రూపుడై గగన
విహారమునెయు లక్ష్మీద్యుతీయుడైన విష్ణుమూర్తి చిత్రించుము బావురేకలు
పొడకట్టగనె రుద్రనాయకుడు వైష్ణవమత సంబంధ చిత్రణమా స్వమత
వ్యతిరేకముకదా! అనుకొనెను అంతలోనే లలితకళామతల్లి మతావీరము
మత విషమేతర కేవలానంద పరమావధిక కలంగమున మతచ్ఛబ్ద అనర్థ
కము ఇంతకుముందును ఇదేకదా నా కళానిర్వచనము ఇచ్చితి సంతోషమేల
కలుగవలెను? ప్రామాదికమే కాని మత ప్రాధాన్య వివక్షలో నా పరమే
శ్వరుడే ఏతైకదేవుడు అని తలపోసి హరిద్రావర్ణములో కుంచెను కాలదిగా
ముంచి, పరీక్షించి చిత్రపరిపూర్తి కుపకరించెను నాడు గడియలలో
చిత్రము సర్వాంగ సుందరముగా ఉత్తమర్థి లోభికముగా తయారైంది దాని
వంక రుద్రనాయకుడు తదేక ధ్యానముతో జూచెను కలంకర సర్పాకృతిలో
కవితాహృదయము కదలినది

'సరస్వతీ దర్శనమతావలోకించు మూర్తికిట్టిక లక్ష్మీ-రాయణుల
అనుబంధము రాకరింజితము తడవ రాగ్రాధోధాగ తార్కతీక్షణ సభశృంగరిత
ఫణింద్ర మొక మెలికలు వడిన పచ్చల నావళమువలె భ్రాంతునప్పటికి అది
యొకటి బంధము! ఏమి! అపరియత్నముగా అనుబంధ బంధులమ్యమురీ
చిత్రమున చిందులాడినది! అని మురిసిపోవుచు తన చిత్రముపంకకె
తన్మయుడై రుద్రనాయకుడు చిత్రశాలలో కాలక్షేపము చేయుచుండెను

తేలూకగొని కాలానలేక ఎటులో భద్రాంబ చిత్రశాలకు వచ్చినది
ఆమెను చూడగనె, రుద్రనాయకుడు 'అమ్మా! అని చేయిపట్టుకొని
కూర్చుండఁ జెప్పెను

నాయనా!

భద్రాంబ నీరసముగ అన్నది

అమ్మా!

రుద్రనాయకుడు ఆందోళన ఎదెను

'అబ్బ! —'

భద్రాంబ దిరుపుగ నిట్టూర్చి జ్ఞానమగి హేలాంబిక ఏమైనదోకదా!

అన్నది

—

భద్రాంబ కొడుకుపంక చూడలేకపోయెను ఎందుకీగిరినా యని ఆ
తల్లి కటకట పడినది

ఏమి చేయుదుము ననునా ! మన దురదృష్టము అన్నట్లు కాత్యాయని
అత్రవారింటికి వెళ్ళునట !

వెళ్ళునా ?

మరే తెలిసినది ఒకసారిపోయి నా బదులు దానిని చూచిరా నాయనా !
పీలయి మా అమ్మ కనిపించి పొమ్మన్నదని చెప్పము తమ్ముడుకూడ
గ్రామములో లేడట వాస మా కాత్యాయనిని నేను కన్పారజించి ఎంతకాల
మైనదో !

అయిన నీకే వెళ్ళునది

ఏమి వేళాకోళమురా కదలకేకుండ నుంటినికదా !

'వారి కొంపకు నే వెళ్ళను '

అదికాదు నాయనా ! నే నింక ఎంతకాలమో జీవించునరా ! ముఖ
ఎన్నాళ్ళకు కాత్యాయని అత్రవారింటినుండి ఎప్పుకో ! ఒకసారి చూడవలెనని
ఆశగానున్నది పోనీ కన్నే పంపించు !

'నిన్నా !

కంటకడిఁబెట్టి ఆర్ద్రగళముతో అతిదయనీయముగా అడిగిన పల్లి
అవస్థకు రుద్రనాయకుఁడు ద్రవీధులురై భయచిన్నయ భావము ప్రకటించెను
భద్రాంబ ముఖంబు అత్రువులు గించినది

'అమ్మా ! తప్పక కాత్యాయనిని రమ్మని చెప్పి వచ్చెదను ఇంటిలోనికి
వద అసలే నీకు సీరసముగ నున్నది ' అని రుద్రనాయకుఁడు తల్లి చేయిపట్టు
కొని మెల్లగా నడిపించుచు లోనికిఁ దీసికొనిపోయి ఆమెను పరుండఁ బెట్టెను
వెళ్ళెదవు కదా !

భద్రాంబ ముఖంబు దీనముగా అడిగినది

రుద్రనాయకుఁడు తనము మాటాడలేదు తల్లి అవస్థగనిన తప్పుక
వెళ్ళవలెనని తలంపు కాత్యాయనీ ఋణసందర్శన మనిన ఎందుకొక సంగ
చము ఒకప్పుడు కాగల భార్య అనుకొన్న కాత్యాయని నేడు పంక్తియ
మీదుమిక్కిలి ఇప్పుడామె కాపురమునకు వెళ్ళుచున్నది కాత్యాయని మరను
రాని మగనితో కాపురముచేయదని ఎందుచేతనో రుద్రనాయకుని నిర్భరాభి
ప్రాయము కనుకనే తాను దృష్టికి రూపమగుట తీవ్రదాంపత్య సహకారి
కాగలదని రుద్రనాయకుని భావన అట్టివి తల్లి ఇప్పుడు తప్పనిసరి యనుటే
గాక త్వరపెట్టుచున్నది కాత్యాయనీనామస్మరణమే తనకు నివళతామూలకము
ఇంకామెను చూచిన తనకెట్టి తియ్యనిదాద కలుగునో యని అతని మనోవేది !
తల్లిమాత్రము అదే వివేదన తాను వెళ్ళఁ దలచెను వెళ్ళరాదనియఁ దల
చును గిభిన్న సంకల్పముల విషాద సంఘటనతో నతని హృదయము ఉత్తల

పీచీ మధ్య గండశిలవలె కలగి కరగిపోయినది అత్మజననీ దయనీయ దీనదృగందల చందలాక్రూర లాశని మనసు కోత పెట్టెను కాలమేమి త్రుటితేరమ్మరకళితాశ్రీవలె మెరుగు మెరుగనది కాదు కదిలినది

—

నిశ్శబ్దప్రకృతి మునిమాపువేళ ఎందరలోనట్లు వెన్నెల ఎల్లని గ్రోచివలె ఎల్ల తెమ్మెల సంగీతము రుద్రనాయకుడు గృహప్రాంగణమునకు పచ్చెను వాతావరణ మొకసారి వానికి పరాగప్రసరమై వామానీన్నానమై సుగంధబంధురమై మనసున చల్లదనము నించెను శీతలతాపశిష్ట తదావరణ వారావరణ ప్రభావ మృదులానుభూతి మూలకమయిన ఆతని హృదయ మప్పుడు వర్షానంతర ధవళ మల్లికాదళ ప్రఫుల్లలేజి వరిస్వచ్ఛము బాక వ్యామోహ కల్లోల జలధినిద్రాణదళా నిశాంత నిశ్చలతరంగ నిర్మలతా నలగ్నము కాండికీరణ ప్రసరణ సుఖమారి చహరీలావణ్య పరిస్ఫుటము అట్టి రుద్ర నాయకుడు సహాయాత గంధవహంకూర సమ్మార్జన మార్గమై మారుల గృహము సమీపించెను అయోకవాటబంధనము జరుగని సింహద్వారము తలుపులు తెరిచికొని హతామున ప్రవేశించెను

అదే సమయమున మధ్యద్వార తోరణాలంబాలమై చిలిచి శౌగంధులు చించెడి అల్లికసనిగల అమలినాసకాండము కొలగించుకొని కాత్యాయని వీణాపాణియై యటకు వచ్చినది అపూర్వ తేజస్సుకుమాం శౌందర్యవిభవాభి రామయై ఆమెకనలించి ఆతర్కితముగా రుద్రనాయకుని అంతరంగములో మధురభావోదయ మైనది బహుశ్రేయస్వల్పవిచేక ప్రతోదితుడై తనకుగలిగిన భావమున కతడె ఎగ్గవడెను ఆమెకు కనిపించుచే ఆతనికి అపచారమని పించినది ఆతనివంక దృష్ట ప్రసరింపజేయని కాత్యాయని అగు సుస్వతివలె అద్భుత భరతనాట్యభంగిమలో సుందరాసీనయై వీణాతంత్రులు కదిలినది తన్నిర్విణనస్వర ముధారవలె రుద్రనాయకుని గుండె దూపిని పోయెను ఇంకను కాత్యాయని సంకల్పించు స్వంసమ్మేళన రసని యొడలు అశ్వాదీనమై అజ్ఞాతముగా గగుర్పొడిచెను హృదయము మధురస్పందనము నించెను అనిర్వాచ్యమమమివిచిత్రానుభూతి కలిగెను నీటిబుడగ చిలరీకటల లేమ్మెగ్గ పెరిలినటుల ఆమె కొనగోటి మీటుల కోమలవిసంపీంపములు పీను సోకి అంతరాంతర స్నాయువులు ఎలకెత్తెను రుద్రనాయకుడు మితి అగణ్యరేక పోయెను

కాత్యాయనీ ।'

ఒకటే ఎలుపు ఒకటే చూపు

కాత్యాయని శ్రుతిపతిరతి

భావ ।

అవ్యయత్వముగ ఆమె పెదపులు అదిరినవి

రుద్రనాయకుఁ డామెవంకి కనుతెప్ప కిదల్పక చూడ నాగెను ఆమెలో
ఒకానొక నూతనశోభావికానము పొడకత్తెను ఆమె అపాంగరమ్య లొచిన్పు
ంబో అనిదంపూర్వదర్శితదివ్యదీధితు లేవేవియో గోచరించినవి అనేక
సమ్మోహ వాస్తవములై ఆకాంతిరేఖలు రుద్రనాయకుని కట్టివైచెను అంతికంఠ
కాత్యాయని కాశరాశురయై నిలిచెను అటులిద్దఱు శ్రుతిపేషు తటిత్రుణా సమి
రితు లయిరి తదవస్థాబద్ధ తత్పరితాన్యోశ్యకృత విచిత్రాక్షాతగాములై నన్ని
కట పరిస్పరాభిముఖులయిరి అనాలోచనముగా రుద్రనాయకుని దాహాలతలు
కానలుచాచి ఎగత్రాకెడు నంతలో అనాలోచనము గానె కాత్యాయని వెను
కంజ వేసనది భయాందోళన దోలాయమాన మానసయై భావా అని
మఱల అటుచినది రుద్రనాయకుఁడు తదామంత్రణ మంత్రముగ్ధుఁ డయ్యెను
మంత్రవశంబుడ ఫణిరాజ సదృశముగా రుద్రనాయకుఁడు మతోకయడుగు
ముందునకు వేసెను

ఇట కూర్చుండునది భావా । ఇప్పుడే ఎచ్చెదను పొయ్యిమీద పాలు
పొంగుచున్నవో ఏమో ।' అని కాత్యాయని సమాధాన నిరపేక్షముగా లోనికి
నిష్క్రమించెను అటే రుద్రనాయకుని దృష్ట అంకితమై పోయెను కాత్యాయని
తరుణ వయస్సద్దస్సిగ్ధ తనూచిలాస పునశ్చరణ వ్యాకీర్ణుడయిన ఆతని
మేధాసీనుడో ఐందిర్య వ్యాళములు పుట్టలు పోయసాగినవి

కాత్యాయని । కాత్యాయని ।

ఒకటే అంతస్పరణ ఆదియే సహస్ర నామార్చన మతనికి అపూర్వ
మయిన కాత్యాయనీరూపరేఖలు పరంపరగా నతనిలో మెఱుగు తీగలయి నును
సోగలు కురిసినవి

ఇంతలో కాత్యాయని గుమ్మములోనికి ఎచ్చినది చాలుడ వక్షోభాగము
మీదికి లాగి వంచినతల యొత్తక ఇడకుచ్చులు సవరించుకొనుచు వింతవైఖరిలో
ద్వారబంధమున కానుకొని నిలిచినది

ఆ దృశ్యము రుద్రనాయకుని ఎడలో తలిరాకునూదులను తాకించెను
అతని మోము మీదుగ మిణుగురుపురుగు మిలమిల మెరస ఎగిరి పోయినది
ఆమెలోని ఆకర్షణమె అతనికి అక్షరాభ్యాస మయినది

అంతవరకున్న కాత్యాయని మఱల లోనికి వెళ్లెను ఆమె వైఖరి
రుద్రనాయకునకు అర్థముకాలేదు నిగర్హణమా అని కూడ శంకించు కొనెను
కాని కాత్యాయనిలో ఒక క్రాంగ్రాత్త వికాసము రుద్రనాయకుని అంతరంగ

మన అచ్చుపడిపోయెను అతఁ డటునిటు చూచునంతలో మఱల ఆమె కాజ్ఞా
త్కారము ఈ సారి ఆమెచేతిలో రజత భాజన మొకఁడు కలదు అందు రిత్తు
రాకులవలె అనేక రసవత్పులములు ।

ఇవన్నియు నెందుకు ?

దుద్రినాయకుఁ డమామకముగ అడిగెను

'గృహస్థ ధర్మము

కాత్యాయని ఆతిథ్యమర్హారకు ఉపక్రమించినది

ధర్మితోఁ దెచ్చితిని దావా । నీవు తీసికొనకున్న నామీద ఒత్తె । అని
కులుకు వోయినది

దుద్రినాయకుఁడు మాటాడలేదు

అదేమి దావా । ఆగ్రహమా ?

కాత్యాయని ఆదరపూర్వకముగ అడిగినది

అప్పటికిని దుద్రినాయకుఁ డదే మాకమద్య

కాత్యాయని హృదయమున కాలమేఘములు కదలినవి నిగూఢమథన
ముతో తెచ్చికోలు వికాసముతో ఆమె చేయార ఫల మందీయబోయినది ఆ
నవ యమున ఆమె కొనవేర్చి యున్న మేఘానికి నీజాతంత్రులు కడుపునన్నట్లు కులుపు
తగిలి దుద్రినాయకుఁడు చురికింపఁదెను

కాత్యాయని అతనిచేతిలో ఫలముంచి మఱల తోనికి పోయెను దుద్రీ
నాయకునకు మదిపోయినంత పని అయినది విద్యుత్తపలె విరిచి క్షణములో
మెటుమాయమగుట విస్మయము కలిగెన అతని భృకుటి ముడతలు పడెను .
స్పృహ తచ్చ స్మృతి తక్కులు విచ్చినది గృహజియైన కాత్యాయనితో
ప్రణయినయే అతనికి కన్నులఁ గట్టెను విచేక తేజస్సురణ్మున నగ్గపడెను .
మఱల కాత్యాయని విచ్చినది ఆమె తెచ్చిన పాఠ-పాత్ర యద్రినాయకున
కందిచ్చెను ఆ పాత్ర గండుకొనువేళలో తాను లిఖించిన చిత్రపటముతో
శ్రీకృష్ణునకు వెన్నెమిదలందిచ్చు రాధిక జ్ఞప్తికి వచ్చి యద్రినాయకుఁడు
కాత్యాయనివంక నిశితముగ జూచెను

మీ నాన్నగారు మమ్మెంత వెలివేసిన నీకయిన దయలేదా దావా ?

కాత్యాయని జాలిగా అడిగినది

దుద్రినాయకుఁడు మౌనతపస్వయే ।

పోనీ దావా । కనీసము సువర్ణకంకణము బహుమానము పచ్చినదని
యైన చెప్పఁదగదా ?

మా అక్క నెప్పుడు తీసికొని వచ్చెదవో ఆదైనచెప్పు దావా

అక్క ।

రుద్రానాయకుఁ డప్పు దురికి పడెను

'అవును బావా ।

కాత్యాయని ధాటిగ అన్నది

దాని పేరెత్తకు"

రుద్రానాయకుఁడు ఖండితముగ చెప్పెను

'అదేము బావా ।

అంతే ।'

కాత్యాయని కిర్ణము కాలేదు

పుట్టింటికి వెళ్ళిని మా అక్కను తీసుకొని రమ్మనుచే ఆపదాలమా ? పోనీలే బావా ! నా మనశ్శాంతికొఱతైన అక్కను చున్నింటులలేదన్నమాట - అంతేగా ?

కాత్యాయని గాలాముగ ఇంచుక కోపము ప్రకటించెను ఆ కోపమునా ఆమె ఏదరక్తి ఒక వింతసౌటగును ఒలికించెను తద్దర్శనము రుద్రానాయకుని వివకునిఁ జేసెను అమాంకము లేచెను ఆతని కనుల నీరిపాపలలో కాత్యాయని పేని మెఱుఁగులు ప్రతిఫలించినవి ఆతని అన్నవృషీక్షణ పరంపరకు కాత్యాయని కంపించిపోయెను అయిదేళ్ళమున ఆమె పల్లెవాటు జారెను అజ్ఞాతదళా విగళితాంశుకము నవరించుకొనుచు ఆమె నగ్గుల మొగ్గులు చిందినది పొగమంచు తెం కొలఁగి పొటమరించు గోరంటపూపులాగు గోర్వెచ్చని లక్ష్మీహాసముచేసెను రుద్రానాయకున కిది చుదిరాసపపాన మాదకతాపాదకమై ఇహలోకి స్పృహ గళింపఁజేసెను ఉత్తణము 'కాత్యాయనీ ।' అనుచు ఆమె చేయి పట్టుకొనెను హఠాత్తుగా బావా ! అని కాత్యాయని చేయి విడలింపుకొని దూరముగ గొలగి పోయెను

'నాపీడ నీలు పేర్చిదులేదా ?'

రుద్రానాయకుఁడు సూటిగ ప్రశ్నించెను

అదేము బావా ! నీయెడ నాకు పేర్చిమ లేకపోవుటేమి ? అది భగవంతుని యెడ భక్తికంటె అర్హరికమే ! అట్లే ప్రతిఫలాపేక్ష రహితము

"వేదనా హృదయమునకు వేదాంతమే గతి '

'కాదు బావా ।'

"ప్రాణేశ్వరుఁడు నేర్పిన పాఠములా

"అసలే కాదు నా జీవితము నాకు నేర్పిన గుణపాఠములు "

"దిరిపీరములును '

కాదు బావా ! ప్రాణినిత్యము నిన్ను దర్శింపవలెనని నీతో మాటాడ వలెనని నీ చిత్త్రలేఖనము చూచి మురిసిపోవలెనని నాకు నాడును నేడును ఉత్కంఠయే '

నేడేమోగాని నాడు నిజముగనుకనే ఏడాపాటివిగాక ఉగ్గపాటిపై
స్వయంబూదేవాలయమునకు వచ్చితివి'

అనాడు అదే శరణ్య మనివించినది అసంతరితీవితములో ఆశ్రయ
త్వము అజ్ఞానవిలాసము సాహసోపేతము అని గ్రహించిరి. అప్పుడు నా
బాల్యదశ అవరిపత్వ హృదయ మనేక భంగుల ఊగిసలాడును అర్థమపాటి
ముతో మనఃపరిపూర్తి మాయలు మానవనైజము'

'సాందర్యమునకు తగని సంస్కారము.'

'కాదు బావా. ఆత్మగుణాశ్రియమైనదే సాందర్యము'

'బాగున్నది చుటక సెలవు'

"చున్నించిన ఒక మాట

ఏమది?

నీవు నాలోదరి హేలాంబితి జీవితము నాశముచేసితివి. నీవు నా
సదభిప్రాయ ముందను నీవొక శబురపు వంచకుడవై నానావిధ
ఆత్మవ్యతిరేకముగా నేను అనుకోవలసిన దుష్టతలెందులకు పాల్పడితివి
మంచిది

రుద్రనాయకుడు ద్వంద్వముగ అని భావించుచుండగా అంతరిలో
అంబాద్వాసముకడ హేమాద్రిరెడ్డి ప్రత్యక్షమయ్యెను

ఏమని దానితప్ప వచ్చితివే.

హేమాద్రిరెడ్డి హేళనముగ స్పృశించెను

నిజముగ బావ దాని తప్పయే ఎచ్చెను నానావిధముగా.

కాత్యాయని నానా విజ్ఞాన గూర్జ్వల్యులై ఎటుల పట్ల బుద్ధి అ
మాట రుద్రనాయకుని గాయనలచే

హేమాద్రిరెడ్డి లోనికి దోరాను

అతని వెనుక కాత్యాయని లను రింబరచి

నిజమే అవస్థాభేదమునుబట్టి అభిప్రాయముల మారుటయొక సాధారణ
ప్రవృత్తి సర్వజనాంగిన మనఃజనదు స్థలానురాగము హరిహర. ఆ పల్లె
రంగులే మానవ మనోవికారములు. యెందును యిది నిగ్గురెడ్డియొక్క
ముగ రయదాదేరితని చల్లని పల్లెకెమ్మల పొత్తిళ్ళలో పెచ్చిని అంబెట్టాట
లజాగి మనస్సు ప్రళాంబ మయినది ఆ నీలవి గాయవిధి విలోకన సేవ మనో
వికాసమేదో హృదయము నిండుగ కిమ్మరి దావమును కడలింబనది. అంతవఱ
కేల; కాత్యాయనిని చూచుట ఆమె మురివ్పారయ అలంబితి దోవాద
మగునేమో అనిచిదా ఇన్నాళ్ళు నా మౌనము. ఇప్పుడు అమ్మమాటపై వచ్చితిని
అది ముఖించిని ఏకాంత వాతావరణలల్లి నుండరి సంధర్శనము కామవికారి
కారణము ఇందిరయములెంత చంచలములు. ఏదాదిమంచి చూడని కాత్యాయని

కనూ వినూత్న శోధకు చరించిపోయినానే! ఛీ! కర్మవహ్యదయ్యుడనైతిని! ఆమె వివాహం అను జ్ఞానమే నాలో నశించినది ఆమెను స్పృశించటకు నా కేమి అధికారము కలదు? మనశ్చాంచల్యమునందు మతాక బలీయమైన అధికారముండదు కాబోలు! —

కాత్యాయని ఏమి బుద్ధులు నేర్చినది! ఆమె సులభగ్రహణీయ కా సుస్వభావ! అంతేకాదు అతిరొక శీలవతియే అగుత! ఎట్టి ఆత్మనిగ్రహ శక్తికల దామెకు? ఎంత విజ్ఞాన సముపార్జన చేసినది! బహుగ్రంథపరిచయ భాగ్యవశముగా నేను ఆర్థ్యమనస్కుడనై భార్యా రంజకుడ కాదలచితిని కాత్యాయని తప్పిస్తే సహజవాసనా బంధున భర్తృవార ఆయినది మా మనః పరిణామములు లోకమునకు విమోచన జనకము అగును సాధారణ మానవులకు అభూత కల్పనా విశేష మనిపించు గాక! ఉత్తమ సంస్కార సంపత్తి కల వారికి స్పష్టమగునుకదా! —

ఈ విధముగా దుర్బలనాయకుడు ఎచ్చిఎచ్చిగ అలసోపానుచు వీధినిబడి రథ్యకు వచ్చెను అట శిలావేదిపై నిరుపరు మోటాడుకొనుచుండిరి అన్యథ మనస్కుడయ్యు దుర్బలనాయకుడు చటు చెపు అప్పగించెను

'కళింగ యుద్ధము పూర్వవర్తిత ప్రసిద్ధము అలనాడు అశోకచక్రవర్తి భూతచయానుభూతికి హేతుభూతము అనాడును గణపతిదేవ చక్రవర్తికి సర్వమత సమదృష్టిని పరిపూర్ణ కల్పజన మూలమయిన మత సామలస్య అద్ధాంతగవేషణావశ్యం చింతనకు కావలమైనది

ఎందువలన?

ఏమున్నది రిశంగాధిపతి రావయనాయకుడు ఉద్ధండ పరాక్రమ కారియై ఆశ్చర్యనానావానితో అణభూయికి వచ్చెనుగాక! కాకతి సేనావాని గూడ రిద్దిరిరియ ఎమర్తము కాకతి సేనావానికి గజసావాణి జాయప నాయకుడు భగీరథుడు అతిరీ సేను సారథిని దురదృష్టవశమున రావయ నాయకునకు కుడిభుజము ముర్రాజ్యములోని మహామథాపుడు!

ఎవరు!

నైంద్రవ సదృశుడు

'ఆ రాజద్రోహ పేరు!

'కృష్ణనాయకులుం గారు!

'ఎవరా ఉపసేనాధిపతి

'అవును మహాసంగ్రామ రంగమున మరుగునబడిన మదేధమువలె విజృంభించిన మహావీరుడు గజసావాణి జాయపనాయకుని ప్రత్యక్షి గణపతి దేవ చక్రవర్తిగారి ఉపసేనాధిపతియే ఆ మహామథాపుని కత్తికడలికలో ఎదిరి సేన లినిల్యుభయినది అతని పౌరుషాసల జ్వాలాధాటికి మేటివీరులే భస్మ

భూతులయి కాని కృష్ణనాయకుడు అకలిగొన్న హల్లుజను విడిటాల్చిల మృగరాజ దంష్ట్రాగ్రములకై కృష్ణనాయకుని బద్ధాంచలము జాయపనాయక న పెడమీద పడఁజొయినది అంతలో హేమాద్రిదర్శి - కాదు ఎక్కడనుండు - శంభుముకాక ఉన్నలేదు

ఆ ౧

రుద్రగ్రనాయకుడు నింపుకొనిపోయెను అతని సర్వావయవములు స్వస్థులైతాతని రాములపై ఎట్టి తప్పుని

'ఇక మిగిలినది - కాకతిగణపతిదేవతగ్రవర్తి సాదాసామంతముగా కాపయనాయకులు కైమోడ్కుల - అందుకు వారిని వేంగి విషయాధినాథులుగా ముగియును నియోగంబరి ఈ చుహాంగగ్రములకు మూలములు మత దుర్మమతి యని చక్కవర్తికి అవగాహన మయినది మతోన్మాద మహావిప్లవ గిర్రూలవత్తై గణపతిదేవ చక్రవర్తి బద్ధకంకణులయి అరలు పట్టులు అటులు రక్షితులే. ఎటువచ్చి ఆత్మబంధువులయిన బావమబడులే'

రుద్రగ్రనాయకునికి మఱి మనస్కరించలేదు కత్తిలై దూకొని కదలెను

౨౦

కాలమొక యవనిక కాని అతనోత్థానములు బ్రహ్మలక్ష్మియు అనేక సంఘటన లా యవనికాభ్యంతరమున బందగ్రామములు

కృష్ణనాయకుడు రణవింగమున నిహతుడయ్యెను ఆ వార్త విని భద్రాంబ అనువుల బాసెను రుద్రగ్రనాయకుడు ఒంటివారయ్యెను అంతే కాదు చదువునకు స్వస్థులైవును చిర్రేఖనకృష్ణ చిత్తగించవలెన నటలు పచ్చిది మనస్తమితత్వ మతనికి మందగించినది సరిగా ఇంటిపట్టున ఉండఁడు నిర్దాహరములు ముందే నిప్పుచురము లయినవి నిలుకడ వూర్జము నిరాశానిస్పృహము లతనిలో నిరాశులకములు అనేక వికారముల కిప్పు రలఁ దాలవాలము అతని వైఖరి భాస్కరభట్టారకునికు భయజనిత మయినది బాకమయిన రాగద్వేషములకు దైవాకమై సుఖదుఃఖములకు అతీతులయిన భాస్కరభట్టారకులకు రుద్రగ్రనాయకుని హృదయవీధీశిథిల శోకాలయముతో ఆకాశదీపములు వెలయించుట వ్రోత్యక వ్రోత్యహాకృత్యమైనది

సంసార మన్నది సుఖదుఃఖముల ఆదైవర స్థితి సౌఖ్యమున పొంగి పోవుట దుఃఖమున కుంగిపోవుట అజ్ఞానమూలకము ఆత్మ పరిపాలనభ్య మయిన వివేకముతోది దైర్ఘ్యవలంబనమె ధీరోదాత్తము అదియే ప్రాక్షుక్షిణము

అనేక సర్వాయమలిట్లు భట్టారకులు శిష్యుని హెచ్చరించిరి అది రుద్రగ్రనాయకునకును వ్రత్యక్షర నత్యమనిపించినది కాని తదవస్థ అతనికి

దుస్సాధము వ్యాధయము భగ్నమై మనస్సు వికలమయి రుద్రీనాయకుఁ
దానాటికానాడు కృష్ణభూతుఁడగుచు విశిధముల వైరము వికారివలె సిద్ధివిహీన
రములకు పాల్పడెను ఒకసారి అర్ధరాత్రిమన రుద్రనాయకుఁ దాసినుండెను
రథముకు సమీపములో ఎవరో బాటసారు రిరువురు కిబిరులు చెప్పుకొనుచుండిరి
రుద్రీనాయకుఁడు వారి సంభాషణ మాంకింపనాగెను

ఒక బాటసారి — అన్నమయ్యగారి దనలు గోదావరీ తీరము '

రెండవ బాటసారి — నానక మొదలు నదీసంగమపర్యంతము తీరి
ముందునదే । '

మొదట బాటసారి — నిజమే కాని రాజమహేంద్రవర ప్రాంత
మందలి ఎత్తిన గ్రామ మందు వెలసిన వీరభద్రేశ్వరస్వామి ఆయన ఇలవేల్పు '

రెండవ బాటసారి — 'ఆయన ఓరుగల్లున కేలవచ్చిరి

మొదట బాటసారి — ఆయన సహజయాత్రాశీలి మొన్నటివఱకు ఓరుగల్లున
ఉండిరి ఇంతలో శ్రీశైలము వెళ్లిరి అరణ్యమూత్రమాయన స్థిరవాసముండెనా?
శ్రీశైలములోని శ్రీ మల్లికార్జున స్వామిని కొంతకాలము సేవించి కృష్ణాతీర
మందలి ఎలనాటలోని చిట్టిపాలెము సమీపములో నున్న విశ్వమిత్రాశ్రమము
నకు విచ్చేరి సత్రశాలయనఁగా నదియే ఆ సత్రశాలలోకె యథావాక్కుల
అన్నమయ్యగారు సర్వేశ్వరశతకము శతభూర్వకముగా పూర్తిచేసిరి '

రెండవ బాటసారి — 'శతభూమిటి ' "

మొదట బాటసారి — ఎఱుఁగరా? అదొక అశ్చర్యకరమైన సంగతి

రెండవ బాటసారి — 'ఏమంత విశేషము? '

మొదట బాటసారి — విశేషమే । సత్రశాలలో శ్రీ మల్లికేశ్వరస్వామి సంసేవ
నమున అన్నమయ్యగారు సత్కావ్యరచనకు ఉపక్రమించిరి అది కేవలము
భక్తివేళముకాదు భవ్యకవితావేళము ఆయన శతభూమి అందులకు నిదర్శనము
ఒక్కొక్క పద్య మొక్కొక్క తాళపత్రమునవ్రాసి, అది కృష్ణానదిలో
విడిచి ప్రవాహమునకుదురీది పత్రము పచ్చిననే సూత్రబద్ధము చేయుట
అట్లుకాక, తాటియాకు ప్రవాహమున వాలు యెగము పడైనా వెంటనే తాను
శిరశ్చేదము చేసకొనుట — అన్నది శతభూమి '

రెండవ బాటసారి — 'అబ్బ! — ఏటిలోపడిన ఆకు ఎదురు పచ్చుట
సంభవమా । '

మొదట బాటసారి — 'సంభవమైనచో సర్వేశ్వరుని మాహాత్మ్యము అన్న
మయ్యగారి సద్భక్తి తెల్లమగును తేనిచో లేదు

రెండవ బాటసారి — అట్లు జరిగినదా?

మొదట బాటసారి — "ఎనుదిరి పత్రములకు పైఁగా ఏటి తెదురు వచ్చినవి '

రెండవ బాటసారి — నిజముగానా? '

ఆ బాటసారి ఆశ్చర్యస్తబ్ధుడయ్యెను ఆదంతయు రుద్రనాయకునకు
అద్భుతావహమై ఆకర్షణనందిన ద్వీగుణీకృత మొనరెను

మొ బా — 'ఒకపత్రము ప్రవాహమున తెరుదురాలేదు

రెం బా — రాలెదా ?'

మొ బా — "లేదు వెంటనే అన్నమయ్యగారు అన్న మాటప్రకారము
గంటము వదలి గండకత్తెర చేరితిరి ?"

రెం బా — ఏమి ?'

మొ బా — 'ఆయన మస్తకచ్ఛేదమునకు సమాయత్తపడు సంతలో
గోపాలకుఁ దొక్కిరిచి నకు దొరికినదని భావపత్ర మొకఁడు తెచ్చియిచ్చె నట !

ఆ పత్రమున మతొక పద్యము వ్రాయఁబడి యున్నది '

రెం బా — 'శుభాకవద్యమా ?'

మొ బా — 'అవును మొదట అన్నమయ్యగారు

మ తరులం బావ్యులుండెదలై యొదలి తత్తజ్ఞాతితోఁబండ్లగున్
హర మీపాదపయోజ ఘోరితములై యత్యద్భుతంబిచ్చిరున్
తరులొ శత్రుములొ ననర్హమణులొ గర్భారమా హరమొఁ
దరుణీరత్నములొ లటిర తరులొ దళంబు సర్వేశ్వరా !

అని వ్రాసెట కాని

మ లక్షణస్పంబు భువనద్యయముపై గొప్పంగ సదృశి రం
జనులై పెట్టినపుణ్యమూర్తికిఁ బునర్జన్మంబు లేదన్నఁ బా
య్య శాలిత్రయోఁ చారిముని నన్నర్పించుచున్ బెద్ది పై
స్థకులై యుండెడువాడు నివగుట రాజిత్రంబె సర్వేశ్వరా !

అని గోపాలకుఁడు తెచ్చిన ఎలఱునం దున్నదిట

రెం బా — ఆ గోపాలకుఁ డెవరో ?'

మొ బా — ఇంతెవరు ? ఖక్తజనమందారుఁడు సర్వాంతర్యామియు
నగు నా సర్వేశ్వరుడే !'

రెం బా — ప్రపత్తి ఎవరును సత్సంకమే !

మొ బా — అన్నమయ్యగారి సదృశి అట్టిది అటుపై శతకము
నిర్విఘ్నముగ పఠనమాప్తమయినది "

రెం బా — 'ఏ దా శతకములోని పేతొక పద్యము చదువుఁడు '

మొ బా — 'సర్వేశ్వరసదృశి యెట్టిదో ఆయన తెలివిన పద్యము
చదివెదను

రెం బా — ' అంతకంటె వలయునదేమి ?'

మొ బా —

మ ఉరుసంసార గణేంద్ర దిబ్బరక నవ్యూత ప్రతాపోగ్ర కే
సరి దుప్రాప్త శరీరబంధ విపులజ్ఞాన ప్రజచ్చేద వి
స్ఫురితక్రూప సారధార దురితప్రోహిత తీమూత దు
స్తరసంఘాత విఘాతమారుతము నీనదృక్తి సర్వేశ్వరా ।'

రెం బా — 'చక్కగఁ జెప్పిరి

మొ బా — కాదా మఱి ?

రెం బా — ఇంత శయంతము లేనిచో వేకువను పయనింపలేము

మొ బా — అవును "

బాటనారు లెట్లు రీతాలములపై లాతములు తలాడలుగా మేనులు
వార్చిరి

రుద్రనాయకునకు వారి సంభాషణము సక్రమాణముగా బాలైనను నాజ్ఞ
త్వరమేశ్వరికృత పద్యగ్రీధర కథనము సంతోష పరిచిమైంది సర్వేశ్వర
సదృశి విశేష మతని వ్యాదయుమున గాటముగ నాటకొనెను ఆ రేయి
గుంటల నైతము సుసార గణేంద్ర దిబ్బరకన ప్రతాపోగ్రీతసరి దురిత
తీమూత విఘాత మారుత మనియే కలవరించెను

తెల్లవాటిసది అంధరిమరచ్చటావళి పటాపంచ రయినట్లు సంశయా
నేరము పరాస్తమై రుద్రనాయకుడు ప్రాణాతిరోధాప్రాథవముతో అధ్యయ
నాచికము వ్రాద్రిచేసకొని అతి రాస్కంధానమానులైన భాస్కరభట్టారకులను
దర్శించెను ఆయన రుద్రనాయకుని సానుకంపముగఁ జూచిరి

రుద్రనాయకుడు ప్రాంతరి ఘటించి పయనిసాగెను

గురుదేవులకు నమోవాకములు మీరు నా విన్నప మాలించి అభ్యనుజ్ఞ
లనుగ్రహింపవలెను '

ఏమిది ?

మానవజన్మమునకు చరిమలక్ష్యము మాహేశ్వరసాన్నిధ్యముకదా ।
ఇది మీ రనుజ్ఞ ఇదిగ న ఏకాంతశీవిత విశేషమంతయు రిద్దాన మగ్నుడనై
జన్మము పాపనము చేకొందును '

' ఏవిధముగ ?

ఏకాంత గుహంతరమునకో లేదేని ఏ ప్రాంత ఋషివాటికకో
పోయి కేవల తపోనిష్ఠ నందఁగోరెదను

' ఋషివాటికి తెప్పడఁ గలవు

' గోళి మరములు తత్సదృశములని నా తలంపు '

అదియో ? — ఎరే—అటలేకానిమ్ము సంసారపంతి సంతతితమైన
మానవ మానస సర్వోపరమున స్వర్చనరోజ సంపుల్లదళప్రోల్లసన మెవ్వరికిని
బ్రహ్మానందమే కాని ఇంతవఱకు నేను దేశకుండి నను గొప్పము నీకు కలదు

గాపుర ఒక నందీ యెసంగెదను పాటింప బీరపరెను కా నున నాడు
అపగాహన చేసకొమ్మరిమారెమె నా అదేశము విమలమదా భాత్యులలో
ఆర్జమత మొకతె అనాద్యమైరది నాగి నానామల విని న్నినె
అన్నిటికి పరమాధి యొకజే । అధిపతి చేపై నెల్లది నా నానామ
భౌతికముగా విశ్వకళ్యాణము ఆధ్యాత్మికముగా నెల్లద్రోహము లది
యేమతవలదని నా అదేశము ।

మీ దీక్షనననమె నాకు వేరదా - అందులకొ నా నానామ
మూర్ధస్యము కాగలదు మరి నెలపు
దుద్రినాయకుడు నతశక్త నమస్కరి చేసెను
భాస్కరభట్టారకులు కుడాశేషవృగ పుతస్యప్తి కలరి

అలా

కృష్ణానదీ తలంగలులలో తమిరిన్లు నుక్కిరియింప
మహాక్షయశ్యమునెక రుక్మిణిపాతములేక ఎవరిపాదలై పోయి భావము
కట్టి భువనధారముచేసి దానినాత్తులై వీరమాహాక్షయ లాభము నుండల

అది మందల గాగిమములల గోటిమము అనాగోటిమ
పరిష్కరి పర్ణకుటీరము మందల మందల కా మోదమలము
దిల్యాశోక విష్ణుము చాలదారి పోయి మిగిలిన
కాలాభ్యంతర పద్మరాగి పరిభ్రాంతి అంబు లో నుండెను
పార్శ్వస్థితములయ్యవి గంగాగోయల గుండలులు భాగ్యము భాగ్యము
శంఖము పూరించు విభూతి విభావిభవు శత్రువే విష్ణుము నాది రి

భక్తులు బాగుబాటిరి గురిచి ఆహ్వానిముల నుండల
మందల మమము మందల రమము శివరాత్రి ప్రసాదము లంబులము
విశ్వేశ్వర శివాచార్యులు పాగింగలముక చెల్లు లంబులము
ముఖశతకములై ద్యానముదగ్గర దార్పింపు నీ స్వరూపము
వారిగుండటివి ఎరామృతంబి ఇట్లు పలుకరాగిరి

'రాక్షసియ నామాగ్నిశాధిపతులు గణపతిరెవె చె' యెల్ల
మరములను న్యయముగ సందర్శించుకొనె మహా పుత్రమోము
నవి అనేక గోశక్తిమరములతోపాటు మేలు గలదొల్ల కేలము
మందలములమము శ్రీనైలమరము చెల్లలమరము తత్త్వము
ఇప్పటికే దర్శించిరెగల । ఊటపల్లి చంద్రుల్లి కింబండ్ల ముతోట
ఈ మర మందరిగాగి మురముల విభుమ పుట్టింబులము ముందు
మరమునకు చక్రవర్తి రావలెను ఇరటి నామము కి నానామలకు

అశ్రమాభివృద్ధికి విద్యావ్యాసంగములను ప్రభువులు తప్పక ఇతోధిక ప్రధానము
తొనఁగుదురని మదాశయము భవతు ఇతఁలకు పూజానిష్ఠకు ఉపకరింపుడు
జయశంకర ! భక్తపరంకర !

అచార్యప్రోక్షముగ భక్తులందఱు తమతమ ఆశ్రమములకు దారిదీపి
మరాచార్యులు మాత్రము వర్తకాల గాకిట శిలావిశర్దిపై ఆసీనులయిరి ఆయన
త్యోగిర్నియనములతో లలాటత్రిపుండ్రములతో మేని భవతంపు వెఱవూత
నిగనిగలతో మాశీలతప్రసాద మందారసుమములతో రుద్రాక్ష భూషణతో
శ్రీత్యక్త తైలాపతివారే భాసమానుడై యుండెను

అంత నొక యువకుఁ డచటికి వచ్చెను

ఎవరవు నాయనా ?

నూతనాగంతకుని మరాధిగతి ప్రశ్నించెను

ఒక జిజ్ఞాసువను ।

ఎందు నిమత్తము నీ జిజ్ఞాస ?

జిజ్ఞాస యన్నిమిత్తమో తన్నిమిత్తమే ।

విశ్వేశ్వర శివార్యుల కా మాధానము ఆశ్చర్యజనకమైనది

నీ పేరు ?

అనిమాత్రము ఆదుఁగఁగలిగెను

రుద్రనాయకుడు

'నివాసము ?'

'ఓరుగల్లు

ఇంతవార మేం వచ్చితిమి ?'

ముముక్షువునకు సుఖదుఃఖములట్లు జిజ్ఞాసువునకు నమీవదూరములు

సంఖ్యపెనులా ?

అయిన ఆశ్రమప్రవేశనిష్ఠ లభిలక్షంతువా ?'

తమ మనుగ్రహించిన తప్పక

ఓరుగంటినుండి వచ్చితి నంటివి । ప్రభువులు రాజధానికి వచ్చిరా ?

ఇంకను పర్యటనలో నుండిరా ?"

'ప్రభువిషయము సామాన్యప్రజ తెల్లు రెలియును ?

మరాధివతి క్షణము ప్రబుఁడయ్యెను ప్రశ్నమున తెదురుప్రశ్న మొనఁగు
బాలకునిపై నొకవంక కోపము మఱొకవంక ఆతని ఆత్మదైర్యమునకు మహా
సందేహ కలిగెను పెద్దలయెడ విధియత ప్రకటించు నాతనివైఖరి దుస్సహమై
కూడ నిశ్చంకానిర్భర మనఃప్రప్రత్తి మరాధిపతికి మనస్సులో సంతోష హేతు
వైనది స్వచ్ఛందశీలురు ఆత్మప్రత్యయము కలవారు తప్పక ఆశ్రమవాస
యోగ్యులనియు తేవల నిష్ఠాగరిష్ఠు లగుదురనియు విశ్వేశ్వర శంభువునకు

విశ్వానము లుగెను వెంటనే దుదగినాయకుని ఆశ్రమవాసగఁజేయఁబట్టెను

'దుదగినాయకా! నీవు శివదీక్ష పొందినచో కష్టక నీ ఆశ్రయము లద్దించును పవిత్రాశ్రమ జీవనమున సరమేశ్వర సాక్షాత్కారము నులభము దీక్షదక్షత అట్టిది అభీష్టమేని చెప్పునది'

తే నివటికి వచ్చినది ఆశ్రమ జీవనమునకే! అటుపై మీ అన్నజ్ఞ అనుజ్ఞ సులభమే! ఆశ్రమవాసము క్లిష్టము మత ధర్మము మత నియమము పాటించుట అపరాధవశము అందుకు పరీక్ష అవసరము

సర్థముగ నున్నాడను'

ఏకాగ్రత తెలుపక తెలియుచున్నది ఎంతయు సంకల్పము మా గోశక్తిమరముల నియమములు చెప్పెదము అవి పాటించునని ప్రతిజ్ఞ చేయ వలయును'

మనసా ప్రితిజ్ఞ చేయుదును'

చుంచితి మోయితి వినుము మతదీక్షమత సామాన్యము ఆచరణము దుర్బలము అది సుకరమగుటకు కొన్ని నియమము లవసరము అవియే మా మతవిధులు దీక్షముజువునకు ద్వంద్వములపై నామోహమును మదమాత్మర్య గర్వాదు లండరాదు కుత్సితస్వభావము కోపశీలము మాత్మర్య గుణము త్యాజ్యములు రాంతము ముఖవికారము సద్వర్తనము సద్గుణశీలము అత్యావశ్యకములు ధర్మార్థసాధియింపి అవసరము ఇత ముఖ్యముగా శిష్యుడే దైవిమని ఎఱుంగవలెను మహేశ్వర మహోర్జనవాదులు చేయవలెను నిత్య శివార్చన నిష్ఠ గురుపరిచర్యాదిక భయభక్తులు ముఖ్యములు అందుకు అభిమతి మేనా!

'అభిమతిములా అని అడుగనెల? అయ్యా! అవి మానవులకు మానవత్వము నిలుపు మహాశధర్మములేకదా!

మానవత్వమే కాదు మోహశ్వరిత్వము మానవులకు ఆర్యంతావశ్య కము ఈశ్వరాంశ ఏరూపముననేని వ్రాజనీయమే గర్భభక్తిపైఁబ్రతి లింగ సమాలుడైనచో ఆప్తమిత్రినివలె చూడవలెను శివభక్తిరి గాతును మృత సదృశులట్లు ఎవ్వరైననుసరే నిర్జింపవలసినదే! బరహ్వరభక్తి పేదకాస్త్రార్థ సంగాదితమే! దూషణ భూషణములకు అతిలాపిష్ట నందుకొనవలెను ఎవరే మనిన పరమేశ్వర శరణమె కర్తవ్యము పరకాంతాపరకీయవిత్త ప్రాలోభములు పరిహార్యములు!—ఇవి మతిదర్శములు ఇత మరనియములు వినుచు ప్రతి నిత్యము జంగమార్చనముచేసి ప్రసాదము గొనవలెను కూరిదత్తును శ్రవణ ప్రవణముగా నులియింపవలెను ఇత సర్వకాలసర్వాపస్తలందు గురుస్వరూపము ముఖపరాదు లింగధారిని కావలెను ఇత సర్వము సర్వేశ్వరమయము అతఁడు

నవ్వుచును ఎరించె చైతన్యమూర్తి, అతలే కందర్పి, పార్వతియే కల్లి
 భట్టాండలు వాతబంధుజనులు ఇట్లనుట నానాపురాణాగమార్థ ప్రకాశము
 జగజ్జననీజనుల పార్వతీగుమేశ్వరుల ప్రజలందఱు వారి ప్రజలు జాతి
 భేదము లేదు ఈ యిందులు సాచుచుని శపథము చేయవలెను అట్లు
 ప్రతిజ్ఞచేసినచో లబ్ధపై నీల చిన్నయదీక్ష నొంగి హస్తమస్తక సంయోగమును
 ఎంతాక్షరీ మంత్రోపదేశమును జేసి లింగమునకుఁ బ్రాణతానాదము చేసి
 నిన్ను లింగవారిని చేరెనను ఏమందువు ?

నియమపాలనమున కిదే నా ప్రమాణము

నాకైత్వరమేశ్వరీ సాక్షిగా ?

'సాక్షాత్పరమేశ్వర నాక్షిగా

అయిన లోనికి రమ్ము

శిలావేషినుండి శివార్చ్య మరాధిపతి లేచెను రుద్రీనాయకుఁ డాయన
 అంబికాదలలో ఆశ్రమప్రవేశము చేసెను

౨౯

శీర్షయాశ్రయైవి గణపతిదేవచక్రవర్తి రాజధానికి వచ్చెను తాయ
 నాయకుఁడు సత్వర సమాలోచన సమావేశ మొకటి యేర్పాటుచేసెను ఆ సభకు
 ఆహూతులు అహాప్రధాని గోవిందనాయకుఁడు మంత్రినర్తముఁడు శివ
 దేవయ్య స్వోదాని మేఘయనాకుఁడు మాత్రమే, అందఱును రహస్య
 మందిరమునకు వచ్చిరి అభ్యుచితాననములు అలంకరించిరి అనంతరము
 గణపతిదేవచక్రవర్తి యుషషేషధాటి రుద్రీమదేవితో సభకు వచ్చెను
 పరస్పర ప్రశ్నభివార సరిపరిచి నుపవరించిరి చక్రవర్తి ప్రశ్నకీరము
 నధివసించెను ఆ చేయకే రుద్రీమదేవియు ఆసీనురాలై సరి

అత్యవసర రహస్య సమావేశమునకు కారణము ? గణపతిదేవ
 చక్రవర్తి అమాత్యశేఖరులను ప్రశ్నించెను

ఎవ్వరును మార్గాన మీయలేదు అమౌత్యశేఖు లభోముఖులై పరస్పర
 నిర్దోషములతో పరాచుర్పించుకొనిరి

తాయనాయకుఁడుమాత్రము ప్రభువునెడ దృష్టాంతగృహము చేసెను

మేము శీర్షయాశ్రయకు వెడలితిము ఏమేని రాజధానిలో విపరీతములు
 జరిగినవా ? ఎవరేని వివర్ణులా ?

అప్పటికి ముందు మౌనచక్రము మానలేదు తాయనాయకుఁడు
 మాత్ర మొకటి మోపెత్తి చక్రవర్తివంక, రుద్రీమదేవవంక దృష్టప్రసారము
 చేసెను

'ఏకీభావము కుదిరిన మూకీభావముతో' మీరు నాకు సూచించినది సుఖోపకము గాకున్నది ఆవులెవ్వరేని అనన్నులా ? రాజ్యాంగ వ్యవహారముల చరణ మేదేని వాటిల్లినదా ? రాజ్యము సుఖక్షమగా లేదని ప్రజలు శంకపోయి దురా ? శత్రురాజుల సమర సన్నాహములుగాని తెలిసినవా ? అంతఃకలహము లేవియైన అకస్మిక సంభవములా ? ఏమది ? దేనికిని సమాధాన మీయరు ? మౌనధ్యానమునకే సత్వర సమావేశమా ? అగుచో రహస్య మందిరమే ? చక్కగ దేవళమున లాంసలువారిమే ।

చక్కపర్తి భయాంకోళనము చలోక్తిగా మార్చెను అయినను వారు చలించలేదు

ప్రధానామాత్యా ! రాజ్యాంగ వ్యవహారములు సురక్షితములేనా ?

గోవిందనాయకునివంక దృష్టినిలిపి ప్రభువు ప్రశ్నించెను

మా అనుభవమునకు రుద్రమదేని ధిషణావిభవము తోరు పడఁగా రాజ్యాంగ వ్యవహారములు సురక్షితములుగాక యుండునా ప్రభూ !

'మఱి ? — శివదేవయ్యగారూ ।'

దేము శివేతరముకాదు గదా ?

అనఁగా శివేతరమతిప్రధాన్యము లేదని మాకు హెచ్చరికయా ?

'అనపేక్షితార్థమయ్యునది ప్రత్యక్షరీత్యము కాని ప్రధాన్య వివక్షను మాత్రిము వారు పర్యావృత్తివిషయకము

ఇతరమతములు ఇతఃపూర్వమువలె ప్రవర్తనమునము లగుటకు మన ప్రభుత్వము దోహద మొనఁగుచున్నదికదా ।

నిస్సంశయముగ ।

అయిన సమాలోచనయాంశ మెయ్యది ? — మేలయ నాయకులు గారూ । మన సైన్యము సమరాయత్తముగ నున్నదా ?

స్వప్నమునందైన సంసర్దము

'ఎమోము జాయపనాయకా । ఎందుకీ సభ ఏర్పాటు చేసిరివి ? సమావేశకర్తృత్వ నీవును మానమే ఎవ్వరిని సమాలోచన మేముండును ఒకచే మా తీర్థయాత్రాదికము ప్రభుత్వ బాధ్యతా ప్రతికూలమని గాని మా నిగూఢ కర్తవ్య ప్రకోచనమా

సమస్తజనుల శాఖమే లక్ష్యమైన సామ్రాజ్యాధిపతుల ప్రజాక్షేమ సమాచార స్వయం పరిశీలనము శంకాపహమెట్లు ?

ఏదియునుకాదు ఎందులకీ సమావేశము ? 'సత్వర సమాలోచనము । రహస్యసమావేశము । అతిముఖ్య ప్రకృతికా పరిమితిము । అంటే — ఏమమ్మా రుద్రమ్మా । అని గణపతిదేవ చక్కపర్తి పురుషవేషధారిణి పుత్త్రికారత్నమును సంప్రశ్నముగాఁ జూచెను ప్రభునిలోకన మటు ప్రసంగించుట

ముఖ్యజనుల ముఖారవిందమహిమలు ప్రపుల్లముచైనవి అప్పుడు జాయప నాయకు గెడగ జాయవారిని అంతస్తోషకుపారిములు హిమానీ కరిన్నిధులు ।

మా రుద్రమహాద మౌనమే । ఏమమ్మా । నేనున్నపుడేగక నా లేని వేళలనైకము రాజ్యాంగ వ్యవహారములు రిజిడక్షములు చేయు నీకును క్రొంగ్రా త్తగ నున్నదా నేటిసభ ?' అని గణపతిదేవుడు ఆప్యాయముగ నడిగెను

తదంగీకార సూచకముగా రుద్రమదేవి తలవంకించెను అప్పుడు జాయపనాయకుని అధరము హర్షకంపనమందెను

గణపతిదేవత్రవత్తి అతి గమనించెను

ఆమె ఎరిపాలన దక్షతని ఎధానామాత్యు లెంతగా మునిసపోవుదురో

మీకు అసరిచితిము కాదు అయిసప్పటికి—

జాయపనాయకుడు తాగవారుడై అర్హోక్తిగ వలికెను

'అంశయించెద వేమి ? చెప్పురది '

గణపతిదేవుడు త్వరితపెత్తెను

రుద్రమదేవి యావరాజ్యపట్టాభిషేకము

అనిమాత్రము జాయపనాయకుడు అనగలిగెను

అనుక్షణమే గణపతిదేవత్రవత్తి ఆమాత్యశేఖరు లందఱివంక సవిమ

ర్శగాఁ జూచెను అందఱును దౌత్యుక్యమూర్తులై కనిపించిరి

అర్జమైరది జాయప్పా । ఇదా నీ అంతర్యము ।

'ఆమాత్య శేఖరుల ఆమోదమును '

జాయపనాయకుఁ డందిచ్చెను

గణపతిదేవత్రవత్తి గంభీరతాముద్రా తాల్చెను అందఱును మౌన మునే ఆరాదించిరి నిశ్శబ్దము ఘనీభవించినది మెల్లగ చక్కవత్తి లేచెను అందఱును నిశ్శేష్టులయిరి రుద్రమదేవి కపోలమున మాత్రము అలఁతి కోపము సాధిపాత్రముగా దాగుడుమాఁత లాడినది ।

ఆమాత్యులకు నాయెద ఎత్తివావల్లికింక పొడమనందుకు రుద్రమకు పావాణ ఎత్తహృదయభాగింతి కలుగనందుకు అద్భుతకాలిని । 'అని మాత్రము సాక్షానముగ వలికి గణపతిదేవత్రవత్తి గర్జియఁడెను ఎత్తమూర్తి అడుగు జాడలను రుద్రమదేవి అనుసరింపనిది

'వర్షభుహృతయము దురపగహము'

గోవిందనాయకుడు జాయపనాయకునిఁ జూచి ఆనెను

నిర్దేతుక మనుట లెన్న ।"

జాయపనాయకుడు చివాలుని విడిచెను ఎవరిచుట్టుకువారు రహస్య మందిరము వీడిరి ఎవ్వరికిని ప్రభువునకు నిజతనయా పట్టాభిషేక విముఖత్వ మెందునికుత్తమో దోధవడలేదు అనేక వర్షాయము లంతకుమున్ను ప్రాసం

గికముగా పట్టాభిషేక విషయము తెచ్చిరి అప్పుడు నిప్పుడు గణపతిదేవ చక్ర
పత్తి వైఖరి పట్టాభిషేక సందర్భమున నొకటే । అంతటి పరాజ్ఞుభవకు అస్తా
రములేదని అమాత్యుల అభిప్రాయము ఎప్పటికైన దుర్గమదేవి పట్టాభి
షేకము అవశ్యమౌతదా జాగేల । అని తాయవనాయకుని గుంజానము

ఎందునిమిత్త మీ పరాజ్ఞుభవమో అందఱికిని సమస్యయే యైరది
ఎన్నాళ్ళనుండియో తెగని సమస్య । తిరిగి ప్రశ్నేతి సమాలోచనమునఁగూడ
ప్రభువైఖరి యథాపూర్వమే । అందులకు హేతువు అగమ్యము అవుమకారన
సాహస మెవ్వరికి । అట్లని కాలచక్రము మందగతి పహంచన । దివకములు
మానమలై మానములు ఋతువులై ఋతువులు సంవత్సరములై కాలచక్రపు
టిరుసు వినుదులో కదలుచున్నది ఒకసారి గణపతిదేవచక్రపత్తి రర్హిసార్థము
జాయపనాయకుఁడు స్వయంబుగా రాజసంహిమమునకు వచ్చెను అప్పుడొక
అంతరంగిమఁడు ప్రభువునకిట్లు చెప్పుచుండెను

కణిగిరిపీఠలో మహాక విచిత్ర సంఘటనము - అ సమలోచి ఆలవల
సాదునకు ఎక్కువు యాదవ సంజఞఁదైన కాటమరాజు । కాటమరాజునకు కాప
లంకంత గోగూఱు వాని వానికిఁ దగిన వచ్చికబీట లాచిని పారితోమలో
మృగ్యములు కనుక సమీపస్థులైన పల్లారు మందలమువారిలో కాటమరా
జొక యెడలదిక చేసకొనెను ఆ మందలమునకుఁ జెందిన భార్యభూమిని
ఎవఁగనార్థము కాటమరాజు గుత్తకు బిచ్చుకొనెను అందునిమిత్తము మను
మూర్తి మహీపాలనకు దాంత కప్పము చెల్లింప నిర్ణయము సామంతు గొప్ప
దైన కాటమరాజు వైదికసంస్కృతి కలవాడే । అంతేకాదు కాటమరాజు వైష్ణ
వుఁడు అట్లు కొంతకాలము వైష్ణవభాషిమాని మనుమనాధికి అవసరార్థము
కప్పము చెల్లింపుచునే యుండెను ఉన్నట్టుండి కాటమరాజు కప్పము కట్టలకు
నిరాకరించెను నెల్లారుమందలములోని భార్యభూమిమాత్రము వీడలేదు
మనుమనాధి కతని అభ్యుత్థానము కోర్కెకారణమైనది అయినప్పటికి యుద్ధ
భీతికృమకంటె సంధిప్రశాంతత దేరాభ్యుదయమని భావించి అన్నమభిక్షను
దాహిహితమంద్రిని రాయదారిగ పంపెను కాటమరాజు దుంహంతాడియై రాయ
దారమును మన్నించలేదు కప్పము కట్టనక్కరలేదని ఖండితముగ చెప్పెను
కాటలంక కదనభూమికి వచ్చి మనుమనాధి కర్తివ్యనిర్ణయము చేసకొనవచ్చును ।
అని కణుఁడంచెను

మనుమనాధి కుండివదెను యుద్ధము కప్పదని తలచెను సేనలు
యద్దమైని మహాసంగ్రామము ప్రారంభ మయినది కాటమరాజు చూడ
సమస్యయైదుటఁదై కదనభూమికి వచ్చెను మనుమనాధి కుని ఖడ్గతిక్కిన
అధ్వర్యమున కదలివచ్చినది ఎదిరి సేనలు చూడఁగా మదమత్రిప్పని
మహావీరుఁడు ఖడ్గతిక్కినకు భయముకలిగెను కాటమరాజెంత కాలముగా

యుద్ధప్రయత్నమున నున్నది అప్పు డర్థమైనది తొలినాడు పోరు ఉభయ సేనలకు మహాఘోరముగ జరిగినది ఎందఱో వీరులు మృతులయిరి మఱెందరో ఊతగాత్రులయిరి కాటమరాజు సేనకంటె మనుమనది సేనలోని వారెక్కువమంది మడిసిరి ప్రయత్న పూర్వకముగ వచ్చిన ప్రతిపక్షులను ఎదిరించి నిలుచుట కార్యాంతరముగ కదనభూమికి కదలివచ్చిన మనుమనది సేనాపతి ఖడ్గతిక్కనకు కష్టమనిపించినది కదనరింగమనిన క్రీడారంగమువలె ముందునకువచ్చు ఖడ్గతిక్కనకి భయకారణమైన కాటమరాజు సేనావాని తలించుకొన్న మనుమనది సేనలకు గుండె తల్లడమందినది

తేవల భుజబలమే గాక బుద్ధిశోలిమును గల సేనాపతి ఖడ్గతిక్కన నాటిరాత్రి దీర్ఘముగ ఆలోచించెను ఇప్పు డమాంతము ఇతర రాజుల సాహాయ్యము లభింపలు లభించునాళ యున్నప్పటికి వ్యవధిలేదు కాటమరాజు సేన చూడఁగా లెక్కలు మీటియున్నది తక్కువ సైనికులు కల తానిట్టియెడ నిష్కారజముగ యుద్ధరంగమునకు లహరి యగుటకంటె ఇంకను బలగమును చేయచ్చుకొని కొంతకాలము వేచి సమయము కనిపెట్టి అప్పుడు కల్ల సంహారమునకు సన్నద్ధులగుట నముఁదరించి భావించెను అనాటి యుద్ధములో నిహతులు కాక మిగిలిన అల్పసంఖ్యాకులతో ఖడ్గతిక్కన యుద్ధధర్మ నిపుణముగా వెనుదిరిగెను

మనుమనది కది మఱింత అపమానకరమైనది ఇంటికి వెళ్లుచున్న ఖడ్గతిక్కనకు కలుంపించెను ఖడ్గతిక్కన ఇంటికి వెళ్లెను వెళ్లుసరికి వీరమాత దిష్ట దీనినదలఁచి వీరపత్ని చానమ్మ ఖడ్గతిక్కనను స్నానమునకు లెమ్మనినది ఖడ్గతిక్కన స్నానమునకు వెళ్లుసరి కచట నులకించుచు అడ్డుగ జలపాత్రలు కనిపించెను మంచముకోటిపయి వసుపుముద్దకూడ కలదు ఖడ్గతిక్కన ఆవ్రతిభుడయ్యెను వీరపత్ని అచటికి వచ్చినది మూగ చూపులతో ముఖము ముకుళించుకొనిపోయిన భర్తను జూచి

ముగ్గు రాడువార మైతిమి' అన్నది చానమ్మ

ఎటులో తిక్కన స్నానమైన దనిపించి లేచెను భోజనమునకు కూర్చుండెను తల్లి పద్దన సేయుచున్నది

'విరిగిన పాలు వేసతిలేము'

ఖడ్గతిక్కన ప్రశ్నించెను

"ఇంటిలో పాలు విరిగినది యుద్ధములో మగవాడు శౌర్యసాహసములు విరిగినవి' అన్నది వీరమాత

ఖడ్గతిక్కన మఱి ఆగలేదు సరాసి యుద్ధరంగమునకు ఆశ్వా బాధుఁడై పరిగెల్లెను అప్పటికే మనుమనది పునరావృత్త పలుచిన సేనలు తిక్కన ననుసరించినది ఈనాటి బలాబలములు సమముగ నున్నవి

కాటమరాజునకే భయకారణ మైనది ప్రళయకాల రుద్రునివలె ఖడ్గతిక్కన రుక్మిణీక్ష్య తేజఃదై ఖడ్గదాలనమున రత్నవృష్టికోయన విద్యుత్ప్రభలు విరియఁ జేయుచుండెను

కుహనాయుధ్ధకోవిదుఁడు కాటమరాజు నాట 'కులధేనువు నకు కుంకుమ పూజలుచేసి యుద్ధసన్నద్ధము చేసెను ఆ ధేనువు కులదేవతః సాధుగ విక్రద్ధావతారము దాల్చి గండపరకు ప్రచండములైన శృంగములెత్తి యుద్ధ రంగము నంటటను క్రుశ్కుఁ బొదివనాగినది ఎదిరివైనికులు కుట్రాభిర కండములవలె భూపతిని మందసాగిరి ఎప్పుడు వచ్చివరునో ఎఱుఁగకుండ వాలమెత్తి మేనెల్ల నిక్కించి కూలాగ్రశృంగములతో ఎగిరిపడుచున్న క్రుద్ధగవి యుద్ధమునకు మనుమ పుట్టి సేనలు ప్రతిహతములు కాసాగినవి అదౌక అద్భుత యుద్ధలచనము దాని తాకిడికి తాళఁజాలక మనుమ పుట్టి సేనలు భీరువులై పలాయితులగుచున్నను ఖడ్గతిక్కన ఖడ్గదాలనము మానలేదు ఒక్కొక్కరిగ ఆతనిపై శత్రుసేనలు విఱుచుకొని ఎక్కిరివి అంతే క్రుద్ధగవి అంభోజయ గర్జారావము చేసెనది ఖడ్గతిక్కన అశ్వరాజము వారావహనార్థము బయలు చేరినది ప్రతిజనపదమీ నివరములతో ప్రతిధ్వనించు చున్నది "

అనునది గణపతిదేవుని హృదయమే కవితిక్కన సోదరుఁడా ఖడ్గతిక్కన. అని ప్రతిధ్వనించినది అంత జాయపనాయకుఁ డాయన కంటకదెను

'జాయపా ! వింటివా నామంతుల అన్యోన్యకలహములు యుద్ధరాక్షస సైన్యరవిహారములు నాగు కాలమున మీరందఱు రుద్రమదేవి పట్టాభిషేకమని తల్లడిల్లుదురు రాజ్యము ప్రళాంతముగా నుండినకదా రాజులకు పర్యవసములైన. ఎట్లాభిషేకములైన ॥ రాజుల యుద్ధము చొకియెత్తు. ప్రజల మతకలహములు మఱియొకయెత్తు ॥ ఇంత క్లిష్టముగ దేశముండగా యౌవరాజ్యపట్టాభిషేకము చునము తలపెట్టిన మఱియొక సమస్య కల్పించినవార మగుదుము కనుక మత సామరస్య ప్రయత్నము మన కర్తవ్యము' అని చక్రవర్తి నిశ్చితముగా తెలిపెను

దక్షిణాపథమునకు కేంద్రము — కాకతీయసామ్రాజ్యమునకు రాజధాని యైన ఏకశిలానగరమున మతపండిత మహానథ జరిగింపవలెను మితనమ్యకు పరిష్కార సాధనములు రాజుల కరవాలములు వారు పండితుల మెఢా ప్రాశస్త్యములు యౌవద్యారక మలపండిత మహానథను సాధ్యమైనంత త్వరలో ఆమాత్యశ్రేణుల అదేశానుసారము ఏర్పాటు చేయునది ' అని గణపతిదేవ చక్రవర్తి ముదల యొసఁగెను

కర్పారాజ్యము

జాయపనాయకుఁడు నతశీర్షుఁడై కార్యాచరణలగ్నమనస్కుల ప్రకటించి అనంతరకరణీయులకు సమకర్తైన

౩౦

సీదార్థి ఉగాది పర్వదినము ప్రాక్తిత్రకారుని కుంచెలో ఉష్ణశీలు నగిషీలై నననినవి వగరు చివుళ్లు మెనవిస పుంస్కృతికలు వసుదైతి పులకోత్సవముగ వైతాళికానమలు సలిపనవి సుక్షేత్రములలో ఏరువాక సాగినది కుంకుమాంకుర కిసాలరికాలనలక్ష్మి సమస్తవైభవోపేత సామ్రాజ్య రాజేశ్వరికి పేరంటము చెప్పినది ఏకశిలానగరములో వీధివిటంకతోపది పంక్తులవలె విహరమాణజన కుటూహలోన్నయన పంక్తులు వాసన్ముఖము లయినవి అవి యావద్భారత మతపండిత మహాసభాప్రాభవ సాక్షాద్విరృజ్ఞ సమీక్ష దక్షములు ।

స్వయంభూస్వామిని సందర్శించు జనసమ్మర్థములో హర్షమార్దవ మద్యోత్త్ర అపూర్వతేజస్సుతో విభూతిరేఖావికాసముతో రుద్రాక్షభూషలతో కాషాయవస్త్రధారియై కనిపించు కుమారత్యోతికూర్తి ఎవరో కాదు రుద్ర నాయకుడే । ఆతఁడు ఆలయప్రవేశముచేసి స్వయంభూస్వామికి సాష్టాంగ దండప్రణామ మారంభించెను అటుపిమ్మట ఏకాంతప్రదేశవిలాసి నేచ్ఛామియై ఆయ పురోధాగమునకు వెడలెను అట ప్రాగుత్తర దిశగా సప్తశివలింగ మంగిరమున్నది అక్కడకు జరిగెనవరును రాదు గత దిశరే మార్గాయాస నివృత్తికై రుద్రనాయకుఁ డటు వెడల తన్నుందిర మధ్యమున నొక ఎరుషా కృతి లీలఁగాఁ దోచు కుతూహలమగ్నమానసుడై త్వరితగతిని కమించెను

అష్టపంజరహత్ర శరీరియై ధూళిఘనరితమైన పత్రములతో దట్టముగ పెరిగిన ధవళ్యక్రమల పెనవైచుకొను పరితతేశజటాజూటముతో గాజువాటిస కన్నులతో శిలావిగ్రహ రద్యశముగ నున్న తల్పురుషాకృతి సజీవ వ్యక్తిగ రుద్రనాయకునకు పొడకట్టెను ఎరలై యుండునని మిక్కిలి కమీపమున తేలి తేలిపాటి చూచునెడ ఆ వ్యక్తి కన్నులు మిటకరింపుచు ప్రేమలు సంజ్ఞీకరింపుచు కిసుపతైనను రుద్రనాయకుని కాతిని రూపము జ్ఞప్తికి వచ్చినది

"చయనులుగాదూ ।"

సంభ్రమాశ్చర్యములతో రుద్రనాయకుఁడు సంబోధించెను

ఆమాట విని లగ్నిహోత్రచయనులు పట్కున నవ్వెను అష్టపంజరమే నవ్విసల్లనిపించిన రుద్రనాయకుఁ డట్టై స్తబ్ధుడై నించెను

'దొర్నాగ్యదేశము । ఆర్షమత మడుగంటిపోవుచున్నది

అగ్నిహోత్రచయను లదేవనిగా నవ్వసాగెను ఆ కరోరి వికటాట్ట హాసము కురారమునలె రుద్రనాయకుని గుండెపై పడినది ఆమాంత మతని ఆంతరస్సాయువులు జలదరించినవి

పాపము—మతోన్మాది ।'

రుద్రనాయకుని జొరిగుంటే రథరథ లాడినది మఱి అక్కడ తల
మండలేకపోయెను నరాసరి రుద్రనాయకుడు అలయ ప్రాంగణమునకు
వచ్చెను యాతాయాత భక్తవరుల సమ్మర్దమునకు సరలలేదు అక్కడ
ఎవరో సూతన వ్యక్తులు మాటాడుకొనుచుండిరి

ఒకడు మీ దేయూరు ?

మఱొకడు కాంచీపురము

ఒకడు ఇంతయూము వచ్చితిరి మీ దేమైన మఱి పెరిచులా ?

మఱొకడు నే నేవండితుడను గాను

ఒకడు అయిన టిట్టయాత్రుకు బయలుదేరితిరా ?

మఱొకడు అదేయూ కాదు స్వమతభ కాంచముగనే ఎచ్చి
తిని నేనేకాదు మా కాంచీపురమునుండి వింతలాడి ప్రళయ బ్రహ్మ కాంచము
వైష్ణవయోగిని ।

ఒకడు ఎవరామె ?

మఱొకడు ఆమె ఎవరో మాకును చెరియరు వారిరామి ంకీర్త
నమె ఆమె జీవనము అయినారు సంపత్సరిమలకు ముప్పు మా గ్రామమునకు
వచ్చినది ఒకరి జోలియు సొంటియురేక తానంత కామె దేవాలయాంధమున
ఆసినయై ఆటలే హరినామకంకీర్తనముని రాలము గడువసాసి విష్ణుకు
మొదట వర్ణించుకొనలేదు నిద్రాహారములు మాని అట్లు కాలక్షేపము చేయగ
అంతరికిని ఆమె ఎవ్వరను ప్రశ్నయే కలిగినది

ఒకడు ఎన్నివిధములుగ అడిగిన చెప్పలేదు కలికిరా చేదంతము
విప్పరది అందఱు నొకటే । విష్ణుంక సంఖ్యాతులయిన మాయులలో నీ నా
తన భేదము కల్పనిక మరుచు నేమేమియో చెప్పుకొనిరి ఏమి చెప్పిన చెప్ప
కున్న ఆమెమాత్రము మహానిష్ఠాపరురాలు అందు కనేక నిరర్థకములు కలవు
ఒకనా రామె ఆకస్మికముగా తనకు విష్ణుసాక్షాత్కరమైన దన్నది ప్రాగల్భ్య
ములు చెప్పుకోవలసిన అవసర ముకై ఈ షష్టాత్మము లేదు నిజమే కావచ్చు
ఆనాటినుండి ఆమె బాహ్యమైన వారిరామకంకీర్తనమునకు శ్వేత్త చెప్పినది
మౌనధ్యానమే మోక్షసాధనమని అక్కడివారితో చెప్పి నాటనుండి బ్రత
మహంబించినది చార్వాకాది నాత్తిమత నాయక శిష్యామృత సనేక పండితు
లేనరి ఏవిధముగనైన ఆమె మాహాత్మ్యము మహేంద్రతాల మని దృఢపఱచ
వలెనని వారి సంకల్పము అది సంభవము కాలేదు మాకు మాత్రము వైష్ణవ
యోగిని మహా వైష్ణవురాలని కేవల విష్ణుసాచారవిందైక ద్యానమానసయని
విశ్వాసమే ఆమె తెచ్చికోవలసిన ఎట్టి అంతరాయములు కలుగకుండ కట్టుదిట్ట
ములు చేసితిమి కావలసినన్ని కదలని యెందుకుగాని అనయంగతి మొన్న
కాంచీపురమందరి అల్లరు లడచటకు కాకతీయ సేనలు వచ్చినవి వారివలన

మాకు తెలిసినది నేటి కర్మమత సభాపృథ్వాంతము అది యెట్లు వైష్ణవయోగినికొక్కాదయస్థమైనదో నాటికి నేటికి మొన్నను నోరువిప్పి శైవమత నిరాసము చేయుటకై ఏకశిలకు అవశ్య మేగవలె నన్నది అంతే వయనమైతిమి. ఆమెకు ప్రత్యేక సదుపాయములు కలిగించి మీ ప్రభువులు మాకు సంతోషమైనది మా గృహిణులు వైష్ణవయోగి అన్నిది వీడరు. మే మింకిను సమయమున్నదని కాలక్షేపమునకుఁగాను నగరవశేషములు చూడ ఇటు వచ్చితిమి.

అంతఃపురము లంది చింతింప నున్నది. సరే. ఇది స్వయంభూ దేవాలయము చాల మహత్త్వముగలది లోనికి రయచేయుఁడు

అంతఃపురము చిత్రము

రుద్రనాయకున కతనిఁ బిలిచి ఏదియో అడుగవలె అనిపించినది కాని అట్లు చేయలేకపోయెను ముందున కరుగువైచెను మంతాపథము చేరుకొనెను అక్కడ రాజభటు లిద్దఱు శార్వపరిచితులవలె కనబడగా వారిని ఎలిచి ఇట్లు ప్రశ్నించెను

మీరు హేమాద్రిరెడ్డిగారిని ఎఱుఁగదురా ?

'సేనాపతి రెడ్డిగారా ?'

అవును'

'ఎఱుఁగలేదు ? ఇప్పుడాయన ఇక్కడ లేరు

'ఎక్కడ కలరు ?'

మహానగరమున'

'అదేమి ?'

'యుద్ధములో చంపబడిన శృష్ణనాయకుఁడు వీరస్వర్గ మలంకరించిన దొంగవాటుగ చంపినరెడ్డి నరకలోకము చేరుకొనఁగా అనేగా బావమఱియిని చంపిన పాపమునకు పశ్చాత్తాపము చెంది ఆత్మపరితాపముతో ఆయనగారు 'హరీ, అనిరియ్యా, అనెను

వెంటనే రెండవ రాజభటుఁడు ఏమిరా ? హరీ యనెనా ? శివాయనెనా ?' అని అమాంతము కత్తిదూసెను మొదటివాడును కత్తి కలిపెను అంతవఱకు అన్యోన్యముగా వచ్చినవారు భటులు ద్రుటిలో పరస్పరము హంతలయిరి

రుద్రనాయకునకు రక్తసంసిక్తమైన భూతలమది రక్తదర్పణమువలె భాసించినది అందు వైష్ణవధర్మ ప్రతిష్ఠానన, శివశాండవ ప్రతిబింబములు ప్రతిఫలించి రుద్రనాయకుఁ డస్తవ్యస్త వృద్ధయుఁ డయ్యెను అప్పు రతనికి భాస్కరభట్టారకులు జ్ఞప్తివచ్చిరి

"మతలక్ష్యము భౌతికముగా విశ్వకళ్యాణము అధ్యాత్మికముగా పరబ్రహ్మైక్యము అది ఏమటవలదని నా ఆదేశము "

మీ దీక్షించనమె నాకు వేదవాక్కు '

అలనాటి సంఘటన కన్నుల గట్టినది అదిని హృదయము శతభా
శకరితమైచి సర్వమతసమన్వయ సభావ్యూహసానము సమర్థాసరిచ్చాసము
కాగలదాయని నిరీక్షముద్ర నిలిపెను

సాయంకాలమైచి సర్వమతసమన్వయ సభాదేశ నిధానమైచి
ఏకశాసనగర్వ ప్రాచారములకు ధీమాదములు పెట్టుచున్నది సభాసభము
వెల్లివిరిసినది సభావేదికపై ప్రత్యేకములలో వివిధ మతప్రవక్తలు
విచిత్రానులయిరి యద్రమదేవీ సమేతముగా గణపతిదేవదత్తార్చి సభకు
వచ్చెను ప్రధానమాత్యుని ప్రతినిధిపై ప్రభువు భాగ్యక్షిత బహులము
పక్షపాతములేకుండ సభాప్రాసంగికమున సర్వమత ప్రార్థనలు నమకామె గలి
ఆర్షమతముల వేదగానము చేసి దొడ్డు బుద్ధత్వము శైశవము కన్పట్టి
సభకు శైవులు వందాశీమంత్రము ఎరిచిరి శైష్ట్యములు నాగ్ర
నామ్యానము కావించిరి అసంతరిము భాస్కరభట్టారకులు ఆరాధిప్రార్థమై
ఆర్షమత ప్రాధాన్యము సుగమించిరి సర్వమతకాణలు తిరిగిల్పవల కానిగిరి
చార్లమానికార్లము కించిహ్మ్యనమై వండిరి ఎంబైన నాపేక్షమై చి
వెంటనే 'అశాస్త్రీయమిది అనుచు దైత్రరాహ మతప్రవక్త దిగ్గుసలేచెను

ఆర్షమతము శాస్త్రసృష్టి వేదము సమైక్యములు మానవ
ప్రమేయము తన్మతజాన్యాము ఆర్షము నేడు న్యాసమనుట అవిచలములకము
యథాతథముగానై ఆర్షమతానుసంధానమే సర్వజన సుఖదాయకము ఆర్షమత
సంస్కరణావళ్యము తదానుకూల్యముకూడ ఆధారము అను మతప్రవక్త
మాటలకు నాస్తక మతప్రచారకుడు సమ్యము లేచి ఆర్షమతము వార్త
మాత్రోపయోగి ధర్మస్థాపనము దైవవిశ్వాస మూలకము దైవే యథాత
తిచ్చిన నిరాకారనిర్గుణ బ్రహ్మకు సాకారసగుణ కల్పనమనుట మహేంద్ర
జాలము హేతుహేతు మద్వాదము లేక అంధవిశ్వాసములతో కూడిన ఆర్షమత
మొక అనర్థసాధనము ప్రజాశ్రేయస్సు ప్రధానమైన ప్రభుత్వము జరిగెప్పత్తికి
మూలప్రవర్తికి మూలభూతమైన ఆర్యమతమును ఆదరింపదు అందు అంతట
రాజమర్యాదానుసారముగా యవనికాంతరమున ప్రత్యేకాసీగయైన వైష్ణవమోగిని
కాండపట మించుక కొలగించి కంఠము విప్పునది ఇంతలో దుద్రినాయకుడు
సభలోనికి వచ్చెను ఆల్లంతరూరాన మల్లుతెరమాటున చంద్రలింబమువలె
వైష్ణవయోగిని ముఖ మాతనికి అన్నప్రముగా కనిపింపనట్లే దృష్ట నిలిపెను

మతము సత్యసమ్మతము చిన్మయము మతసహిష్ణుతలే మార్గము
ఏ మతమేని వరమాత్రైక్య పరిమాపధికము కొందరికి శివసాయుజ్యమువలె
మఱికొందరికి విష్ణుసారమ్యము శైవవైష్ణవములు రెండును ఫలప్రదములే

కాని అర్జునుడు తన చాతుర్వర్ణ్యవ్యవస్థ తొలగించి సంస్కరించినది మొదట తైలమే కావచ్చు అదరించినది వైష్ణవము అవరణమే ఆత్మవారము గనుక తక్షణ శిరోధ్యము వైష్ణవము అన్నది వైష్ణవయోగిని

దుద్రాహుని హృదయ ముద్రితమైనది ప్రత్యాభ్యాస పరమగ్రంథాలు మొదలని కాని సహస్రకీర్తి సముజ్జ్వల భాస్కరమూర్తియై సభాపేరికిమై భాస్కరభట్టాచార్యులు భాసించి పాదపావేళము పరాజ్ఞానమైనది చులల దృష్టి ప్రత్యేకానమువంక ప్రసరించినది అశ్వత్థయోగిని కింకరము అతి పరిచిత మనిపించినది అంతేకాదు ఎదిగా హేలాంబికి కింకరస్వర మనిపించినది కాని వైష్ణవయోగిని కనిపించినది వినిపించున దిప్పుడు విశ్వేశ్వర శివాచార్యుల జలదగంధీరస్యరము

అమె దారిక అనుభవము తిక్తువ అమె వాక్కులు అప్రమాణములు అర్థరహితములు ఈశ్వరుడే సర్వేశ్వరుడు సత్త్వరజస్తమోగుణమూర్తి విష్ణుదులు తదంతలు మూర్తిమే తర్కసహములైన తైవాగమములన్నియు అపవదములేని సద్బంధములు అన్యమతస్థుల భండనమండనములు అజ్ఞాన విలంబములు సర్వేశ్వరసంసేవి మే సామ్రాజ్యమునలేదు సర్వమనవకోటికి మోక్షసాధనము

సర్వమతములన్నియునభిలో తైవ వైష్ణవ ప్రధానమతిభేదములు పదిగలు విప్పినగి హరిహరమహాదేవ్ అని తైవులు వీరావేశమెత్తి విజయనాదములు చేసి ప్రైష్టవులు సర్వమేజగన్నాథ మని స్వగతింబకొని తొడ్డులు జైనులు మూగకోముపట్టిరి అర్జునుడు సందితులు అనార్థ చతుస్సాగరమును పుడిచిరి బట్టి అంతరింగములలో అగస్త్యమహర్షులయిరి సముద్రమధనమునాగి హాలాహల జ్వాలాతోండులు వెలిగినగాని అమృతకలశము అవిచ్ఛింబదని నాస్తకుల కింకరము రాజసభలో బధనమొదలై రసాభాసమగు మర్రిత కలిగినది ప్రభుపక్ష తక్షణ రేకుండగనె హరాత్మగ వింజమాకిరినట్లయినది కారణము సదాచరికపై నొక తేజోమూర్తి సాక్షాత్కరము

అందరి దృష్టులు ఆశ్చర్యస్పష్ట లయినవి

ఎవరా తేజస్య ?

బ్రహ్మగర్భస్సు ప్రతినిలించు విశాలఫలకలము దివ్యదీధితుడేవో దిద్దితరైది కర్ణకుండలముల పతనగ్రంథాలు రాకులైన కపిలయోగి డ్యోతిః పుంజ తేజఃస్ఫులింగములు సుదోహితమగు ఆకర్ణాంత విశాలలోచనములు కలిగి మూర్తీభవించిన వరబ్రహ్మవిరూపమెయన సాక్షాత్కరించిన మహా వ్యక్తి మహాకవి తిక్కనసోమయాజి ।

'శ్రీయన గౌరినాటరంగు చెల్వకుఁ జిత్రము వల్లవింప భ
ద్రాయితమూర్తియై హరిహరంబగు రూపముదాల్చి విష్ణురూ
పాయ నమశ్శివాయ యని పల్కెడు భక్తజనంబు వైదిక
ధ్యాయితృకిచ్చ మెచ్చ పరతత్వముఁ గొల్పెద నిష్టనర్థికిన్ ।

కిన్నుమాలాం కిము కౌస్తుభం వా
పరిష్టయాయాం బహుమన్యనే త్వమ్
కిం కాలకూటః కిము వా యశోదాస్తన్యమ్
తవ న్వాదు వద ప్రిభో మే—

"కరుణారసము పొంగి తొరఁగెడు చాడ్చున

శశిరేఖ నమృతంబు జాలువాట

హరినీల సాత్విక యుభి చంద్రమున

గతి వాభి దవళపంకిజము మెల్లయ

గుజ్జయైచ చెలువున నెఱువన లోక ర

క్షణ మనంగ గళంబు చాయఁదోపఁ

ప్రథమాద్రిఁ దోలెంచు భాసుబింబమునా ను

రమ్మునఁ గొస్తుభరత్న మొప్ప

సురగదియును గాఁదియు తెరసనట్టి

కాంతిపూరంబు లోభిల్లు కాంతమూర్తి

మనమనంబు లానంద మగ్నముగఁ జేయ

నెలమిసన్నిధి నేయ సర్వేశ్వరుండు ।

సావాత్యము సంగీతమై సంగీతము సావాత్యమై మహాకవి వాణి
సుకుమార లజ్జవలె కవిరాజుతటాషణమై మతనమన్వయముఁ హరిహరా
భేదము ధ్వనితము చేసెనది సభాసామన్వయము సంప్రథమాశ్చర్య చరితమైనది
అప్రయత్నముగ రుద్రానాయకుని అంజలిఘటితమై అంతరంగము

గంటముచేరఁబట్టి నెరకంటను నేర్పిరివయ్య నెమ్మి పే

రంటము సల్పగా హరిహరంబగు దైవము నేకరూపమే

జంటకలందితివు హరినందన మెంతటి సోమయాజివో

మంటపహోమకుండముల మాయగ రుద్రాంలాటరూక్షతర ।

అనుకొన్నది గణపతిదేవ చక్రవర్తిమేను గడువానినది అమాంతము లేచి
మహాకవి రిక్తనసోమయాజికి నశశీర్ష నమస్కృతి చేసె సభాముఖుఁడై

పరమధర్మము ప్రితిపాదితమైనది హరిహరనాథుఁ డేకవ్యక్తి
జగత్పిత దివ్యస్వరూపమది దివ్యమానవుని నవ్యరర్చనము హరిహర
నాథోపాసాపనమే కాకతీయ మహాసామ్రాజ్య లక్ష్మికి రక్షకవచము తద్వర

Acc No
11769

894.8/33
SR/

140

చిత్రకాల

వ్రాత, ధర్మాద్వైతి మహాకవి సాక్షాత్ మండలద్రష్ట తిక్కనసోమయాజి గారికి సువర్ణాభిషేకము, రుద్రమదేవికి పట్టాభిషేకము -' అని ప్రకటించెను

సహృదయులైన సరస్వతిలకు సంజీవనీ స్పర్శమైనది అనసామాన్యము జయజయధ్వనిములతో సంపూర్ణమోదము తెలిసికొనిరి రుద్రనాయకుఁడు మాత్రము వాగ్రూపమైన దివ్యదర్శనమునకు శాశ్వతమైన రూపకల్పన చేయ చిత్రరచనావేశ మందెను మూర్తిభావనలో మూగ హృదయము రాగవీణ యైనది భక్త హృదయమువలె భావహృదయము మయూర నృత్యము చేసినది రసానుభూతి ఉన్నత్రునివలె రాజవీధుల త్రిప్పినది రాత్రియైనది భావోష్ణులక సమాదిబద్ధమైనది సరాసరి చిత్రకాలకు వచ్చెను ఆశ్చర్యము । సరిక్రొత్తగా నున్నరా చిత్రకాల నిత్యసంస్కార మున్నటులే నిగనిగలాడినది ఇతరస్పృహ లేకుండ కుంచె తీసెను ఏదోవలంపు తట్టిల్లకలె మెరిసి ధ్యానముద్రలో కుంచె పైకెత్తెను అప్పుడత యొక మాని । హరిహరనాథ స్వరూప సాక్షాత్కారరీతి ముమక్షువు । అట్టి తన్నయముద్రా కారాకాంతరమున అతి భాసమైన యొక అద్భుత కళా ప్రతిబింబము । అది రంగు అందిచ్చు హేలాంబిక అమృతపాణి ।

'హరిహరాద్వైతము వలెనే రాంవత్సము సుఖదుఃఖాద్వైతము'

భాస్కర భట్టారికుని అభిభాషణము

చిత్రకాల కొంతకేపు చిత్రప్రశాంతమయినది

'మనస్సొక చిత్రకాల చిత్ర విచిత్రములైన భావములకది నిలయము ఆ భావముల ఆకారరేఖలు చిత్రములు ఆ చిత్రములు మలల అదేశవత్తములు । ఆవును హరిహరాద్వైతమువలెనే వైష్ణవ యోగిని వీరలైన రాంవత్సము కాత్య - కాదు - హేలాంబికా ।'

రుద్రనాయకుని దుర్దస్వరము

శకుంతలా దుష్కంఠులవలె చిరకాల వియోగానంతరము ఆకన్నక పునస్సమాగమము అనాటి ప్రశ్నలకు ప్రత్యక్షసమాధానము సరే కానిమ్ము హరిహరనాథుని చిత్రరచనకాటోలు । అటులే శిఖర శేఖరమైన శిల్పమొకటి నిర్మించునది '

'గురుదేవుల ఆజ్ఞ'

రుద్రనాయకుఁడు శిరమువంచి అంజలి ఘటించి అర్చన కుంచె రంగులో ముందెను హేలాంబిక హేలావిలాసముతో అలవోకగా నివ్వినది కుంచె విచిత్రముగ కలుకువోయినది భాస్కరభట్టారికులు భాస్వన్నులులై యిట్లనిరి

'ప్రపంచమే ఒక చిత్రకాల

రు. 2-00